

निर्व्याजवत्सलहृदामुज्यां द्विगृष्णापि लाल्यतामेति ॥
 कृतिवयोणां कृतिरियमविवालोक्तिर्हि लाल्यते सर्वैः ॥ १० ॥
 पञ्चवटीनिकटे भुवि चञ्चलनयना विहारजनिभूमिः ॥
 विञ्चुरामिधा विजसति चञ्चलक्ष्मीः पुरी निरीतिर्वा ॥ ११ ॥
 यस्यां सदा पुरि महच्छविदेहलीला-
 लाल्या रघूत्तममती तुलनां नितान्तम् ॥
 गेहावल्लिश्च दधने लज्जनाश्च साव्यो
 वीतानभूषितनया च मनोहराभाः ॥ १२ ॥
 यत्र मनोजवत्सत्त्वं दधते रानन्यसमुदयाः पुण्याम् ॥
 आननेया रुचिरा लज्जना अपि यौवनाकूटाः ॥ १३ ॥
 यत्र स्त्रीणां मव्यमं मव्यमत्त्रं
 त्यक्तं नत्तावः शिरःस्वेष्टलाम् ॥
 अप्राप्यालं खेदतः कार्श्यमाप
 प्रायो न स्याद्गौरवं मव्यमानाम् ॥ १४ ॥
 यद्रानासत्थाग्रभूनिव नरीर्निद्रालसैर्यामिकैः
 राग्यां मार्गवशाद्रवास्तविवरे गच्छन्कदाचिद्देवुः ॥
 यद्गामांशयिर्कष्टेन प्रनिहतो दण्डेन नूनं न चे-
 त्कस्मान्मण्डलमव्यमुज्यानेतरां धत्ते किं ज्ञामन्व ॥ १५ ॥

१ निद्रां गीतिर्यो नतिदग्गाः । २ मनोजो मदनमस्तु वनत्वं वनतिः ।
 ३ यत्र मनोजवत्सत्त्वं मनोजवत्वेकवदत् । ४ तुलनाः तुल्यतन्तुवदभाश्च
 भवाः । ५ मव्यमिदमावाम् ।

यत्कान्ताकान्तिचौर्योदितकुतुकतया जालरन्ध्रप्रविष्टो
 रात्रौ सौधे प्रबुद्धैः सपदि निगलितासौविदेष्टैः सुधांशुः ॥
 आदातुं या अशक्तो निजरिपुल्लनावक्रवीक्षात्तभीति-
 स्तत्रात्याक्षीद्वु मुक्ता इति हि दधति ता नाम तारास्तदेव ॥ १६ ॥
 तामिह रघुनाथनृपः पालयति गुणैर्गरीयसीं नगरीम् ॥
 तेन पुरी सायोज्याभिर्यां न वहेत कथमिह धरित्र्याम् ॥ १७ ॥
 पञ्चवटीरम्यत्वं स्मृत्वास्मृत्वाधुना स तत्रैव ॥
 नगरीं निर्माय निजामास्ते रघुनाथ इतीयमभिदधते ॥ १८ ॥
 तत्तादृक्षमहादशाननकथादिकारविश्राणना
 प्रागल्भ्योल्लसिताखिलाग्रसुमनोहर्पा लसद्धर्मभाक् ॥
 उल्लासं दधती सदा मनसि वैदेह्युक्तिकाकर्णने
 व्यक्तिः सा रघुनाथनाममहिता न स्यात्कथं वा भुवि १९
 यस्य च सहधर्मचरी स्थिरात्मजातात्यनर्घगुणभूमा ॥
 जनकान्वयमोदकरी जयतितरां जानकीदेवी ॥ २० ॥
 चन्द्रशेखरधर्माभिवर्धनं पतिमीयुषी ॥
 जानकी रघुनाथं स्यान्नसानन्तौत्मजा कथम् ॥ २१ ॥
 ऊर्मिलानन्दलहरीसंदायिगुणभूषिता ॥
 श्रुतिर्कैर्त्यग्रगा लोके यैषा विजयतेतराम् ॥ २२ ॥

१ भृत्यः 'मालदार' इत्याह्वयार्तः । २ रघुनाथपक्षे वै देहीतिच्छन्दः । ३
 जनकः पिता जनकराजा च । ४ अनन्तो जानकीविरुद्धां पक्षे अनन्ता वृ-
 द्धो । ५ ऊर्मिलोनिर्माणं । लक्ष्मणस्य च । ६ धृताः कीर्तयो यासां तामामप्रगा
 धुरी धर्तिर्नाथ । धृतराजिः शत्रुप्रथी ।

सिद्धार्थो विजयान्वितश्च सचिवो दृष्टयन्वितोयन्मुदं
पुष्पाति प्रचुरामशोकलितः सन्मन्त्रपालः सदा ॥

बुद्धिः श्लाघ्यमुमन्त्रदत्तहृदयो नित्यं जयन्तं पुरः
कुर्वन् भूतलमर्थसाधकहितो यः पालयन्नेधते ॥२३॥

खरदूषणपारुष्यासहनं च श्लाघ्यता जनस्थाने ॥

अपि च जलघ्युद्वन्धनचानुर्यं नाद्रुतं विभोरस्य ॥ २४ ॥

सक्ता विष्णुपदे यदोयजननी संसिद्धितः पावनी-
यां प्रीतिं दधती च शंतनुमतां प्राहुर्यनाः सज्जनाः ॥

या रक्तां च सरस्वतीं परिचिनोत्यादित्यजातादरा

गङ्गाम्वा स हि भीष्म एव समरे न स्यात्कथं भूपतिः २५

यद्यापि गङ्गातनुजस्तदपि विशेषोरित यदिह राज्यसुखम् ॥

सह धर्मिण्या साकं स महीपालो भुनक्तीति ॥ २६ ॥

संप्राप्तचन्द्रभागो यशसा यः पुण्डरीकवर्द इति ॥

ख्यातः स विद्वलमहीनेता यस्याऽभवत्पातः ॥२७॥

बहुशस्तं भजतामिह कलयुतमतिश्रियं ददन्ति जनाः ॥

यस्य पितामहमवनौ नरसिहेन्द्र इतिसार्यनामानम् ॥ २८ ॥

मत्स्याद्यवतारेषु श्रीरघुनाथानुजन्मता विदिता ॥

रुष्णस्येति स्फुटयति नूनं यस्यानुजश्च रुष्णाविभुः ॥ २९ ॥

१ साराणि तंक्ष्यानि दूषणानि तेषां पारुष्यं कठोरत्वम् । पक्षे सारदूषणं
रक्षसा । २ जनस्थानं लोकेषु । पक्षे जनस्थानं सारदूषणनिवासस्थानविशेषः ।
३ विष्णुपदे आकाशे विष्णोः पदे च । ४ कमलानन्ददः । पक्षे विद्वलमत्त
विशेषः ।

श्रीमान्पोषितधर्मजोतविजयो नित्यानिरुद्धाधिका(क)-

प्रद्युम्नप्रचुरोधिकसंरसद्वेवः सुभद्राद्वितः ॥

विख्यातो वसुदेवनन्दनतया सत्कामपालादरः

कृष्णाख्यां न कथं बहेत नितरामक्रूरसेव्यो विभुः ३० ॥

नैवनीतद्वन्महोपलभावशर्कटकादिदाननिपुणपदः ॥

माधवविभुरेति सार्धाभिख्यो यस्यानुजोस्त्यन्यः ॥ ३१ ॥

वाचस्पतिरिव वक्ता सभासु यश्चोत्तरोत्तरायुक्तीः ॥

चित्रमिदं मौनान्वयसमाश्रितः सर्वदैव राजेति ॥ ३२ ॥

अपि चास्मिन्विस्मापनीयचरितनिरतविविधनरपतिकुलतिल-
कसुकुटलसदरुणमाणिपटलगलदमलघृणिमसृणितमुखदिनविगमस-
मयभवदरुणरुचिपिहितलसदुडुचयसदृशनसमणिरमणीयचरणकु-
शेशयानुशयवान्धव इव वसुवितरणानन्दतद्विजराजे द्विजरा-
ज इव रत्नाकरवृद्धिदानचतुरे चतुरानन इव सदागमानुकूलवैभवे
भव इव राजकलाभिरामे राम इव दानवारिसम्पत्करे करेणुका-
न्त इव कर्णोद्धूतनजनितस्पर्शनविताने वितानपावका इव सदा-
ज्यागमसम्भृतानन्दे नन्दनन्दन इव दिव्यसौन्दर्यगोप्यन्तःकर-

१ धर्मजाविजयः धर्मः जयः । पक्षे धर्मराजोऽनुनयः । २ अनिरुद्धः
स्वतन्त्रः । ३ प्रद्युम्नप्रचुरः अधिकशान्तिमान् पक्षे प्रद्युम्नः कृष्णपुत्रः । ४
अधिकमिति कृष्णाभ्यानुपपक्षे अधिकसंरसद्वेव इति कृष्णपक्षे । ५ सुभद्रा-
द्वितः सुभद्रा धीकृष्णमहिनी । ६ अश्रुसेव्यो श्रुजनेरसेव्यः ।
पक्षे अश्रुः प्रसिद्धः । ७ नवनीतकम्पदुग्मनाः पक्षे नवनीतहृत् हृदयगर्वान-
वरः । ८ महोपलब्धे प्रदाः उपलब्धयो गुणस्तेषां दानप्रवणवर्तनं पक्षे ल-
ब्धादिदानं । ९ मौनं मूढत्वं च मौनान्वयः मुनिवंतः माध्वणकृतमित्यर्थः ।

णमोहनइतिप्रथाजनके जनक इव सुधन्वोरातिक्षपणदक्षे दक्ष
 इव महाहवशरणागतार्याधिक्षेपणोत्सुकमानसे मानससरोवर
 इव- राजहंसाश्रितवनसारसवनाश्रितानिमिषकुले रणधूर्वहगर्वो-
 त्पतदुर्वीश्वरखर्वेतरगर्वानलनिर्वापणवार्वाहसुपर्वाधिपगुर्वायुधसर्वो-
 न्नतिसर्वकपाखण्डचण्डिमण्डलाग्रखण्डितरिपुमण्डले प्रत्युत्पन्न-
 रत्नचित्रभित्तिकनिकाय्यनिर्यत्ननिर्यत्प्रपारेरब्धशुद्धशातकुम्भस्त-
 म्भसम्भृतजम्भारिमाणितुलासम्भाराम्यर्णसमुत्कीर्णमृकुरनिकुरम्ब-
 विम्बितजाम्बूनदाप्रतिमप्रतिमानुषमुपमावलोकनसमाकलितरमा-
 कृताकृतिनिसंदोहसंदेहकन्दलितद्दयारविन्दपुरन्दरमुन्दरीवृ-
 न्दसमत्तयामुक्तमन्दारदामसंदेहदाननिदानवितानावलम्बमानस्व-
 च्छमुक्तासरगुच्छविसरपारेशोभितविविधकौतुकस्थानकालितास्थ-
 मनीषिकदम्बसम्भृतमोदावहवादाहवकोलाहल्लीलाकर्णनसमुदी-
 र्णकर्णहर्षे प्रतिदिनसमुद्रग्रसौधाग्रसभापर्यन्तनिरन्तराकलितचटुल-
 नटनवारसारङ्गीदृगङ्गीकृतसङ्गीतमङ्गीविवशान्तरङ्गीकृतस्वरङ्गण-
 त्तराङ्गिणीरङ्गदुत्तुङ्गतरङ्गमालिकादोलिकाकेलिकासक्तमरालिकाया-
 लिकासविलासग्रहणकौतुकसञ्चरच्छम्बायुधपुरनितम्बिनीकदम्ब-
 पदाम्बुरुहावलिम्बिमञ्जुमञ्जुमञ्जीरसिञ्जितस्वसजातिरासितभ्रमप-
 रिभ्रमद्भ्रमरपक्षविक्षेपविकीर्णसौवर्णाणोजराजिविशङ्काकलनानिपुण-
 निजदर्शनार्थनिचिडितानन्तसामन्तक्षमाकान्तसंततिदुर्वारिसमर्दप-
 रस्परवर्षणोत्कपेविच्युतकाश्मीराङ्गरागपरागपरावार्ततधूलिसमुत्से-

पणकेलीभरमदाकुलमदावलपदावदननिष्पिष्टरङ्गवल्लीमतल्लीमी-
 क्तिकततिनतौहाराग्रजाग्रच्चत्वरसत्वरविमृत्वरमटपटलप्रतिक्षणावे-
 द्यमानविविधविषयवृत्तान्ते मौनमुनिगोत्रकलशाम्बुधिनिशाकान्ते
 दान्ते रघुनाथस्तमाकान्ते परिपालयाति भाज्यं राज्यं चोरश-
 ब्दः कविप्रशंसायामेव धूर्तविचारो महीरूहेष्वेव चपलांसक्तिर्ज-
 लधरेष्वेव पद्मिनीदूषणं पक्षिकुलेष्वेव पार्थिवप्रतारणविचारो व-
 त्सरेष्वेव निरलंकृतित्वं कुकाविकृतित्वेव वक्रता कदाचन ग्रहेष्वेव
 हृद्रोगप्राचुर्यं शनैश्चरस्येवेति रचितव्यवस्थे निखिलजने वितीर्ण-
 राजदीप्तिसौभाग्यं समुल्लसतितराणिमण्डलमिव धराणिमण्डलम् ।

विरचितरक्षोबाधाविघ्ननो लक्ष्मणाग्रणी राजा ॥

रघुनाथः पञ्चवर्टी जानक्या साकमतनुत समोदाम् ॥ ३३ ॥

श्रीनव्यदुर्गनिलयः रूप्यः कविसार्वभौमाविरुद्धाढ्यः ॥

प्रथमविलासं विदधे जेवेन रघुनाथविजयेस्मिन् ॥ ३४ ॥

इतिकविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयचम्पवाः
 प्रथमो विलासः ॥ १ ॥

—:०:—

द्वितीयो विलासः ।

एकदा तस्य विविधतीर्थसार्थयात्रासक्तस्य रक्ताक्षिवत्सरवि-
 जयदशम्यां विजयदशम्याकलनकृतुकसरमसपरिभ्रमददभ्रकरितु-

१ पूर्तो पक्षमङ्गलो वृत्तः पद्ये धूर्तः शब्दः । २ चपला स्त्री विष्णुध । ३
 पार्थिवीराजा वा पूजनमूर्तिः पार्थिवनामा मङ्गलार्थः । ४ विरुद्धं पदम् ।

रङ्गरथनिकरायां रघुनाथमहाराजस्य दुर्लभज्ञापथनाङ्घ्रिकतया
मुच्यमाननुरङ्गाणां वक्ष्यमानपल्याणानां न्यस्यमानखलीनानां भू-
प्यमाणमदावल्लानां उद्विग्यमाणनलकानां प्रविश्यमानकञ्चुकानां
प्रतिमुच्यमानसारसनानामुच्यमानग्रैवेयकाणामुक्षिप्यमाणकौक्षे-
यकाणां गृह्यमाणासिधेनैकानां नक्षमानशिरस्त्राणानामारुह्यमाण-
रथानामुह्यमानखेटकानां नर्त्यमानघोटकानां सज्जीक्रियमाणोष्ठा-
णां नुद्यमानरथानां उत्कम्प्यमानकुन्तानामुद्व्यमानोत्कम्पवसनानां
क्रियमाणासिंहनादानां कार्यमाणकारिर्गनितानां चाल्यमानकशा-
नां वल्यमानाजानेयानां निरुद्धच्यमानवनायुजानामास्कोट्यमानर-
हजानामावध्यमानजयदुन्दुभीनामाच्छोत्यमानहस्तानामन्यमान-
काम्बोजानामावेष्ट्यमानशीर्षप्यपयानां विचेष्ट्यमानकलमानां
उन्नत्यमानक्रमेलकानां एहि याहि देहि घेहि विघेहि निघेहि
घ्राहि पाहि जानीहि हरस्व विहरस्व परिहरस्व महरस्व आहर-
स्व मोदस्व दयस्व कुत्र यासि तिष्ठ कदा महाराजो बहिर्निर्ग-
मिष्यति किं करोति कुत्रास्ते निर्गत एवेदानीं नास्त्यवकाश इति
जल्पतां प्रतीक्षमाणानां तदर्शनं विकृतप्रतिभटकरटिघटानामुज्ज-
म्भितप्रतापच्छटानां युद्धरङ्गोन्नटानां बहुधैर्यस्फुटानां दुर्वारसंमदो-
त्कटानां यशोविमलितदिक्कटानां मदारुणान्तद्वक्पुटानामत्युद्ध-
टानां मटानां पटलैश्चटुलैर्निविडमभूदर्शनार्थसंचरत्काञ्चनाङ्गीच-
ञ्चलापाङ्गवन्दनमालिकाधितविञ्चूरपुरमाञ्जितासिलश्रीभरम् ।

१ पल्याणं 'पलाण, इति प्रसिद्धम् । २ कौक्षेयकोमिः । ३ अमिरेनुका
'जंघीया' इति प्रसिद्धा । ४ खेटकं चर्म 'खल' इति प्रसिद्धम् । ५ 'गुज्य-
मान' इति वा पाठः । ६ वनायुजो देशविशेषोत्पन्नो घोटकः ।

रक्ताशिवत्सरेस्मिन्कस्मादुन्दुभिरुपागत इतीव ॥

रोषभरान्सौहृदिकमतेन जघ्नुर्भटा जयार्थं तम् ॥ १ ॥

अतिनिर्दयजनमर्दितधनमर्दलनर्दनार्दनोर्दण्डतरम्(?) ॥

मददुर्दिनबहुदुर्दमारिपुकर्दमतर्दनार्केकुर्दनकलितम् ॥ २ ॥

बहुसुन्दरवनदुन्दुभिनिनन्दं धुरि मन्दराद्रिकन्दरदलनम् ॥

पदुपटहपटलचटुरवचटितं-गुआव मूपतिश्रेष्ठः ॥ ३ ॥

तावदेव भावनपारिभावव्यापारलोलरूपानन्दितनिखिलजनहृ-

न्दो मन्दमन्दं षमुन्धराधुरंधरः सनुत्पाय सिंहसंहननसिंहास-

नादीयमानहस्तावलम्बोलम्बमानबाहुना करतलकलितसुकुमारव-

सनेन परिजनेन सविनयं निवेद्यमानमार्गः पदेपदे रक्षिवर्गेरक्षि-

मार्गप्राविष्टमात्रान्मर्त्यानि यममेवेति जानानोपि मानाधिकगाम्भी-

र्यादप्रकाशितकुतूहलो यथा मर्यादमार्यास्तांस्तान् सम्भावयमानः

सगौरवमन्मद्वंशललामपूतस्य रघुनाथस्य मिधार्तिं नामधेयमेव राजे-

त्यादरान्मूर्धानमुपाघ्रातुमुपर्युपरि मकुटिं लम्बमानेन सीकुमार्यसीन्द-

र्यविलोकनविवसितद्वयतया लिङ्गेतुमदःप्रसारितैकतरभुजदण्डेन

मार्तण्डेनेव बुधानुगतेन सीवर्णदण्डाग्राभिष्ठितेन भरकतकलशक-

भित्तेन फनकगुणराचितातपत्रेण विभूषितमकुटीतदस्तत्तादृशसीन्द-

र्यवमानिततया नितोस्मात्पुपहारकृते कन्दर्पेणार्पितैस्तुरीयबाण-

नदमल्लिकामतल्लिकापुञ्जैरेव चामरैर्वीज्यमानो निर्गत्यास्थाना-

दग्रतः सर्ज्यस्तान् मुहुर्महः करपुष्कराभञ्जनीरञ्जनिघोष्यमान-

जलशक्तिरानि करतया पदेपदे निषादिककलिनिरङ्गुशाङ्गुशय-

दनरेदनासहननया निजजन्मभुवमपि पारित्यज्य कुत्रापि यातुं

नासिकाविवरान्निर्गतान्मीक्तिपुञ्जानिवात्मजवत्सलतया राजसमी-
पं यातेत्युक्तिरतो गगनरान्विलोकयन्विन्यस्य पञ्चपानि
पदानि जयाशर्विचनपूर्वकं द्विजव्रतप्रदत्तान् करकञ्जमञ्जुलकिञ्ज-
लकपुञ्जानिव अक्षतजयानक्षतचयान् संगृह्णानो विनयाविनमितो-
त्तमाङ्गुतया वदनचन्द्रातिमान्नसन्निधानात्तत्क्षणं सद्बुचितेन भक्त्यु-
न्नामितेनाञ्जलिपद्मेन यथोचितं मानयन् तांस्तान्समीक्षमाणोऽप्य-
क्षानखिलान् सैनिकांश्च निनविरोधिगजराजसाध्वसादिव प्राप्तस-
ङ्कोचानां तुङ्गरङ्गतुरङ्गतुरङ्गसङ्गतवाहिनीसमुन्मेलदम्बुनकुब्जलाना-
मिव तदुदधितानामञ्जलिपुञ्जानां निजवदनचन्द्रकटाक्षचन्द्रिकाम-
सारणेन चिरस्याप्यप्रदत्तविकासः सादरं परिजनदत्तकरावलम्ब
आहरोह निजजवाविनितविहङ्गमं तुरङ्गमम् ॥ ३ ॥

तावद्भ्रमाण्डमाण्डस्तुटनपटुनरोद्दिष्टदण्डप्रचण्डा-
घातस्फीताविगीतास्फुटपटहसटाभेरिकाधरिनादैः ॥
हेपायोपात्तहस्तोदटकरटिवटगर्जिताद्व्यार्जितात्ति-
स्थैर्यैश्वर्यैर्भृशमग्निल्लदिशां दन्तुराप्यन्तराणि ॥ ४ ॥
द्वेधा मव्यमवर्णं तुरङ्गमारुह्य चलति निखिलबले ॥
रघुनाथमहीपालो रञ्जितलोकः पुरान्निरगात् ॥ ५ ॥
कटुतरचण्डमानुकरतापमरं सह तेन
हि मम षाल्क्लेयमिति सादरया धरया ॥
विपुलमुदाञ्जितं दिवि वितानमिवातिवनं
मज्जददृग्भताश्वसुरदारुणदारुणम् ॥ ६ ॥

मायद्वन्द्वुरगन्धसिन्धुरचलत्पादातपादाहति-
 क्षुण्णक्षोणितट्टोच्चलद्वहुरजःप्रोद्विन्नदिम्भितिका ॥
 हेयापोपविर्णिताहितचमूयोषाधिनायोद्धटा
 नृत्यचुङ्कतुरङ्गपुङ्गवचनारङ्गीच्छुभाङ्गी चमूः ॥ ७ ॥
 स्तुत्वा सर्वघहेति प्रतिपदप्रखिलास्ताडयन्ते पदैर्मा
 यस्या लोके क्षमावांस्तमखिलमनुजाः श्लेशयन्ति ह्यनस्रम् ॥
 स्तुत्येषां किं ममेति क्षितिरतिकुपिता सर्वलोकोपरिष्ठा-
 दारूढे वा विमासे बलचलितमहाधूलिकापालिकाग्रे ॥८॥
 बहुचत्तराभिरामासमुद्धीक्षतमत्तवारणोद्गाताः ॥
 रथ्या विविशुः पुरतो विलसितमुखलीनगन्धर्वाः ॥ ९ ॥
 षट्तरकोणताण्डवविनृमितकुम्भिवर-
 स्थितवनदुन्दुभिप्रचुरमांकेतसंश्रवणात् ॥
 मम शिशवः शिशुर्मम कुत्र गता इति
 जगनोननैर्ममृगिरे घुरि माणवकाः ॥ १० ॥
 मत्ते देहि ममावकाशमबले तिटाग्र मुग्धे मना-
 गुग्गम्यान्नमत्र पश्य ललिते त्वं तिष्ठ दष्टं मया ॥
 मन्दे तत्र वृषोत्र पश्यासि किमु स्निग्धे तत्रापि स्थिते-
 रत्रास्तेन्तरमग्न्य किञ्चिदपि मे द्रष्टुं न दत्स्येन्तरम् ॥११॥
 हित्वा मशंममृद्धिं वनधुपदिशज्जानकीलक्षमणाम्बा-
 भवे प्रागद्य मत्वा नगरततिपर्यां सर्ववन्धां च धन्याम् ॥

द्रष्टुं संजातहर्षश्चलति बलयुतः प्राज्यसाम्राज्यपूज्यः
जानक्या साकमालोक्यसपरिजनो लक्ष्मणान्वीयमानः १२
मा स्माक्षीरिति जल्पसि प्रतिपदं कस्मादिहास्यागता
सन्धे त्वं नियमस्थिता यदि पुनः कस्मादिदृक्षा तव ॥
इत्थं सौघतलेषु पौरललना भूपालदत्तेक्षणा
लज्जाहासविलासमञ्जुलतमा अद्रालुराराचमूम् ॥१३॥
सौधाग्रास्थितललना बाहुलताग्राहृपालशिरसि तदा ॥
दरदलितकुण्डला इव लाजा जगलर्मुहुर्मुहुर्विमलाः ॥१४॥
एतत्सदृशं ललनाकुचयुगलभूषितं कनकचौलैः ॥
इति कुतुकात्कनकपटीभूषितकुम्भा ववल्गुरिव डिम्भाः १५
वयमिव सैधव एष क्षमामहे नेन्दुमेवमूर्ध्वस्थम् ॥
इति तं पातायितुं भुवमुदग्रचरणा हयास्तदारिङ्गन् ॥१६॥

निवर्त्य चानुग्रजतः प्रजाग्रजाननुजादीन् महाराजान् द्विजांश्च
मूरितेजा राजा विमृत्वरत्नरो यावदिव्यक्षेत्रयात्राकुतुहलमुन्मस्त-
कयति स्वयं तावदुद्वलायद्विस्तुरङ्गमान् प्रेङ्गयाद्विः क्रमेलकाद्या-
दयद्विर्वारणान्वादयद्विर्वादित्राणि जृम्भयद्विर्दुन्दुभिमाङ्गारानाद्या-
पयाद्विः सरमसगमनं उत्कम्पितकेतनैमुच्चलितधामरमुन्नतिताल-
कातपत्रमुग्मस्तकषण्टारवमुन्नीतचूलिपालिकमुदामद्वेपाधोपमुञ्जता-
लस्यमुदधितान्देहिकावहनधुराणजनविविधमौदमनन्यमानसैः सै-
न्यैरतिक्रान्तबहुदूरवर्त्मा धर्मात्माग्रतस्तत्र सलिलक्रीडास-
क्तयौवनोद्धतमुग्धसिग्धवधूकुचकनककलशचर्चितमसृणवसृणपङ्क-

क्षालनपाटलैकदेशतया तदञ्जनक्षालनावमेधकिमैकदेशतया च
 वृद्धगङ्गेयमावयोः पूज्या सखीति मेमातिशयेन समागताभ्यां स-
 रस्वतीकलिन्दनन्दिनीभ्यामिव कृतपारैरम्भां कचिन्मृदुलतरपु-
 लिनखेलदतिसुकुमारलक्ष्मणाविसृणकलकलरवयाचालितया निज-
 तटविरचितविहारः पुरा पुनरिदानीं स एव जानक्या साकमा-
 कलितलोकानन्दो रघुनाथभूमीन्द्रः समागत इति सुखागमनेवा-
 र्तामिव घृच्छन्ती निरीक्षितचरीं गोदावरीमतीत्य सत्यसंधो वि-
 रचितनिखिलजनसुखासेकां नासिकां नाम नगरीं प्राविशीत् ॥१॥

प्रोद्यत्क्रोधेन यत्राग्नेजमनुसरता लक्ष्मणेन प्रलूना

नासा रसोभगिन्या रघुकुलपतिना यत्र धीराग्रगेण ॥

तादृक्क्षूरवृत्तशुभितमुरपतिप्रष्टलोकाधिपालाः

पौलस्त्याज्ञापुरीणाः सपदि विदलिता भीषणा दूषणाद्याः ॥२॥

मदनमङ्गहारिरूपो भूपो जात्वप्यनात्तगन्धोपि ॥

आत्मानं पश्यन्तीमानन्दयदेष नासिकां चित्रम् ॥१८॥

गोकन्याशितिमन्धसिन्धुरमहाबाहाभिगेहादिमा-

संख्यातमतिपादनाशितबुधोप्येष क्षमावल्लभः ॥

गोदातीर्थनिषेवणादनुनृतात्मानं घुतार्थं वत

प्रायोहंरुतिदूरमाः शितितले सन्तो महान्तो जनाः ॥१९॥

श्रीमन्नवदुर्गस्थः कृष्णकविः सार्वभौमविरुदाद्यः ॥

द्वैतीयिकं विलासं विदधे रघुनाथविनयेऽस्मिन् ॥ २० ॥

इति कविरुष्णविरचिताया रघुनाथविजयाख्यचम्पू

द्वितीयो विलासः ॥ २ ॥

तृतीयो विलासः ।

—:०:—

तदनु यथाक्रमं कृतनिमज्जनो निखिलमङ्गलतुङ्गाधारे गङ्गाद्वारे
आरचितैः शिवः समुन्नतशिलातलाघटनमनिताकृशावर्ते कुशावर्ते
अङ्गीकृताभिषेकः मकरन्दनुन्दिलहृल्लके चित्तके निर्वातितानुष्ठानः -
परिवृतनिखिलकलिकल्मषाभीर्लगाविते नौलपविते ऊरोरुतत्तानः
पावितननकुले कनसुले च तथै परार्थे भून्लावतीर्णत्र्यम्बक-
पदान्ब्रजसेवाभिलाषसमागतपुरन्दरपुरमुन्दरीवृन्दरीतिहरणानिगुण-
रमणीजनशरणीकृतनाणिविमानसमानलसमानकूलरत्नसौधयूथनि-
विडिनस्य हृद्यनिगद्यातलप्रसारितशस्तकस्तूरिकादिनिस्तुल्यस्तुगरे-
निष्ठत्परिमलकृतनिगलपुष्पधयधुरन्धरहृन्दनीरन्ध्रतया निनार्थि-
नाथं त्र्यम्बकमनुकृतुं नागानिनेनेव रचिनावगुण्डनस्य श्य-
म्बकक्षेत्रस्य निक्षपमालङ्कारवज्रगर्णि निजनेत्रसाधन्यावलम्ब-
नेच्छयेव त्रिधावतीर्णं त्र्यम्बकं नाम भगवन्तमुमाकान्तं सं-
सेव्य सानन्दवाण्य इत्थमस्तौपीत् ॥ १ ॥

भगवंत्यम्बक इति किल निर्गेनान्तैर्गीयते मवान् सतनम् ॥
तदपि समदृष्टिरासि यच्चित्रमिदं किं ब्रवीमि तव चरितम् ॥
त्वं त्र्यम्बकोपि चित्रं पञ्चाम्बेकमथनरुनमुत्तोसि विमो ॥
नाहि साधनसम्पत्तिः फलाय तद्वद्यथा चेजः ॥ २ ॥
त्वं नौलकण्ठ एव श्रीमन् सन्मानये कथं नित्यम् ॥

विहरसि विचित्रमेतच्चरितं तव कुमुदबन्धुमौलिमणे ॥२॥

ये वृषवन्तो धरणी तेषां मुलमोसि देव पुरघोरिन् ॥

वृषमुत्सृज्य पदं वा न चलासि वृषवाह यस्माच्चयम् ॥ ४ ॥

दोषाकरमापि शिरसा दधदश्रान्तं भवन्तमिह मंजतम् ॥

दोषाणि धुनोषे विमो वृत्तिस्तो नयनवद्विषया ॥ ५ ॥

अत्रिनयनम्रियोपि त्रिनयनमुकुटेन किमिति ते श्लाघ्यः ॥

इन्दुहिंससम्बन्धादथ वा हिमवत्सुताकान्तः ॥ ६ ॥

आधरसि हि भिक्षाटनमयापि सम्पत्तिमादधासि वृणाम् ॥

परमेश्वरोसि कस्मादिगम्बरोसीति शिक्षकः कस्ते ॥७॥

पञ्चाननः षडाननमहितोसि विचित्रमन्यदेतच्च ॥

त्रयम्बक सहस्रनयनाधितोसि नित्यं यदेप त्वम् ॥ ८ ॥

इत्यभिदुत्य दृष्टमानसः स महीपालमणेश्चिरतरं महानद-

जडानूढकोटिकोटरतटनिवासमनितविरहलशशशाङ्कपरिरम्भार-

म्भसम्भ्रमवितरणार्पायतोर्णतारावलीभ्रान्तिदन्तुरीकरणनिपुणस्मे-

रानवभुक्ताहारावलीः श्योतिःस्वरूपोयं भ्यम्बकेश्वर इति तथै-

वयमुपगन्तुमागता विद्युच्छता इव दिव्यकनकपटीश्च पटीयस्या

भक्त्या समर्प्य तस्मै चिरतरं किमपि किमपि मनसि महारपो-

त्सवादिपरिष्कारनिष्कर्षं निष्कासितसंशयं विचिन्त्य यावत्त-

दिव्यालयाग्निर्गच्छति तावदताडयन्त दुन्दुभीनमर्देयन्त मर्दलानु-

दैरयन्त तूर्गाण्युदघोषयन्त अयमयशब्दाननर्तयन्त वारवधूटि-

का व्यसयन्त धवलान्तपत्राण्याकम्पयन्त चामराप्यचालयन्त
कुन्तानवल्लयन्त तुरङ्गानद्रावयन्त शताङ्गानगर्जयन्त मातङ्गान-
चारयन्त पदातीननादयन्त काहलानवादयन्त पटहाद्यवाद्यान-
तर्जयन्त क्रियामन्दान् कचिद्धृष्यन्तो धुष्यन्तो हसन्तः पराप-
तन्तो निश्वसन्तो द्युवन्तस्तूर्णं यातेति ध्वन्तः शिरांसि तन्व-
न्तोञ्जलीनमुञ्चत आनन्दबाष्पान् सिञ्चन्तश्चन्दनवारिभिर्जनान् सै-
निकांश्च स्वकृत्यसज्जीभूता एवं यावद्भवन्ति तावद्यथापुरं प्रवि-
श्य नैजोपकार्यामार्याणां ययामर्यादयपर्याप्तं वितीर्य धनं महीपाल-
वर्यो निर्गत्य तस्मान्नगरादतिक्रम्य रम्यान्प्रदेशानगणितशृङ्गस-
ङ्गतेऽपि सप्तशृङ्गनरधामे भूमिधरे पुराणैरिव पुरातनवाणीमष्टाद-
शभिराच्छिष्टां भुजैरजस्यैः संसेव्य भव्यां देवीं प्रदाय प्रमदादु-
दारोऽवदातकीर्तिर्यथेष्टं तुष्टचिणो वित्तं तत्तदनुगुणे महानेनम्यो
विहाय तदपि स्थलमैलनदीपरिसरभुवि ज्योतिर्मयमभिवन्द्यारिज-
नभीष्मं धुष्मेश्वरं पुरस्कृत्यापि तं पश्चात्कृत्य गोदाः प्रायेण प्र-
वरासङ्गदत्ताचित्ता भवन्तीति सूचयितुमिव जगतां प्रवरास्यनदी-
सङ्गमनुभवत्याः सकलजगच्छ्रीदायाः गोदायास्तटमुवमधिवस-
न्तं गोदाश्रिताः प्रवराश्रिता वा पुंसिद्धाः भवन्तीति निदर्शयितुमि-
व सिद्धेश्वरामिख्यां प्रख्यापयन्तं हैमवतीकान्तं प्रणम्य सम्य-
ग्विमृज्य तं च प्रदेशं निखिलजगत्सम्पन्निवासं निवासं नाम प्रवि-
श्य पवित्रं क्षेत्रं प्रणम्य मोहिनीरूपं भगवन्तं रमाकान्तमतिक्र-
म्य तत्क्षेत्रं भीमानदीजननिभूमौ डाकिनीवने नीपवने धने निखि-

लभुरस्तोमातङ्कहरं भीमाशङ्करं निसिलनयनमात्रज्योतिःस्वरूपं
 पोयामिति न्यूनतामपहर्तुमिव शुद्धज्योतिःस्वरूपं नयनपद्मबीजद्वा-
 लमारचय्य विरहय्य तामपि स्थलीमन्यत्र कचिशिलिलजनोद-
 ण्डाज्ञानमण्डलविषतरुखण्डखण्डनप्रचण्डदात्रे मार्तण्डक्षेत्रे निर्म-
 लजलहारतीर्थनिकटभावसन्तं नित्यतेजोनिधिं त्रयीतनूमपि मां
 तनूकृत्य प्रविष्ट्याद्यष्टमूर्तता प्रकटिता त्वया को मेतिशयः प्रति-
 पादित इति कुपितं मार्तण्डमाश्रयाप्तयितुमिव विमृष्टान्यनामवि-
 चारमाश्रिततन्नामधेयोपपदं ईश्वरमभिवन्द्यामन्तरं च कविवचो-
 द्दरे मयूश्वरक्षेत्रे प्रणिपत्य निसिलनगदभयदायकं विनायकमितर-
 च गिरौ विलास्य प्रवर्धितजगदुत्सवारम्भं शम्भुं महादेवमग्रतो
 विलोकयन् विविधविलासिजनविहरणाभिरामानारामान् विपुलव-
 नलक्ष्मीवज्रमुकुरशङ्काकरानपि पङ्कजाकरान् तत्रतत्र चित्तहा-
 र्मिनकाशिनीनृत्तगमयमगुदितमङ्गलमृदङ्गधिविविध्वानचन्द्राणि
 मिन्दुगजवमुन्धराधरनन्दनारमणमणिमन्दिराणि च पुरतः पार्श्वद्व-
 यनिरन्तराशिकान्तमणिस्तान्तिशान्तबहिरूपान्तघन्ततसंनर्धित-
 नारिकेल्यान्दिहीरकुलकलकण्टमुष्करं राजशनिहातरं नीरानरसिंह-
 पुं प्राविशत् ॥ ६ ॥

स्तम्भादुज्जृम्भमाणः पुरहरसुरराद् प्रस्तुतो ध्वस्ततोपा-

न्विश्वानाश्वास्य शश्वद्वसतिमुरनरान् धिक्कृतां हा नृसिंहः ॥१०॥

मञ्जुलवानोरायां नीरायां विरचिताल्लवोसौ मोदात् ॥

खेदान् परिधुन्वन्तं तन्वन्तं श्रियमियेष देवं द्रष्टुम् ॥११॥

तावन्निजागमनविचारनिशमनननितजर्वैरहरिपरिवारजनैः
समर्यादं सजीभूतैरत इति नीयमानो मानवपातिरग्रतो जाग्रतो
विलोकयँल्लोकांस्ताड्यमानभेरीकैर्नाद्यमानवीणैर्वद्यमानवादित्रै-
श्रोद्यमाननर्तनैरापाद्यमानहस्ततालैर्नुद्यमानोत्कम्पवसनैर्भिद्यमान-
नारिकेलैश्चोद्यमानदिव्याम्भरैर्विद्यमानमगवदिव्यगुणैस्तुद्यमानजड-
जनैर्विद्यमानफलकुसुमैर्वेद्यमाननरहरिनामधेयैरासाद्यमानानन्दैरा-
हाद्यमानपरस्परैरद्यमानताम्बूलैरस्त्रिद्यमानवदनैरुत्साद्यमानजनस-
न्धैः प्रसार्यमाणोपहारैरुदीर्यमाणतानीर्विचार्यमाणशास्त्रार्थैरुदीर्य-
माणानन्दवाप्यैः प्रचार्यमाणनिर्गमघोषैरुच्चार्यमाणपुराणैर्विस्फार्य-
माणलोचनैरुद्धार्यमाणाञ्जलिपद्मैराकार्यमाणस्वस्वजनैरापूर्यमाणभ-
क्तिभिरुत्प्रेर्यमाणकुमुभैरवार्यमाणपुलकैरास्मर्यमाणहिरण्यकशिपुम-
धनकथाविशेषैर्विस्तार्यमाणमार्गैः परिस्तीर्यमाणवसनैर्विकीर्यमाण-
लज्जालिभिस्त्वर्यमाणस्थीजनैर्ध्रियमाणाभरणैः क्रियमाणप्रणा-
मैराद्रियमाणभागवतैर्वीज्यमानचामरैस्त्यजमानान्याविचारैरनुभुज्य-
मानमगवदिव्यविग्रहसौन्दर्यसेवनैरज्ज्यमानद्वयैः पारिष्वज्यमान-
मित्रैः सृज्यमानस्वस्वविद्याकौशलैरुत्तेज्यमानप्रदोषैर्विभज्यमानगो-
ष्ठिकैः सज्ज्यमानचन्दनैः प्रसज्यमानपटवासकैस्तज्ज्यमानशब्दैर्नै-

र्यज्यमाननीचजनैर्नाराज्यमानभगवच्चरणारविन्दैर्भ्रज्यमानप्रदी-
 पैश्चानेकाविधजानपदचातुर्वर्ण्यजनैः सर्पपद्देशस्याप्यप्रदत्तावकाशं
 कचित्रिरन्तरसान्द्रचन्द्रशालाजालाग्रनिसरदंसदृशपद्मरागपुञ्जम-
 ङ्गुलमयूखरेखाबिलोकनजनितया समुदयदर्शणकिरणाकिरणसमुद-
 यमनीपया क्षपास्वप्यपरित्यक्ताप्रियतमाश्लेषैः सन्तोषैश्चक्रयाकैर-
 लंकृतविटङ्कां कचिदुदग्रसौधाग्रयूथाग्रमबाक्षलक्षनिर्यत्ननिर्यत्तता-
 दृशमुक्तावज्रमणिपृणिदर्शनसमुद्भूतया शिशिरकरकरानिकराधिपण-
 या दिवापि लेलिह्यमानरसनैश्चकोरनिकुलम्बैः परिप्लुतदेहलीकां
 कचिदन्तरान्तरास्त्रचितसौवर्णलतावितानमलरिपुनीलसौधशतवि-
 लोकनोदक्षितहृद्यविद्युच्छताश्रितसद्यःसमुद्भवदम्बुधरकदम्बमुद्धि-
 तया वपेतरसमयोपि निरन्तरकृतताण्डवैः शिखण्डिमण्डलैर्म-
 नोहरां श्रीनृहरिदिव्यालयाम्पणंगेहवीर्या कथंचिदातिक्रम्य प्र-
 विश्य भगवद्विद्यालयं पुरतः सकललोकलोचनभागधेयामिव
 मूर्तिमूर्तिभूतं विनताखिलजनताधिकघनतापहघनतादृशमोदावह-
 पादाम्बुजपुगलगदगणितततसितमुक्तामणियुक्ताशुतहंसकममहं-
 मकयुतमतिरुतिपतिमतिप्रतिभृतिनृत्तालमुज्ज्वलगममलाननकमला-
 क्षितकर्णरकरनिभशुभविभयोरुत्तुमुदरग्वलहेमाम्बरधामाधि-
 कपूणिमणिमणमणमणमणदक्षितघनताक्षनमयकाशिकमातिराह-
 पममाहृत्तमर्दारदरवरमर्दारकरमुरसाधितमरसीरुहनिर्लयं धृत-
 गलप मुरन्नुमद्गदोत्तमिनमधिकं गदोद्धसितमरणकराकिरण-
 ममनरुणमणिमराणिमरयुन्दरतरं हृदयमन्दिरतलाभमितदास्तनर-

रुचिकलितकौस्तुभमाणं सततमिन्दुसुन्दररुचि दयानिधिममन्द-
मान्द्रुचिसरससरसिरुहरुचिररुचिनिचयगिरिमभरमधनदक्षिणे-
क्षणमनुक्षणक्षपितरूक्षराक्षसकुलं विकटमुकुटतटखाचितरुचिरत-
रललितचलमधनमाणिवृणशत्रुलितनिजदिव्यविग्रहकान्ति भगवन्तं
प्रणतमरसिजननिपुरहरं नरहारं निजकुलदेवतं भावितहर्षो-
त्कर्षप्रमृमरपुलकोद्रमो विद्योक्त्य नयनयोर्महोत्सववितरणेन सम्पा-
दितानृण्यः पुण्यकर्मणामग्रगण्य इत्यमभितुष्टाव ।

स्फूर्नत्पर्जन्यगर्जाप्रसरणरभसोतर्जनात्पूजितैः स्वि-
हृत्कृष्टैरदृहासीर्दिशिदिशि चलितैः साध्वसं साध्वनन्तम् ॥
चक्रे शक्रेशमुख्या दितिमुनिकरस्यापि सौम्यं कथं वा
शश्वद्विश्वप्रपञ्चाभयद इति भवान् गीयते गेयतेजाः ॥२॥
त्वं स्तम्भभेदपूर्वकमुदितो भजतां समस्तमनुजानाम् ॥
प्रहादजीवनीपथ निरनयसि स्तम्भभेदनं युक्तम् ॥२३॥
यदि न निवसेत्प्रहादस्यापरः सदृशः मुनो
भवति हि तदानिष्पेपेस्य प्रमोदभरो महान् ॥
इति मृगयितुं नूनं शत्रोर्विभेद भवान् हरे
जठरमविरात्रोचेद्रोषानलस्य क्रियान् म ते ॥२४॥
तादृशरोपेपि हरे लक्ष्मीदर्शनव्यात्प्रसन्नोसि ॥
अतिचन्द्रोपि धरित्र्यां जायानिरुटे प्रसन्न एव जनः ॥२५॥
एवं स्तुवन् स्वकुलदेवतमात्मवंक्ष्य-
रानर्षिमिः शुभगुणैर्दम्यतिः ॥

मञ्चं नितान्तमृदुलं परितः प्रजाग्र-
 द्वालाकरोच्छसितचामरचारुरूपम् ॥२३॥
 अम्ब भार्गवि मर्त्यसिंहविमोर्महार्घपदाम्बुज-
 द्वन्द्वसंवहनं मृदु प्रविधाय कोमलहस्ततः ॥
 तत्र देवपदाम्बुजेर्पितसर्वपूजनसत्फला-
 शेषमञ्जुलकोमलाम्बरमांसले शयनोत्तमे ॥ २४ ॥
 इत्थं विष्वक्सेनवाक्यैः प्रहृष्टः
 श्रीमान्यावद्भाति नीरानृसिंहः ॥
 तावन्मर्दं मन्दमात्तापसर्वः
 प्रायाद्दूपालोपि नैजोपकार्याम् ॥ २५ ॥
 अन्येद्युः ।

रसालफलशङ्कया ग्रहणसंमुखीनैर्मिथः
 प्रबुध्य कलहैर्क्षपैः प्रचुरपुच्छविच्छोटनात् ॥
 महामणिरिवोदधेर्वियति दूरमुदङ्कितः
 शुशोभ तरणिस्तदा समुदयन् बलरोर्दिशि ॥२६॥
 लुतनिखिलाद्विकाः स्मृतबहुश्रुतिशास्त्रगणा-
 भृतशुभक्तयस्ततमहार्घगुणा निपुणाः ॥
 नरहरिसन्निधेरुधिरधृताञ्जलयः सुधियः
 परिचरणानि तस्य परितः परितस्तैरिरे ॥ २७ ॥
 मज्जितयंश्रीवम् ।

श्रीदेवदेवकरुणालक्षे मुरारे

प्राभातिकाम्बुजमदापहनेत्रकान्ते ॥

नीरातटात्तनियतालयरम्यमूर्ते

श्रीमद्वृत्तिह भगवंस्तव सुप्रभातम् ॥ २८ ॥

हरिर्हरिर्हरिरिति मञ्जुमापितं

द्विजावलेः सपदि निशम्य कीर्तुकात् ॥

द्विजग्रमोप्यनुवदतीव कूजितैः

कृपानिधेच्युत नृहरे प्रजागृहि ॥ २९ ॥

अन्तर्हिता लसति घामनिधौ प्रकाश-

मत्यन्तमेत्य जनयज्जगतां प्रबोधम् ॥

प्राचीमदेश इह देशिकपद्मिभाति

नीरातृत्तिह भगवंस्तव सुप्रभातम् ॥ ३० ॥

गाढा विद्येव रात्रिर्विगलति न चिराज्ज्ञानवद्भानुनेमः-

प्रोन्मील्यत्यब्जबन्धुर्नलजनयनवद्बुधपथं याति मन्दम् ॥

आनन्दं याति सान्द्रं मुनिवरकुलवदेव सर्वं जगत्

श्रीमद्नीरातृत्तिह प्रभुवर नयने किञ्चिदुष्मील्यस्व ॥ ३१ ॥

काहल्लङ्घिन्दिममण्डलमृषणवाद्यद्वयवाद्यानाम् ॥

संस्पर्षयेव निनदा नृमन्ते सुप्रभातमच्युतते ॥ ३२ ॥

इत्यभिष्टुत्यार्पितान्तेः सत्यधीमिः श्रियः पतिः ॥

पूनां यावत्पृष्ठाति राजा तावदगान्मुदा ॥ ३३ ॥

मेसेव्य निर्जरगुणोत्तमं दितिमुनुर्हसनं देवम् ॥

यथात्मातानिपालो निन्ये स मुरं दिनं तत्र ॥ ३४ ॥

श्रीशैलवंशतिलकः कृष्णः कविसार्वभौमचिरुदायः ॥

तार्तायिकं विलासं विदधे रघुनाथविजयेस्मिन् ॥३५॥

इति कविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयच-
म्प्रास्तृतीयो विलासः ॥ ३ ॥

—:०:—

चतुर्थो विलासः ।

कतिचन दिनानि तत्र क्षितिपालो व्युप्य हृष्यदनयमनाः ॥

अगणितविभवस्तस्मान्नगरात्प्रस्थानमतनुत बलेन ॥ १ ॥

अताडयन्त दुन्दुभीनमर्दयन्त मर्दला-

ननादयन्त कांहलानसृजयन्त वारणान् ॥

अवल्लयन्त घोटकानधारयन्त खेटका-

नहेपयन्त सैन्धवांस्तदा मुदा जना घनाः ॥ २ ॥

बालं कञ्चन मामकान्वयमणि बभौति चित्ते भवा-

न्नामाख्यं नहि मुञ्चसि क्षणमपि त्वं कस्य हेतोरिति ॥

मष्टं किं समुपागतेव रविणा छयेण हैमात्मना

कान्तश्रीराधिरूढसुङ्गतुरगः श्रीपाण्डुरङ्गं ययौ ॥ ३ ॥

उग्नित्राक्षैर्नितान्तं रुतपटुनटनै रुविमणीविहलेति

श्रीमन्नमोचराज्ञिः कटिघटितपटैर्हस्ततालप्रशस्तीः ॥

हस्ताप्राप्तमदीपैर्भुतदुरितचयैर्देवदिव्याङ्गपाली-

प्राप्त्या भक्तैः समन्तादपि निबिडतमं सन्ततं यत्समिन्धे ॥

प्राप्तोयं हृदयाम्बुगं चिरतपोम्यासात्ममुन्मीलना-
 दीपहोचनयोगमिष्यति बहिल्लघाय नः श्रीपतिः ॥
 इत्यामीत्य दृढं विलोचनयुगं ध्यायन्ति यत्राच्युतं
 मानन्दं मुनयो भवन्ति मनुजाः रुच्छ्राजिते सादराः ॥५॥
 गङ्गीक्षालवलेदालेशकणिकालायाजनाः केचन
 स्वर्गेशानपि निर्भरं विदधते भिक्षाककोटौ क्षणान् ॥
 तां लक्ष्मीं विदधद्वशेऽपि मगवान्यः पाण्डुरङ्गस्थर्थी
 त्यक्तुं जातृपि नेच्छतीह वत तं राजा ददर्शाच्युतम् ॥६॥

एवमस्तीपीत्साञ्जलिवन्धम् ।

सायन्तनकुवलयमदहरणचणस्त्रिभुग्वदिव्याङ्गम् ॥
 ध्यायन्ति यं मुनीन्द्राः सोप्तीसाक्षात्कृतः सरोमाक्षः ॥७॥
 सपुच्छकाञ्जलिवन्धम् ।

वेदान्ताभरणे श्रयामि चरणे ऊरू तपोरुश्रिया
 बाहू चापि बहूज्ज्वलौ हृदि भजे वक्षश्च लक्ष्मीयुतम् ॥
 वन्दे चन्द्रिरमुन्दरं च वदनं फालं च कस्तूरिका-
 नीलं कुन्तलमालवृम्बितकनन्मूलं च मालिं भजे ॥८॥

अपि च ।

शक्तिरसङ्गतिरिव तव भगवन् सर्वार्थदानहेतोस्ते ॥
 अवतारस्तदपि त्वं न कदाचिच्यजासि पाण्डुरङ्गमपि ॥९॥
 देवेश चन्द्रभागाञ्जितो विबुश्रामि तदपि यद्भगवन् ॥
 श्रीपुण्डरीकवरदाभिर्यां वहसे तदेतदतिचित्रम् ॥१०॥

अन्यच्च ।

तप्तवानघं तप इह धिरात् प्रार्थितं यन्मुनीन्द्रै

रुविमण्या अप्यमुलपतमं दिव्यमालिङ्गनं ते ॥

घन्या एतेऽनुदिनमपि तत्प्राप्य हर्षं भजन्ते

मालापिष्टातककरतलाः किं ब्रूवे घन्यतां ताम् ॥ ११ ॥

कथयन्ति विह्वलविभोरात्मज इति मां ममावनमरोपि ॥

न स्यात्कथं तव हरे तनुजं को वा न पालयेद्धोके ॥ १२ ॥

किं बहुना ।

नित्यं भक्तजनावनेन च नृणामालिङ्गनैस्तादृशै-

र्लक्ष्मीकान्त निषोडितोसि न यदि त्वं पाण्डुरङ्ग प्रभो ॥

कक्षां न्यस्तकरः सदापि कुरुपे संवाहनं हा कुतः

पाह्यस्मानपि ते विचारयति कः श्रान्तिं कथं वाप्यसे ॥ १३ ॥

इत्यभिष्टुत्य गृहीततत्पसाद उपित्वा तत्र दिनानि कानिचि-
त्तावत्समुदयति घनतरोष्मयुक्कामिनीकुचकनककलशपरिरम्भसं-
भ्रमसमात्तर्धैर्यतरुणसमुदये हेमन्तसमये स्वाधिकतरागस्त्यमहा-
मुनिमहामहभरावधूततयेव मन्दीभूततेजस्याश्रितदाक्षिणायने ती-
क्ष्णभानौ शीतकरायमाणे धामनिधिमण्डलविधुरायां नितान्तरता-
न्तपरिश्रान्तिजनितवर्मजलनिर्मृष्टतिलकायामिवान्ध्रललनायां दि-
शायां धनदगोपायितायां दुःसाध्यतरमानिनीमानमहापेशाच-
दूरोच्चाटनहेमन्तमान्धिकमन्दानिलकूरुतोद्विग्नविभूतिप्रभावह-
हिमानीसमानीतबूसारिमपारे दशदिशाम्यन्तरे निर्धरविनृम्भमाण-
योगिनोष्मनिनस्तनयुगलाविरलाश्लेषदूरीकृतहिमोद्वेगसरागद्वयत-
रुणकामुकनिकरमविशेषदष्टरदनवमनदलास्त्वपि प्रालेयशीकरानि-

करस्तीतमारुतव्रणिताधराणां जनानां वचनीयतामनुपगतानु सु-
 ग्वचनितानु अनातनिर्मलहृन्मार्गमागशयनमनुद्वटिगवात्समव-
 नमारचन्दनचर्चनमकुमुमहारोपहारमलानञ्जिकतालवृन्तवीजनं के-
 वलकस्तूरोचन्दनप्रेषणमतिमात्रताम्बूचर्वणं राङ्गवैकवसनं गाद्यालि-
 ङ्गनमात्रसारमनुभवन्तीषु सर्वरात्रं कामिनीषु कामुकैः सह रतो-
 त्तवमेवमनिक्रान्तेषु तद्वदुदिनेषु विन्द्य तां नगरीमवाप्य कोला-
 पुरीं तत्र भागवेयं भगवतो नारायणस्य भगवन्निवासरुनार्पम-
 स्यघुनातद्धर्मदाराणामपि निरूपीभूय सेवया कृतार्पयामि जन्मे-
 ति निश्चित्य दृष्टात्मना परिणतेन किरणसहस्रेणिदेदीप्यमाने
 चण्डकरमण्डल इव सुवर्णसहस्रपत्रे समामीनां शरणागतमनह-
 दयादपह्नं रागातिरेकमेव प्रकाशयद्गच्छां अरुणारुणाम्यां चर-
 णाम्यामुद्रात्तमानां जननीस्नेहदर्शनकुतूहलपरिरम्भमाणवितुष-
 तरङ्गिणीसंशयचक्षुस्तद्विकूलमूषिणाङ्गी दिव्यावेगह्लावन्यमन्दा-
 किनीमध्याशीर्षानेनग्रयीवनेरावतकुन्माम्यामिषोर्ष्वप्रकाशमाना-
 म्यां कुचाम्यां प्रकटितोत्तमस्त्रीलक्षणां निनमहिमानमनुकुर्वद्म्या-
 मिव श्रुत्यन्तप्रणयिम्यां नयनाभ्यामानन्दितनुकुन्दहृदयां निना-
 न्नेवासीनः भति दयालुं कारयितुं सनामयता शुक्लेणैव वज्रनि-
 र्दकेन विभोसुरफालनलां पुरात्पितनासाचम्पकसौरभीचकितनया
 पश्चाद्धावमानया यौवनाद्यमभवुकरमालिक्येव वेणोलतया परि-
 प्लुतां भगवतीं मवाविवनौकां राकाशशिवदनां कुन्दकुम्भरद-
 नां जगज्जननीमनीनयदाक्षिपयम् ।

अथ नुतिवाक्समार्जितनिरङ्कुशतत्करुण-

पुरमपि तद्विसृज्य नगराणि नदीश्च गिरीन् ॥

कतिपयवासरैरतिपतन् द्विरदैस्तुरगैः

सह पथि कृष्णवेण्याभिषेकैवल्लिनीममजत् ॥ १४ ॥

दत्तात्रेयं सोमिवाद्याथ तत्र

श्रीमांस्तीर्त्वा धूतकृष्णां च कृष्णाम् ॥

सूर्यासक्तां तां सदामन्दसेव्यां

छायाभिख्यां देवतामैस्ततासी ॥ १५ ॥

महाभाचारकुशलद्विजराजनिषेवितम् ॥

कनकाचलनामानं ग्रामं भेजे ततो नृपः ॥ १६ ॥

सुरालय इति प्रथां भगवदाश्रयादात्मनो

व्यपौहितुमना निजाकृतिमपोह्य लज्जामरात् ॥

पुराकृतिमुपादधे घराणिषीन्नि मेरुर्न चे-

त्कृतोस्य विद्रिता भवेत्कनकागिर्याभिख्या पुरः ॥ १७ ॥

तत्र च भगवन्तमखिलजगदुत्पत्तिस्थितिर्विलयकारणं दुस्तर-
मथनलनिधिमहावर्तपरिवर्तनविवशार्तजनदूरातिलताकर्तनप्रहरणं
प्रणमदमरपारिवृद्धमुकुटतटलुठदरुणाम्बुजप्रातिस्पर्द्धिचरणं त्यक्तबहु-
शितमववृत्तिषट्पङ्क्तिरसासिक्तनिजचित्तभवमुक्तजनमनस्सौधनिरा-
याधविहरणं महस्ततिनिस्तुलरमास्तनस्तवकवास्तव्यकस्तूरिकामो-
दमशस्तिस्त्रीवास्तक्यस्तुभाषरणं रमालोचनचकोरहारिणकिरणं
क्षमाचित्तसरोजपद्मचरणं नील्यविल्लासविहरणशरणं शरणागतज-

नभरणायत्तकरुणं कनकगिरिपुरसरसिजारुणं निखिलमुनिजनप-
 रायणं नारायणमवलम्बितनृसिंहरूपमगणितमहामहिमाटोपं संसे-
 व्यबहुतरं स्वायत्तीकृततदनुग्रहः निर्गत्य तस्मात्पुरादतिलङ्घ्य
 विरचितनिखिलजनतुङ्गभद्रां तुङ्गभद्रामतिक्रम्य गव्यूतिद्वयमात्रं
 मार्गं चण्डचण्डपुण्ड्रेषुकोदण्डभुजदण्डहिण्डमानकोदण्डमण्डलीस-
 मीरितनिशितमुखशिलीमुखविकलीकृततदृणमिधुनकलितविविध-
 लालालालितमञ्जुनिकुञ्जपुञ्जराजितोपान्तवनिकावनिकान्तवान्त-
 नितान्तनिरन्तरकन्दलितसन्तानसन्तानसरलबकुलक्रमुकमुखवि-
 विधविटपिनदुलविटपपटलाञ्चलचञ्चलचञ्चरीकसञ्चयसञ्चलितम-
 ज्जरीजरीनृम्भदमन्दमकरन्दविन्दुसन्दोहसन्ततविहरमाणशुकको-
 किलमुखविहगकुलघोटीपुटकोटीकुट्टनपरिपाटीपाटितनारिकेलरसा-
 लमुत्रविशालतररसालफलजालनीरन्ध्रनिप्यन्दमानसरसतररसधा-
 रासाराग्नेडितमाधुर्यगाम्भीर्यमङ्गलतरतरङ्गस्तुङ्गभद्रान्तरपरस्परपारे-
 रम्भारम्भजृम्भितसारसलक्ष्मणापक्षविशोभदरविदलदविरलदशश-
 तदलमुकुलगर्भनिर्भादाविर्भवन्निर्भरसौरभकरम्भितमन्दानिलसेवाप-
 रवशयुवनननिबिडान्तरं त्रैलोक्यपावनतुङ्गभद्रान्तरङ्गनिमज्जनकुतु-
 कावतीर्णसुरानिकरतटभूस्थापितासमानलसमानविमानसंशयाशांसे-
 देवालयशतकोटिसहस्रनिबिडितं प्रविश्य हेमकूटगिरितटघटित-
 वसतिविरूपाक्षक्षेत्रं नाम किञ्चन पवित्रं स्थानं तत्र दिव्यालयम-
 ध्यमुवि परमेश्वरनित्यनिवाससौभाग्यकलितमदाविलासकैलासवैशि-
 ष्ट्याक्षमतया तत्सादृश्यावलम्बनाय समागतमिव मुमेलगिरिमुत्तुङ्ग-

कनकपीठमांघ्रिवसन्तं गिरिराजतनुजायामपि तत्प्रतीतिरधिकेति
 रुपा जटानूटाटवीमध्यमावसन्तीसिद्धस्त्वन्तीमाश्लासयितुं त्वमे-
 कैव मम प्रियेत्यात्मना घटिकाखण्डलिखितामिवैकत्वबोधकान्ध्रव-
 र्णरेखां सितकैररेखामुत्तंसयन्तं किरीटतटलुठदमरताटेनीतदस-
 मुन्मीलितलताप्रतानेनेव जटानूटेन कामपि कान्ति बिभ्राणमद-
 भ्रां शिरसि मानितोनेनेन्दीवरबन्धुस्तनन्धय इतोप्यया तत्सादृश्या-
 श्रयणाय तद्विकटजायमानेन बालसूर्येणेव तेजोमयेन निटिलैलो-
 धनेन कल्पितानल्पाकल्पं बलरिपुमणिमदविधुतिनिपुणनीलकण्ठ-
 तया लालयति नित्यं प्रियतमां मम सखीं शिरसा स्वरङ्गणतरङ्गी-
 णीमप्यस्य प्रिया भवामीति कण्ठाश्लेषमातन्वन्त्या कालिन्द्येव क-
 लितं विरश्चिपद्मायुधपद्माननास्त्रयो वयमिह त्रिजगत्प्रख्यातवैभ-
 वा इति सूचनायेव त्रिशूलं दधानं निधानं निखिलसम्पदां जटा-
 नूटवटितस्य निजाधिनाथस्य कलानाथस्य कार्श्यं वीक्ष्याश्रयान्त-
 राभावकातर्यमपन्नमैन्दवमिव कंचन कुरङ्गबालकं कालयन्तं कर-
 तलेन समाश्लिष्टं गौर्या विद्युतेव शारदाभ्रं मुक्तास्मद्वह्मं कुतो न-
 भ्रासि कर्पदं इति प्रार्थयितुमुपागताभिस्तारावलीभिरिव मुक्ताहा-
 रावलीभिरलंकृतं चन्द्रिकयेव परिपूर्णचन्द्रं हिमोन्येष हिमवन्त-
 मात्मोद्भूतस्फटिककान्त्यैव रजताणलं इन्द्रवज्रप्रभयेवैरावतं विभु-
 त्या समुद्भूलाविग्रहं विरचितकुमुमायुधनिग्रहं दशाध्वरध्वंसद-
 स्रं विरूपाक्षं चिरतरमभिवीक्ष्य प्रणम्यप्रणम्यानन्दसिन्धुजल-
 मानुपायमाणमानसोभून् ।

निशम्य तत्रैत्य जनेन वर्णितां सहस्तिकोणाख्यपुरस्य रम्यताम् ॥

तत्रैव तमुं तप आत्तकौतुको विनिर्ययौ श्रीरघुनाथमूपतिः ॥ १८ ॥

अविदूरे च क्षेत्रस्य तस्य चक्रतीर्थपरिसरे ।

सुन्दामुरेन्द्रसुतसन्दारणस्फुरदमन्दाग्रदोर्बलवरं

सन्दानितत्रिदशवृन्दाग्रपङ्क्तिमुखनिन्दावहस्वचारितम् ॥

वन्दारुकाग्रसरवृन्दारकेशसुरवृन्दानातिसणगल-

म्बन्दारकरुपवरकुन्दादिसत्सुममरन्दामिषिक्तचरणम् १९ ॥

आतारकधूतानवमूतापिषचापं सूतादिमगीताद्भुतपूतात्मचारित्रम् ॥

मीताखिलमूताभयदातारमजल्लं सीतापरिणेतारमुदीताद्भुतहर्षम् २०

वेरं सुकुमारं नितमारं निमलस्म्भा-

धीरं गुणनरिन्प्रमुदारं सितिपालः ॥

कामं मुरसामन्तविभीमं प्रमदाक्षं

भूमण्डलसोमं धुरि रामं स ददर्श ॥ २१ ॥

दशरथगृहदुग्धाब्धौ यस्मिंश्चन्द्रे कृतोदये जगति ॥

धृमुदानन्दः शान्तश्चित्रं निशिचरमयं च संजातम् २२ ॥

वृषधर्षणानुकूला बभौ यदीषा समुद्धृतापङ्गात् ॥

सीतानुषक्तमनसा येनानवकर्षकेण साऽहल्या ॥ २३ ॥

निजचारितानीव मुहुर्बहुतेजस्सोमरहितानि ॥

मुद्धानि यस्य तद्वद्यच्छत्रुखरादियातुवदनानि ॥ २४ ॥

तिष्ठायाति दशाननोद्य भवता प्रोक्तं तथैवास्तु ते

देवानां प्रिय युक्तमेतदपि मे नाल्लुप्तमासं पदम् ॥

तूष्णं दर्शय मे स्वसारमय तां या लक्ष्मणेन क्षणा-
 द्विप्राभूदिति रावणोक्तमखिलं योस्तण्डयद्वाग्मरैः ॥२५॥
 लङ्का विभीषणेनाधिगता यदनुग्रहेण तज्ज्यायान् ॥
 विपरीतवर्णलङ्कावाच्यं यस्याग्रहेण समवाप ॥२६॥
 श्रीमानशेषमुवनत्रेता नेता विदेहतनुजायाः ॥
 मङ्गलमुत्तुङ्गतरं तरङ्गयतु नः कृपानिधौ रामः ॥२७॥
 इत्यभिष्टुत्य नृपतिः प्रत्यर्प्यास्मै समर्हणाः ॥
 यन्त्रोद्धारकनामानं मानयामास मारुतिम् ॥ २८ ॥
 लङ्काखण्डितसीमिन्नि दैवतममूढधारणे तोरणे
 यः श्रीमान्घतनापतीनगमयत्पश्चापि यत्पश्चतोम् ॥
 तद्युक्तं खलु राक्षसानपि तथा सत्यापि सत्याचिंषा
 तुल्यान् द्रागतनोदिदं वत तथाशीतिं सहस्राण्यपि ॥२९॥
 श्रीमन्नवदुर्गस्थः कृष्णः कविसार्वभौमविरुदादयः ॥
 गुर्वेतिहासं विदधे जवेन रघुनाथविजयचम्पदा-
 श्रुतुर्थो विलासः ॥ ३ ॥

इति कविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयचम्पदा-

श्रुतुर्थो विलासः ॥ ४ ॥

—:०:—

पञ्चमो विलासः ।

तदनु प्रणम्य ते लोकोत्तरनदीयसौन्दर्यसंदर्शनरन्दलितान-
 न्दो रघुनाथपरामहेन्द्रः किञ्चिदन्तर्यामिणोपामनासत्तरय मयि-

तदुचितमतीव तदिशाभिमुखमुपमृत्य सर्वोत्तरतपःसिद्धये समाश्र-
यितव्या तादृश्येव दिशेतीवोत्तराभिमुखमुच्चलन् नितान्त-
समुन्मिषद्वसन्तकालागमेद्वेच्छदेलावङ्गतस्मालासुपुप्यद्रसालाव-
लीनक्तमालाग्रदीप्यत्तमालातिपल्लवितपालाशभूमिरुहजालामिता-
शोकसालालिभेदुरतमेलाद्रुतोपवनमालासमुन्मिषितदोलाविशेषशु-
भलीलाविनोदभरलोलान्तरङ्गचननीलालकौषपुरवालामणीमधुरता-
लालिवीणाकलालापमूर्च्छनद्रवीभूतसन्निहितकलाधराणिशिलासमुद-
यतलामितोदितविमलविमलाम्बुनिर्झरपरिमेलनाद्विस्त्रितकवलिम-
निजभङ्गभद्रां तुङ्गभद्रां सधुर्युरारवमुत्तानकर्णयुगलमुत्तम्मितग्रीवं प्र-
तीरैकदत्तदृष्टितीर्णेषु तुरङ्गमेषु सफूत्कारं कराग्रसमुत्कीर्णशीकर-
निकरं मन्दं मन्दतरमुशस्ततरेषु हस्तिवरेषु संतीर्य स्वयमप्युत्तरैतदे
विद्यानगरकारिकोणपुरपर्यायनामधेयां समृद्धसर्वापणानुबन्धां प्र-
विनयं किष्किन्धां सत्यसंधी वसुन्धराभुरन्धरोयं प्रत्युद्रतस्तत्र
समेधमानै राजवंश्यजनैर्निखिलजगच्छ्रुान्वरामणीयकं तत्र कचन
तुङ्गभद्रातरङ्गमन्दानिलदत्तसपर्याविशेषं कलिततोषं चिन्तामणी-
श्वरसेत्रापरनामधेयं कपिलाश्रमं नाम प्रदेशं विविधदेवालयनिवि-
डितप्रदेशं प्रविश्य विलोकयन् कमलपालिकामधुरमधूलिकापान-
केलिकामुदितमं भरततिनम्भितज्ञंरुतिवाचालतया निरावाधवि-
हरमाणमहामत्स्यपुच्छविवट्टनचलाचलकहारतया च सचाटुव-
चनं साशिरःकम्पं सन्निहितचिन्तामणिक्षेत्ररामणीयकं श्लाघमाना-

भिरिव सौमन्धिकलताभिरभिशोभितां प्रथितभङ्गमुद्रामप्यप्रथि-
तभङ्गमुद्रां तुङ्गभङ्गां न पुराय न राष्ट्राय न पारिजनेभ्यो न वा-
न्धवेभ्यः स्पृहयांबभूव चन्द्रशेखरसपर्याचर्यादत्तचित्तसंवर्द्धिततुल-
सीकुसुमारामः सगुणाभिरामः सरायोनयन्वसन्तसमर्भं विविधशु-
कंपिककुसुमोदन्तमयम् ।

मौनव्रतप्रदाता वनप्रियेभ्यः सदेदमुंचितमिति ॥

उदयाय तपःकालस्वरयन्निव तमेनमवनिपतिम् ॥ १ ॥

तापोधिके स्वरकरस्य मरुत्प्रचार-
वार्तालवेन रहितेषु दिगन्तरेषु ॥

श्रान्ता अनूद्यगमितास्तुरगा बभूवु-

र्मानोस्ततोहरजनिष्ट नितान्तदीर्घम् ॥ २ ॥

शुचिरेष नृपालमखिलस्तपस्यतीत्यात्तदवलोककारयः ॥

कलिततपःशुंचिरिति शुचि मासः ख्यातः समभ्युदायिष्ट ॥ ३ ॥

किष्किन्धादिमरम्यदेशविभवो नासीन्मया लोकितो

द्रष्टव्योऽप्युनेति जातकुतुकां संलालयज्जानकीम् ॥

प्राप्तश्री रघुनाथ एष चतुरो मासान्वसेद्भूपतिः

साम्राज्यं कलयन् मुदात्र पुर इत्यासीत्प्रवादो नृणाम् ॥ ४ ॥

शुचिमासे शुंचिपक्षे शुचिचरितो धरणिपालवर्योऽयम् ॥

शुचिकिरणशेखरं हरमुपासितुमुपक्रमं व्यधाद्युक्तम् ॥ ५ ॥

विरचितनियमो राज्ञा विरजोम्बरभूषणो निमाय तदा ॥

भूम्युन्नतनिविडरजःकलुषाम्बरभूषणं स राजानम् ॥ ६ ॥

एकादश्यां नियमादुपासितुं चन्द्रशेखरं नमयन् ॥

उपचक्रमे विजानन् युक्तं तद्रूपसंख्यदिनमेतदिति ॥७॥

स्त्वन्ति मय्यात्तनिमजनानामेवं हि पापान्यखिलान्यपीति ॥

निदर्शयन्त्यामेव तुङ्गभद्राभिधस्त्वन्त्यां नियमात्स सत्तौ ॥८॥

राचिताद्विकः स राजा मौनान्वयमात्मनः स्फुटीकर्तुम् ॥

मौनान्वयैकलितश्चिरमजपत्पञ्चाक्षरीतिदिव्यमनुम् ॥९॥

स्मारयति च्यम्बकामिह सैपामियं(?) च तद्व्याने ॥

द्रष्टव्येतीव विभुः स नासिकेऽग्रे दधौ दृष्टिम् ॥ १०-॥

चिरमेवं विधाय मुधाकरशेखरचरणनलिनध्यानमाराध्य तं वि-
राचितमहासंहितादिपरायणः निर्वर्तितमाध्याह्निक उपात्ततुलसी-
कुमुमसम्भारः कल्पितनियमाष्टवः परिचिततात्कालिकर्जपट्यः
कृत्यविदामग्रणीरग्रतश्चन्द्रशेखरसपर्यायामेकेन वपुषा पर्यासि-
ममन्यमानतया निजकिरणसंख्याकानि वपुषि स्वीकृत्य समाग-
तेन सहस्रभानुनेव बहुधतरस्वचितपात्रनिकुरन्नेष रमणीयपुरोभागं
रत्नपीठमाधिवसन्तं रघुनाथमहाराजमनुगृहीतुं धरणीतलमवती-
र्णमात्मानमम्यर्हयितुं रजतधरणिधरेण प्रेषितमिव स्वकिशोरकं
निजाधिनाथचन्द्रशेखरसारूप्यावलिलम्बायिपयेवशिरोभागन्यस्ते-
नार्धचन्द्रेणेव शेखरितं शृङ्गद्वयेन अष्टमूर्तिपदाग्रपारेचरणधुरीण-
तामात्मनः स्फुटीकर्तुमिव प्रत्येकं खुरद्वयकलितैश्चतुर्भ्यः पदै रम-
णीयं स्फिग्देशालवालनिरङ्कुशोद्भृम्भितान्तःसत्त्वविशेषलताशङ्काक-
रेण स्वच्छेन पुच्छेन मनोहरं वृषवरं निखिलजगदानन्दिनं नन्दिन-

१ एकादशमंश्याम् । २ सक्ती नदी । ३ मुनिवंशम् । ४ जप्याधरपु-
तः । ५ शिवमन्त्रम् । ६ नासिकेऽग्रे नामाग्रं च । ७ निकुरन्त्यः समूहः ।

मधितिष्ठतो निनशेत्तरशशिकरलक्ष्मीदर्शनासहनमेतदिति रोपादा-
 त्मनार्थकृतस्येव तामरस्य(?) हेममयस्य कर्णिकामलङ्कुर्वाणं नि-
 र्वाणदाननिपुणं गीर्वाणपरिवृटविनुतगुणं राजहंसमिव मानसता-
 मरसमनोहरं मया किलायं कृतचूडामणिः परमेश्वर इति सं-
 जातप्रदावष्टम्भे कुमुदचान्धवडिम्भे तद्गर्वनिर्वापणाय स्वयमेव
 परिपूर्णचन्द्ररूपमिवाश्रयन्तं चिरन्तनं सरस्वतीमुकुटाग्रभूषणमहा-
 वज्रमणिमिव विद्योतमानं लिङ्गाकृतिं सान्द्रधीकरं चन्द्रशेखरं
 नयनेन्दोवरानन्ददं विरचय्याम्यर्च्यं विविधोपचारैरनुदिनमपि व-
 रुणादिगङ्गनानान्तःपुरान्तरचारिणि पूष्याचारितसायन्तननियमो-
 भ्यवहरन्नियमवशाद्भव्यभव्यमेव दिव्यमन्नमनुदिनमपि निजाम्य-
 र्थनया प्रवर्तते सत्रमुखे दत्तमुखे निबद्धकटितटैरास्तीर्णपणैर्यस्य-
 मानपत्रामत्रैरप्रमादैः सप्रमोदैर्विप्रसूदैः कृतेषु करिष्यमाणेषु क्रि-
 यमाणेषु समस्तवस्तुपरिवेषणेषु इतोपि किञ्चिदधिकं परिवेष्यतां
 घृतं किं त्वयोपार्जितं नश्यति वा त्वत्पित्रार्जितं भ्रश्यति वा आनी-
 यतां मूषो यथेष्टं वयमर्प्यात्तराहा न दाक्षिणात्या इति जरुपत्सु के-
 पुचित्सादरं कृतयुगपदापोशनेषु सर्वेषु मतत्रितयप्रवृत्तेषु शुभवृ-
 त्तेषु द्विजवरेषु कोटिशः सन्धीभूतान् भोजनकृते द्विजराजान् वि-
 लोक्य द्विजराजनामधेयमात्रजनितचापलस्तत्तादृशतत्रत्यभक्ष्यभो-
 ज्यलेहाचोप्यादिवस्तुकोटिरसंश्लघनमेकेन मया कर्तुमशक्यमि-
 त्यसंख्यरूपाण्यालङ्घ्य समागतोद्यं मुधाकर एव शर्करालङ्का-
 व्यानेन आहोस्विङ्मुराणामपि मुधास्वादानन्दं सम्पादयितुं रघु-
 नाथभूपाले विरचितानुग्रहेण निवासक्षेत्रकलितनियतनिवासेन
 महिनीरूपेण भगवता प्रेरिताः स्युरमृतकलशा न चेदमीषां क

तावदीदृशी माधुरीति स्वच्छन्दं श्लाघमानेषु केषुचित्मुगुणोसि त्वं
 भयं यथामनोरथं विश्राणयस्वण्डलदुक्कानिति कुशले पृच्छति क-
 स्मिंश्चिदाजन्ममनवलोकितैकाक्षरशिरस्कतया सूदपर्यायनामधेय-
 मिति गुणशब्दमज्ञानता तावतैव प्रमोदोच्छूनभुजेनौदनिकेन सादरं
 यथेष्टं तस्मै दीयमानेषु नैकविद्धमृद्धीकास्त्रभूरखण्डशर्कराननु-
 रेपु विविधभक्ष्येषु नवनीतं देहीति पृच्छत्यङ्गे कस्मिंश्चिद्विदं नव-
 नीतमेवोष्णतरं वर्तते न हि पुरानीतं स्वाद्यतामिति पायसप्र-
 दानेनान्यपयति तद्याच्छ्रां कस्मिंश्चन धूर्ते दयालुना राजनिग्रहमी-
 तेन केनचिदानीय दत्तं नवनीतं शर्कराममृणितमेलामुराभिनमास्वा-
 दयति तस्मिन्निमे दाधिका एते शूलिनोपूषा एते लवणा इमे मी-
 द्रा इमे शार्करा इति न्यस्य गच्छत्सु मूढेषु भक्ष्याणि प्राज्य-
 वध्याज्यदुग्धनदीमातृकायमाणेषु चिन्तामण्याश्रमपरिसरेषु ज-
 ग्धार्धकवलोनजग्धकवलांश्चार्चितमनोहराननाघ्रातमोदकानस्मृत-
 निश्चाज्ञानपेक्ष्यमाणाज्यान् काम्यमानलहुकान् परिमृज्यमान-
 जठरभाण्डान् क्रियमाणमुराभिलजलपानानाद्वियमाणमुगान्धिन-
 षु स्तूयमानभक्ष्यरुचीन् पच्यमानभोजगद्यान् स्वस्त्यस्तु राज्ञे
 रघुनाथाय न वयं निजनिकेतनानि स्पृहयामहे तिष्ठन्तु कृपकूर्मा
 इवानुदितकुतूहला नना मृहेष्वेव न वयं तथा पश्चादेतस्य गन्तव्य-
 मेवास्माभिरिति कोटिशः कृतप्रशंसान् मुहितददयान् दशदश
 दष्टदष्टान्तरङ्गो मन्दमन्दमितश्चन्दनमितः पुष्पसरौ इतः पट्टवाम-
 क इतश्चन्दनतैलमितः पुष्कैलकसीमगन्ध इतोक्षता इतो दक्षि-
 णा इतः ताम्बूलानोतः शुक्लाम्बराणोतो राङ्गुवाणोति वदत्सु परि-

जनेषु तद्विराचिता आशिषस्तासताः संगृह्णानः क्षणं तत्कथा-
लापदत्तान्तरङ्गो निपसाद ।

चिन्तामणाविवास्मिन्वितरति सर्वार्थमागताधिभ्यः ॥

चिन्तामण्याश्रम इति सार्थं तस्य स्थलस्य नामासीत् ॥ ११ ॥

तत्र कवय एनमित्थं मस्तुवन् । तत्र कश्चित् ।

प्रदर्शयति राङ्गवं प्रथमतः स राजांशुकैः

प्रमोदयति नृनथापहरते स्वदत्तां श्रियम् ॥

न दर्शयति किञ्चिदप्यथ ददाति चेच्छाधिकं

न चाहरति सच्छ्रयं अतः स एष राजापरः ॥ १२ ॥

इतरत्र ।

भवान्निष्कपटो दाता वयं निष्कपटार्थिनः ॥

दातृप्रतिगृहीतृणां समा रीतिरहो इयम् ॥ १३ ॥

अपरत्र ।

दर्पश्चेन्न दया दया यदि भवेन्नौदार्यमेतच्च चे-

न्नैव स्यात्सुरसत्त्वमेतदपि चेन्नो सत्यसन्ध्या भवेत् ॥

सर्वत्रापि जने समग्रसुगुणं न त्वादृशं कंचन

श्रीविभूरधिनाथशेखरमणे कुत्रापि नेशामहे ॥ १४ ॥

अन्यत्र ।

कामः सुन्दर इत्ययं विजयते लोकप्रवादो महान्

किं तेनास्ति यदि क्षिती प्रकटितं तत्सुन्दरत्वं भवेत् ॥

तेनानङ्गतया जितं सुललितं लोकस्य संमोहनं

रूपं श्रीरघुनाथभूपतिमणावन्यादृशं विभ्रति ॥ १५ ॥

इतरत्र ।

यत्त्वं पटं घटयसे विदुषामिह सान्प्रतम् ॥

नैप्यायिकाश्रयिचं ॥ चित्रमाहुस्ततो नृप ॥१६॥

अन्यस्तावत्कवीन्द्रो रत्नावल्या स्तौति ।

निर्विकल्मषमिहादधामि कविषु प्रीतिं त्वयायुष्मता

सौमान्यं बहुशोभनं च दक्षता स्थेयं रिपूणां तव ॥

नित्यं स्यादतिगण्डे एव यदभूः श्रोमान्मुकर्मा भवां-

स्तत्तादृग्भूतिमान् ददं ध्रुवमितत्त्वं गूढपाण्यर्चने ॥१७॥

संपत्तिं मजतां त्वदीक्षणवशात्पुष्पेरगण्डाननां

दृढं प्राप्य बभूवैवं तव जगत्प्रीतिप्रदा जानकी ॥

निर्व्याघातबुधालिहर्षणाविमो बज्रादयमूपाश्वित्तां

संमिद्विव्यतिपातलेशरहितां सर्वत्र सन्पादय ॥१८॥

धरीयांस्त्वं नित्यं परिधानमवाहुः शिवतमः

प्रसिद्धः साध्यं ते किमिह शुभमन्यद्विनयते ॥

समिन्धे शुक्लं ते यश इह हि सद्गुणनिरत-

स्त्वमैन्द्रश्रीर्भूयाश्चिरममुद्धतां वै धृतिहेरः ॥ १९ ॥

अन्यस्तावन् ।

श्रीविष्टलेन्द्रवरपुत्र मवन्महार्घं

दानाम्बुभिर्भवति सन्तनमूर्धरा भूः ॥

नो चेदनेन कटुगर्जितभीकरेण

मेघेन हन्त विषदेन भुवः किमु स्यात् ॥ २० ॥

अथ यथाक्रममेव हरिततरकदलिकापत्रमरकतासिंहासनावि-
रूढेन शाणोल्लोदवजरेस्तास्मेरया धृतधारया सह धर्मचर्यापारि-

रब्धेन निजगुणानुरूपेण सुवर्णरूपेण शमिततापेन सूपेन(?) सचि-
वेन जनितजगदानन्दकन्दसरसतरखण्डकूष्माण्डदुवारिसोवार्हिकफ-
लविविधरसमूर्तवार्ताकतोपितजननिह्वापटलपटोलाशाकुटकालशा-
कुटशाकैर्माहामात्रै(?) रसैः पङ्क्तिर्गुणैः सुन्दरतरमाकन्दादिफल-
हृन्दैः सेनाधिनाथैः सहकारामलकार्द्रकमयेनोपदंशेन शक्तित्र-
येणातिरसैरतिरसैर्मनोहरैर्मनोहरैर्निखिलजगन्मोदकैर्मोदकैः संव-
र्धितजनहेलिकाभिर्होलिकाभिरुज्जृम्भितरसाटोपैर्लङ्कापूपैः परि-
जनैः परिवृतेन समृद्धदुग्धपक्कधवलतरगोधूमपिष्टपारिकल्पितानरूप-
मृणालतन्तुसच्छात्रसेवाभिधमक्ष्यचामरसेवितेन माधुर्यदयान्वितेना-
खण्डमण्डदधिखण्डवज्राभरणभूषितेन मारान्तकसीरायुधहीरानघ-
दीप्तिदोरावहधीरेण क्षीरेणाभिषिक्तेन पिप्पलाभिधानधवलातपत्र-
परिष्कृतोर्ध्वभागेन महाभागेन जगदुज्जीवनेन समृष्टशाल्योदन-
माहारान्नेनात्मनेव तोपितान् विरचितग्रन्थान् कल्पितचित्रबन्धा-
न् कविताधुरन्धरान् सर्वविद्याद्वयांश्च विप्रान् बहुमान्य यथोचितं
धलयलदनुपममणिसराविसरमुखनिखिलभूषणकनकमयदशमृगतनू-
रुहवसनधवलपद्मशुकादिभिस्तत्प्रदशाशीः प्रादुर्भूतायां च क्रोध-
नवत्सरविनयदशम्यां समापिततपश्चर्यानियमः प्रस्थाय तस्मान्न-
गराद्विरचितपम्पासरोवरनिमज्जनः सेवितकोदण्डधरो नमस्कृतवि-
रूपाक्षः भो नितशङ्करभारतीयतिवरः परिशीलितमाह्वयद्विरिनि-
लयरामचन्द्रधरणयुगलीसेवनो यथाक्रमं निर्वर्तितकुमारसेवादिवि-
विधपुण्यचर्यो यथापुरं प्रविश्यानेद्दुर्दो पुरीं निर्गत्य निजपुराभिमु-
खं समगताच्च सज्जीभवद्धानिर्व्याकारपादातहंकारवाणासत्यंकारभे-
र्यप्रभाङ्गारतालालिङ्गाङ्गारशातत्यदाङ्गारमातङ्गभीदङ्कारदक्षापटा-
त्कारनादैर्विदीर्णासु दिक्षु प्रतिसिक्तकोक्षेयकेषु प्रचण्डेष्वतण्डेषु

योधेष्वबाधेषु रापेषु नाग्रत्स्वरूपेषु अतुल्येषु भक्ष्येषु कुक्ष्येषु सर्वत्र
 कल्पैश्च निर्लेख्यमुल्लोलकल्लोलमुत्काल्यमानेषु समदर्शनाय वेत्र-
 जैस्तत्रतत्राय विराचितनौरानृसिंहसंदर्शनोत्सवः समारुह्य हृण-
 विराचितधूमशकटमतिमनोजवं दिनाभ्यां द्वाभ्यां सम्प्राप्य नासि-
 कां प्रवर्तितम्यम्बकेश्वरमहारथोत्सवः प्रविश्य विम्बूरपुरं सुते-
 न साम्राज्यमनुभवन्विजयतेतराम् ॥ ३ ॥

नौरानृसिंहकरुणाभारारघुनाथमूपतेर्नित्यम् ॥

साम्राज्यायुस्तनुभवसम्पात्तेः सुधिरमेधिपीष्ट भुवि ॥ २१ ॥

आनेहुदिकितोन्द्रात्तिरुमलनृपतेः प्राप्तसम्मानवृत्तिः

श्रीमद्वीरसत्रया(?)र्यामिषगुरुणा प्राप्तविद्याविलासः ॥

कृष्णां गोदावरीसंवलयितवनपत्याख्यपुण्याग्रगण्य-

श्रीमद्रामेश्वराख्यासितिपतितिलकास्थानकव्यग्रगण्यः २२

तत्तादृक्षात्मकरू(पी)त्तमपुरवसतेर्मुकरास्यान्वयेन्दोः

श्रीसीतारामभूमीपतिमकुटमणेस्तादृशास्थानभागे ॥

सन्वीभूतैः कवीन्द्रैः समदकविषटागण्डभीरुदनाम्ना-

हूतः श्रीसीतातामिषकृतितनुजो नूनदुर्गास्तवासः ॥ २३ ॥

कविसार्वभौमविरुदाकालितः श्रीवेङ्कटार्यसहजातः ॥

रघुनाथविजयमेनं व्यतनोद्दिनमेकमेव कृष्णाख्यः ॥ २४ ॥

गिरिकैरिगिरिविब्रुसम्मतिमाजि श्रीशालिवाहनस्य शके ॥

क्रौञ्चनमर्षाश्विनमितदशमे रघुनाथविजय एष कृतः ॥ २५ ॥

कविवाक्यम् ।

यत्कविना कर्तव्यं तदिह त्वत्कीर्तिभूषणं मूपेन(?)सचि-
रघुनाथविमो कविवरविभूषणं तु त्वदायत्तम् ॥१६॥

इति कंविकृष्णविरचिताया रघुनाथविजयचम्पूः

पञ्चमो विलासः ॥ ५ ॥

अधिकत्रिंशच्छ्लोका गद्यं त्वेकं विलासके प्रथमे ॥

द्वितीयके च गद्यत्रितयं चैकोनविंशतिः श्लोकाः ॥ १ ॥

गद्यान्यत्र तृतीये चत्वारिंशच्छ्लोककाश्चतुर्विंशत् ॥

गद्ये द्वे चैकोनत्रिंशच्छ्लोकास्तथा तुर्ये ॥ २ ॥

गद्यत्रितयं श्लोकाः पञ्चविंशतिरत्र पञ्चमे कथितम् ॥

नवदुर्गकृष्णकविना जवेन रघुनाथविजयेस्मिन् ॥ ३ ॥

इति श्रीशैलकुलतिलकवेङ्कटार्यवर्यपौत्रनवीन-
दुर्गपुरस्थिततात्तार्यवर्यविद्वच्चूडामणिद्वितीयतनूभुवः
कृष्णकविसार्वभौमस्य कृतिषु रघुनाथविजयाख्यच-
म्पूप्रबन्धः समाप्तः ॥

—:०:०:—

श्रीः ५

योषेध्वबाधेषु २

रामकृष्णसूरिविरचिता

भार्गवचम्पूः ।

प्रथमः स्तवकः ।

श्रीपातिं प्रणयद्वन्द्वारकद्वन्द्वोभिनन्दनम् ॥

भवन्वच्छिदं वन्द्यं वन्दे मान्द्यनिवृत्तये ॥ १ ॥

देवः शारदपद्मकोरकमदमध्वंसिपद्माकुच-

प्राग्भारस्कुटनारुपत्ररचनाचातुर्यरत्नाकरः ॥

लक्ष्मीनेत्रकटाक्षवीक्षणशरव्यापारलसीकृतः

क्षिप्रं पक्षिपतिव्वजो वितनुतां शास्त्रं प्रशस्तं मम ॥ २ ॥

निर्निमेषपदावाप्त्यै संविशन्ति वनेष्वमी ॥

गुणजालधृताः सन्तो घोरवरा इति मे मतिः ॥ ३ ॥

मानससंचारिपदा भव्यगुणा भूतिभाश्रिता सरसा ॥

साकृतिरपि बहुकाकैः कन्दहंसीव प्रदूष्यते कुजनैः ॥ ४ ॥

तत्र ।

भाव्यालंकृतिद्वयसुपदन्यासोज्झितामल्लतिः

क्रेयं नूनमनल्पदूषणपदं स्यादेव किं तावता ॥

सन्तः सन्ति सदा यदास्यसरणीसंचारिणः प्रस्फुर-

दोपास्तोपे गुणाः स्युरम्बुदमुखैरम्भासि सिन्धोरिव ॥५॥

आस्ति च चतुःसमुद्रवलयमध्यगतसकलवसुन्धराखण्डमण्डनं
सर्वोक्तशर्वोरिगर्वपर्वतैः विनिर्जितकोपाटोपैः स्फुरजटामुकुटावे-
रानितोत्तमाङ्गैः पुरन्दरादिवन्दितवन्द्यसुन्दरमुकुन्दपदारविन्दम-
करन्दयट्पदैराविरतानिन्यानित्यवस्तुविचारपरवशीर्मुनिजनैर्जनितसौ-
भाग्यं सारिकासा रसहंसशुकचक्रवाककेकिपरंपुष्टकण्ठध्वनिभिः
पान्थानाह्वयदिवातिरमणीयमसमप्रदेशं कस्तूरीहरिणवराहस-
मुत्तुङ्गमातङ्गगवयकृष्णसारमृगपञ्चाननप्रमृतिभिर्वनचरैरप्यन्योन्य-
मवनपरैः पशुभिरधिष्ठितम् अधरीकृतनन्दनवनरामणीयकं नि-
जाविमलकीलालबहुललोलकलोलोच्छलललिततरतुपारपंवित्रिता-
ग्विलराशे(?)जनाभखण्डमुकीर्तिकेतुषष्टेः स्नानार्थागतकिन्नरीगण-
निर्धतस्तनकुङ्कुमपङ्काङ्कितोत्तुङ्गतरङ्गवत्या भगवत्याः सस्त्रत्यास्ती-
रम् । यत्र परोपकारार्थजन्मानोऽनेकशाखिनः कमनीयपारिच्छदाः
कनैपा इव पादपाः सन्ति । यत्र च लताः सर्वर्तुपुष्पवत्योपि
अप्रदायविकासिन्यो मुनिनिचयावाचितकुसुमाः सन्ति ।

चूनाश्वन्यकपित्यकुन्दातेलकल्लसाससन्तानकै-

र्विन्वानालनमालतालपनसप्रोच्चाप्रेयालेङ्गदैः ॥

खजूरार्जुनभूर्जलोघ्रवकुलैराभ्रातृकाद्यैरापि

व्यातं तद्वरभूरिभूरुहगणैर्देवैर्यथा विष्टम् ॥ ६ ॥

बहुलशकुनि विपुलार्जुनममितसरूपेभीष्मशतद्वपदम् ॥

मुचहुशिंखाण्डसमाधिकं भारतचरितात् सरस्वतीतीरम् ॥*

नूनमीर्ष्याभिरादिब तयैव सरस्वत्या ।

अमरपुरसमृद्धिस्पर्द्धया वर्धयेत्वा

निजरुचिरतटाकप्रान्तसौभाग्यमाग्यम् ॥

तदनुभवसमोदस्तापसानां समूहः

समरुतपुरसम्पद्यस्य हः सस्पृहोपि ॥ ८ ॥

कदाचित्तत्र निगमाध्ययनचयनाद्वियजनदत्तावधाना विपविप-
मविपयाविपहरयग्रस्तविवेकग्राम्यजनानुग्राहका निखिलनिगमा-
र्थपारदृश्वानो वशीकृतकैरणान्तःकरणमातरिश्वानो भूरि यज्वा-
नस्तपस्विनोवतेर्येषामतिविचित्रतमं चरितम् ॥

भवे रता अप्यमवाश्च केचिद्रमापसक्ता अपि नो रमापाः ॥

हिरण्यगर्भोपमृतास्तथापि हिरण्यगर्भास्तु न ते द्विजाश्रयाः ॥९॥

१ आभ्रातृका मयूकवृक्षः । २ जगत् । ३ शकुनिः पाक्षिः दुर्योधनमा-
तुल्यः । ४ अर्जुना वृक्षाः अर्जुनो भीमानुजः । ५ मरुपाणि मुदर्शनानि भी-
ष्माणि मयूरानि शतानि अन्तानि द्वुपदानि वृक्षस्थानानि यस्मिन् पक्षे-
कः । ६ शिख-
र्षी मयूरः भीष्मसन्नुषः । ७ करपाणि इन्द्रियाणि । ८ मयः शङ्करः समाग-
यः । ९ रमापः श्रौतविष्णुः द्रव्यवांश्च । १० जगदुत्पत्तिकरो विष्णुः ।
११ हिरण्यगर्भः श्रामान् ।

संसारतापसंशान्त्यै तपोभित्ते तपास्विनः ॥

चित्रं सततमर्चन्ति श्रीवरं जनतापदम् ॥ १० ॥

अवतीर्य सरस्वतीतीरं वीरुच्चरणतरुसमुद्भिद्रसान्द्रकुसुमसमूहो-
द्गमद्गमरमञ्जुसिञ्जनप्रणैत्रा इव स्वयमाप तत्तटपाविश्यद्वतचिताः
सप्रार्थं मन्त्रयामामु ।

इतो भूमी रम्याऽसितमृगपदाङ्कैरातेतरा-

मितो दर्भाः शश्वद्वारित इह नोवारपटलम् ॥

इतो वातः सारस्वतजलकणान् मूर्च्छति वहन्

पिकः प्रोक्षै रम्यं मधुसमयमावेदयति नः ॥ ११ ॥

अपि चास्माकम् ।

यक्षसम्भारसीलम्याद्विलुभ्यन्मनसामिह ॥

वृत्तिमुत्साहयत्येतत्तीरं सारस्वतं क्रतौ ॥ १२ ॥

तद्युज्यतेत्र यक्षभागभुजः सुधाभुजः सभाजयितुम् । ततः ।

युक्तमित्येव ते सर्वेष्वनुमान्य समुत्तुकाः ॥

समग्रा सत्रसामग्री कल्पयांचक्रुरञ्जसा ॥ १३ ॥

अनन्तरं वर्णणादिना भूशुद्धिं विधाय विरचितश्च ।

तत्तद्धिन्धवदुन्नतोन्नतचतुर्द्वारः सुधारोञ्जितः

प्रत्यङ्गस्फुरदाम्रपल्लवभरंकू सोऽह्यसतोरणः ॥

मन्दूपैरभिशोभितश्च निगमध्वानैरुदाली पृषु-

प्रान्वंशः कुशनिर्भिनास्तरणवान् रम्यः क्रनोर्मण्डपः ॥ १४ ॥

अग्निशालायां च गार्हपत्याहवनीयादीनां शरणानि मेखला-
भिरुपशोभितानि विरचय्य ।

ततः स्नात्वाय सलिले सरस्वत्या मुनीश्वराः

कृतजप्याश्च ते विप्रा यज्ञवाटमुपागमन् ॥ १५ ॥

प्रविश्य तस्मिन्विशालेषि चशाले मण्डपे प्रागग्रेषु दर्भेषूपवि-
ष्टाः प्रविभक्तकार्याधिकारा मुनयो महंता पुण्याहवोपेण दीक्षां
प्रवर्तयामासुः । तत्र प्रथमं मुख्यदेवतोद्देशेन क्रियमाणे सङ्करूपे
विकल्पस्तेषामन्तःकरणसदनं मदमत्तमातङ्ग इवोच्चशिलेच्चयदरी-
मध्यमध्यतिष्ठन् हरिहरविषयः ।

जगतामीश्वरत्वेन त्रयः पूज्यास्तथाप्ययम् ॥

नरः कस्यानुसरणादत्यन्तं क्षेममश्रुते ॥ १६ ॥

इति तथाविधे व्यतिकरे हिरण्यगर्भोपासकाः प्रोक्षुः । अ-
हो कथमेते पाण्डिता अपि हस्तास्थितवस्तुवीक्षणकृते दर्पणापेक्षा-
वतां पन्थानमनुसरन्ति । यतः स्पष्टमेवेतत् ।

येन स्वीयेन धाम्ना ज्वलदनलचलज्वालमालागारिण्या

पुष्टेनेष्टैस्तपोभिर्लयसमयतमस्तोमलीढान्तराणाम् ॥

नृणां पूर्णात्मचोषप्रमदमविदुषां द्वाष्टिरुन्मोलिता द्राक्

यष्टव्यः द्वाष्टिनाथः स तु सततमतः सर्ववेदैर्कैर्गर्गः ॥ १७ ॥

तदुत्तरं सानुशयं शैवाः ।

यदाङ्घ्रिनेक्षार्थागतमुदितकुन्दारकजनः

प्रभाचक्रम्राजन्मुकुटतटसंघट्टगलितैः ॥

स्फुरद्भस्मैर्नित्यं जनेतसिकतं प्राङ्गणमहो

यदीयं तं देवं भवमिह भजामः सुरवरम् ॥ १८ ॥

तद्भूर्ध्वं भागवताः ।

यो नेत्रश्रुतिभारतीप्रमृतिभिर्विज्ञायते नो गुणै-

र्यश्चाम्नायसमूहशीलनपरैस्तात्पर्यवृत्त्योच्यते ॥

तत्त्वानां निचयं प्रविष्ट इति या सम्भाव्यते स्वेच्छया

भक्तानां च भवाय भाविततनुः सेव्यो हरिः सर्वदा ॥ १९ ॥

इत्याग्रहग्रहोपमग्रस्तान्तरात्मानो महात्मानः स्वस्वोपासन-
वासनापरवशत्वेन परस्परं निजगदुः । ततः केचित् सुविचार-
शीलनपराः । आः किमेतेन विचाराचतुरेण भवतां विवादेन ।
तन्निशम्य वैष्णवादयः सर्वेप्येकीभूताः । कथमविचाराचतुरत्वम-
स्मद्विवादस्य यतो ब्रह्मादिदेवतानाम् ।

तिमृणामपि भूरिभाम्यमाजां जगदीशत्वमयं जगाद्देवः ॥

स्मृतयश्च ततो वयं प्रपन्नाः शरणं तच्चरणावधापहत्यै ॥ २० ॥

विवेकिनः सग्यमुक्तं तथापि । यथा वा ।

दीपानामरुणसितादिकाचसरैः

क्षुप्तेषु स्फुटचपकेषु संस्थितानाम् ॥

दीपत्वं यदि च समं तथापि काङ्क्षितः

श्वेतस्थे बहुलतमा तपांसि हन्ति ॥ २१ ॥

एतमेव निगमस्तुतपदनीरजानां तदुपाधिरुतवैषम्यमुपां तेषामा-
भ्याविशेषेपि यतस्तूर्णमणयसारे संसारे निमज्जनां जन्मिनामज्ञान-

निश्चितिद्वारा तत्स्वरूपसम्प्राप्तिफलमज्ञप्ता भविष्यतीति विज्ञानार्थं
काश्चित्संप्रेषयितव्यः । ततः सर्वेऽप्येकमत्यमनुसृत्य को वै प्रेषयि-
तव्यः कश्च कार्यसम इति च विचारयामासुः । विचार्य च
धैर्यचातुर्यादिचर्यावद्भूय विधातृपुत्रं भृगुं तद्योग्यं मत्वा तं प्रत्युचुः ।

भृगो याहि क्षिप्रं प्रथितगुणशाली सकरुणो
भवात्प्रेरातङ्कोचरणशरणोच्चारणपरः ॥

जगज्जन्मचाणप्रशमनावेलासेष्वयमेति

त्रिषु ज्ञात्वेहि त्वं मुनिनिचयमादाय श्येति ॥ २२ ॥

स इत्यमाकर्णितमुनिजनवचनो भृगुः स्वचिच्छेदचिन्तयन् ।
अहो किमेतत् । छलसाध्यमिदं कार्यं मां प्रत्युपदिशन्ति । नायं
हितोपदेशस्ताहि त्यजेदेकं कुलस्वार्थे इति सर्वेऽपि मां महदव-
ज्ञानघकूपे प्रवेशयन्ति । तदिदमकार्यमनार्यक्षममवधार्य प्रावोचन् ।

कथं जगत्पूज्यपदेषु शश्वच्छलप्रयोक्ता भविता समृद्धः ॥

जिजीविषुः प्राणहरं निगीर्य क्रूरं गरं को हि भवेत्कृतार्यः २३

एतन्निश्चयं मुनयः । न त्वमीशानां छलमकार्यं कृत्वापि पा-
पभाक् । यतः स्वार्थं न प्रवृत्तः सर्वलोकशङ्कापारिहारेण परोपका-
रार्थम् । अकार्यकारिणोऽपि परोपकारिणो न दूष्यन्ते ।
शृणु तावत् ।

सशम्भोरम्भोर्धि प्रमदमभियातुं पशुपते-

र्विषं किं व्यापारो जगति कथयस्वास्तुतिपदम् ॥

स्तुतस्त्वाष्ट्रप्राणप्रमथनविधातुः सुरपतेः

प्रवृत्तिः सौभाग्यं वितरति परोपामुपकृतौ ॥ २४ ॥

तस्मात्परोपकारार्थमकार्यमवृत्तिरपि न दूषणार्हा । प्रत्युत
भीतेष्वपि फलतीति । पश्य ।

सम्प्राप्तं वत कदैमादिभिरलं कष्टात्कलत्रं हरे-
स्तुष्टादेकमथाच्युतेन धरणीजन्मानमुन्मथ्यता ॥
आदित्यार्थकरेण सार्धमभितस्तेषां सहस्राधिकं
लब्धं कोपि समीहतेष्टफलके लोकोपकारं विना ॥ २५ ॥

तत्तावत् त्वमप्यनया लोककर्तृप्रवृत्त्यापि भविष्यसि प्रशंसापा-
त्रमित्युक्ता तूष्णीं स्थितेषु तेषु महर्षिषु ।

अथ परिहृतशङ्कातद्गुपहो मुनीना-
मनुनयपटुवाचां वाचमुर्ध्वनिशम्य ॥
तदुदितनययत्नन्यर्पितात्मार्यवृतः

सरमसमाभिगन्तुं व्यापृतोभूत्तदर्पे ॥ २६ ॥

इति सूरीन्द्रश्रीमद्रामकृष्णविरचितायां भागवचम्पूयां प्रथमस्त-
वकोपं समाप्तः ॥ १ ॥

—०:०—

द्वितीयस्तवकः ।

अग्रान्तरे । प्रभूतनमनमालिनीतमस्तोमसम्भूतनननयनोपरो-
धमंहरिकचतुरकरः सहस्रकरः समतिक्रम्य प्राचीमुरात्तमःसं-
र्णि स्तकरपरिमृष्टवाक्यणीदिगम्बरः कामुक इव दानैरस्तात्रवि-
शालमौलिमनुषसार । आश्रयमिदम् ।

पुंसां पांमुद्दंशुमानयमहो निदोपरागामिमां
मानार्हामपि षड्भिर्ना स्वरमर्णां त्यक्त्वा प्रतर्च्यां रतः ॥
तत्सङ्गाय तदम्बरं पारिनुशन् दोर्भिः प्रयात्यग्रतः
कष्टं धामेवतोपि तस्य धरितं नारापराधस्तु कः ॥ १ ॥

अपि च ।

कृत्वा मूचक्रवालं निजकरानिकरैः सम्प्रशाम्य प्रचण्डै-
श्चातुर्वर्ष्यं च तत्तत्सुविहितकरणे योजयित्वाऽव्यलीकम् ॥
प्राप्ते कालेय पश्चात्सपादि पुनरयं दीपसंक्रामितश्री-
रस्तं प्रत्येति कृत्वाप्यहह दिनकरः कोकलोकं सशोकम् ॥ २ ॥
अभ्युदये भवति नरः पूज्यो न विनाशकाल इति सिद्धम् ॥
अद्भुतमिदं यदव्यैरुदयेऽस्तमनेपि पूज्यते भास्वान् ॥ ३ ॥

इति कौतूहलादनेकविधं तर्कितवन्तु जनेषु । अस्तंगतवति
भगवत्यंशुमति अतिबहलतमतमस्तोमसंपूरिताम्बरतलोयं भुव-
नगोलको रत्यञ्जनकरण्ड इव संवृत्तः । अथ वा ।

निनकरपरिमर्शोद्भूतनूतनप्रमोद-
प्रसरसमनुरञ्जद्वारुणीसङ्घसक्तः ॥
रविरसितपटेन व्यावृणोद्भन्तुकामो
भुवनमिव सलज्जास्त्वन्धकारच्छलेन ॥ ४ ॥

ततः सुगूढतरप्रस्तरोच्चयकन्दराधिष्ठितेषु वनचरसमुहेषु । म-
यादिव सक्षररत्नूपवनतलकोटरान्तरालतलं विहङ्गेषु । तनदन्तु
च काककुलस्पृष्टान्धीकृतादेवान्धेषु । मानवतीप्त्रिव मुकुलितासु

कमलिनीषु । प्रियविरहद्वयमानसेषु कोकल्लोकेषु । प्रोद्यद्भव्ययौ-
वनमदालसाङ्गनाङ्गरङ्गेषु रन्तुकामे रङ्गोपजीविनीव शनैः सञ्चरतीव
भगवति मेकरध्वजे ।

व्यसने इव सप्तांशुदीप्तजिह्वाप्रदाहिते

नभसि प्रोद्यताः किंतु स्फोटका इव तारकाः ॥ ५ ॥

अपि च ।

भास्वत्कराग्निसदग्धं नभोभस्मेव मेधकम् ॥

यास्तस्मिन्विस्फुरत्तारास्ता हुताशकणा इव ॥ ६ ॥

अथ वा ।

ध्वान्तस्यान्ताय गच्छन्नयविरहवर्ती प्राग्दिशं प्रेक्ष्य दत्त्वा
मूर्ध्नि धुर्यः स्वहस्ताद्गतगगनसरस्तारहारानयासीत् ॥

ममं तं पश्चिमाब्धौ परपुवतिवशाद्दीक्ष्य पूर्वोत्तरो-

धातम्रश्यासुमृक्तो ज्वलितमिव नमस्तारकादद्यं वदन्ति ॥७॥

ततः कलावानपि स्वीयकलाकलापेन निखिललोकलोचनानि

कुपलयानि चाहादयग्रमितशिखररानितमुदयाचलमूर्धानमारुरोह

रतिनाथसहायतां प्रपन्नः कुमुदानन्दकरः कुरङ्गलक्ष्मा ॥

ककुभां वलयं विमासयन्तस्युदगादिन्दुरमन्दकान्तिकन्दः ८

नूनमिन्दिरावन्धोरिन्दोर्मदनसहायत्वं श्रिया मार्धितेन भग-

वता श्रीशेनैव प्रतिपादितम् ।

गीर्वाणैः संप्रमथ्य प्रसभमपहनथीः पिता मे कलावां-

स्तन्सूनुर्वन्धुरिन्दुर्मम वितर विभो विचिमत्सानुरूपम् ॥

पद्मावक्यानुरोधादिति दनुजारेषुः स्वीयसूनोः शशङ्कं
 वीरं विश्वं निगीपोः सपादि रतिपतेः साह्यभूतं चकार ॥९॥
 यातेस्तं चण्डभानौ निशि निविड्यतमस्तामसं पूरिताया-
 मिन्दुर्नालाम्बरेणावृतवपुरसितस्यास्यमङ्गच्छलेन ॥
 कृत्वैवं मानिनीनां मनसि मतमहो मानमाच्छिद्य चित्रं
 मौत्यारूढः कुरङ्गे परिपतति नमस्पाशु राना द्विभानाम् १०

अत्र हेतुः ।

मानाभावात्सपत्न्या अनुनयननितं सौख्यमप्राप्यमाणं
 हत्वा न्यासात्तदिच्छुस्तमय विनिदधे रोहिणीचित्तवृत्तौ ॥
 स्वस्यासौ सन्निधानादपसरति ततस्तत्र विज्ञाय नाज्या-
 दूयोभूयस्तदर्थे विधुरतियतते नाधुनाप्याप्तकामः ॥ ११ ॥
 अपि च ।

वयं विजितद्विच्छया विषयसङ्गदून्या वयं
 वयं प्रशसितेन्द्रिया इति न गर्वभागो वराः ॥
 स्मरेण जयता ध्रुवं विजित एष तन्नासिका-
 विलेपनरुते मुधाचपेक इन्दुरुजृम्भते ॥ १२ ॥
 सौभाग्यं किल मूर्तेमेव ककुभां लीलारविन्दांशितं
 लक्ष्म्या देवनकन्दुकः किमु रतेः पात्रं मुधापायिनाम् ॥
 शृङ्गारस्य करण्डकः किमुदधेः फेनस्य पिण्डश्चिरा-
 दित्यं संननयभ्रमं समुदितः प्रोदामधामा विधुः ॥ १३ ॥

इत्थं तर्कयत्सु लोकेषु भृगुरपि सुधांशुधामधवलितविपुलता-
रान्तरालो वियच्चरचकौरनिचयस्यामृताशनशालामिव सम्प्रवृत्तां
त्रियामां समालोक्य विष्टम्भितगमनवेगः सम्पादितसान्ध्याविधि-
श्च तैरेव तपस्विभिः सह तत्रैव तां निशामनैषीत् ।

कौकानां विरहेण नूतनरतौ सीदन्नबोढाधिना
कान्ताश्लेषमुखानुरक्तवर्णीप्रेमातिरेकेण च ॥

पद्मानां परिमीलनेन कुमुदप्रोन्मीलनेन स्वप-

छोकस्वापसुखेन सार्धमगमदोषा दिशं पश्चिमाम् ॥ १४ ॥

ततः ।

जर्धोन्मीलकमलमुकुलोपान्तनिर्मुक्तगुञ्ज-

त्पट्टपादालीकलरवनुतस्फीतसौभाग्यपूरम् ॥

दिग्मालिन्यप्रसरगरलग्रासकर्पूरगौरः

सुप्तोद्बुद्धद्विजकलकलैः प्रादुरासीत्प्रभातम् ॥ १५ ॥

तस्मिन्नवसरे ।

क्रीडामुत्थितपक्षिपक्षचलनैर्मालिन्यसत्यांगतः

सत्कारं वपुषो जनोत्सववयप्रेक्षास्फुटत्पङ्कजैः ॥

दास्यं चापि विधाय भर्तृपगमाद्यानं विना जालये

प्रार्थी सद्गतमर्तृकेव समभूदूर्त्तीर्णार्त्ताग्रता ॥ १६ ॥

अपि च ।

भाण्डितामिव तां प्रार्थामनुनेनृमिवांशुमान् ॥

स्वरसरसशोभात्रेण यतयाननुरांगिणीम् ॥ १७ ॥

बृहत्तिमिरसिन्धुरप्रमथनार्थमुद्रच्छतो

हैरः सपदि कस्याचित् समुपलेलिहानस्पृहा ॥

मुखाद्वहिरुपागता ललितशोणजिहेति किं

ततान भुवि विस्मयं तरणिविम्बमर्धोदेतम् ॥ १९ ॥

नभोम्बस्तामिस्रप्रसरदतिमालिन्यशरदः

सहस्रांशोरुच्चैरुदितवति चिन्वे श्रुतिमति ॥

तमोनाष्टद्वोज्राविवैर इव संलनिपरमं

मुनीनां यश्चित्ते तदपि परिहर्तुं भृगुरगान् ॥ २० ॥

उपसि सरिजले निमज्जनं विधाय कार्यभरादिव संजातमङ्गो-
चनं नित्यकर्म समाप्यं कृतविषयवासनानिधानांस्तपोधनानविल-
म्बितं जिगमिपुर्भृगुः सविनयमिदमभाषत ।

भवत्तथ्यवचःपथ्यपाथेयपथिकः पुमान् ॥

पाथोधिमपि वीथ्याम्नुप्रायं न मनुते कथम् ॥ २१ ॥

तत्कृतकल्याणरचनेन भवदाशीर्वचनेन समुत्पन्नकार्यविधान-
दाप्त्योहं निर्विघ्नं गन्तुमुत्सुकोस्मि मामनुनानन्तु भवन्त इति ।
अथ कथनीयकीर्तय ऋषयः प्रोचुरुच्चैः ।

पन्थानश्च शिवास्तवामलमते गच्छन्तुं कण्ठीरेव-

क्रीडादारितदन्तिराजकलमैर्जुष्टां दशामार्तपैः ॥

याहि क्षिप्रमुषीहि तात चपलं स्तुत्यं च कृत्यं बुधै-

राजिष्टं प्रविधाय सायक इव श्रीकण्ठेचापच्युतः ॥ २२ ॥

१ मिहस्य मूर्ध्नि । २ गुहाकानियर्थः । ३ मिहेन श्रीरूपा उल्पादिना ४
रगिण्यः तत्यामान् । ४ पीडाः । ५ पिनाकधनुः प्रोतेनः ।

तत्तात कृतकृत्यस्य तव क्षिप्रं पुनर्दर्शनमस्तु इति ।

मुनीशानां याशीर्वचनरचनेत्पादितधृतिः

प्राशन्तव्यामोहः सपदि सानेितान्तप्रमुदितः ॥

त्रिलोकीसञ्चारक्षमगतिरजस्योधिबसति-

प्रतस्थे प्रस्थानोचितविधिमुपास्येष्टफलताम् ॥ २१ ॥

इति सूरिन्द्ररामकृष्णविरचितायां श्रीभार्गवचम्पूां द्वितीय-
स्तवकोयं समाप्तः ॥ २ ॥

तृतीयस्तवकः ।

ततो भृगुर्गच्छन्नध्वानि कृत्यसिद्धिसूचकान् शुभशकुनानवलोक्य सहर्षम् ।

ध्वाङ्क्षा दक्षिणतः प्रयान्ति सहसा चापाः पुनः सव्यत-

श्चेतो मोदभरानतं च हरिणी शवेन साकं ययौ ॥

मन्दं गन्धनलौघविन्दुनिचयप्रोद्भूतभारादिव

वाति श्लिष्टेष्टवियोगिनीद्वदवनीसीरः समीरः पुनः ॥ १ ॥

तत्सर्वथा कृतकार्येहिमार्यदर्शनार्थमागयिष्यामीति विचिन्त्य
अनेककोटिविमानवलयशालिना त्रिदिवाध्वना विलम्बितपदं सं-
चरन् । ज्योतिष्टोमादिना प्राप्तनाकसौर्यान्, मुकृतिमुख्यान्
विलोकयामास ।

१ मन्त्राः स्थानम् । २ कावाः । ३ त्रियोगिनीद्वदवनीसीरः तृपिण्यां
साहस्रभिः दृष्टावद् इत्यर्थः । ४ पुष्पवन्मुख्यान् ।

कचिद्विबुधमुन्दरीसंस्तानसारस्वर-

प्रभूतरसलालस्रमसृतकर्णशृङ्गारकः ॥

कचिद्युवतिकोमलवयवसौष्ठवालोकन-

प्रदत्तनिमिषोज्झितस्तिमितनेत्रपङ्केरुहः ॥ २ ॥

कचिच्चटुलकोकिलाविकलकण्ठवण्टारव-

प्रतिध्वनितपूरिते महति मन्दनारूपे बने ॥

स्मरप्रहितसायकव्यतिकरातिभीरुः स्वयं

प्रयाति च मृगीदृशः स्तननगान्तराले जवात् ॥ ३ ॥

कचिच्छलितनोविसंश्रुटितहारभाराद्भुत-

व्युदस्तकुचचोलके घटितहस्तपाचालकम् ॥

प्रदष्टरदनच्छदं पिदशवारवामभुवा

समं समरमारभःस्मरजयाय कश्चित्कृती ॥ ४ ॥

इति सपदि विलोकयन्नयंदो

दिविचरेकेलिकलाकलापमारान् ।

सुरसदनसदो विनिन्द्य दूरान् ॥

त्वारितपदं प्रययावसन्नमानः ॥ ५ ॥

अपि च ।

गीर्वाणवाणिनीभिः सहपुण्यजनव्ययोपयोग्याभिः ॥

रमतः मुरानमन्थत राजा वाराङ्गनाभिरेव लुब्धान् ॥ ६ ॥

इत्यतिग्रज्य वृन्दारकवृन्दममन्दगतेन तत्पुरस्थान्यतिक्रमिन्

एतवेगे मृगी ।

स्वर्लोकं समतीत्य गच्छति पुरस्तस्मिन्नतर्किस्कटं
देवैर्वासरमात्रलङ्घितहारिश्चक्रः स सौरो हरिः ॥

किंया पादपपादपाटनपटुस्तीव्रो नभस्वान्पुनः

काकुत्स्थस्य किमुत्पथाशरशिरःसञ्चारसारः शरः ॥७॥

एवं तर्कितवत्सु सुपर्वसु महर्लोकादिभ्योऽनतिक्रम्य किन्नरैः
किन्नरीभिः समं सततं सङ्गीतविनुतारिङ्गतरङ्गां गङ्गामैवगा-
ह्याग्रतः प्रतस्थे ।

जनकमवावृत्तान्तं विज्ञातुं व्योमवर्त्मनेव सुधीः ॥

रभसा लङ्कास्थानं विधिसूनुरगार समीरसूनेरिव ॥ ८ ॥

सत्यलोकामिघा यस्य सार्थकानन्यपेक्षया ॥

नाम्धस्येव पितृप्रीत्या नाम राजीवलोचनः ॥ ९ ॥

न यत्र गच्छन्त्यवसंघसंगेनो न नास्तिकाचारपथानुसारिणः ॥

न योगनैष्ठिक्यशमाद्यकारिणस्ते यान्ति येधर्मधनैकशास्त्रिनः ॥१०॥

यस्मिच्छ्रीमद्भगवतो विराड्रूपस्य विष्णोः शिरोभूते स्वीकृता-
कृतयः श्रुतयः समवलोक्यन्ते । नैतावतैव ।

संवत्सराद्यनघुर्गुप्तपक्षमास-

काष्ठाक्षग्रप्रहरयत्नमुद्गूर्णकाद्याः ॥

कीञ्चप्रधानमहदिन्द्रियचित्तधर्म-

प्राणादयस्तनुभृतो निवसन्ति यस्मिन् ॥

यश्च ।

बृहद्व्रतवतां प्रेङ्खलिमानैः सर्वतो वृतः ॥

यथा सूर्योदयोन्मीलतपन्नकोशः शीलीमुखैः ॥ ११ ॥

परिखाप्राकारोच्चतरगोपुरैः सर्वतः कमनीयतमस्तमांमि-
त्यकान्तिकलगाकनलयन् विराजते । यत्समंततः सततवसुद्वसन्ता-
श्चित्तवासं कारिकासिकुसुमसौरभ्युन्मयमधुकरनिकरमृदुमधुर-
माङ्गाराभिसाराव्यापृतविरहाधीरमधुकरोर्गणपक्षविपक्षोत्पन्नान-
सञ्चलन्मञ्जुसन्तानतरुपट्टधरिनिशिं दित्याङ्गनासंगातिसत्तानां द्यूनां
वृत्तमारविडम्बनानि संत्युपवनानि ॥ १३ ॥

यत्र स्वयं सृष्टिविधानदक्षो दक्षादिकाध्यक्षगृहीतशिक्षः ॥

साक्षात्स्वयम्भूनिर्वसत्यभीक्ष्णं कः क्षीणधीस्तं क्षमते प्रतोदुम् ॥ १४

यस्मिन्निखिलजगन्निर्माणवैद्वध्यनिधेर्विधेरस्ति समा । यस्या-
मखिलनिगमार्थपरिशीलनपरिज्ञातधर्माद्यनेकसाधनसमूहपरिद्वन-
हृत्कपायास्तत्क्षणे मोक्षपदप्राप्तिदामा अपि स्वोपास्यचतुरास्या-
भिमत्या सम्प्राप्तद्विपरार्थावसानव्यवधानाः पूर्वचित्याद्यन्तरमां
मधुमाधुरीसमधुरीकरणपटुमाधुर्यसरसङ्गीतश्रवणजनितानन्दतुन्दि-
लमनसंस्तपस्विनः सभ्यत्वं भजन्ति । यस्यां च वासवादिविबुधवि-
द्याधरसिद्धगन्धर्वनिजमुकुटतटस्थचितविमलहीरनीराजितचरणरा-
जीवः प्रजासर्गनोदितप्रजापतिमण्डलो जगन्निर्माणप्रवणान्तःक-
रणः स्वीयमध्यासनमध्यास्ते । तस्मिन्महताध्वना सञ्चरन् का-
प्यसज्जमानोद्यैव मज्जनहज्जानामीति रुज्जमानः रुज्जनाङ्गणीः पथि

पाथि नमज्जननमस्यानपेक्षो विघटितपट्टकपाटिकाद्वारः समतिक्र-
म्य इन्द्रनीलमणिविरचितसम्पद्कुट्टिमान्तरान्तरनिबद्धविधुकान्त-
कान्त्युपहसितभरणं सभाङ्गणमुल्लङ्घ्य भृगुः ।

परिहृतातिमिरौषं पावकोद्धर्तकैर्त-

स्वरविरचितभित्तिव्युत्तरत्नप्रभाभिः ॥

अथ ह्यटिति सभान्तं न्यस्य भीतिर्विवेशे

निजजनकसुनृत्यद्रूतटीमूत्रधारः ॥ १५ ॥

सति कृतप्रवेशे तस्मिन् ।

चिरसङ्गतयोः पितृपुत्रयोः प्रियसङ्गमम् ॥

पश्यामो हन्त हृष्यामः प्रणयोद्रेकदर्शनात् ॥ १६ ॥

एवं समुत्सुकेषु सभासत्सु भृगुरपि विधातुरविदूरे शास्त्ररत्नप्य-
कृतगुणवर्णनप्रणामः स्वमौढं नाटयन् सार्वज्ञं निजपितरमनवे-
क्ष्यैव संविवेश ।

सानन्दोपि सवन्दनादिषु पितुस्त्यक्तार्थमर्यादव-

त्सावज्ञं न शकार कारणवशात्तस्मै प्रणामादिकम् ॥

सौत्कण्ठापि चिरागतप्रियपरिष्वङ्गाय लज्जावशा-

हेन्मुक्तप्रणयेव भर्तारि परीरम्भं सतीवाङ्मना ॥ १७ ॥

तत्रावसरे सदःसमक्षमात्मावहेलं मन्वानः स मन्वादिजेन-

पिता कमलासनः ।

रोपावेशकपायिलोचनगुणभ्रूचापवेगच्युता-

पाङ्गोद्दामाशिलांशुरौः स निभिदे हृत्पङ्कजातं भृगोः ॥

नैव स्नेहवशेन ते विदधिरे मेदं मुदा रेमिरे

तस्मिन्नस्तमितासु ते पुनरहो मोहस्य चित्रा गतिः ॥१८॥

एवमपि रोधनिःशेषितधृतिर्विधूनयेयं निजतनयं दिधेस्तत्रिव
त्रिलोक्यांचक्रे ।

आश्चर्यं किमिदमधीरमानसानां

क्रोधो यद्दुरतितरां धृतिं नराणाम् ॥

यस्यास्योदयसमकालमेव चक्रे

सावज्ञं शतधृतिमाशु धैर्यरिक्तम् ॥ १९ ॥

पुनः स्वतनयेऽविनयसम्भवः कथमित्याशङ्क्य चिरं चिन्त-
याश्चकार ।

दत्ता दत्तादयः सर्वे तनया नयवर्तमानि ॥

अयं कथमिवोत्पन्नः चन्दनात्कुटजाङ्गुरः ॥ २० ॥

विस्पष्टं दृष्टसङ्गेन कष्टं भ्रष्टो हि मत्सुतः ॥

न किं मृगमदामोदो हिङ्गुसगेन नश्यति ॥ २१ ॥

तथामृतानां केषाञ्चित्सङ्गेनैतद्भावं प्रातस्यास्य दृगौदत्तेन कि-
मप्याश्चर्यम् ।

काकानां कुरुते नतेन कणिनां दंशेन हिंसाशया

व्याघ्राणामसदावृतः सुवसनञ्छेदेन विचः क्षणात् ॥

क्रोडानामथ रक्षासां द्विनवधादुर्बाधुना पानतो

दृष्टानामनयादिदुर्गुणचयाद्वा हन्त को विस्मयः ॥२२॥

अथ वा नैकस्य सर्वोप्यपत्यानि गुणैः समान्येव भवन्तीति-
विस्मयः ।

कमलाभुधाभुधाकरहालाहलशंखवारुणीकरिणः
तरुतुरगधेनुभिषगप्सरसः सिन्धोरपत्यानि ॥ २१ ॥

अपि च ।

त एते सूनवः ख्याता नूनं किरणमालिनः ॥
भिषजावन्दिनौ शास्ता यमः क्रूरः शनैश्चरः ॥ २३ ॥
पटीयाननघः श्रीमान् वदान्योपीच्यदर्शनः ॥
विनीतस्तनयः पुण्यैरगण्यैरिह लभ्यते ॥ २५ ॥

तद्वदतभूरिमुल्लसतोहमेव किमेतेन शिक्षितेनेति विचारपरवशे
मनसि विमनसि ।

सम्बन्धभाषणमुत्साहतिभिः परेषां
जानन्ति ह्यस्त्ररममध्यमबुद्धिमन्तः ॥
तत्रार्यधीर्भृगुरतः पितुरिह्नितेन
स्वान्तं प्रचण्डतरकोपवशं मुचोष ॥ २६ ॥

बुद्ध्या पिशुस्तेन कृतावमाने हेतुं विनिश्चेतुमलं न सम्याः ॥
एवं हि गम्भीरतरान्तरास्ते भारम्भदुर्ज्ञेयविधेयमार्गाः ॥ २७ ॥
एवं स्वपितरि मुनिरुपदिष्टशान्ते कारुण्यादिसद्गुणाभावम-
नुभूय ततः स्वीकृत्यपरिहाराय धातारमनुप्रणमन् संरस्वतीती-
रस्थमुनिजनदेशकरोहं न ज्ञेयमुद्रतत्वमित्यनुवेलं विज्ञापयांबभू-
व । ततः । स निःशेषैतकोपपद्मः पद्मजासनः साधिनयं निजच-

रणप्रणतं भृगुमुत्थाप्य शिशिरतममात्मजालिङ्गनानन्दं क्षणमनु-
भूतवान् ।

कर्पूरः स हिमालयः समलयः क्षानन्दनश्चन्दनः

समालेखरविः शुचिप्रवहतां पूरः सरित्पाथसाम् ॥

स प्रातः शिशिरो मरुत्कमलिनीनालं परेपीठशः

पुत्रालिङ्गनपथ्यशीत्यनिवहस्यार्हन्ति नीते कलाम् ॥ २८ ॥

लोकोत्तरमस्येदं दाक्ष्यमिति सविस्मयेषु सम्येषु ॥

निजपितरमनुज्ञाप्य प्रस्थानं चाकरोद्भृगुस्तस्मात् ॥ २९ ॥

इति श्रीमत्सूरीन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्प्यां
तृतीयस्तवकः ॥ ३ ॥

चतुर्थः स्तवकः ।

ततः कतिपयक्षणीः प्रणतजन्मिजन्मा नित्त-

प्रभूतदुरितद्रुमक्षयदवस्य गौरीपतेः ॥

शिलेच्चयमगाद्भुतं द्रुहिणमुनुल्लसंस्तर-

त्समीरणरयाधिकप्रबललोललोललगतिः ॥ १ ॥

ततो विदूरे पुर एव पुरारिगिरिमपश्यत् ।

स्वर्गद्वीदकफेनपारदसुषाकुन्दन्देमुक्तास्फुर-

द्विद्युन्निर्जरधेनुनिर्मलपयःकर्पूरकम्बुप्रभाम् ॥

मुष्णन्युच्चतरेण कान्तिपटलेनात्युन्नतो राजते

कैलासः सुरधुर्यवूर्जाट्टियशःसंघात एव भुवम् ॥ २ ॥

यत्र ।

नोद्धासः पङ्कजानामविकसनमथो नैवामिन्दीवराणां
 योगः कोकाङ्गनानामभिमतिरनिशं कामिनीनां न यस्मिन् ॥
 तावः सचारभाजां रविकरनिकरास्त्रेन्दुपीयूषभाजां
 क्षुब्धोषश्चाण्डजानां त्रिपुरहराशिरश्चन्द्रिकासन्निधानात् १
 गौरीकर्पूरगौरोरगतुहिनकरोत्सादिभिः क्षीरगौरै-
 र्द्वन्द्वोपागताय चात्तं नयनगलफणामध्यमुष्केषु नैल्यम् ॥
 नूनं तस्मादिनाच्छस्फटिकमाणिशिलानालशाली स शैलः
 प्रावृष्मेघानुकारिद्युतिभरमवुरान्सिन्धुरान्संदधार ॥ ४ ॥

इतो वकुलमण्डलं नवतमालमालामितः

कदम्बपटलीमितस्तिलकतालंसन्धानितः ॥

इतश्च कदलीरितो विबुधपादपानां कुलं

पुपोप महतामहोच्छ्रितननेनुकम्पाभरः ॥ ५ ॥

इति कौतूहलाब्धितचित्रः स द्विजः क्षणमवलोकयांचक्रे ।
 तस्मिन्ननवरतवसन्तावतारविस्फारितनवकिसलयकुसुमभराभुम्रव-
 न्धुरंस्कन्धतरुसमारूढकलकण्ठकण्ठध्वनिप्रतिध्वानयति । अत्यु-
 च्यतततकशितराकूढकिन्नरमिथुनपङ्खादिस्वरगीयमानमहेशयशः-
 पीयूषमगुरिमाणमास्वाधानन्दसन्दोहपरवशतया विगलितस्मृतिः
 क्षणं मथ्राम । ततः कार्यवशादातस्मृतिर्भृगुः । हरचरणरानीवा-

लोकनोत्काष्ठितस्वान्तौर्विबुधविद्याधरतापसादिभिरनिशमभ्यस्तया
पदव्या श्रीमन्महेशद्वारप्रदेशमाससाद ।

भ्रमद्भुक्तुटिविभ्रमद्विकटचण्डदण्डायुध-

प्रचण्डभट्टमण्डलीमुज्जुज्जुभङ्गसमैः ॥

तुषारगिरिगौरवैः प्रथमयूथनाथाधिपैः

सुगुप्तमनिशं निशाकरकलावतंसानुगैः ॥ ६ ॥

तत्र । निजनाथस्य शिष्यस्य अनुजन्मा कनिष्ठभ्राता अयं
भृगुः पूर्वं चन्द्रो भृगुरप्यनन्तरं ब्रह्मणः पुत्रोयामिति सविनयं नम-
स्तिः प्रनयगणैरनिवारित एव प्रविवेश ।

वारणशतानि विप्रैः प्राप्यन्ते क्षुद्रभूषतेर्द्वारे ॥

द्वारे धनदपतेरपि नैकमपि प्राप वारणं स भृगुः ॥ ७ ॥

अथ चपलपदं सदःसन्निधिं स विधिसुतः समासाद्य अत-
र्कितकार्यविधानदक्षः शोणाक्षिकोणेन क्षणमपश्यत् यस्मिन्स्तन्वा-
वंमर्शहर्षिततनूरुहैः सनकादिसिद्धसमूहेरनुक्षणमुपास्यमानः स
भगवान् भवः सततमास्ते ।

गौरवं गीयते तस्य विमन्यैर्नगतां गुरोः ॥

सद्योजातोपि यः प्राचागाचार्यपद्धिं गतः ॥ ८ ॥

क नारीपीनोरःप्रभवपारिरम्भव्यतिकरः

क शून्यव्यामोहव्यसनततिरात्मन्याभिरतिः ॥

तपोरेकत्रैव स्थितिमपि निसर्गाद्विषमयोः

सदान्यस्ताम्रयं घटयितुमलं कस्तदपरः ॥ ९ ॥

यस्याद्भुतं चारित्र्यम् । यः सकललोकभवभयसंहरणोऽपि भव-
भीमश्च सर्वभरमौलिस्थलीढ्युत्तचिन्तामणिरपि कर्पदी । जगन्नि-
वासोऽपि श्मशानवासः सर्वजगदन्यः प्रदोऽपि भिक्षाशनः । जग-
त्प्रावरणोऽपि कौपीनधरः । दिक्पालार्पितश्रीरप्यकिंचनः । अ-
हो मित्रपदवीं प्राप्तः कुबेरोऽप्येतत्प्रसादनात् विपुलसम्पन्नोऽपि
लोकेऽतद्व्रतनिर्भयत्वेनास्य किंचनत्वं कथमुपेक्षते ।

कौपीनेन्दुकपालकृत्तिभासिते प्रेतास्थिमालाविप-

व्यालालङ्कारणस्य सद्गुणपतेरर्धाङ्गजायाकृतंते ॥

दारिद्र्यं दधतः श्मशानवसतेर्धद्रुहकेशः सखा

ख्यातोऽसौ धनदो मुधा बुधजनैर्यो नाभिजातः खलु ॥१०॥

अत्र कारणमेतदेवेत्यवगम्यते ।

लोके यत्किञ्च वैभवं तदखिलं गौरीशकारुण्यतो

निःस्वत्वे खलु तस्य कारणमदः शङ्केहमेकं पुनः ॥

यक्षाक्रान्तधना हि यान्ति धनिनो नैःस्वं तु यक्षाधिपः

कोशो यस्य सदाधितिष्ठति न किंयास्यत्यसौ निःस्वताम् ॥

॥ इत्थं समोषान्ते तिष्ठन् स्वान्ते एव सविस्मयं तर्कयामास ।

ततो भगवानपि चिरादुपगतमात्मबन्धुमवलोक्य सोऽकण्ठम् ।

उत्सङ्गाच्छैलकन्यां त्वरितमपनयन्बन्धुविश्लेषदुःखं

स्वान्तादुत्कृत्य पीठाञ्चरितमथ मुदत्स्नेहपाशाविव द्धी ॥

दोर्दण्डी सम्प्रसार्य प्रसमपदगातिः स्नेहविस्मिन्नचेता

आश्लेषार्थं समायादृगुसविधमहो मोहपाशो बलीयान् ॥१२॥

इत्थं नीलकण्ठं निजोपकण्ठं समागतमेवेक्ष्य सतिरस्कारं भृगु-
एवोचत् । श्रूयतामनमिज्ञ ।

स्फुटं प्रीतिलोके समगुणवतामेव मुभगा

कृ ते शीलं भूया चरितमथ वासः कृ च मम ॥

न मां स्पृष्टुं योग्यः किमुत पारिरब्धुं त्वमशुचिः

समीहे सम्बन्धं न तव भव दूरीभव जवात् ॥ १३ ॥

किञ्च ।

चिताभसितभूषितं विगृतशौचमाभीषणं

कर्पालवदशोभनं शषवितण्डमुण्डस्रजा ॥

श्मशानमिव ते वपुर्यदनवेक्षणीयं सदा

सदाचरणशालिनः किल न रन्तुमस्मिन् क्षमः ॥ १४ ॥

एवमखिलश्रुतिनिकरसंभृतपदपङ्कजः शङ्करः अकारणं दुःख-
कैस्तुदन्तं भृगुं शोणायमानदृकोणेनावलोक्य ।

कोपाटोपावधूतैर्भ्रुकुटितटमवहान्तसम्पातदीप्य-

शालस्योदग्रवह्निप्रसरदुरुतरज्वालमालावलीदम् ॥

ग्रह्माण्डं संविधितैस्त्रिभिव पवनगतिर्वाढ्यं हन्तुमुच्चै-

रुद्यन्स्योदामशूलं प्रेमथपतिरगादाशु वीतानुरागः ॥ १५ ॥

तैप्रत्यतिपरुवतरमभापत ।

१ अशुद्धम् । २ कुम्भशकलयुक्तं पक्षे मिश्रापात्रं (पात्र) युक्तम् । ३
सस्तुनपादकमलः । ४ कौशेवेशेनावधूत यद्भ्रुकुटितट तन्मध्ये उत्पन्नः दान्त-
सम्पातो दमितवेगो भालस्यः प्रवण्डः वह्निस्तृतीयनेत्रानलः तस्य प्रमरन्त्यः
उत्तराः अतिशयेन ट्वालमालाः ज्वालासमूहाः तेनावलोक्य व्याप्तम् ।
५ दग्धुमिच्छन् । ६ शिवः ।

सत्रात्रपोवरनितम्ब कथं वतासे

त्वं नित्यहोमभवभूमविभूतरासः ॥

किं मर्तुकाम इव नरूपमि यामनरूपं

शूलाहतस्त्यज कुलायमिदं मदग्रे ॥ १६ ॥

एवं भगवतः खण्डपरशोरकाण्डविव्यण्डभङ्गशङ्काशमिदृशम-
रोपमीपणानलज्वालाबलिवु पतङ्गायितमात्मानमवेक्ष्य स मृगुर्दमद्वा-
ज्रः सरभममभयलम्बनाय श्रीशम्भुसम्भावनीयसौभाग्यभुषं भवा-
नीं संस्तवैरदम्भं सम्भावयामास ।

सरम्भसतरसरवाञ्छण्डदोर्दण्डसन्मण्डलाकृष्टकोदण्डदण्डप्र-
निर्मुक्तनालीकरंहस्त्रसद्व्यस्तशस्त्रासुरस्तोमसम्भावितोदारपादान्बुने
ममथितनगदण्डवेतण्डदण्डायुधक्राधावस्तूजतप्रोद्धवङ्गीतिविम्व-
ज्रताधिप्रशान्तिकमोदारकीर्तीन्दुभूरिप्रभापूरिताशेषदिग्मण्डले ॥
प्रचलदमलकर्षिताटङ्गकोपान्तसव्युतसङ्कीरकोद्वच्छदच्छप्रभाचक्र-
वालस्फुटोदारसञ्चारलीलाभिभूतोदितग्रीष्मतिग्मांशुतिग्मप्रभे । प्र-
कुपितशिखकोपसम्प्रच्यवङ्गीरदानेदयोदामर्षान्धगन्धद्विर्पालान-
संदर्शने पाहि मामद्य भूताधिपोदग्रशूत्रजगद्धात्रि तुम्यं
नमः ॥ १७ ॥

तदामीमनुकम्पया तदवनाय ।

दैरद्योतोदारग्रहमितगुणाकृष्टपुरजि-

न्मनोमीनामानापनयनविधौ व्यथमनसा ॥

मदा पाव्यं यस्याः प्रमथपतिना प्रादुरभव-
च्छिवा सासादसान्धकदमनकोपप्रशमने ॥ १८ ॥
क्रोवोद्धतान्धकसपनविरञ्चिभूवो-
मघ्ये रराज गिरिराजमुना नतभ्रुः ॥
लोकत्रयान्तकरमृत्युमुमूर्धुमघ्ये
दिव्या जरामृतिहराऽमृतवच्छरीत्र ॥ १९ ॥

अत्रान्तरे ।

प्रदोषप्रारम्भे दरविकसादिन्दीवरदलो-
हसल्लीलाजस्याहतिपदुरपाङ्गो नगभुवः ॥
मृगोर्भ्रश्यदुद्धेर्मयमपनयन्नाविरमव-
दृशं कोपाविष्टं शमनशमितारं च शमयन् ॥ २० ॥

तदानीम् ।

प्रभवाति मत्प्रतिवातादनिशमसाविति समस्तरमनङ्गः ॥
दुर्गापाङ्गसहायः कोपान्ते शिवमनस्यथाविरभूत् ॥ २१ ॥
ततः पञ्चपुशरवञ्चितकुरङ्गमनङ्गरिपुमवगम्य विराञ्चिमुताच-
पचतरसञ्चलदङ्गलिकसंचारसञ्चालितवीगागुणनिचयसंस्मृतगन्मी-
रमवुरस्वरमावुरोविहङ्गवनपटुरेण सविनयमिदम्बुचेऽचलकन्या ।
अविदितपरिणामः कर्मणामप्रवीणः
प्रवणमतिरयास्ते तेष्वदस्तावदास्ताम् ॥
त्वमासि विदिततत्त्वो दुष्कलस्यास्य कस्माद् .
द्विजमनुजमिमं ते देवैरं मेभिर्हंसि ॥ २२ ॥

इति तुहिनगिरीन्द्रकन्यकास्यप्रवचनपाशनिबद्धहृदिहृङ्गे ॥

गतवति शममीश्वरे म सद्यश्चपलपदमपासरदस्य दृष्टिपातात् २१

कुपितमृगेन्द्रमुखादिव प्रमुक्त

शक्तिविलोलविलोचनः कुरङ्गः ॥

चपलपदं तमसः परं पुरस्ता-

त्सभृगुरगारमगादघान्तकस्य ॥ २४ ॥

इति श्रीमत्पूरीन्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्पूयां
चतुर्थस्तवकः ॥ ४ ॥

—०:०—

पञ्चमस्तवकः ।

ततोऽध्वनि गच्छर वृष्टुः महर्षिषु । अहो मुनिवराशीर्वचन-
कवचेनैवाद्य संरक्षितोस्मीति । अद्यकस्मादेव पुरस्तेनसां रा-
शिमवश्यम् । किमेतदिदं तत्र गच्छरः दृष्टिं प्रसार्य श्रीरमणवर-
णपरिवर्णाय तस्यैव स्यात् । मत्तान्मनवानां शरत्किरणमालिम्-
षद्व्योम्नालप्रभमनेकैः संमानेराग । २५-नेः सर्वतः परितः श्रीम-
द्गुणान्ध्रं लोकं ददर्श ।

मद्रा येनितरां पुराणानुसृत्ये पुराणैः स्तुतः

श्रीशो गच्छरस्मिन्मुन्दरगतः प्राणवारांनिधी ॥

ते भायापटलं व्युदस्य विगलत्तापत्रयाः सर्वतो
वैकुण्ठं खलु यान्ति नैवमपरे सारतरैः साधनैः ॥ १ ॥

किञ्च ।

नमन्नमुचिसूदनस्फुरदुदारमीत्युल्लस-
न्मणिप्रकरसंवलद्वहलकान्तिनीराजिते ॥
हरेः पदसरोरुहे रतिभृतां न भूयो भवो-
द्भवो भुवि भवान्तद्वदुवनभाग्यभाजां सताम् ॥ २ ॥

अपि च ।

यस्याः शोभनशोणकूणितचलदृक्कोणनैसर्गिक-
श्छक्षणापाङ्गतरङ्गितेक्षणकृते यक्षेन्द्रदक्षादिभिः ॥
तप्यन्ते नितरामुरीकृतमहायत्नैर्यदावासतः
सा श्रीराश्रयते श्रियं श्रितनुतां लोकः स कैः स्तूयते ॥ १ ॥
यत्रत्याः पशुपक्षिणोपि नितरामानन्दचिन्मूर्तयः
सर्वे शर्ववदुर्वनुग्रहनुपः क्षीरोदकन्यापतेः ॥
धन्यं तद्धि पशुत्वमेव महतां शौच्यं न यत्संमतः
श्रीशानुग्रहमाजनं तदितरव्यर्थं सुरत्वं दिवि ॥ ४ ॥
वैचित्र्यात्कर्मणां यत्र वैजायं नैव जन्मिनाम् ॥
नूनं मनोविनोदाय श्रियः कान्तेन कल्पितम् ॥ ९ ॥

अपि च ।

यत्रारामभुरभ्यसीमविलसत्कासारतीराश्रितो
हंसीभिः स्मरदीपदीपनवरैर्भावैरपि भ्रामितः ॥

हंसः कंसनिषूदनस्य यशसा मालापमालामिव
 श्रुत्वोद्यत्कलंकण्ठकण्ठनिनदं तत्याज रत्यादरम् ॥ १ ॥
 अधरीकृतार्मरीजनगानक्षरीमाधुरीधुरीणापि ॥
 हरिचरणशरणमनसां न मनःसोभाय मधुकैरी गीतिः ॥ ७ ॥

अपि च ।

म्रोन्मीलन्नवपुष्पपल्लवफलोदारद्विभारानतै-
 रार्थिप्रार्थितार्कचिदर्धनिवहाधिवयमदैः पादपैः ॥
 स्वच्छा या सुविहारधीरमनसामस्तमरोहं पुन-
 र्यन्त्राकारि मनोभिवाञ्छितफलासिद्धेरभावः सदा ॥ ८ ॥
 आवाणो मणयो यत्र धेनवः कामधेनवः ॥
 तरवः कल्पतरवो नराः श्रीशाः स्त्रियः श्रियः ॥ ९ ॥

स तस्मिन्नजात्मजः सुविशुद्धसुधामधवलिमाधरीकरणपटुधि-
 द्दसौधावलीमभ्यविन्यस्तशस्ताध्वना अतिविमलकान्तिकान्ता-
 जनसहचरसिद्धगणगीयमानानवयद्यशः संशृण्वन् नमहृन्दारक-
 धृन्दसंमदसञ्जलमौलिसंखविगलदनेकरम्भावलीसैकतचित्तं श्रीपते-
 द्द्वारप्रदेशमाससाद ।

द्वारं हीरमवराकिरणीद्योतिते वारणौष-
 ध्याते श्रीपत्यनुचरवराधिष्ठितेपि द्विजाभ्यः ॥
 चित्रं लेभे श्रुतिविदपि नो वारणं तत्र हेतु-
 र्यस्मिन्नित्यं निवमति विभुर्वारणोद्धारदत्तः ॥ १० ॥

१ कल्पतरुः । २ पशुशब्दम् । ३ अप्सरआदि । ४ पुराणा अप्सरयाना-
 म्पिता । ५ पृथगुच्चारवः । ६ जिग्राः । ७ इतिगम्यदायग्राही परो वारण-
 मन्तर्गमक विपश्च । ८ मन्त्रेन्द्रमोक्षार्थेनयः ।

तत्र सम्प्राप्तोऽनिवारितप्रवेशः स विप्रः क्षिप्रमन्तर्गमना-
विवेश ।

प्रभूतकिरणावलीलसद्नेकरत्नोपलैः

स्फुटं घटितकुट्टिमं चतुरदूतसंवेष्टितम् ॥

तदङ्गणमतीत्य स त्वरितमाविवेशाग्रवः

प्रभोः शयनशालिकानिकटमुत्कटोत्कण्ठया ॥ ११ ॥

तत्रानेकशतमणिमयस्तम्भरानिविराजितान्तरालां रुक्मम-
पकुल्यसंल्युप्तदीपमणिदीपांशुजालविदलितनिःशेषतिमिरोपरोषा-
गवासरन्मनिर्गतमुरभिवूषामोदसुरभितर्हरिदन्तरालां । सुविशा-
लां शयनशालां प्रविश्यापश्यत् ।

पर्यङ्के सुरवेनुनिर्मलपयःकेनापमानोन्नम-

त्प्रोद्यत्कान्तिमद्भुतरच्छदवति प्रत्वापदस्तक्षणः ॥

पद्मालोलकरोपलालितपदः प्रद्योतमानः प्रभुः

शेते शर्वसरोरुहोद्भवमरुद्रीवर्णिनायस्तनः ॥ १२ ॥

तथामृतं तमवलोक्य रुष्टो मुनिः । अहो-कष्टमैश्वर्यमेदपुष्टो-
यं घृष्टतया स्पष्टमस्मद्विधगरिष्टागमनेपि नष्टवदमद्ग्रां निद्रामनु-
भवति ।

शृङ्गागतवति पूज्ये भुविनयसद्धर्मतत्परिर्मनुजैः ॥

प्रत्युत्पानादिविधिर्नूनमनुष्टीयते न मदमत्तैः ॥ १३ ॥

विद्याभिन्ननन्यमौनोरूपवीवनशुद्धिनाः ॥

मदाः सर्वेपि नार्हन्ति श्रीमदस्य कलामपि ॥ १४ ॥

एवं मत्त्वा विवृतनयनः सञ्चलदन्तवासा-
रोषवेशाकलितमनसा निःश्वसन्नर्तितभ्रूः ॥

धावन्नुच्चः सरमसमहो श्रीमनोहारिविप्रः

श्रीशस्योरःसबलमधृणः स्वाङ्घ्रिणा संतताड ॥ १५ ॥

ततः प्रबुद्धो भगवान् ब्रह्मण्याग्रणीः करुणापीयूषरसपूरीत-
स्वान्तः स्वान्तैके प्रान्तारक्तनयनमम्भोजैभूतनयनमवेक्ष्य तत्क-
तासत्कृतासत्कृतिमविचिन्त्य निगमागमपारावारपरिशीलनेष्टो-
च्छदच्छमतिविभवमहानुभावबुद्धिसिद्धान्तितापवर्गप्रदविप्रानुवृत्ति-
रूपसङ्गमं जनसंग्रहार्थं स्वयमाचरन् चपलपदं पर्यङ्कादुत्तीर्य स-
विनयमवेनिसुरचरणकमलमुपसृत्य नमयाश्चकार ।

पर्यङ्कोर्धुपावेक्ष्य द्विजवर्यं तमार्यधीः ॥

सुरवर्यः समर्पादमुदारं वक्तुमुद्यतः ॥ १६ ॥

घन्योहं हतकृत्यतामुपगतस्वत्पादसंदर्शनं

जातं मेतिचिरार्जितोरुमुलतादद्यानवद्या जनिः ॥

किंवा दुष्कृतमस्ति यन्निरुतवान्प्रत्युद्गमप्रश्रय-

प्रत्युत्थाननमस्तृतीश्च कुशलप्रश्नं च तत्क्षम्यताम् ॥ १७ ॥

आरितागस्यनभिज्ञे कुप्यति न दीनयत्सलाः सन्तः ॥

श्वासं विनैकमन्दा निद्रितमृतयोश्च कः पुनः पिशुनः ॥ १८ ॥

प्रभूतदुरितावलीविदालिताघ मे दीर्घमं

प्रणष्टमभवजगत्यतुलकीर्तिरत्युज्ज्वला ॥

जगत्रितयपावनो भुवनपालनाविर्भव-

द्रलस्तदखिलं भवच्चरणपद्मसंस्पर्शनात् ॥ १९ ॥

किं च ।

भवेदाशीर्वचनाञ्जरया प्रतिमुक्तनव्यपदकमला ॥

चपलापि नैव मुञ्चति कमला मां तदनुरागहीनमपि ॥ २० ॥

छायेवातिचला रमा कथमहं कुर्यां पुराणः पुमाने-

तस्याः परिपालनं त्विति परा चिन्ता ममाऽसत्पिरा ॥

अद्य त्वत्पद्मुद्रया तद्वने दुर्भेद्यया शक्तया

संवृत्तोऽस्मि गतश्चरोऽत्र किमहं प्रत्यर्पये भो तव ॥ २१ ॥

किंच ।

मया प्राप्तं युष्माद्विधविनुषभूदेवचरण-

प्रसादाद्विकुण्ठाद्यखिलबृहदैश्वर्यमतुलम् ॥

अतः सर्वस्वस्याप्यहमहह विश्राणनविधौ

भवेयं किंवाचं किल समुपकर्तुं च भवताम् ॥ २२ ॥

अपि च ।

सुनातसरसीरुहान्तरदलान्तसन्मार्दवा-

घरीकरणपञ्चमं चरणपङ्कजातं तव ॥

स्वमावर्षविनिष्टूरं प्रबलदानवेन्द्रायुध-

प्रघटनपतात्किण्प्रहरशालिवक्षो मम ॥ २३ ॥

तदेतन्मदुत्प्रेनातिदूनं ते भदमिति नितान्तचिन्ताचित्तस्य मे
मानसं दुनोतीति प्रत्युत सोऽप्युतस्तत्पदमङ्गं निधाय शेन्तमेन स्व-
पाणिना सशङ्कं पस्पर्श । नूनमत्र ।

न प्रायो निःश्रोके श्रीस्पर्शिन्येव सेवनीयत्वम् ॥

हरिरप्यतः सिपेवे स्वस्योरासि रमाभिमृष्टपदम् ॥ ११ ॥

स्पर्शमणिर्निजघातुकमापि सदयमयीपि हेमतां नयति ॥

हरिद्वसद्वा सगुणा द्विजपदमपि सेव्यतां तथा कमला ॥ १२ ॥

किंच ।

हरेरुरासि संस्थितामपि निजप्रिवानिन्दिरां

पदा मृगुरतिस्फुटं विरातेमच्चमस्याश्रुतम् ॥

ध्रुवं ननु तदादिकं द्विजपदापलमेव सा-

वतिष्ठति न तत्करोपि सुचिरं प्रयत्नार्जिता ॥ १५ ॥

ततः पुनः सवितर्कं भगवानाह । अहो बत तमोमुद्रया नि-
द्रयाद्य मुषितोस्मि ।

अमद्वेयं निद्रा बत बललतामित्त्वपदवी

बलाद्वालावांलानपि विपुलमोहं वितनुते ॥

तदेनां देवो वा न खलु मनुजो वातिविमृषा-

रूमाविभ्रन्न्रष्टो भवति सुकृतेभ्यस्त्वहमिव ॥ १७ ॥

पुनः सविनयम् ।

भो विद्वन्कुरु मय्यनुग्रहमिह प्राप्नोसि कस्माद्भूतं

तत्कार्यं वद साधमे महदपि प्राणेन चार्पेन च ॥

वैकुण्ठं प्रपुनोहि पादरजसा विप्रारतु मदैवतं

जीवाम्येष तदर्थमेव भवतां दाप्नोस्मि निष्कैतवैः ॥ २८ ॥

इत्येवम् ।

मधुरपदध्वनिललितां कलितमुवर्णमलंकृतां सरलाम् ।

वाह्मीमनवद्युगां गिरमवदन्मनोहरां श्रीशः ॥ १९ ॥

ततो ब्रह्मण्यदेवस्य श्रीपतेः प्रसन्नमुखराकासुधाकरकरोपाने-
ष्यन्दनातिमधुरवाक्सुधाशरीमुरसमास्वाद्यापि द्विजचित्तचकोर-
स्तृप्पान्तं न जगाम ।

प्रमोदादुत्तिष्ठाद्विपुलपुलकालंकृतवपुः-

कलोन्मीलच्चतुर्विमलगलदानन्दसलिलः ॥

ष्टपुमेमोदाराकलितहृदयो गद्गदगलः

क्षणं तूष्णीमासीद्गुरुचितवामक्षमतया ॥ २० ॥

ततः समाविर्भवत्प्रमेरसप्रसरपरवशं मानसं कच्छ्रांसंस्तम्य
प्रभूतानन्दसन्दोहोद्भवदूर्यश्रुधारापेनद्धासिणी प्रमृज्य श्रीमङ्ग-
वतो वैकुण्ठपतेरकलङ्कमुखशशाङ्के दक्षचतुर्वद्धाञ्जलिर्भृगुः ।

वक्तव्यं किमु कञ्चनोम यदहं निर्हेतुकं ते रमा-

वासे वससि साहसादकरवं हन्तावधातं पदा ॥

तन्मे सन्ततिदुष्कृतं न गणयन् यद्वन्दसे सम्पतां

दासोस्मीति वदन् कृपानलनिधे ह्येतच्चवेवोचितम् ॥ २१ ॥

अहो आश्चर्यमकारणकृतापराधितया परिवोदार्हमपि मां स्तो-
पि यतः ।

स्तव्यताव्यक्तमव्यस्ता व्याप्ता गुर्वनुवर्तिभिः ॥

पदा पितामहं हत्वा पितामहमगां कथम् ॥ २२ ॥

सवागर्वमुपर्वशर्वबलभिद्रुवादिकव्यादिभि-
 दिव्यश्राव्यमुकाव्यनव्यवृत्तिभिर्यस्तूयसे सर्वदा ॥
 त त्वं सत्त्वनिधेसि किं मम पदस्पर्शात्कृतार्थः परं
 ज्ञातं धर्ममृता त्वयाद्य महता ब्रह्मण्यताविष्कृता ॥३१॥
 त्वेनावाप्तसप्तस्तानिस्तुल्यगुणग्रामोसि किं वाददे
 त्वामाशौर्वचनं तथापि सैरिते देयं यथा तज्जडम् ॥
 स्वस्त्यस्तु द्विजभक्तिरस्तु भवते श्रीरस्तु वास्तु क्षमा
 वीर्यं धैर्यमपारमस्तु विजयः शान्तिर्यशोऽस्त्वस्तु शम्भु ॥
 भो सद्भक्तजनैकवत्सल जगद्धातर्धरोद्धारक
 श्रीश स्वाश्रितकामपूर करुणापीयूषपायोनिधे ॥
 मामागच्छतमद्य पाहि करुणापाङ्गेन येन त्वयाऽ-
 द्यब्रह्मण्यकरीन्द्रमूर्धसु कृतं शार्दूलविक्रीडितम् ॥३२॥
 मायि कुरु कृपावलोकं करुणाकर मामकोयमिति बुद्ध्या ॥
 उचितं वाक्यमपरं मामनुजानीहि मापते यामि ॥ ३६ ॥
 ततः सरस्वतीरोधासि तापससमूहसन्निदेशवशादामतेन मया
 मयप्रसादाकृतकार्यत्वमवाप्तम् । इति पुरुषोत्तममनुज्ञाप्य शि-
 रसा तच्चरणावभिवाद्य तं प्रदक्षिणीकृत्य समुदयानुरागाकलित-
 चित्तः स विप्रः क्षिप्रतरं प्रतस्थे ।

इति श्रीमत्सूरान्द्ररामकृष्णपण्डितविरचितायां भार्गवचम्पूः
 पञ्चमःस्तनकः ॥ ९ ॥

अयो विष्णुपदमेवैकं सेव्यमिति गाढमतिर्भृगुः विष्णुपदात्प्र-
स्थितोपि विष्णुपदाध्वना विष्णुपदानुरक्तान्मुनिनानाभिनन्दयितुं
भगवत्याः सरस्वत्यास्तीरमाजगाम ।

सोत्कण्ठनीलकण्ठोपकण्ठे मैवोदयो यथा ॥

तथा प्रादुररभूत्तेषामग्रेऽव्यग्रमतिर्भृगुः ॥ १ ॥

महर्षिभिश्च सानन्दगतिमुखमसृविम्यां कृतार्थोऽयमागत इत्य-
नुमितस्तानभिवाद्य तदुपादिष्टमुंशासननिर्वाहदपि कुंशासनं भजे-
ततः सत्कृत्य मुनिभिः पृष्ठस्तात यथा त्वया ॥

यद्यत्समनुभूतं तद्वदस्व मुनिसंसादि ॥ २ ॥

तस्मिंश्च सहर्यं शृगूरवोचत् भवतां भगवतामाज्ञयाहं प्रथ-
मं पारमेष्ठैच्यपदं गतवान् । तत्र सदस्यरुतमणातिस्तुतिमुपविष्टं
मामवलोक्य कुपितात्पितुः सकाशाद् मद्रसणे पुत्रत्नेह एवालं
बभूव । ततः कैलासेपि मामागतमवलोक्य बन्धुत्नेहात् परिरब्धु-
मुपागतो बहुवचनमुमितमना रुद्रः शूलेन मां हन्तुं दुद्राव ।

बन्धुत्नेहः मुतत्नेहस्तयोर्मध्ये परो बली ॥

पूर्वोपैकृत्या नश्येत द्वितीयो न कदाचन ॥ ३ ॥

तदातिव्रस्तेन मया प्रार्थितया देव्या आगत्य कथञ्चिदहं वि-
मोचितो वैकुण्ठं गत्वा प्रभोः शयनशालां प्रविश्य महान्तमतय-
माकर्षामिति साश्रुपातम् ।

१ मुंशासनं सम्यगाष्टम् । २ कुंशासनं विश्वं (कुशाणां दमोणा मासनम्) ।

३ प्रद्वेदवत्पानम् । ४ अपकारेण ।

सुप्तं न प्रतिबोधयेदिति विधिं धिक्कृत्य मोहान्मृदु
 छद्मं पद्मकराधिवासितमुरः सुप्तस्य पत्युः श्रियः ॥
 कष्टं निष्करुणं पदाभिहतवांस्तत्रापि शान्तिद्रुमो
 यामूचे प्रतिबुध्य वाचमुचितां वक्तुं न सा शक्यते ॥१॥

तदा समुच्छलत्प्रेममराकलितचित्ततया मयाप्युक्तम् ।
 भो संवित्सुखशेवधे गुणनिधे सद्योगिहृत्सान्नेधे
 कारुण्यामृतवारिधे भवमयत्राणाय दत्तावधे ॥
 पापघ्नमलनामधेयमजतां दुःखैणसत्पारधे
 मय्यद्धा विनिधेहि हन्त करुणां मोहं पिधेहि द्रुतम् ५
 करुणानलदस्य तस्य श्रीनिवासस्य किं किं वर्णनीयम् ।
 सा शान्तिः सविशुद्धभाग्यमाहिमा स प्रीतिमा सा मतिः
 सा सद्धारुवभोकरकुतनयः समश्रयः सा कृपा ॥
 सप्रेमप्रसरः सुधामधुरिमोद्गाराक्षरालंकृता
 सा वाग्यत्स्मृतिमात्रतः स पुलकप्रेमाश्रुपातो मम ॥ १ ॥

तस्मात् ।

किं देवैर्दिवि दिव्यसम्पदि पदभ्रंशैकचिन्ताकुलैः
 किं वा सृष्टिविधानदीनमनसा पित्रा विधात्रा मम ॥
 घृल्लिख्यालकपालशूलगरलाद्युप्रेण रुद्रेण वा
 सेव्यः सर्वजनैः रूपानलनिधिर्वैकुण्ठनाथो हरिः ॥ २ ॥

किंच ।

वागासिश्रुतिहस्तमस्तकमदस्वान्तं प्रशान्तात्मना
 पुंसात्यन्तहिताय विष्णुमजने योज्यं त्वदम्भं क्रमात् ॥
 तल्लीलाकयने तदोक्षणविधौ तत्कीर्तने तच्छ्रमा-
 र्थायां तत्र नमस्तदालयगती तद्धिन्तनेहर्निशम् ॥ ८ ॥

अपि च ।

ध्रुवो ध्रुवपदाधिपः शिशुरकारे दन्तावलः
 स्वपार्पदसदश्वरः प्रकृतिवक्रनक्रादितः ॥
 परागसिंहकृते जैरोपि दिवि निर्जरो येन तं-
 तिकमन्यकृपणार्जनात्सकरुणाद्य नः सेव्यताम् ॥ ९ ॥

किं च ।

कुरङ्गोपमिति भ्रान्त्या व्याधौ विव्याध तत्पदम् ॥
 मत्तैवाहमसदृत्तः पदोरः समताडयम् ॥ १० ॥

तस्माद् व्याधादप्यतिक्रूरकर्माणमपि मां यः स्तुतिपात्रं च-
 कार । तस्मिन् शान्त्येकधाग्नि करुणापारावारे दीनवत्सले हरौ
 सेव्ये सति ये केवलमुदारार्थमेव धनमदान्वीकृतकृपणधनिकानु-
 पासते तेवीव मन्दाः अहो कष्टं वृष्टं कृपणानाम् ।

प्राणादपि परो येषामर्थोऽनर्थावहश्चलः ॥
 तदर्थं हन्त संत्यक्तं पुमर्थचयमर्थपैः ॥ ११ ॥

पश्यन्त्वार्यास्तावत् ।

भो भो याचक दुर्गतद्रुपरशो कष्टं नकाराश्मे
 त्वद्वेहे कति सन्ति तत्कथय मे तस्मिन्महान्विस्मयः ॥

बाल्यात्तद्वच्यकारके त्वयि पुनस्त्वद्यापि नाभूत्क्षयः

किं जानासि न मूढ सोव्ययपदं प्राप्तस्तदन्तः कथम् ॥१२॥

अन्यच्च ।

गतदशनं वदनं ते तदपि कथं वदति नेति चित्रपदम् ॥

अर्थिन्किमत्र चित्रं तन्न रसनवस्त्वमास्ति तद्धेतुः ॥ १३ ॥

अपरं च ।

त्वद्देहं मूरिसम्पत्कृपणकथममूढूहि तस्मिन् विचारं

कोसौ यच्चाव्ययानां वदति मतमनेकार्थतां पाणिनीयम् ॥

तच्छ्रुत्वा संविचार्य स्वयमहमभवं चाव्ययस्तद्विदित्वा

मह्यं स्वज्ञातिरित्यं सकरुणमभवत्साह्यभूतो नैकारः ॥ १४ ॥

अत्राहं मन्ये ।

भोगेनात्र परत्र सद्वितरणव्यानाद्वदान्यः पुमान्

स्वर्वाभाधारविम्बधुम्बनकृते वित्तं करोत्यात्मसात् ॥

भुङ्क्ते नेन्द्रियलील्यसम्भवभिया स्वभोगभीतो ध्रुवं

नो दत्ते सुविचारशीलनपरो योगीव लुब्धः पुमान् ॥ १५ ॥

ईदृशानामपि द्वारि पराशापरवशमनसः कवयोपि मुधैवायु-
र्ध्रयं कुर्वन्ति । तदस्तु नामालमीदृशाधमवार्तया मुमुक्षुभिस्तु सु-
विशुद्धशान्त्याद्यशित्सद्गुणगणातिदारिद्र्यमुद्रितान् ब्रह्मादीनापि
विहाय दीनबन्धुः स एक एव सेवनीयः केशवः ।

मवभुनगभीतिशमनः स्वजनशृनिनभञ्जनो विपदमनः ॥

क्षीराब्धिमुत्तारमणः शरणागनपाउनः मुराधीशः ॥ १६ ॥

१ भव्यशान्तमनेवार्थतः किं पाणिनीयं व्याख्ययन्त । २ भव्ययत्नार

१ राता ।

न केवलं ज्वरनिवृत्त्यर्थमेव कटुकायस्येव भवतापनिवृत्त्यर्थमेव
सेव्यत्वमस्य किन्तु अतिमुमगतया मनोरमत्वादपीति ।

नैलाम्बुवाहद्युतिरम्बुगासो निसर्गमन्द्रीस्मत्तमुन्दरास्यः ॥

कुन्दोद्विजः पीनमुनः सुवक्त्रा मनोरमश्चिन्तयतां नतानाम् १७॥

किंच अस्य हेरराराधनेस्ति सर्वेषामप्याधिकारः ।

देवा वा दनुजास्तथा निशिचरा विप्राश्च शूद्राः स्त्रियो

ये चान्ये कुलकर्मजातिविकेंद्राः पापाः कुयोनिस्थिताः ॥

ते सर्वेप्याधिकारिणोऽत्र भजने विष्णोस्त्रिधा सम्पत्-

त्पादोद्भूतस्परिष्पावित्रितमगङ्गारस्य भर्तुः श्रियः ॥ १८ ॥

किंच तस्यैषासनमार्गोऽपि नात्यायाससाध्यः ।

फलैर्वा पुष्पैर्वा नवकिंसेलयैर्वाथ सलिलैः

ममन्त्रैः समेममसरपरिदर्शरपि सदा ॥

सदैव्ययंद्वेकस्वमुत्तानिमृतस्तुप्याति हरि-

र्दयालुर्दानानामभिदामेतिशं दातुमुदितः ॥ १९ ॥

यस्यानाद्यगुणवर्णनश्रुतिमाप्तुं

शेषः सहस्रवदनोप्यनेलं यभूव ॥

तत्रान्येषामरजनेः किल तस्य विष्णो-

रास्राद्यने कथमनन्तगुणाब्जिवारः ॥ २० ॥

इति स्थानुभूतं वृत्तमत्यादरात्रिवेद्य तूष्णींस्थिते तस्मिन् ह-

पिततनूरुहा महर्षय सहर्षं तमार्यवयं मृगं मुनीन्द्रमभिनन्द्य
स्वसत्रेन्यदेवतायजनमनादृत्य श्रीरमणचरणपरिचरणप्रवणान्तः-
करणास्तमेवाराधयामासुः ।

सिद्धान्तितं निगमभूषतिना पुरैव

विष्णोः पदार्चनमनन्यमनन्यमक्त्या ॥

निर्णयि तत्तदनुवर्ति महर्षिवर्यै-

रादाशितं सुखदमार्तिहरं नराणाम् ॥ २१ ॥

सर्वदा कमलोपेतं विचित्रपतनोचितम् ॥

कुपदाक्रमणाल्यातं मावरं भज मावरम् ॥ २२ ॥

नत्तवल्काग्निररुणं चरणतलं नीलमूर्ध्वमपि यस्य ॥

गङ्गा विधिजा यमुना स पुनातु हेरः पदप्रयागो माम् ॥ २३ ॥

इति रामकृष्णसूरिविरचितायां श्रीभार्गवचम्पूयां षष्ठस्तवकः ॥ ६ ॥

—•:•—

सप्तमः स्तवकः ।

अथ वैकुण्ठासस्मिन् गतवति मृगौ तदा अस्पृक्तकोपानल-
कीलाकलितकलुषतरान्तरा विप्रकृतनिजरमणावमैत्यसहमाना स-
र्ता समलनयनपाङ्गावलोकनेन भगवन्मुस्तारविन्दमुदीक्षन्ती सा-
ङ्गुलिमङ्गं साक्षेपं इदमवदत् ।

१ अद्वितीयम् । २ पृषेभ्याः पदेनाक्रमणेन व्यातम् । ३ लक्ष्मीपतिम् । ४
मा भव इति छेदः । ५ पदोपरितोमावः । ६ काला उक्ता । ७ भवम-
निः भवमानः ।

द्विजोयमुन्नद्ध इवाजपुत्रो निरागसः शान्तिसुखैकधाम्नः ॥

पदा त्वहन्वतसि तेन्धत्रुद्धिर्निरङ्कुशा विप्रजना हि नूनम् ॥ १ ॥

हेकान्त तदेतद्वाक्यविनिपातेनादयं दृण्ड्यो नोचेदहमितो ग-
च्छामीति । ततो ब्रह्मण्यदेवो हरिः ।

निगमागमखगनीडं वाडवंकुलमुज्ज्वलं ममैव मुस्तम् ॥

कयमुत्सहेपकत्तुं तदहं तद्विपादि मद्विपदायिते ॥ २ ॥

विप्रमोहमराक्रान्तस्वान्तोहं त्वमपि प्रिये ॥

विप्रवासफलं तस्मान्मम तोपि च निश्चितम् ॥ ३ ॥

यद्यापि त्वं हठादेव मामुत्तुज्य गमिष्यसि ॥

तेषामाशीर्बचःपाशवज्रैव पुनरेष्यसि ॥ ४ ॥

इत्येवं भगवद्वचनसंवर्धितामर्षधर्पितद्वत्कमला कमला ।

मत्तोपि यदि ते नूनं मतो विप्रजनः प्रियः ॥

तस्य सद्मानि नैवाहं वसामि तवै तन्मतेः ॥ ५ ॥

एवमुक्त्वा सरमतं रुपा वैकुण्ठाग्निर्गत्य करवीरक्षेत्रं भुवि नि-
वासाय रोचयामास । ततो भगवानपि तस्यास्कलहान्तरितरमा-
नुजार्थमादिबराहाध्यासितं अशेषशैष्टमौलिं शेषाचलमंशेन ग-
त्वा तदनुमतेन तपश्छलात्तत्र निवासमकरोत् । इतः सर्वतः । सु-
भगतमे वैकुण्ठेपि स्वरूपानन्दनिवृत्तव्यामोहप्रसरः सर्वदात्माराम-
मः परिपूर्णोपि रमाविरहव्यालातिव्याकुलीकृतमना मनागापि
शममलममानो मानवर्त्ता तामेव दूयमानेन मनसा चिन्तयन् स्व-
मवनत्यागोद्यतमतिरासीत् ।

प्रेमाविलमतिविमलं सत्कुलमकलङ्कशीलमनुकूलम् ॥

लावण्यसरःकमलं सरलमलं किल कलत्रामिह विरलम् ६

ततः श्रीकान्तः स्वकान्ता क नु गतेति वितर्क्य निश्चिनोति।

वर्णनीयान्वयभुवां साध्वीनां सुन्दरभुवाम् ॥

पितुर्वा पत्युरागारं गतिरन्यानयावहा ॥ ७ ॥

तस्मिन् क्षीरनिधेः स्वपितुरेवालयं गतेति निश्चित्य प्रमदासक्त-
चित्तानामेव व्यवस्थितिरिति लोकाग्निदर्शयन्स्वयमेव क्षीराब्धि-
मुपजगाम । तत्रापि तामदृष्ट्वातिश्रान्ततया शेषपर्यङ्के क्षणं प्रस्वा-
पदत्तावसरोभूत् । तत्रावसरे ।

दैत्यांशोद्भवभूरिभूपति चमूचक्रादितां गामिमा-

मादाय त्रिदशप्रिनेत्रविधयस्तीरं ययुः क्षीरधेः ॥

कृत्वाग्रे विधिमदुतामलपदस्तोत्रैः शनैरच्युतं

विध्वस्तस्वपदाश्रितापदमलं भक्तेष्टदं तुष्टुः ॥ ८ ॥

ततः रूपालुमंगवान् उज्यां यदुकुले सर्वेऽपि मुपवाणस्तत्प-
त्न्यश्चांशेन सम्भवन्तु । ततः सहस्रवदनावामपि शीरिनायोरप-
त्यतानुपेत्य भूभारं क्षपयिष्यावः । योगमायापि कार्यवशेन नन्द-
सन्नि ननिष्यते इत्येवं ब्रह्माणमादिदेश ।

असंनिधानात्पद्यायास्तदानीं जगदीश्वरः ॥

तज्जन्मकथनं नैव कृतवान् परमेष्ठिने ॥ ९ ॥

हरेः स्वशनिनाशानं भक्तदुःखं सुदुःसहम् ॥

अतस्तदवमुच्यापि श्रितपाणार्थमुद्यतः ॥ ११ ॥

ततो देवान्प्रभूतं निवेद्य वसुन्वरामाश्वस्य वेधाः स्वधाम
प्रत्यपद्यत । देवाश्च सर्वे प्रमोरादेशे तस्थुः । शेषोपि शीरिषान्यां
रोहिण्यामवततारः । ततः ।

मायामादिभ्यश्च दृष्यद्भुजनिर्गदने चण्डदोर्दण्डसारः

शीरिः क्षेत्रेय सोक्षात्स्वयमतुल्यगुणः प्रादुर्गसीदजन्मा ॥

छोछाविध्वस्तकंसाद्यम्विलम्बलम्दः प्राप्त दारानुद्वारा-

न्पार्यानापद्विमुक्तानकृत परिहरन् भारमुच्यं मुरारिः ॥१२॥

श्रीरपि भूमिपुत्रमुता भूत्वा तदवाप्तयेऽनुरागवती ॥

हरये द्रुतं समाहनोच्च्युत्करंवीराप्रियाहामिति दूनम् १३

ततः कदाचिद्धारवत्यां विविधकामकलाकलापोपकरणाञ्छु-
तसदानि मकरध्वजवद्विविधस्तवैर्यदुमपृथ्वामिवावाय राधामङ्गे
पयैङ्गे निःशङ्कं शुल्काभिताङ्गया तथा सह दिव्यं तन्निजदयित-
मवैक्ष्य रोषदूतद्वयसन्ना पद्मा निश्चसन्ती पुनस्तत्पद्म संत्यज्य
छोहं दण्डं निर्नगाम ।

अपराधं प्रकुप्येत मयि श्रीरिति तद्व्यात् ॥

हरावनपराधेपि रुष्टातो छोहदण्डमाक् ॥ १२ ॥

ततः श्रितजननिर्जरतरः श्रीपातिरपि तद्विरहपारिश्रान्तस्वा-
न्तनया विहाय स्वान्तःपुरं तदनुनेतुकामस्तामन्वेषयन्ननेकगिरि-
सरिकान्ताराण्यतिविदिताविगाढितवसनद्वयो दिव्यमन एव यत्नी-
कृताङ्गदः श्रीवैनयन्तीर्मनकुण्डलञ्छुतो मार्गवपदमुद्राङ्कितो-

१ वसुन्वरारो श्रीरो विष्णुः स एव प्रियो षण्ण । वसुं दत्तवर्कीरं नाम क्षे-
त्रं तदेव प्रियं परया इति वा । २ एतन्नामकं क्षेत्रम् ।

रस्यलः स्वप्रियां त्रियमुपलभ्य सानन्दं चान्त्वयामास । तत्रापि
विकलानुनयश्चिन्तयामास ।

गृहिणी गृहमित्याहुस्तदर्थं वित्तसद्मनी ॥

सा विरक्ताय किं तेन धनेन सद्नेन मे ॥ १५ ॥

तदत्र पुण्यतमक्षेत्रे सर्वस्वव्ययेनाहमपि तद्रूपश्चरामीति । त-
त्रावसरे ।

पितृमजनलीनमनसं मुनिवरमिह पुण्डरीकनामानम् ॥

वृत्वा पुरोधसं निजद्वप्रतमस्मै निवेदयाश्चक्रे ॥ १६ ॥

ततः सोपि पात्रापात्रविचारेणास्येशस्य प्रभूतवित्तव्ययः क-
थं स्यादिति विचार्य परमकारुणिको मुनिः । ज्ञामविज्ञानहीनानां
मूढानां पापिनामपीत्यादिना मोक्षमुपलक्षीकृत्य महत्तासने तिष्ठन्ने-
व सर्वस्वं प्रतिपादयेत्युपदिष्टवान् ।

तिष्ठन्नेवेत्युक्तं मुनिना यत्तत्र हेतुरयमेव

दीनाः सुदवीयांसोऽप्यस्य कृपालोकगोचराः सन्तु ॥ १७ ॥

महत्तासन इत्यत्र हेतुर्यत्कृपया द्विजैः ॥

दत्तं तदचलं चास्य त्यागानर्हमपि स्फुटम् ॥ १८ ॥

तद्वाग्बन्धः स्वसिद्धामलविमलकलापालिताशेषलोकः

शोकघ्नः स्वांश्रितानामिति मुदितमनाः पुण्डरीकेण दत्ते ॥

तिष्ठन् पीठेऽसिद्धिभिदशविधिमुक्तावासवैकुण्ठसम्प-

त्सायुज्यादिप्रदानोऽप्यतमतिरजितो राजते दीनबन्धुः ॥ १९ ॥

द्विजेन पुण्डरीकेण दर्शितेनाध्वनैव यत् ॥

यांत्यतः पुण्डरीकाक्षं मेनेहं विठ्ठलं विमुम् ॥ २० ॥

नामान्यस्य हरेः श्रुतिस्मृतिगणैरुक्तानि गौणान्यपि
प्रोद्रीतानि महात्मभिः प्रतिपदं तिष्ठन्त्यलं कोटिशः ॥

तत्राप्यत्र किलादरादुपनिषद्रीतश्वाश्रीपति-

दीनानामनुकम्पयैव विदंषे श्रीविठ्ठलेत्याद्यम् ॥ २१ ॥

जवनाहितपाणिरुन्नतांसो मृदुमन्दास्मितसुन्दरास्यचन्द्रः ॥

समचारपदेक्षणः शरण्यः स तु नां पातुतमां तमालनीलः २२

तदारम्य अयं क्षेत्रराजोपि अथविष्वंसनस्य श्रीनिवासस्य

निवासादथविष्वंसनः । श्रीनिवासश्चाह ।

ये मन्दाः स्वकलत्रपुत्रकनकाद्यासक्तचित्ताः सदा

यात्रामत्र विधातुमक्षमतया नैवागताः कर्हिचित् ॥

तेपि सोद्यमसम्भ्रमादपि बलादश्रद्धया दूरतो-

प्येनं वीक्ष्य यदृच्छयापि च संलुब्ध्याः स्युरुत्कल्मषाः २३

यात्राद्वयमिहेशस्य दिवसे मासि वत्सरे ॥

नियमेनानुतिष्ठन्ति तेऽपुनर्भवभागिनः ॥ २४ ॥

शुचावप्यत्र सङ्गत्य शुचि तिष्ठन्ति किं जनाः ॥

श्रीविठ्ठलरूपालोकात् विशोकाः संभवन्त्यमी ॥ २५ ॥

किंच ।

पदना यदविच्युता जडाधःपतना वक्रगतिश्च जाह्नवीयम् ॥

समतां किमु पुण्डरीकनाम्ना किल जद्वाद्धिजमूनुना समेति २६

अपि च ।

१ विदा ज्ञानेन ठान् गठान् त्याति यद्वाति इति विट्ठलः । २ भाषादि ।

३ शुचि यथातथा ।

मुकुन्दमुचुकुन्दयो रेहासि संविदे बांहाणै-

रंवाप्यमितरत्र नैवामिति यच्च सिद्धान्तितम् ॥

तदत्र पदमूर्जितं जगति सूकरेणार्जितं

प्रदक्षिणविधानतः संपदि पुण्डरीकालये ॥ २७ ॥

किं पुनः क्षेत्रराजस्य प्रदक्षिणविधौ कलम् ॥

जानाति दिवि वा भूमौ विबुधोऽपि न कश्चन ॥ २८ ॥

किंच ।

देशशतवदनोप्यलं न वक्तुं भवतनुजामहिमानमत्रं यस्याम् ॥

स्वशस्त्रेणपरिमार्जनाय सद्यः समभिसरन्ति हि मध्यमेहि नद्यः २९
आपि च ।

भीमापि या विबुधजनकमनीया तदपि न स्वरबलेयम् ॥

सैनडापि वेषुनादानुसरणशीलापि बल्लवी नैव ॥ २० ॥

गुर्वो तीर्थानामपि नीचपथालम्बिनी न पतितेयम् ॥

भवननयापि भवग्री तदपि न पितृयातिनीति चित्रमिदम् २१

क्षेत्रेषु तीर्थेषु च देवतेषु भक्तेषु सर्वेष्वपि संगरिष्ठम् ॥

श्रीपुण्डरीकं त्वय चन्द्रभागा श्रीपाण्डुरङ्गो मुनिपुण्डरीकः २२

इन्देहं सम्पूरीतमन्देहं देवमस्तसन्दिहम् (?) ॥

किं देहं भरमजनैः किं ते त्वं ते समाः परैत्रातुम् ॥ २३ ॥

बहवः सन्ति मुमनसः स्विष्टा इह कामदाः सकामानाम् ॥

धर्मार्थमोक्षविनरणपटुरेको जयाति विटलो जगति ॥ २४ ॥

वन्दे देवाशेखामणि कलिमलप्रध्वंसदक्षं रमा-
नापोद्गासितमोलिमानसलसद्राजोवरोलम्बकम् ॥
यश्चित्तं मुनिपुण्डरीकवचसा बद्धोप्यविद्यागुणै-
र्बद्धानुद्धरते नरान्नयवतो दीनान् दयाम्मोनिधिः ॥ १५ ॥
अविरतमनुकम्पाकम्पदीपोरुक्कान्ति-
प्रशमितनतपापध्वान्तपाङ्क्तुः समन्तात् ॥
विधिषिबुधमुनीन्द्रैः सेव्यमानाङ्घ्रिपद्मः
सनलजलदनीलं विडलं तं नतोस्मि ॥ १६ ॥
आस्ताभेतस्तदुपनिषदां हृद्यमाद्यं मुविद्यै-
रावेद्यं यत्किमपि तमसः सन्निविष्टं पुरस्तात् ॥
अम्भोदामं समपदकटिन्यस्तहस्तं स्मितास्यं
तिष्ठद्बल्यङ्गदमिह मनस्याविरास्तामिदं नः ॥ १७ ॥

सौन्दर्यावेन्द्रनीला किल बहुरजःसन्निहन्त्री जनित्री
सत्त्वानां स्वप्रभावाच्छशितराणितिरस्कारिणी तापहन्त्री ॥
षानन्दा नीलकण्ठाद्यभिमतरचिताविट्टलास्थ्यानुकम्पा
पाथोभिस्तर्पयन्ती हृदि वस्तु मुदे कापि कादम्बिनी मे १८

पतगपतितुरङ्गः कुञ्जकेलिप्रसङ्गः
कृतनतमवभङ्गः सन्मनःकअमृङ्गः ॥
करविधृतरथाङ्गः पार्वतीशान्तरङ्ग-
श्लेषविविणितपतङ्गः पातु मां पाण्डुरङ्गः ॥ १९ ॥

इत्थं वा कुसुमैर्मयाल्पमतिना चम्पूरियं निर्मिता
 नार्हन्ते वनमालिनास्त्विति वरं ग्रीवाजदीभूतधीः ॥
 तावत्तस्मृतिमागतं तव वचो यद्यत्करोषीत्यहं
 तेनावाप्तश्रुतिस्तवाङ्गैकमले तामर्षये त्वन्मुदे ॥ ४० ॥
 कथं वासौ मद्वाक् तव गुणगणौघं गणयितुं
 क्षमा क्षामो क्षामीकृतदनुनदर्पाहिकशिपो ।
 तपः सम्पत्पूतामितमतिमदैश्वर्यमपि य-
 द्यशःपारावारे रज इव निमग्नं महदपि ॥ ४१ ॥
 न जानेहं पातज्जलैकापिलकाणादकमुनि-
 प्रबन्धास्त्राधीतं नतवरदसारस्वतमपि ॥
 तथाप्यद्धा बद्धाः पितरमिव तौकैस्य नितरां
 गिरो मे रोमाश्चाश्रितमथ भवन्तं विदधतु ॥ ४२ ॥
 न विज्ञातं ज्ञेयं नहि तव च भक्तिर्न विरति-
 स्तमस्त्यागो योगः स्वहितमथ कर्मापि न कृतम् ॥
 असह्यान्यायानां खनिरवनिभारोस्मि सदयं
 दयाब्धे यद्युक्तं तव कुरु तदेवार्थिनि मायि ॥ ४३ ॥
 गुणानामन्तस्ते न निगमपुराणागमशतै-
 स्त्वया वा विज्ञातस्त्वमसि तदनन्तः किञ्च यथा ॥

१ क्षमा अतिलघु । २ क्षामीकृता नाशिताः । ३ पातज्जलं व्याकरण
 वृत्तिनामं क्षाम्यं कृणादेशोक्तं तद्वैज्ञान्यम् । ४ सारस्वतमपि व्याकरणम् ।
 अथवा भट्टनागादि । ५ बाटस्य ।

तथा मे दोषाणामर्तसिमुमसाधारणरुचे
नचेद्दीनं मामुद्धरासि वद कोन्योस्ति सदयः ॥ ४३ ॥

पिता माता भ्राता तनुननिरुपास्यः प्रियतमो
गुरुस्त्राता मित्रं सुहृदैपि भवानेव मगवन् ॥

दयालो दीनोयं त्विति दयय मामुद्धर हरे
हरे मां संसारव्यसनततिमादर्शय पदम् ॥ ४५ ॥

आसौद्धारपरायणत्वमिह ते नैसर्गिकं तद्भवान्
दीनं मां द्रुतमुद्धरिष्याति मयादित्यस्ति मे प्रत्ययः ॥

कैश्रिर्गिकिललोकलोचनतमःशान्त्यर्थमभ्यर्धित-
स्तेमोराशिरसौ सहस्राकिरणः प्राचीदिगन्तर्गतः ॥४६॥

मासत्सद्रुणधर्मणि त्रिनगतां पापापनुत्कर्माणे
स्वेपामर्षितशर्मणि श्रुतिमतोद्यद्भर्मभृद्धर्मणि ॥
शश्वत्पालनधर्मणि मियरहः क्रीडेन्दिरानर्भणि
प्रज्ञातासिलमर्मणीद् रमतां हृदिद्व्युले ब्रह्मणि ॥ ४७ ॥

यत्सेव्यं तदसेव्यं नासेव्यमिति किमर्भना(!) ॥
इति निजमौग्यविल्वितबुद्धेर्मे तत्समन्तु सत्कवयः ॥४८॥

श्रीमद्विद्वत्पादपद्मविगलत्पीयूषधारारस-
स्वादासक्ताविवेकाचिघमधुषश्रीरामसद्वंशम् ॥

१ अत्रसि नाम 'जवम' इति भाषाशब्दम् । २ अन्यौग्योपकारकं मिश्रम् ।
३ उपचारमनपेक्षोपकारी सुहृन् ।

स्वातस्त्रयम्बक इत्यास्य तनयः सद्रामकृष्णाद्वय-

श्चम्पूकाव्यमिदं चकार स हरेर्दासोपनामा कविः ॥४९॥

हृदयेन निदेशेन ह्यनीशेनापि यन्मया ॥

कृतं युक्तमयुक्तं वा श्रीविठ्ठलमुदेस्तु तत् ॥ ५० ॥

येनेत्थं यत्प्रोत्प्रेयकाव्यमिदं कृतमतीव रसयुक्तम् ॥

तस्मिन्कवौ स विष्णुर्वत्सतरे गौरिवास्तु सुप्रीतः ॥५१॥

इति श्रीमद्भक्तशिखामणिश्रीमद्भामान्वयसम्भूतः यवकमुतराम-
कृष्णविरचितभार्गवचम्पूः सप्तमः स्तवकः ॥ ७ ॥

समाप्ता चम्पूः ।

श्रीः

श्रीवेङ्कटाध्वरिप्रणीता ६

श्रीनिवासचम्पूः ।

प्रथम उच्छ्वासः ।

—:—

वंशस्ते मुरली तदस्तु भण मो गोत्रं^१ फणीन्द्राचलो
माताहं जगतां जयस्य सविता वामेतरा इह मम ॥
कास्ते ते शरणं त्वमेव मुमुखीत्येवं हि पद्मावती ।
वाचा संमदयन् जयस्यनुकलं श्रीश्रीनिवासो हरिः ॥१॥

भवसिन्धुपारगमने कवितामार्गप्रकाशनेपि मम ।

मानवमृगराजेगुरोः सेवोद्भुपतरणिसरणिमावहतु ॥ २ ॥

कविता भुवि तावदेव वन्द्या भविता यावदयं न वर्ण्यते हि ।

तरसा मुरसालवद्वदान्यः सरसालावशंवदो मुकुन्दः ॥ १ ॥

उग्रोप्यसक्तार्यः कीर्तिविहीनोपि पङ्कयुक्तोयः ।

मन्दोप्यशानिकठोरो दुर्जनसंवस्तनोतु मयि करुणाम् ॥ ४ ॥

रसमयजनतोद्भासितं मध्येसममत्र शब्दजालं मे ।

१. वंशो, वंशु, वंशुलं च । २. गोत्रं, गोत्रा, वंशमूलं च । ३. शेषात्पठ्यते । ४. ५. कविता सूर्यः पिता च । ६. शक्तिहस्त । ७. रसमयारसिता या जनता जनसमूहः तथा उद्भासितम् । ८. यत्र 'र म म य जन त' इत्येतैर्मयैरुद्भासितम् । ९. मध्येन-भम् समाया मध्ये 'पारमध्ये षष्ठ्यं वा' इति समासः । १०. यत्र 'स री' गणा ।

सदुणसंपदशकमथ भूयादृत्तशास्त्रवत्सततम् ॥ १ ॥

विजयी भवतु । यस्तु स्वस्यैव चरणवत्कमूलोद्भासं दधानः जङ्घावच्छरधिगम्भीरः उदरवद्वलिविमङ्गशाली नाभिवद-
त्मभूजनिनिदानपद्मोपगूढः भुजवद्वृत्तोपशोभितः करवत्सख-
क्रानन्दकः वक्षःस्थलवत्सतया श्रियोल्लसितः कण्ठवत्सन्माला-
कृतः मुखवत्कलानिधिरूपातियुक्तः अवरवद्वक्त्ररक्तः दन्तवन्नु-
क्तावलिद्वयंगमः नयनवद्वक्त्रनीलः स्रलटवत्सतिलकः कुन्तल-
वच्छधामाधिकरुचिः अवतंसवत्कलापमयः श्रीश्रीनिवासो नाम
वमुधाधिपः ।

किंच यश्च रणशृङ्गाव्यं भुजं ललितांसैश्चियं वक्षःस्थलीं सर्व-
तोमुखानां शोभान्वितं पादं च वहन्ति । अपि च यः पादे
स्तात्पदं चक्षुः नितम्बे कायणगुणान्वितं नेत्रं वक्षसि विगुल-
नपंनाभियोगं च धत्ते । किंवाथोदरशोभां कण्ठे कन्धरोल्लसितं
केशेषु कुन्तलसंस्थितिं पाणी सदाशयाभिरामत्वं सर्वाङ्गे च धा-
रयति । यं चाङ्गदोद्भासितं सङ्गरचितशोभान्वितमूर्यमुत रामं
रामानुजं चाहुः । येन च शरेणैव बहुविदारणक्षमेण सकलक-
विनाश्यवन्धनेन अरुणाक्षरमैत्रं भाना महावराहेणैव महीभुजा-

श्लेषरसज्ञेन मुमुदे प्रजा । यस्मै च माधवाय ललितलताङ्गी-
करणयोग्याय उक्कलिकाभिरामसज्जालकोल्लसिता अनेककोपास्थि-
तिरमणीया योजना लताततिरिव रुक्मिण्यादिमाहिषीजनतो न
केवलं स्तुहयाम्बभूव । किंतु लसत्तीनपयोधरचक्रचये प्रद्युम्नो-
द्धवानुकूलाय अक्रूरमानुमुखोल्लोसिताय तिरस्कृतकुनन्मने गनम-
ल्लदर्शितविक्रमाय तथाविधो गोपालबालाननश्च । यस्माद्वहु-
लपादवपुन्ततिर्दवसन्ततिर्वाहुल्यया चाभून् । यस्य चादुनकरधिर्यं
सदाशयो बहु तेने श्रवांसि श्रुतयो गायन्ति चेतोवृत्ति मुमन-
स्ततयोभिनन्दन्ति ।

यस्य चामीकरोज्ज्वला गजा भूपाश्च । चापापकारिणी भ्रूजता
मनोवृत्तिश्च । चामरश्रीविराजिता कीर्त्तिः प्रजा च । चातुर्यान्विताः
द्विजाः शत्रवश्च । चमत्कृतिज्ञा मन्त्रिणः कवयश्च । चारुतोद्धसिता
स्वस्त्रीक्रीडाः परस्त्रीक्रीडाश्च । चतुरङ्गलीलान्विताः क्वचित्कालसे-
पा रथाश्च । चराधिकोल्लसितं वार्तावेदनं चेनश्च । चाराधिकोल्लोमि-
तं मण्डलेश्वरकदम्बं चक्रं च । चापक्रीडा युधि यमुनायां च । चर-
णोत्पन्ना गङ्गा कीर्त्तिश्च । चपलालसमाना स्त्रीकटास्तततिः शत्रु-
श्रेणी च । चैलाकर्पणतत्पराः स्त्रीणां कामिनः वर्षासु कर्पकाश्च ।
चक्रोरकानन्ददायी मुखचन्द्रः कुचश्च वनिनानाम् । चपेटिका शत्रु-
मुने चर्या च गुणानाम् । चेतःप्रसादरम्यः सर्वोपि जनः कटाक्षश्च ।

यस्य स्मरविद्वेषी मुन्दरभावः प्रतापश्च । स्मरणश्लाघ्या द्विजा

वीराश्च । स्मरतिमनोज्ञा वनिता जनतावियोगे भर्तारं सौन्दर्येण
च । स्मरोचिताकाराः पुरुषाः स्त्रियश्च । स्मार्ता आचाराः शत्रवश्च ।
किं च स्मरचितव्यथो वियुक्तस्त्रीजनो न मित्रजनः स्मयशो-
भाधरो भटवर्गः न शत्रुवर्गः ।

यस्य च राष्ट्रे हंरणोद्योगभ्रष्टाश्चोरा रिपुवर्गाश्च । हरागद्व्या
चन्दनालेतकुचयुगी अवरपुटी च स्त्रीणां । हारावकुण्ठितकण्ठाः
सुहृदः शत्रवश्च । हेलासक्ताः कामिनः कर्षकाश्च ।

यस्य तुरङ्गस्थाने अश्वा नटाश्च नटन्ति त्वरान्वितं अश्वधक्र
चक्रं च । त्वचारुचितशोभं मृगकदम्बं शत्रुवृन्दं च । त्वङ्गदमङ्गशो-
भान्वितो मित्रभुजः शत्रुभुजश्च ।

यस्य रविहितशोभमप्यरविहितशोभं चक्रं चक्रं च । किं
गानन्तानि सदोवितानि मण्डलान्यवितानि । हारि विहारि अवि-
हारि च स्तनमण्डलं स्त्रीणाम् ।

यस्मिञ्छासति वसुमती गिरिविभ्रमा गजा इव द्विजाः स-
मदा द्विजा इव गजाश्च । मुप्रतीकस्पृहणीयाः करिण्य इव तरुण्यः
सार्यभीमयोग्यास्तदृण्य इव करिण्यश्च । कल्महिता वाणीव केदा-
रश्रेणी बहुधान्यद्वया केदारश्रेणीव वाणी ।

अधिकेतामितमद्भाः स्त्रियः पुरुषाश्च । अधिकवचस्थितिरम्यमदाः
शुक्राश्च । अधिकवलिताः शत्रवः स्त्रीकटाक्षाश्च । अधिकम्परहिता
रणे भटाः समामु वाणः । किंतु सिन्धुप्लिव अधिकपोतप्रचारः
एहमाङ्गणेषु वल्मीकविट्टेषु च । महारण्येष्विव अधिककोरागम-

विलसन् कामिषु प्रमदवनेषु च । शत्रुरिव अधिकमलयशोभाधरः
वसन्ते वायुर्युवसु स्त्रीकटाक्षश्च । ग्रीष्मेऽपि अधिककोटदर्पद्वति
विष्वेद्येषु मृगयासु च । स्त्रीजनतेव अधिकं पाकामितश्रीः आहि-
ततातिः कविता च । पिका एव अधिकलालापा बालका विद्वांसश्च ।

किञ्च अधिकपटोल्लसिताः अधिकचोरीकृतशोभाः अ-
धिकोपचारविदग्धाः स्त्रियो न पुरुषाः ।

अद्भुतमेतत् । यदेते राजसचिवाः बहुलरचितशोभां वहन्ति
तथाहि । रक्षोपकारमन्त्रविदो लक्षोपकारमन्त्रविदश्च लक्षण-
प्रकारज्ञा रक्षणप्रकारज्ञाश्च लताङ्गीकृतमणया रताङ्गीकृतमणया
श्च । किं च बहुललामान्विता बहुलरामान्विताश्च बहुलमण्यालि-
ङ्गितवत्सलो बहुलमण्यालिङ्गितवत्सलश्च बहुलज्योपमोगत्समा बहु-
राज्योपमोगत्समाश्च । बहुलचितशुभाचारा बहुरचितशुभाचाराश्च ।
बहुलसाहसोचिता बहुरसाहसोचिताश्च ।

किं च सगदः सकुमोदेक एव पुण्यजनद्वेषिणी कौमोद-
क्येव । नामिजातः स तदेव । अममदः सनत्कुमार एव । उममिया प-
शवएव । विपमदृष्टिः पशुपतिरेव ।

अपि च मधुस्पतिः सरसिनेषु । मागघोल्लसः स्तुतिपाठसमये ।
रसमङ्गयुक्तत्वं तरङ्गिणीषु । कुमोतिर्महावराहस्य । कुमारिकाख्या
कन्यानां । कुमुदाकरत्वं सरसां । विपमहितता सर्पाणां । दुष्कौर्तिः

१ अधि इत्यस्य श्लेषः । २ ललामा अथाः । ३ कृपयः । ४ पवित्रजना
राजमात्र । ५ अ-अभिजात । नामि-जानः प्रमदवः । ६ प्रमदो हर्षः प्रमदो
श्रो च । ७ उमः शत्रुः मत्तश्च । ८ मधु मयं मधुरन्दश्च ।

कुल्यासु । दुर्बीजदर्शनं मन्त्रशस्त्रे । कुशासनग्राहित्वं तापसानां ।
सवितृद्वेषः सैहिकेयस्य । मातृविरोधः शुम्भस्य ।

कुवेण्याख्या मत्स्याधान्याः न वनितानां । विक्रैचासंगो
ग्रहाणां न यूनां । परामवः संवत्सरेषु न सैन्यस्य ।

विनोयकत्वं गरुडेभवक्व्रतथागतेष्वेवं मुहुर्ललास ।

सभासु सेनासु निताम्बिनीषु माणिक्यमालासु नैव बभूव ॥

आपि च सुमनःसु पातितद्विजैः पूषा । उग्रकौराभियोगभाक्
कमलवर्गश्च । सच्चक्रशब्दवाच्येषु अरसगतशोभमायुधं सूर्ययोगद-
ष्टं कोकचक्रमाहुः । कैलोत्थासितेषु कलङ्की चन्द्रः पक्षपाती
पिकश्च ।

श्रीमत्सरास्थितिः क्रीडोद्यानेषु कण्ठेषु न लोकेषु । अलं-
ङ्कारोन्नितत्वं सीतायाः पद्यानां च न जनानाम् । सत्ततर्मही-
शमदः जलदकालः सर्पराने न राजसु ।

किं च अपदैरानि शशुहन्दानि पथकदम्भं च । सत्पद्यानि

कविनिकुरम्बाणि शत्रुनालं च । अनुगतमृदोनि योगचक्राणि स्त्री-
जातं च । पवित्राणि द्विजकुल्यानि शस्त्रं च । नाळानि नाळेन्दानि
गनयूयं च । मानि नक्षत्राणि नर्नकदम्बं च ।

सत्सद्गरहितमावं विषमहितत्वं च पल्लवरुचं च सैन्ये
सरासिरमण्यो जानत्याम्रद्रुनालेषु ।

किं बहुना ।

विद्युः सम्पादि चापेसी सोमस्तारापतिर्गिरिः ।

तस्मादस्मिन् महीपाले रामत्वं रानते सदा ॥

किं च ।

धनुर्विद्यावत्रां श्रेयान् ज्योतिषां यौगृमानिव ।

यशसा यस्य माति स्म द्वितारानायवज्रगन् ॥

यस्य प्रकृतयो बध्या इन्द्रियाणीव चेतसः ।

नयेन तस्य विद्येव शुशुभे तेन मेदिनी ॥

पुरी यस्य जनैः पूर्णा जना गुणगणीरिव ।

हया यस्य जवेयुक्ताः सपक्षा इव मारुताः ॥

भूमेरुष्टपच्यत्याद्विषां निःशेषितत्वतः ।

यस्मिन् रामनि जानीमो ज्याकृष्टिर्नैव विद्यते ॥

प्रणामृत्ययमेवास्य धृतिश्रापकलत्रयोः ।

संख्योल्लसन्तो जानन्ति तद्विग्रहस्मुत्क्षणम् ॥

वेणीस्रोतो निशारात्री रतिः कामनितम्बिनि ।

रोहितं यद्विपुस्त्रोणामृमुशकशरासनम् ॥

किं च यश्च सतिलकतया चित्रकामितसौन्दर्यः सद्वलय-

भूषिततया विभुलकटकरांचितपुन्नागशोभान्वितः गौराम्बरतया
शुभ्रानन्तश्रीविराजितः ।

किञ्च माधवतया वेशाखेडितः अम्बिकानन्दनतया विचित्र-
धीयः निर्जरतया वेमानिकामितरूपः सन्मालालंछिततया वैज-
यन्त्युद्गीतरुचिरः सुमुखोपि वैमुख्यस्थितियुक् सर्वसुहृदपि वैरो-
चितः मैत्र्याधिकासक्तोपि वैराधिकासक्तः वैकुण्ठोपि अशुगस-
म्प्रदायज्ञः ।

अपि च यस्य च पुरो अयोध्येव द्वारका यत्र हि
रामानुरक्ताः उड्बवप्रणयिनः अक्रूरकर्मानुकूलाः सुमन्त्रोल्लसिताः
सुयज्ञाभिरामाः लसद्दशरथाः सुमित्रोपेताः निवासिजनाः ।

यत्र च स्तेनरुचिरो मेघ एव न स्त्रीजनः । मदनरुचिरः वा-
सुदेव एव न जनसंघः । कदनमम्बुनर्मटवर्ग एव न कुन्तलकलापः । किं-
च मयनभूषणानि केतकदलानीव कलत्राणि । अपि च कर्णनम-
ज्जुलापि नकणनमज्जुला वीणा ।

कथं न सा स्वगांक्षितिरिच्यते । यतः यत्र स्वर्गे सदाऽऽप-
विवटित्वम् । महाकुलगिरिपक्षच्छेदके प्रभुता । कुमुदहितकारिण्याः
करिण्या अनुपमाभिधानरमणीयता । वसन्तं माधवमसुमनसं प्राहुः
सदाभलकविस्पष्टस्पर्द्धिनं गुरुमाहुः । सदाशेकयशोभां वहति

१ उडवः आनन्दः कृष्णमस्ता घ । २ अक्रूरः शान्तः कृष्णशिष्यश्च ।
३ स्तनः शब्दः कुचश्च । ४ कदनं हननं मर्दनं ॥ ५ मयस्य सङ्गरस्य न
भूषणानि उक्तं च “वर्ज्येच्छिवे केतकं संस्तवारि” । मयने एहं च । ६ न
कर्णेन न मज्जन्य ॥ ७ अमुमनसम् अपुष्पम् । अमुः एव मयः पर्ययतम् ।
८ अम्मल-वर्ण-स्पष्ट-स्पर्धनम् । -आमलक-विस्पष्ट-स्पर्धनम् । ९ स-दाश-
-कय शोभाम् । सदा-शक-त्र-शोभाम् । दाशोर्धवरः । पर्याने अकारो-
धारणं यमुर्नदीत्या उतादेतस्या.वुर्नन्ति ।

देवगणः । कृशानुभावमङ्गीचकाराग्निः । वैवस्वतं यमदेवमाहुः
वरुणस्तु न विप्रैचेताः । अलीकैष्टाष्टिः शिवः । कुबेरस्तु गुह्यका-
मितप्रणयः । किं बहुना स्वःपुरंदरं वहतीति लोकापवादः ।
अलमिति विस्तरेण यथ ।

सुरवरदः सुरवरदः सकलः सकलो बली बली सततम् ।

ललितप्रमदो ललितप्रमदः सरसश्च सरसश्च ॥ १ ॥

पादे यस्य हि मालती कुवलयं यस्योदरे राजते ।

वक्षोऽलंकरणं तनोति कमला वासोऽपि कोशालये ॥

कुन्दश्रीः कुमुदोऽलसच्च भवनद्वारोपशल्यं सदा ।

जीयात् सत्सु मनोभिरामचरितः श्रीरुष्णकल्पद्रुमः ॥ २ ॥

यस्य च पञ्चधारातिभयंकरमपि सहस्रधारातिभयंकर-
मश्वत्थद्वयं च । अस्त्वेतत् । स हि कदाचित् निरन्तमुत्तमानुभवकुण्ठे-
तरमहिम्नि वैकुण्ठे वनिताम् च चरमया रमया रममाणः धर-
णितलशोभादिदृक्षया तत्रतत्र पर्यटन्नेकाकी कस्मिंश्चिद् प्रदेशे
सङ्गचक्रशरासनशिलीमुखोद्भासितं मत्स्यारङ्गहरिचक्रिशोभितं अ-
नेकभूदारकुलसेव्यमानपदं महाराजमिव अशेषभृद्भुत्तंसं कंचन
पर्वतं ददर्श ।

१ कृश-अनुभावम् कृशः सूक्ष्मः । कृशानुभावम् अमिलम् । २ यम्-भदे-
वम् । यमदेवम् । ३ विप्रचेता विगतं प्रकर्षेण चेतो यस्मात् । उन्मत्त इत्यर्थः
विप्र-चेता विप्रेषु चेतः मनो यस्यैतादृशश्च । ४ अलीकः मालप्रान्तः । अ-
लीकम् असत्यम् । ५ गुह्यकं भूमिस्थापितं शय्यम् । गुह्यका यक्षाश्च । ६ स्वः
पुरंदरम् इति पदच्छेदो । ७ सुरान्वरं दाति इति वा इत्यादिः । ८ पञ्चधारा
अथस्य पञ्चनद्यः । “आस्कन्दितं पौरितर्कं रचितं वलितं प्रुतम्” इति ।

स एव हि वरचक्षुःश्रवणनिर्जरकन्यकाविहरणभूमिः वि-
श्वाधिकं काञ्चन श्रियं वहतः धराधररूपातिं गतस्य गौरद्युतेः
अगराजस्यापत्यं नागराजस्यांशावतारः शेषाचलो नाम । यश्च
गिरीशोपि चन्द्रस्वरूपः तुङ्गमद्राक्षतिरपि शतद्विशोभितः ।

अथ चैनमालोकयतस्तस्य चेतसि चिन्ता समजनि । कि-
मयं विन्ध्यो भवेत् नहि नहि स हि करीरंजाततिरस्कृतप्रहिमा
अयं पुनः स्वपादैकदेशाश्रयवर्धितकरीरजातः । नापि मेरुः स च
सुराक्रीडम् । नापि महेन्द्राद्रिः सह्यकरामाश्रयः । अथ वा सौयमेव
भवेत् । शेषमारुताविवादेन भूतलं प्राप्तः दिव्यभोगिकुलप्रणयिनः
कलयीतरूपस्य रत्नसानोरपग्यं सर्पराजस्यांशावतारो भगवान्
भुजङ्गादिर्भवतु यो वा को वावगाह्य तावत् पश्यामीति ।

ततश्च सानुगोप्येकाकी मुपादोरुनितम्बमध्यदेशोल्लसन्ना-
भिषोभां सुललितकर्णनेत्रां शिखरमनोज्ञदन्तावलिधिराजितां कुन्त-
लसत्केतकसुमां पुन्नागस्पृहणीयां पर्वतैकदेशस्थलीं तत्र काञ्चन
वनदेवतां चापश्यत् ।

अथ तया वनदेवतया देवायमद्भुतनिदानं पर्वतेन्द्रः यतोऽस्य
मनोजवसत्त्वम् । तथाहि । अत्रेदं नन्दनवनं यत्र समन्दारानन्दमनुभ-
वितं जनः । प्राप्नोति च सन्तानमुखं महाकल्पलताङ्गीकरणचङ्क-
स्पृहश्च लसद्विपारिजातं हरिचन्दनं च पश्य । किं च सदोख-

१ शेषराज । २ अङ्कुरशोभित इत्यर्थः । ३ हस्ते वृक्ष विशेषश्च करीरः ।

४ मन्दाराङ्गनन्दम् । मर्मदारानन्दम् । ५ सन्तानः कन्यापुत्रः पुत्राश्च । ६

मदा-भक्षगृह-मू-विचारः । मदा-भक्षगृह-मू-विचारः ।

ण्डलसद्विचारश्च लसति सदा मरालीसञ्चारश्च राजते । ललिताम्सरसां गणश्च शोभते ।

अपि चायं कचिद्धातुरागराजैताम्बरो मस्करीदर्भासनभू-
पितः परिगतमुनिगणो निकटशोभमानकरीरो निरुद्धांशावकाशो-
ऽनुकरोति संन्यासिनः । कचित्सनारदः पर्वतत्वं सफल्यति क-
चित् कौशिकमदनार्कसोमशिखिवरुणावासतया स्वर्ग इवोपलक्ष्य-
ते । किञ्चिद्बिहस्य देवेतः पश्य । अत्र हरिपतिर्गजं विदारयति ।
शरभः केसरिणं बाधते ऋक्षस्त्रासितलक्षणः रामोनलं भक्षयति
नीलो गवयश्चोन्मूलितरम्भः पनसमपि भङ्गुमिच्छति ।

अनन्तशोखोच्छसितागमश्रीर्न्यङ्कुंजजाराधितपाददेशः ।

नानाद्विजालापमनोहरोयमाचार्यलीलां विवृणोति शैलः ॥

इन्द्राणीहचिरतराप्सरोभिरामो ज्ञातैरावतवरकुम्भरम्यलक्ष्मीः ।
सोयं निर्जरवनिताविहारभूमिः शैलेशः प्रययति पाकशासनत्वम्
सुहितमिलिन्दा बहुतमरन्दा परिमलपुष्पा कलितकरजा ।
इह नृपवह्नीव्रततिमतल्लीनिविडितपत्रा कुसुमविचित्रा ॥

१ सदा-अमर-आलि-सञ्चारः । सदा-मराली सञ्चारः । ललिता-अप्सरदा ।
ललित-अप्-सरसाम् । ३ आकाशं वक्षं च । ४ वेणुयुक्तः परिमलकश्च ।
५ देव विशेषतश्च । ६ कौशिकः इन्द्रः पाक्षिविशेषः गुग्गुलुश्लो वा । मदनः
कायः काञ्चनवृक्षश्च । अर्कः सूर्यः वृक्षविशेषश्च । सोमः चन्द्रः सोमवर्दी च ।
शिखिर्मयूरः अभिष्य । वरुणः देवता वृक्षविशेषश्च । ७ हरिपतिः हनुमान् सि-
हश्च गजस्तथामा वानरः हस्ती च । ८ एतथामा वानरः सिंहादिश्च । इत्यादि
वानर नामादिभिः विरोधः यथार्थेन परिहारो प्रियः । ९ शाखा वेदशाखाः
वृक्षशाखाश्च । १० न्यङ्कुंजो वृक्षा कणयश्च । ११ द्विजाः पक्षिणः प्राद्वयश्च ।

साश्चर्यम् । इत उत्तरतो हि दृष्टि मधुरावन्यां कृष्णेनेववन्यां
कृष्णवर्त्मना क्रीडितं भवेत् । यतोयं पर्वतैकदेशो हीनवक्रो
नष्टहंसो मृदितगृगाल उत्सन्नबाणो दग्धभूमिजस्त्रासितगजमण्डः ।
दलल्लिकानालनिर्यत्ननिर्यन्मरन्दद्रवासारमत्तालिगीतम् ।

समाकर्णयाद्भिः कुरङ्गैर्द्विषारिं विलोक्यापि नो भूभुजङ्गप्रयातम् ॥ ५ ॥

इतः पुरस्ताद्भारतसमर इव घनजयोल्लासो दृश्यते । त-
थाहि । विपक्षीभूय शकुनिर्नश्यति द्रोणोपि, मृदितपक्ष भीष्मो-
यमुलूकोपि अस्तः । अत्रापि पलायितं शैल्येन । कर्णोपि दग्धः ।
एकाकिना धार्तराष्ट्रेण उत्पतितम् । अत्रापि शरासनभङ्गः शिरी-
मुखाश्च्युतलक्ष्याः सञ्चरन्ति सर्व एते भूमृतं खेदयन्ति ।

क्रीडत्कीरां नीलतमालां वनलक्ष्मीं

शक्राश्माद्ये सानुनि जातां गजवृन्दैः ॥

दृष्ट्वा क्रान्तां विस्तृतपक्षो घनबुद्ध्या ।

नृत्यति पक्षी मत्तमयूराभिध एषः ॥ ६ ॥

किं बहुना ।

फाल्गुवत्तिलकोल्लासी रम्भोरम्भश्च रूपवत् ।

नेत्रं वत्कमलानन्दी कान्तानां पन्नगाचलः ॥ ७ ॥

१ घनं जयं अमिरं जयं च । २ पक्षी दुर्योधनमातुल्य । ३ काकविशेषः ।
द्रोणावर्यं च । ४ भीष्मो मरुकरः भीष्माचार्यं च । ५ उत्कः पक्षी तमामा-
यां द्वा ५ । ६ शकुनिवृक्ष विशेषः घनमातुल्य । ७ धार्तराष्ट्रं हंसः दुर्योधनश्च ।
८ शिरीषाणः प्राणिविशेषः । ९ राजानं पर्वतं च । १० फालगान् फालोमहादे-
वः भातपुष्पश्च नामौ तिलकोल्लासी तिलकः कुङ्कुमस्य तमामा दृष्टश्च तद्वान् ।
११ रम्भा बदली रगोहना च । १२ नेत्रं वृषजटा नयनं च ।

क्वचिच्च तालाधिकसुन्दरश्रीः क्वचिच्च कुम्भोन्नतचारुलक्ष्मीः ।

क्वचिच्च पीनोच्चकैरीरसंपच्छेपाचलोयं कुचवन्मृगाद्याः ॥ ८ ॥

इति सादरमुद्दिश्यमानानि वस्तून्यवेक्षमाणः क्वचित्प्रदेशे अगस्त्यमयाद्विलीनमिव सागरं सिन्धुनिर्माणमभ्यस्यतो विश्व-
स्वष्टुश्चावलीव हरिणा कल्पितम् अभिनवसमुद्रनिर्माणसमय इव
विधेः पुराणानेकपारावारमक्षेपस्थानं विश्वकर्मविनिर्मितपुननद्व-
यनिर्मलानेकस्फटिकसोपानावलीप्रतिविम्बितमुरापिलमरन्दधारा-
कलितललितविसकुसुमसौरभ्यलुप्यन्मधुरमचुकरनिकरमगुञ्जित-
समाकर्णनविवशान्तेरङ्गकुरङ्गशावकमारणेच्छानिपतद्विफलीभवदु-
द्दीनसहस्रमन्दाक्षमुद्रितमत्तशार्दूलं- गलार्द्रविशदवसनान्तरित-
प्रस्फुटोपलक्ष्यमाणपीनोच्चकुचकलशसजातपत्तमातङ्गकुम्भयुगलध्र-
मजनितविदारणस्पृहागतकण्ठीरवाकिशोरकपयार्द्रमज्जनदेवता-
निकरं देवार्चनकुसुमापचयासक्तबाल्यावचिवद्वयह्यचर्यव्रतदूरी-
कृतमदनतन्त्राम्यासमुनिकुमारकनखाङ्कुरस्तजनितसीत्कारानुमी-
यमानजलविहारपरवशजलमानुपीजनवदनपद्मभेदं तदनिकटा-
वटस्यलीनिलीनमृम्भमाणपुम्भावलीलाविवशविद्याधररमणीमणी-
मसुणभणितश्रवणजनितकपीतपीतकण्ठारावभ्रमभ्राम्यच्छोङ्गेयश-
तमकुलं वराहपनितादत्तगाढाङ्गपालीदोहदप्रफुल्लवालकुरवकव-
नीपारिगततटैकदेशम् । कामिनमिवोत्कालिकासहस्रम् अर्जुनामिव
सिन्धुरानपरिपन्थिनं ललनाहस्तमिव विलसद्मिकाचक्रम् उच्चैः श्र-
वसमिव शुभावर्तद्वयं साकेतदेशमिवोर्मिलास्यदर्शनमुदितलक्ष्मणं

१ वरीरः वृक्षविशेषः बल्लभः । २ मन्त्रः । ३ अङ्गुलीमूलात् लहरी च ।

४ उर्मि-लास्य (नर्तन)- दर्शन- । उर्मिला-भास्य- दर्शन- ।

राज्याभिषेककालमिव पुण्डरीकच्छायानिषण्णकलहंसं कालीय-
नागमिव लृप्णवेणीसमं कलशपारावारमिव जलैकदेशमुत्तचक्रि-
णं जनितपद्यं च दृष्टमातङ्गकुलविहारमपि शुद्धं सपङ्कजातमपि
निष्पङ्कजातं जडांशयमपि नवरसोल्लसितं स्वामिपुष्करिणीतिविश्व-
विख्यातं कमपि कासारमपश्यत् ।

अथ तदवलोकनाद्विगतपरिभ्रमणायासः क्षणं विश्रम्य हं-
समिव केवलं क्षीरमयमाहारमुपकल्प्य माध्व इव सद्वातागममभि-
नन्दन्ततीर एव नक्षत्रगणस्येव संबद्धमूलस्य शिवचन्द्रस्येव स-
दाबालस्य भागवतस्येव विलमदनेकस्कन्धस्य मुजनस्येव सफल-
जन्मनः गरुडस्येव सुपर्णस्य चिञ्जातरौरधःप्रदेशे पातालगताग-
तमार्गमिव वसुवरानामिमिव किमपि बल्मीकमलोकयद्विन्तपद्म ।

इदमस्माकमावासस्थली भवेत् । यतो निकट एवेयं पुष्क-
रिणी धनरसमयी वनिनेव सुखयति सकलितत्वांषा च । अयं वृ-
क्षोऽपि कुटुम्बीव गार्धाकितमुतैरुतस्तोपयति द्विजाश्रयश्च । इयं क-
ल्याणी गमनगङ्गा निवसत्यविदूरे स्वरतिरिवान्मूलितकमला धरा-
भिर्योगद्वया च । एते वक्षिणोऽपि श्रपिगणा इव पुराणागमप्रणयिनः
येदमपनयन्ति सकलकल्याश्च । एष भगवान् क्रोडरुपी हरिरैव
निवसति । नूनमयं कलितधराधररुचिरेनां महीं क्षणमपि न मुञ्च-

नि । इत्येवमालोच्य वासमकरोत् । ततो गतेषु केषुचिदिवसेषु कदा-
चिद्वामलूरविवरान्निर्गत्य कचिद्वनोद्देशे यास्यन् क्रोडनातितया
नारायणावतारतया च भूदारं जङ्गमामिव रजतार्द्रमूर्तिमन्तमिव
रौद्ररसं जनकमिव शेषाचलस्य घोरघुष्पद्वरद्वकसपत्नेन क-
ण्ठारवेण हंसन्तमिव पुष्करावतं स्मरन्तमिवाद्यापि हिरण्याक्ष-
युद्धसंरम्भस्य भगवन्तं कुहर्नावराहमद्राक्षौत् ।

तदनुनिमिपलोचनलोभनीयश्रीर्लसत्क्रोडाकृतिः-गौरपयोधर-
राजमानदिव्यकान्तिः अचलानन्दहेतुः अयं जगत्स्वप्नुर्ना-
साविवरास्त्वब्धजन्मा स्तब्धरोमा इयं देवी धरा च । भवतु
दिष्ट्या दृष्टिमार्गमगमदेतन्मियुनं तदेतत्प्रणामविषयी-करोमि ।

इयं सरलता मद्गुणानां सेयमम्लानता पुष्पाणाम् अविकृतिः
क्षीरस्य मणेरकाठिन्यं निर्धुवनस्थावसानं लक्ष्म्या अचाञ्चल्यं
विदुषाममात्सर्यं तपसो निष्कामता मैत्र्या निर्व्याजता रक्षीणां
योग्यसमागमः सुकवेः श्लेषकात्मरचनावेदगम्यं सकलजन-
श्चावनीया भवन्तीति निश्चित्य यावत्तथाकर्तुमिच्छति ता-
वद्वराहदेवोपि दूरान्निरीक्ष्य हंहो पुरत एव श्रीनिवास इव
लक्ष्यते अयेऽधररसविनिर्मितनयमुखे वसुधे त्वमपि विचारय
तव कुचाभोगेनेव चक्रहृद्येन करेण चन्द्राचलसौन्दर्यहरेण मु-
खेन सरलतामनोज्ञेन च चरितेन मदास्त्रिष्टेन लोचनयुगुले-
न सर्वभूषद्वर्षदारकेण प्रतापेन राजमानो राजमानहारिवदनेदद-
नेता तवायं श्रियो न वेति सभुजाचालनं कुचधिकृतगोत्रया गोत्रया

सह संलपन् फुल्लपङ्कजनयनो द्रुतमागत्य पादयोर्नमन्तं वत्स
 किमेतत् क्व भगवान् कायं पद्मगात्रिः क्व गमनक्रमः क्व तव दर्शनं
 अयं परीषाकः प्राचीनपुण्यस्य इदं फलं तपस्तरोः इयं सूचना
 भाविकल्पाणप्राप्तेः सर्वथा नमोस्तु भगवते अतर्कितवटनापटवे
 भोगधेयायेति व्याहरन्निव मानसं ध्यानसङ्गत इव किञ्चित् स्थि-
 त्वा वीरलक्ष्मीनखक्षतापितहिरण्याक्षगदाचातकिणाङ्गे वसुमती-
 कठिनतरकुचयुगुलसंघर्षमसृणिते मुजान्तरे क्षणं कृत्वा वत्स दि-
 प्ट्या तादृशमहावीरकदम्बकालरात्रिकल्पाङ्गारतसमराद्वत्साया
 इन्दिरादेव्याः सौभाग्यादेवोर्वरितं जानामि ।

भवतु तावत् कथयैतत् ।

कञ्चित् कुशली यादेवेषु कीरेषु च सुराजन्यमार्गप्रदृष्टे-
 षु अन्यककुलशिखामणिरुग्रसेनो धृतराष्ट्रश्च । देवकीनांशस्थ-
 हास्थानं कैसो युधिष्ठिरश्च । मुवलाङ्गप्रणयी अनिरुद्धः कर्ण-
 श्च । तोपितसाम्बः प्रद्युम्नो गाण्डीवधन्वा च । उल्लसैदानिरुद्ध-
 कामः बलभद्रो दुर्योधनश्च । स्वगुणश्रवणंतोपितकर्णः उद्धवः
 शकुनिश्च । सदानपगतसत्प्रीतिः कृतवर्त्मा भीमसेनश्च ।

अस्य मेमूढराहश्रीः श्रीनिवास त्वदीक्षणात् ।

यत्तुना किं त्वदाष्टैर्धन्या क्रोडैस्मितिश्च मे ॥

१ अन्यर्शो ईतः अन्यककुलं अन्धतमुदायः । २ देव-कीनाश-रष्ट्रास्थानं
 देवकी-नाश-रष्ट्रास्थानम् । ३ मुवलाङ्गेषु योद्धुं प्रणयी प्रीतिवर्ता । मुव-
 लाङ्गः दण्डिः । ४ गाण्डी आश्वत्थीमूलः शस्त्रम् । ५ अनिरुद्धः रत्नपुत्रः
 नैरुद्धः । ६ कर्णः प्रसिद्धोऽर्जुनातिः कर्णो धर्मज्ञः । ७ बाहुमन्त्र्यन् यत्त-
 रशान्तात् च ।

इति वद्धालापः क्व भवानित्यादिपूर्वोक्तमेव स्तब्धतारं चलितमौलिना
साग्रस्थापिताद्भुलिकं आग्नेदयन् तेनापि क्वचिन्मौनमुद्रया क्वचि-
दन्तर्व्यापिशुनशुष्कहासेन कचित्कण्ठारावेणापि नरकवधवज्र्यं
स्वदृत्तस्य स्थापयित्रा लक्ष्मीनेत्रा सह कस्मिंश्चित्प्रदेशे क्षण-
मासाञ्चक्रे । अथ श्रीनिवासोपि प्रेमार्द्रया विनयबहुलया तद्वाचा
अभिनन्दितः भगवन् मायादंष्ट्रिन्

सरसा विशदा क्रोडीरुतसारगुणा तनुष बाणौ च ।

नानार्थाय प्रभवति कस्य न दृष्टा श्रुता वा ते ॥

किं च देवाभ कश्चित्कालं वस्तुमिच्छामि तद्वततो भूमिं काम-
ये इत्यकथयत् ।

तच्छ्रुत्वा किमयं प्रमोर्वराहदेवस्य महिषीं विश्वन्मरादे-
वीं स्वीकर्तुमिच्छतीति किञ्चित्कोपशोणितेक्षणे पोत्रिकदन्त्रे वि-
लज्जमानायां वरादेव्यां वराहदेवोपि दर्शदशं देवीवदनं दरद-
र्शितमन्दहासः श्रीनिवास मन्मनीपितमप्येतत् न केवलमेकामेव
घात्रां किन्त्विमां वकुलमालाभिधानां घात्रां च स्वीकुरु कुरु-
कुलप्रणयिन् । आदौ भक्तिमदर्शनादिमानः कार्यः वत्सैतदपि जा-
नामि नावयोरन्तरमिति तथापि कालः कलिरागतः स्वमपि स्तो-
के जले निमज्जसि तदपि ज्ञातपूर्वमेव यन्मात्स्ये वामने चाप्य-
वतारे स्वर्णं स्थानं प्राप्याक्रान्तवानसि सकलमपि भुवनतुलं
नोदाह्यं मर्मपरेषां । अथवा किं नः कार्यं नरतानां तथापि मर्या-

दा कापि वरमिति वदति । यदाज्ञापयन्त्यार्यचरणा इति दर्शित-
विनये वापुदेवे अतिक्रामति घटिकाद्वये वियन्मध्यारूढे तमःक-
लमाचित्रभानौ चित्रभानौ

जाताकस्मिकमेघरावमतिभिः सम्पावितः केकिभि-
निर्घातभ्रमगाढलग्नवनितैरावन्दितः किन्नरैः ॥

श्रीमत्पन्नगशैलराजवसतेः क्रोडस्य लक्ष्मीपते-
नार्दन्नह्रामयो ललास नितरां मध्याह्नमेरीरवः ॥ ११ ॥

ततश्च यथास्थानं सबकुलमालां धरां स्वीकृत्य प्रापतुः ।

अथ विश्वंभरया पृष्ठतट्टस्तान्तः वराहः कथयामास । शृणु देवि
सरत्तेरसे सावधानं स्पर्शनानन्दमाक् अचलराजसम्पदरः
भूभृत्करमत्सारमहितः अखण्डचक्रश्रियं दधानः तव कुचाभोग
इव न्यसञ्चोलमण्डलं चोलनामा महीपतिः ।

यस्मिन् विलसति लोचनलोभनीयरम्याकृतौ सन्मालापरिगते
मुग्रते अत्युन्नतधर्मशालिनि तव कुचमण्डल इव राजनि अहमिव
अनिमिषश्रियं दधानः सात्त्विकभावमापन्नः सकामः सकलोपि लो-
कः । एवं स्थिते कदाचित्कापि लसच्छृङ्गारोचिताकारा मुरभिमुप-
नोहारिणी गोपालबालिका स्वसमानां कामपि गामानीय विक्रीतय-
ती । स राजा तां रोहिणीं सत्यपि महिषीवर्गे पुत्रार्थमचीहृपन् ।
सा च गीश्विरन्तर्नेन गोपेन पान्यमानापि अत्युन्नतं भूभृच्चक्रनि-
कुमारं शेषाण्डमाश्रित्य पांसुदेवाक्षीरा वनमायाति स्म । अन्यदा
तु राजदण्डभीत्या वर्त्मीके क्षरक्षीरामाराद्विलोक्य तां धेनुं पर-

शुना जामदग्न्य इव क्षत्रियततिमखण्डयत् स गोपालः । सापि
कुहनाधेनुर्योगिराज इव कालजवं तं कुठारप्रहारं यावद्विफल-
यति तावदेव कल्याणि किं कथयामि वत्स वामुदेवस्यौदुम्बरक्षी-
रार्किकार्पासगवेषणदर्शो संवृत्ता तदप्याकर्णय यत्परस्तादृत्तामिति ।

ततश्च तव गेयमिव तालप्रमाणोज्ज्वलं रक्तं पश्यतो गौपस्य
सावस्था जाता । या मुचुकुन्दस्य स्वापमङ्गकारिणो यवनस्य अथ
वा सरससाहित्यनिन्दकस्य दुष्कवेः । अथ ज्ञातवृत्तान्तश्चोल आग-
त्यालोचयामास ।

अहो कोयमद्भुतदर्शनः सुम्रतोकोपि सार्वभौम इव दृश्य-
ते । कैल्पोपि पुत्राग्रे इव राजते । मुम्रीवोपि बलाहकस्यानुकरोते ।
नीलोपि नलमुन्दैरः । तिष्ठत्वेतत् कोयमिति । जानामि किमयं
प्रतापनिधिः सप्तार्चिर्नक्षत्रमकृशानुभावं घत्ते स्निग्धच्छायः
सप्ताश्वो भवेत् अहह निशोच्छिप्तदम्बरपरिष्कृतोयं भवतु यो वा
को वा कथमीदृश्यस्यैतादृशी अवस्था किमिति सम्भाषयामि
यदि तमेव पृच्छामि नाय प्रज्ञावर्ता पन्थाः अथ वा ऽनालो-
कितेन यथागतं गच्छामि तदितरा का निस्त्रिंशेता अथ वा
मद्वीयगोक्षीरमन्यायेन पिबतस्तवोचितमेव जातमिति यणा-

१ औत्तरायणम् । २ सार्वभौमः क्षत्रियकालप्रदानं वृक्षश्च । ३ सुन्दराक्षः दिग्गज
नाम च । ४ वृक्षः रोगरहितश्च । ५ पुत्राग्रेः वृक्षः पुरुषप्रेष्ठश्च । ६ मुम्रीवो
वानरः मुमु-मीवा-यस्य इति च । ७ बलाहकः पक्षी मेघश्च । ८ वानरः नी-
लवर्णश्च । ९ नलः वानरः नल्येराजा । १० कठोरता ।

मि । तद्विंशोपिशाचस्य गृहनयनप्रकारः । इत्येवंविधप्रकारमालोच्य
 कथं कथमापि मधुराधिपोंयमिति ज्ञात्वा प्राप्तकालप्रतिक्रियेयमि-
 ति निश्चित्य यावद्वण्डवत्प्रणन्तुमिच्छति तावदेव तं दृष्ट्वा देवोपि
 प्रकोपस्फुरदधरानिर्गच्छद्रूसाक्षराणि श्रावयाञ्चकार । रे रे चोले-
 न्द्र साधु रे साध्वनुष्ठितं भवता नायं तवापराधः पापीयात् श्री-
 मदस्त्वामुत्तरलयति प्रायस्त्वद्विधा बहवो महदवज्ञानात् स्वानुरूपं
 फलं प्राप्नुः । तथाहि । निमिमदनयोर्विदेहभावः । चित्रकेतोर्न-
 हुपस्य चाहित्वम् । जयविजयनलकूबरादेः पलाशित्वम् । त्रिशङ्कोरि-
 न्द्रद्युम्नस्य च मातङ्गता । अतस्तवमप्येवं भवेति । तच्छ्रुत्वा स भूम्ह-
 द्वाग्वज्रेण ताडितो निःसंज्ञो निपपात । देवि बलप्रतुच्छीकृतान-
 न्तेऽनन्ते विभ्रमेतत् ।

कुठाराहतिरेकस्य गोपस्यान्यस्य पञ्चता ।

पश्य पश्य वरारोहे तदग्न्यस्य पिशाचता ॥

चक्रिणा श्रीधरेणायं बल्मीकस्थानवाधिना ।

तेन चोलनरेन्द्रोपि क्षणादुद्धिनिहतः प्रिये ॥

अथ तस्मिन् मोहमापन्ने मर्ता जीवनदानेनापि सत्कार्यं इति
 अलसेकादिना कृततत्प्रबोधप्रयत्ने कस्मिंश्चिन्मन्त्रिणि देवप्रल-
 त्या कपापुतनयोयं नृसिंहेन खया दण्ड्य इति चित्रसमुद्रोदरम-
 जनं मे जेनसः दाहशक्तिश्चन्द्रिकायामपि दृष्ट्वा भवत् कठिनमपि
 हृद्यद्वयानमिति सचेष्टाश्चटप्रसारं प्रणमति श्रीनिवासेपि किञ्चि-
 न्मन्दोभयकोशेशे सप्तसाक्षात्कृतं नृत्यनि गगननलावलाग्निनि
 कलहदर्शननिर्निन्दे मुनीन्द्रे अयमस्याभिनवपिशाचस्य चोलदेव-

स्य वासायं द्रुत इति प्राक्स्थिताक्रन्दमुद्रुतकुटुम्बकं जीर्णशाल्म-
लीतरोर्निवासयति वेतालमृत्युगणे राजा चोलोपि कथमप्युद्धः
साञ्जलिबन्धं वाचमुवाच ।

अम्बाविमुखो भीष्मश्चीरजोव्यग्रमदकः मनाराहितः ।

पापं नासीत्किं ते करुणायाः किं तया नाहम् ॥

अथ वा किमार्थनया महतां शापेन जगत्यास्मिन् को वा नष्टः ।

इन्द्रद्युम्नस्य पुत्रागत्वं । नलकुवेरस्यार्जुनत्वम् । नहुषस्य
चक्रित्वम् । भामपि देवस्य शापः कामप्युन्नतिं नयेदिति । ततश्च
श्रीनिवासोपि श्लेषकाव्यबन्ध इव दार्ण कटिनस्वभावः द्रास्तामबु-
रो मबुराधिपो वाचमुच्चारयाञ्चकार । भो भो महाराज चोले-
न्द्र रोषाधीनचेतसा वृथा शप्तोसि विगृधिक्ष क्रोधार्थानचेतसं
नरम् । पश्यपश्य कश्चन क्रोधनो यः पुरस्कृतक्षय एव मदाति
अस्वेतत् किञ्चित्कालं सफलितमद्वचनो भव । अचिरादेवैतस्मा-
न्मोक्षो मोक्षश्च ते भाष्यति । ततः परं यद्वृत्तं तद्वदाति जानात्येवे-
त्यभिधाय स्तौचितकार्याय दत्तहस्तावलम्बोऽत्रिरिवोदतिष्ठत् ।

इति च श्रीनिवासोपि वनादागत्य सहबकुलमालया । अहो
निष्कारणमैत्री निर्व्याजा प्रीतिः । लोकोत्तरं सौजन्यं निरपेक्ष
उपकारक्रम इत्यादिवराहगताल्पमूयिष्ठं व्याहरन्नेव ।

ललितकमलशोभे पर्वतेन्द्रस्य पादे
गमयति कृतसक्तिर्वत्सराणां शतानि ।

नरमृगपतिसुरेस्तादृशे वेङ्कटेशः

कविरिव विगतान्यन्यापतिः श्रीनिवासः ॥

इति श्रीमन्निखिलमूचक्रवर्त्तिवेषाश्रित्वन्द्यपादश्रीवेङ्कटाध्व-
रिकवेः कृतौ श्रीनिवासचम्पूकाव्ये प्रथम उच्छ्वासेयमत्र
समापनमाप । श्रीवेङ्कटेशः प्रीतो भवतु ।

—०:०—

॥ द्वितीय उच्छ्वासः ॥

अथ कदाचित् कचित् सुतमालालोकननातानन्दः । क-
चित् स्थाने लसत्पुलकचतरुण्याहितदृष्टिः । कचित्स्थाने मातु-
लनातासूयः । कचित् सुतलसत्प्रीतिः । कचित्स्थाने मानित-
तापसंगणः । भवन इव बनेषु विहरन् श्रीश्रीनिवासः कस्मिन्धि-
प्रदेशे अतिधवलशरीरकान्तिः अनिलवेगप्रकीर्णकापिशनटा-
कलापं । किञ्जल्कपुञ्जाद्भासितीमिव सिताम्भोजवनकान्तिसमूहं
रुष्णाभिनावगुण्ठितरुलेवरं प्रलम्बवधमुदितमुरान्तकालिङ्गित-
मिव रेवतीनानि कृतहरिचन्दनाद्गरागं गद्गानलस्नापितमिव
शिवशिरःशेगरधन्द्रकिशोरं सुतारोडासमानया दृष्ट्या का-
न्त्या च महाया वीणया तमस्यया च राजमानम् । किं च व-
सन्तामेव मुताभिं प्रीप्सामिव महोत्पस्थितिभामुरं वर्षाधाम-

१ सु-उमा-आलोकनः । सु-मा-आलोकनः । २ लम्ब-पुण्ड्र-रुण्ड-
व-परानि । लम्ब-पुण्ड्र-रुण्ड-परानि-आदिन दृष्टिः । ३ सु-नाल-माला-
तिः । ४ पाषाणः कृशः कन्दलः । ५ महा-भागवतः महा-नवः ।

रामिव नभस्यागमनं कलयन्तं शरत्समयमिवानुभूतविधुमसादं ।
हेमन्तमिव सदाहिमैहितम् । शिशिराभिव पुरस्कृतमार्धवम् इत्य-
नुभूतसर्वतुकालोचितचरित्रमप्यज्ञातकालोचितचरित्रं पाण्डुमप्य-
र्जुनमात्मभूस्पृहणीयमापि निष्कामं पर्वतयुक्तमापि अनाश्रितममृतं
क्षमावाप्तमप्यम्बरचरम् अपांपमापि नारदाभिवानं कञ्चन
तपोनिधिं नयनातिथोचकार । अचिन्तयच्च ।

न रागं मौनसे घत्ते पसपाती च नाभयत् ।

हंशोयं कश्चिदपरो वनम्रारुरुचिर्यतः ।

ततः किञ्चिद्विहस्य यथाविधि सम्पूज्य प्राह । स्वायंमुव
कलहोत्पत्तिनाटकसूत्रधार कुतो भवान् इति । सांप्यवदत् ।
दक्षिणं पाणिमुन्नमय ।

सूर्यालोके निष्प्रभोयं चन्द्रार्को नन्दनन्दनः ।

चिह्नां फरालीं वहति वह्निः केनोपमीयसे ॥

अस्तवेतत् । भवदर्शनकाद्व्या वैकुण्ठलोकमगमम् । यत्र च शी-
भनमुक्तावलयः रानमानातनुभाः सरत्तसरसः असदृशः भूमागा
वनिताजनश्च । यत्र च कुमुद उत्तरद्वारपालाः सद्विपः पर्यङ्करूपः
शेषः कालितैमहापद्मे देवगणः न जनाः । गत्वा च । अहो दे-
वाद्योग्ययोरेव सकललोकोत्तरयोः स्पृहणीयजयविजयोः मा-
समानचलप्रचलयोः विदुरप्राप्ययोः वैकुण्ठाभिधानयोस्तव त्व-

१ नमस्कृतः भाद्रपदः नमस्य देवस्य । २ चन्द्रः निष्प्रभः । ३ सदा-हिम-
-हितम् । सदा-अहि-महितम् । ४ मार्धवो वैशाखः निष्प्रभः । ५ मनमि-
मार्धवो यः । ६ कर्तृत्वात्तः । ७ वैदित्यं महापदं महास्थानं देः । कलिना
मर्यादा भाद्रपदः ।

लोकस्येति द्वयोः संयोगः संवृत्त इति सानन्दः तत्राशृणवं भ-
वान् भूलोकं गतवानिति । ततश्चाहमन्विष्येतस्तत आनन्द-
काननं गतोस्मि । यत्र च ।

यदापापिदुरापा सा चन्द्राभा पीनलक्षणा ।

प्रौढाप्याख्यातमौढ्या सा चित्रचर्या तरङ्गिणी ।

अपि च ।

करेहि चक्रं कलयन् श्रियालिङ्गितकन्धरः ।

विनायैकमियः शम्भुर्माधवश्च विरानते ॥

तत्राप्यहृष्टा मिलितोभयवाहिनीभरसंमर्दनतर्नलसत्कैव-
न्दे प्रयागे कुरुक्षेत्रे च । हरिपदाङ्कितगयाक्षेत्रे हिमवच्छिखर-
वरकदन्ये च विफलितमयासः केवलं द्विनातिसुलभां दक्षि-
णाशां लक्ष्मीकृत्य प्रवरोपशोभितामपि विप्रवरोपशोमितां गोदा-
र्यां प्राप्य । स्तुत्वा च ।

नमामि भानदां गोदां नयनापनतां गताम् ।

नमद्भामनतार्द्धां तां नवपावनभां शुभाम् ॥

इति चक्रवन्धेन ।

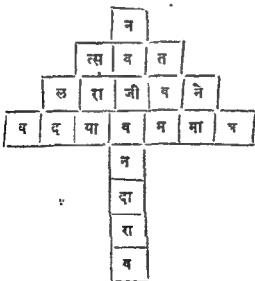
ततः केनगिद्विषसेन गमनकर्मोक्तपाण्डुरङ्गक्षेत्रः तत्र-
भवदीयां मूर्तिम् ।

१ करे—भीरुचक्रम् । करे, हि, चक्रम् । इति छेदः । २ लक्ष्म्या निर्दिष्टः
धनुस्तुल्यधातो च । ३ गुरुद्विषः गनशतिद्विषश्च । ४ संमर्दः समनः ।
५ वरकद ३३८ च ।

। अयं चक्रबंधः पूर्वष्टोक्तः ।

। आतपत्रवन्धोयमागामिष्टे ।

नतवत्सल राजीवनेत्र मामव यादव ।

नवजीवनैदाराव वरादानंवजीवन ।

इति छत्रवन्धनेन स्तुत्वा । अथासन्नप्रसवधेनुभिवोभयतोमुत्तौ
 कृष्णावेणीमुदुपेनात्रिरेव तीर्त्वा ऋणं पितृणां तेनैव क्रमेणा-
 नेकसुरभिमाहिष्यादिभूपितान् ग्रामान् कृष्णानिवोद्वाक्ष्य उडु-
 पवंशावलम्बकदाशाहोत्सारितान् नदीवर्गान् पाण्डवानिवाका-
 ह्य । मधुरापुरमिव अन्धककुञ्जादिशरणं धर्मशालाकदम्बमभि-
 नन्द्य करवीरपुरं गतवानस्मि ।

साम्बत्वं मदनस्य शङ्कररिपोः क्षीराब्धिकन्यागृह-
 प्राशस्त्यं कमलस्य तामरसाविख्यातं गतस्याजसा ।

भो वैकुण्ठं समार्यता च भवतो जाता यया साम्बुज-
 द्वन्द्वश्रीप्रतिमद्व्यचारुनयना श्रीर्यत्र गोत्रस्तनी ।

तस्माच्च निर्गत्य अनेकपारिजातोद्भासितानि गिरिकूटान्य-
 निकम्प्योद्यानानि च पश्यन् अनेककासारसम्पदो धर्मशाला
 अभिनन्द्य किरातगृहांश्चासेवमानः अनेकप्रपापालीपरिगताः
 पानीयशालाः सम्पूज्य दुर्जनततीश्च मनसा निन्दन् अज्याम-
 रमणीयाः पल्लारपहसन् वनिताश्च परिहरन् रामसेतुमगमम् ।
 तत्र च ।

कक्षाधिरानोडवया कालिन्द्या नीलया सह ।

१ मधुरापुरं । २ मन्त्रेणवद्रम्भीरत्नम् । ३ पाण्डवपते ईश्वर-
 मणि रघुपः । ४ पृथ्वीमीः । ५ वंशजम्बकः । ६ दाताय धीमतेहाः । ७ अहोः पूजाः धे-
 वा । ८ श्रीभगवन् । ९ नदीनामानि श्रीकृष्णजीनामानि धीमानि ।

कोडन् सिन्धुर्मया दृष्टो द्वारकायां भवानिव ।

तरङ्गहस्तीर्मकरीः सुरापगा मुखेर्षयन्तं प्रसमीक्ष्य वारिधिम् ।

का वा नदी सोत्कैलिका न चास यद्वभूव नारीजनतापि तीरगा ॥

अथ च ।

सीताचक्षुर्भद्रानन्ददमविधं निरीक्ष्य सेतुं च ।

त्वादिरहद्गूनमपि मे सुखितमिवासीत्तदा तु खलु चेतः ॥

तत्र तु । कस्यचित्पान्थस्य वचसा ज्ञातं भवान् पन्नगाचले नि-
वसतीति । ततश्च जातानन्द इत एवागच्छन्मध्येमार्गं कामपीत्यर्धोक्त
एव किञ्चिदारेचितभ्रूयुगुलं ईषत्तरलितमस्तकं सामिदृष्टाग्ररसनं
सपर्वतमुखावलोकनजातस्मितं प्रमादमुद्राममिनीय देव विषयवि-
रसाप्यस्य चित्तवृत्तिर्भवत्प्रेम्णाऽकुलीभवति । अस्वेतत् । प्रकृत-
मनुसरामि । देवस्य चरणयुगुलमपश्यं यदर्थोयं प्रयास इति ।

एवमाभाष्यालम्बितमौने तस्मिन् उत्पादितकौतुके ना-
रदे देवोपि देवर्षेः कामपीत्यर्धोक्तस्य संवृत्तिरियं मृद्गी सङ्गीतं-
मङ्गी विवशकुरङ्गीद्वयलुब्धकपाणवेधः । किं च ।

भवद्विदितार्थस्य ममानिवेदनं साधनिकस्य पात्रादानप्रक्रिया ।

॥ गता ते भैष्मीहरणकालीना निर्व्याजकृपा भण मुनिकुलोत्तम ॥

अनारम्भो मनुष्याणां प्रथमं बुद्धिलक्षणम् ।

आरब्धस्यान्तगामित्वं द्वितीयं बुद्धिलक्षणम् ॥

इति न श्रुतं भवता । कुरु कोमलं मनः । ना भवतु शि-
रीषकुमुदमपि कठिनं इति विविधानुनयकोविदः कथं कथ-

मपि वृत्तान्तशेषकथनोन्मुखं चक्रे । सोऽपि सफलमायो मे
मनोरथसरलद्रुम इति निश्चित्याह ।

देव शृणु सावधानमनाः वारुण्याश्चेतोविलास इव अनन्त-
मार्गविलम्बिनि मदेहच्छविकौमुदीभ्रमागतभ्रमद्वालचकोरानिर-
पक्षसमीरतरलितवीणागुणकृष्णनसमाकर्णनैकाग्रमनासि मय्याग-
च्छति किञ्चेन्निकट एव संजातेस्मिन् पर्वते पर्वतः सर्वतः सञ्च-
रितचक्षुरिक्षुरसासारमधुरां मधुराधिप वाचमवोचत् । आर्येतः श्र-
यतु भवान् । यदत्र लसच्चक्रः राजज्वलजः व्यालोलवनमालः दि-
व्यसारसनालीलसत्कमलोद्भासितः गरुत्मत्पक्षिसेवितः सदाशेष-
भोगिप्रियः इन्दीवरइयामलकान्तिः अयमयमग्रत एवेत्यर्द्धोक्तं
एव जृम्भणारम्भेणाकुलीरुतोयं तदन्वहमपि चेदेवं भवाञ्जरी-
निवास एवेत्यालोच्योद्भात्य नयने क्वक्क साध्वातारचन्द्रं
जय जीवेत्याशिषाभिनन्द्य गृहाण पारितोषिकं प्रियमावेद-
यसीति कटिकालेन गोदावरीस्नानसमयतत्तीराविस्मृतपटीभवत्कृ-
ष्णसारानिनबन्धनपट्टमूर्ध्नं तद्गन्त्या केवलमाकाशमेव सम-
र्प्य विस्मृतदेहभावस्त्वमिव राधाकुञ्जकलशदर्शनेनापस्थितः ।
नतस्तेनापि कथमयमकरमाद् भूताविष्ट इव चेष्टत इति शङ्कितम-
नसा किञ्चिदपसृज्य विस्मयोऽजृम्भमाणनारं वीक्ष्यमाणः यावत्पु-
रतः पश्यामि तावत्क्रमपि काष्ठारमपश्यं न भवन्तम् । ए न
नाम्ना पक्षसर इति । देवेनापि ओषविगोपणशृतमहपर्वटेन दृष्ट
एव स्यात् । गन्तु अमृतान्ध्रं इव अमानवाः । अस्तेनदधश्छेपता-

इदुर्व्यसनेनानेन वञ्चितोहामिति निश्चित्य तस्य चरस्रश्चक्रवर्तिन
इव जृम्भमाणसहस्रपत्रस्य कण्ठशोभमानकनकमालस्य पुटभेदशो-
भावहस्य तटनिकटेक्षणमतिष्ठम् । ततः परं यद्दृष्टं तदस्मच्छात्रस्य
कलालापस्य कलत्रं कलकण्ठी नाम किन्नरी वर्क्यात्पुष्पा विरराम ।

अथ तदाज्ञया आह सा ययार्थाभिधाना कलकण्ठी ।

अत्रान्तरे देव क्रुतोपे पार्वतीशरीरमिव चन्द्राभरणभूषितं
सुमेतशृङ्गमिव नक्षत्रमालापरिगतकण्ठं विन्ध्याटवीस्थानमिव मृ-
जोष्ठन्मध्यदेशं शेषाचलस्वरूपमिव स्फुरद्राजीवपादं नाट-
कमिव मनोज्ञाङ्गं मनुकुलमिव लसद्गम्भीरनौभि रहूणाचित्तमि-
व कलितभरतागमप्रक्रियमृषिकदम्बमिव सरस्तङ्गीतज्ञान नक्षत्र-
वृन्दमिव चन्द्रमुखं माधवाद्भिन्नमानसमिव कुन्तलोल्लासितं यौव-
तर्माविरासीत् ।

तत्र तद्वनिताकदम्बेभ्यो चन्द्रभूर्तिमिव सन्मान्यां सुहस्तश्रव-
णां चित्रोत्तरानन्ददायिनीं सल्लतणां गीरोशुकां च तथा-
प्यनाकलितगुरुकलत्रस्पर्शमनुभूताश्लेषामसृष्टकलङ्कां दोषानुव-
न्धरहितामज्ञाततमःसम्बन्धनातविकारां च कामपि कन्या-
मणीमद्राक्षम् ।

यस्या नारदेषदशः केशपाशो हासश्च देवमोगमनोत्ता
वेणी गण्डद्वयश्च अर्धचन्द्रद्वयं ललाटमण्डलं कटाक्षक-

१ जलपाताचक्रम् । २ अलङ्कारविशेषः । ३ अर्धचन्द्र इव भासमानम् ।

४ नाभिनामा राज्ञा पश्ये नाभिः शरीरस्य । ५ सुवतीनां समूहम् । ६ नारदो

महर्षिः नारदश्च । देवार्थः । ७ ऐरावतः नामधेयः ।

दम्बं च सारङ्गधिकारि नयनयुगं गमनं च रागोत्तरोऽधरः
 क्वापि युनि चेतःप्रसरोपे चापापकारिणी भूलता मतिः
 श्र चन्द्रभासुरा मुखशोभा देहच्छाविश्र सरलो नासावंशः
 सखीगणश्च कुण्डलो कर्णः रोमावली च रतिमुन्दरं रूप
 वयश्च चक्रमञ्जुला नाभिः कुचद्वयी च शंखकान्तः कण्ठः
 पाणिश्च गुरुमनोहरं नितम्बबिम्बं चरितं च हंसकोद्भासिता
 पद्मद्वयी सीमन्तकालितासिन्दूररेखा च अनन्तहृदयङ्गममवलम्ब
 गुणवृन्दं च विचित्रांशुकाच्छादित ऊरुभागः सर्वावयवसंक्षय-
 श्र देव पश्चाज्ज्ञातं सा कस्यचिद्भाजः कन्येति ।

अथ रानदारिका ताभिः समानशीलवयोपिलासाभिः
 सखीभिः सह जले यावद्विहरति तावदेव देव तेनैव मा-
 र्गेण मुग्धीवसेनानामिव बलीमुखविभूषितानां मेरुदेवीनामिव
 नाभिरम्यकुक्षानां वृत्रगदाघातव्यधितगजेन्द्रवज्रम्रकटकानां त्व-
 च्छत्रुततीनामिव विरसानां पुष्करावर्तवल्लीरदानाम् आर्याणां
 मय्यनुप्रभावाश्रयणीनां क्षीणप्रकाशानामपि वृद्धदशानां विन-
 तानामपि वयःसन्तोषरहितानां अदन्तशोभान्वितानामपि तातानां
 भरतानां कुलमानगाम ।

ततस्तेभ्यो भयेन क्षीयं निर्गत्य सरसः क्षीरपारावारादिव
 रमा सहमसीकदम्बा विविधलतावलीमप्यवर्तिनीव कल्पलता
 कार्स्मथिदिन्द्रनीलसोपानशिलाः खे नीलनीरदमण्डल इव सी-
 दामनी शणमवतिष्ठत् ।

अथ ताम् तत्सखीषु काचिदभिनवमवुपानमत्ता प्राह ।
अये काञ्चननिमभर्तृदारिके

ललल्लुवङ्गिकागन्धविलसत्सत्समीरणः ।

तंतं तनोति सन्तोषं मो मो मोगीन्द्रसन्ततेः ॥

इति तच्छ्रुत्वा तृष्णां स्थितायां राजपुत्र्याम् अप्यापे काचन
प्रत्यग्रदन्तक्षतदूयमानाधराचिम्बा प्राह । अयि राजनन्दिनि ।

निर्यत्किञ्चलकगन्धान्धसारङ्गगणसङ्गिनी ।

कलकण्ठचयाकीर्णा कान्तेयं सरसी सखि ॥

हंससारसचक्राङ्गचक्रचक्रैरलंकृतः ।

मयनानन्दनिलयः कस्य न स्याज्जलाशयः ॥

इति तदपि किमपि ध्यायन्तीव तस्याः तरलालापश्लोकमि-
वैतस्यां निरोष्ठचश्लोकद्वयमप्यनाकर्ण्य स्थिता सा । अथ सा
सखी विहस्य पुनः प्राह । अथि धरानायकशरीरने ज्ञातं ते
हृदयम् । तं चिन्तयासि । यश्च ।

नीलनीरदसच्छायः शंखचक्रगदाधरः ।

रत्नाकराङ्गजानायः कंसनागेन्द्रकेसरी ॥

राधास्तनन्यस्तकरः स रागिजनान्नगण्यः किल नन्दजातः ।

सकंसहंसान्तकदण्डजातहरिर्हरिः काञ्चनशैलधीरः ॥

तद्धितं ते दशायाः अङ्गीकृतं चानेन गनेन तन्नियातिरचिरा-
दटयति ते चिन्तितम् त्यज क्लेशम् कलय सत्यतां गिरि यस्य
जनस्य यत् ।

शितंजलजसदेशेदेहकान्तिधराणिधरेन्द्रंशरीरजातजानिः ।

कलयति स हि हस्तनीरजं ते हरसदृशः किल रानशेखरश्च ॥

यश्च घृतशंसचक्रतया धीरतया च आरिदेरकरः । रानहंस-
तयोहंसकलाधीशतालंकृत इ यहंकृतिरहितः । किं च कलहं-

सश्च कलहंछानन्दं नाङ्गीचकार । चक्री च नगरस्थितिकलित-
श्च । गाधिराजजाताश्चर्यचर्यश्च नगाधिराजजाताश्चर्यचर्यश्च यं

चाह्लादितनीलं ज्ञातशीतेतरङ्गीधितितनयाधिकरसश्रियं नयास-
क्तचेतसं दाशरार्थिं कृष्णं च जानन्ति ।

येन नयेन रञ्जितः किल जनः । यस्य च स्त्रीणां चन्द्राच-
लकान्तिहारी स्तनः आस्यं च । सरलताद्वया गीः कण्ठस्थली
च । किसलयसहजः सदाधरः धरसदृशः स्तनः । यस्य च अधि-
कलक्षणागायना ननाश्च । अधिकंकलिद्वयाः क्रीडाशैल
गिरश्च । अधिकंजातरागः अघरः छीशहंसश्च । अधिकानना-
नन्दाः हरिणाः स्त्रियश्च । अधिकरञ्जकाः साला गिरश्च ।
अधिकंयरासकाः हाराः कर्पकाश्च । अधिकंदरानिता अपः
शान्तिधनस्थश्च । अधिकारिजनश्रियः लसन्ति न लसन्ति
च । अधिकरणरमिकाः रयिका ग्रान्थिका स्त्रियश्च । अधि-
यासारश्रियं दधानो नगरदेशो वनश्च । यस्य चारिचक्रतण्ड-

१ शिति चक्रतण्ड । २ धराणिधरः हिमाचलः पक्षे धरणिः धरायां म-
ने परप एतादृशः समुद्रः । ३ अरि चक्रं हरः शंसः ती यो यर्षतादृशः
धरणीं हरं भवे यरोनि म अरिहरकः । ४ रात्रहंसो रात्र धेयः । ५ -
तया-इम वटा । ६ पक्षे -तया-भट्ट-उक्तम्- रातिच्छेदी । ७ वट-सा-
नद इति ललितारः । ८ कर्पकाः कर्पकाः ।

कं चौरचक्रम् । अगदागदासन्नन्दकः सन्नन्दकश्च राजत इति ।

किं च । यस्य चैराधिकानन्दः राजनीत्यां रते च । चैरण-
जाता गङ्गा कीर्तिश्च । चेल्लंकृष्टिः रतिकाले स्त्रीणां रणे अरा-
तीनां च । चेतैःकलितानन्दा दया कटाक्षाश्च ।

यत्र शासति धरणीं कृष्णकेशश्रियं घृते कचरचना । रा-
जहंसानलसास्थितिर्हासश्च स्त्रीणाम् । अरिस्त्रियः अकेशा हरि-
जलजासनश्रीकण्ठदशां दर्शयन्ति ।

अतिलसत्सङ्गरहितता तैलयन्त्राणां न स्त्रीणां नारिसेनानां
च । स्तननहर्षकः घनकालः न स्त्रीजनः । चलतादर्शमं नेत्रे
क्रीडाशैले च न चेतासि ।

किं च स्त्रीणां कान्तिः कनकं स्तनः करकः कण्ठः जलजः
नेत्रं नलिनमास्थं सरसं स्नेहस्थानं नन्दनन्दनः रागो न दीनः ।

किं च । अरसाः अरातयोः घृतकुशासनाः आस्यजाः
अरिष्टकारणं अधिकर्णाशिरभ्येच्छेदाकर्णनं चिरन्तनकथायां हंसा-
नन्दासहता संहिकेये । राक्षसानन्दः शरद्रणे ।

अर्थासक्तिः शास्त्रचिन्तकानां । नार्थासक्तिः गीतानन्दश्च यती-
नां । न गीतानन्दः सहस्रधारणाकांक्षा ऋषीणां क्षत्रियाणां च ।

१ अरा विद्यन्ते यस्यैतादृशम् । २ चैराधिकानन्द इत्येकं पदम् पक्षे
यथायथम् । ३ चरणजाता, एणजाता च इतिच्छेदः । ४ इत्या भूमिः चेल व-
क्रम । ५ इतः मदनात् । ६ हरिः विष्णुः जलजासनः बद्धा श्रीकण्ठो हरः ।
पक्षे हरि सपंः तस्यः जलजे क्षणे न या थीः सा कण्ठे गता तथा दशम् ।
७ अ-तिल-सत्पदम् । अति-सुखम् । न जीजन लेखक लिखितमशुद्ध-
मिति दूरतालेन लिख्यमस्ति पुस्तके ।

किं च । लसच्छ्रीजानि स्त्रीजालानि सत्रियाधिकजातिनालं
च । सदासानि राष्ट्राणि अग्रजातिनालं च । अलं किलात्यन्त-
कथनायासेन । सदाथानि सङ्गतानि धनगृहाणि च हृदयानि
च रथचक्रं चेति ।

अत्रान्तरे । यासां चलन्तोदन्ताः न नेषान्ताः । यवलाः केशा
न हासाः । बृहद्वयः न कुचमण्डलम् । वली वदने नोदरे । भुम्रता
मध्वदेशे न कुन्तलेषु । तासां तु जरद्वनितानां भिन्नभेरीसमानः
कोपि ध्वानः व्याकुलीचकार ससस्त्रीकदम्बां राजकन्याम् । तथा
हि । अयेम्बाम्बाम्बरमणिमपि भीष्मकिरणं पश्य पश्य चण्डकोपो
मूषः । यामः पुरीं शीघ्रं गृहाण शुष्कांशुकगणं पेटिकां च रा-
जभार्यायाः हर्षकारणं पङ्कजचयं खण्डय । अच्छाच्छैरम्भोभिरा
पूर्य कुम्भं भर शिरोभागे भण मम गिरा राजकुमारीमाकारया
कारय । रचय प्रणामपरिपार्टीं रमाया इत्युक्ता च चिरयन्त्यां
राजकन्यायां पुनः किञ्चित्कोपेन निर्दन्त्याक्षराणि विस्मृत्य किं
मयाग्रे गन्तव्यमिति रभसादभिधाय अहहेति दन्त्याक्षरसंसर्ग-
दूनदन्तावलयः श्वेदमुद्रामभिनीय जीपं तस्थुः ।

ततश्चेयं राजपुत्री धनैरुत्थाय धनसारसदृशेन केशकलापेन
न भोगयोग्येन रूपेण अतिमुग्धया दशया अनङ्गरागोज्ज्वल-
न वपुषा नाभिरेष्टेन कुचमण्डलेन अतनुमुन्दरेण भूपाना-
सेन धवलसच्छोभेन मानसेन शोभमानाभियुर्वतीभिर्नरतीभिश्च
परिहता ।

सा वैश्रवणं नीलेन पद्मेन च योजयन्ती अपाङ्गमाशुगं
चेतस्ततः मेरयन्ती मुदा पीनं पयोधरमण्डलं चन्द्रेण संवदय-
ती चन्द्रभूषणमपि करे व्यवस्थापयन्ती वशीकृतसकलनिर्न-
रकदम्बा यथागतं गतवतीत्युक्ता तस्यां किन्नर्यां संवृतवचनायां
प्राह स्म नारदः ।

अथ सवितारि तौत्रे पर्वितेन प्रबोध्यमानकालापगमो देवस्य
दर्शनमुत्तमनुभावितुं अत्रागतोस्मि । देव किं चिन्तयासि । श्रव-
णादेव सा किं तरलयति तव चेतनाम् । मा भव तरलः तरलो
हारमध्यमणिरेव नायको न भवति पुमान् । तिष्ठ मनुष्यवत् ।
अस्त्वेतत् । देव कथितं कथनीयम् । दृष्टो द्रष्टव्यशेवधिः ।
तदनुष्ठानं गृहाणाशिषः । साधयामि नारायणाश्रममिति ।

अथ श्रीनिवासेषि सप्तलोकहासं महर्षे आपि नाम ज्ञातं
किं भवता कुलभिषानादिकं तस्या युवमानसमत्स्यबडिशगुणजा-
लस्य इति वदति । पुनः प्राह ।

देव भजकजननिर्जरागम अहो लावण्यमहो विलासः अहो
चातुर्यम् अहो रमणीयता रमणीमणेरिति ज्ञाताकस्मिककौतुकेन
क्षणं क्षणं माध्याह्निकावश्यकरणव्यग्रतया क्षणं भवदर्शनाभाव-
चिन्तान्तान्तान्तःकरणतया निरोधे च श्लेषामियोगे कालं गम-
यतः ममैतच्छ्रवणेच्छा न संवृत्ता । इयमुक्तिरपकारवती जाता ।
अहो किं कुर्मः मुनयो वयं अपवर्गवार्तामुपदिशामः । तथा हि ।
विष्णुर्ध्वेयो वैष्णवाः सङ्गयोम्यास्तीर्थक्षेत्रस्थानसंसेवनं च ।

योगाङ्गानां साधनं तच्चचिन्तेत्येषा रीतिः श्रेयसे जायते नः ॥

किं च किं योग्येयं वृत्तिर्विरक्तानाम् यद्वनिताननेन सह
वाक्संयोजनम् । अथ वा ज्ञात्वा किं कृत्यं देवस्य कृतविवाहस्य
देव कल्याणी विजयीतिष्ठेति ।

देवोपि केयं भवेत् क्व वा तिष्ठेत् कथं जानामि कं वा पृ-
च्छामि कः शमयाति ममाधिमिति चिन्तासीमन्तितद्वदयो दर्शि-
तशुष्कमुखविलासस्तत्कालोचितालापैर्नारदं विसर्जयांबभूव ।

एवं सति । माकन्दप्रवालकदम्बचुम्बनमुखितमत्तपरस्मृतमाहिला-
निरन्तरोदक्षितपञ्चमस्वरान्तरितनिजवनिताकृतपरपुरुषसङ्केतस्त-
(?) ववक्षितगृहपतिरारामरामाप्रथमर्तुमहोत्सवारम्भमङ्गलगीति-
कापठनाविरतलोललोलम्बनितम्बिनीश्रुतिसुमगसङ्कारश्रवणसमय-
संस्मृतनिजनायकाहितैकाग्रमनीषानिश्रलास्थितमज्जनागतयौवत-
शतालीकनकसालभाजिकापुञ्जरञ्जितमञ्जुवञ्जुलानिकुञ्जवलापितम्-
वर्णमुखरीतटः प्रियजनसङ्केतितवेतसीवनगामियामिनीशमुखका-
मिनीग्रहयालुधामिनीचरसमानयोमिकराजपुरुषगृहीतनिजकरसं-
स्पर्शसञ्ज्ञानसान्विकभावशिथिलिततत्करमुष्टिबन्धविनिर्गतललना
लोकनमुदितान्तरङ्गभुजङ्गनिकरसंस्तुतमदनकटुकलम्बकदम्बो व-
निताकुशाभोग इव बहुसरोजोत्तसमृद्धिर्वार इव पराङ्गनाशङ्करो
हिमागिरिरिव मदकलकण्ठीरवत्रासितपाथिकः सरस्वतीदेह इवा-

१ यामिकाः कुन्तीनाः । २ बह्वी मरीजातानां कमलाणां सप्तद्विपत्र । ३ मु-
ताः मुक्ताः सप्तद्विपत्रिणि च । ३ पराङ्गानि सङ्गो सारराणि तेषां मायं
पराङ्गानि तथा । परः श्रेष्ठः भङ्गानां सः करोति सः । ४ बटम्बाः बाणाः ।

जातिभूषितो वनिताजन इव रसालं संहितो रत्नं सकलर्तूनां यत्नं
भागधेयं सतीनां सुराजीवोपि गुमनःसन्दोहश्लाघितः अशो-
कयुक्तोप्यसुमनाः कुसुमाकरस्त्वाविरासीत् ।

अथ तं दृष्ट्वा देवोप्याचिन्तयत् अहो महनीयता वसन्तस्य ॥

आचार्यो भदनागमस्य किमपि स्त्रीमानरुग्भेषजं

कान्तायुक्तविलासिलोकचरितप्राचीनमाग्योदयः ।

यस्त्वागत्य लतासु पल्लवरुचिं सम्पादयिष्यन् भृशं

संजातोत्कालिकासु तासु रमते राजद्वयाः साम्प्रतम् ॥

अपि च ।

भङ्गो माने चक्रशोभा कुचेपि न्यस्ता त्रिते सारमश्रीर्वबूनाम् ।

युक्ते ताभिर्जीवनं वै वियुक्ते पङ्कं पुंत्याश्चर्यवर्षेण येन ॥

इदानीं हि ।

कलिकालकृतं मन्ये यत्र गत्सुमनोचिन्तम् ।

माधवोषान्यथा कस्मान्माधवीजालकावृतः ॥

तदत्र नारदवचनश्रवणाविदर्णिहृदयस्य मम भगवान् धृतसुमा-
करसम्पत्सारङ्गप्रियः कनकश्रीविद्योतमानाम्बरः माधव एव श-
रणं यदनुग्रहादापि योगी भवेयम् । यदयमचेतनोपि पद्मगाद्वि-
रङ्गीकृतविपुलनितम्ब इव दृश्यते ।

अस्त्वेतत् । मृगयाव्याजेन वनभूमिषु विनोदयामि मानस-
मिति विचिन्त्य च नकुलमालामेरितवराहदत्तेन किरातसैन्येन
सह पद्मव्यूहमिव विलसत्केसरं वैद्यमिव तिरस्कृतवातवर्गं

१ यजेन वदन्ना अनिभूषितः । पक्षे जाति पूर्णः । २ स्तेषु शृङ्गारादिषु
आलसे जडत्वे दितः । रसाला आम्नाय ।

गङ्गाप्रवाहमिवार्यावर्तद्वयम् उत्तरगोत्रहणरणमिव स्तब्धकर्णं
वर्णसमूहमिव ह्रस्वदीर्घनुतमुन्दरं चित्ररथमिव गन्धर्वश्रेष्ठं वणि-
जमिव भण्डभाषितं कर्णाटदेशगोरसमिव मेघपुष्पसदृशं वालिन-
मिव सुग्रीवपारिषन्धिनं मदनमिव मानससम्भवं प्रथममश्वकुले-
षु द्वितीयमुच्चैःश्रवसा तृतीयं वातगरुडयोः अट्टवाडवाननमपि
राजनन्दनं नीलं कर्णे श्वेतं मुक्ते सम्पातिनं गमने ह्यमारुह्य
विपिनमयासीत् ।

ततः केचन किराताः भग्नकीचकाः भीमाः शल्यान् दार-
यन्तः धर्मराजाः शिखण्डिविरोधिनो भीष्मा द्रोणपक्षधराश्च
शृगालभयङ्कराः कृष्णाः नागत्रासकाश्च पुण्डरीकद्वेपिणो दीपा-
कराः पथिकापकारिणश्च शूलहस्ता महाकाला उग्राश्च काननं
रुद्ध्युः । तदा तु केचन जरासन्धा इव वृकोदरं गदया ताडय-
न्तः केचन कर्णो इव शङ्खयार्जुनमुन्मूलयितुमिच्छन्तः केचन
रुद्रा इव मनान् शूलेन ताडयन्तः केचन कवय इव प्रीतिन
नानाशुकवीनुद्वेजयन्तश्चेरुः ।

किं च राट्टी खट्वाङ्गे कर्जुङ्गी कक्षुकिनं चक्री पाकिणमच्छे-
मल्लोच्छमल्लं रक्तोक्तो रक्ताक्षं जघान । तदनुभगाः कुम्भाः
कुम्भिकुम्भाश्च नटपत्राः पविणो यनलताश्च मृदितद्विजो वृक्षाः

१ रथो देशः । २ अथान्तरा विज्ञेयो भाण्डः । ३ प्रागेव एतन्नामकेन
न्यायशृङ्गण पक्षे ग्रामः थायु मन्त्रितः । ४ वड्युक्तिर्न गणम् । ५ अष्ट
भक्षो (भाग्य) दारय । पक्षे अष्टयुद्धा कक्षाः । ६ रक्तक्ष्मा मदिताः । ७ प-
रितो दन्ताय ।

वनगजाश्च नाशितशम्भराः वनमुवस्तटाकाश्च छिन्नपुष्कराः
करिण्यः पुष्करिण्यश्च उत्पाटितनेत्रां नगा नागाश्च आरुष्टनां
वाय्यापा महिषाश्च सण्डितस्कन्धास्तरजो व्याघ्राश्च वभूवुः

स च मृगयाव्यापारः रावणइव नलकूबरं दूषितरम्भं द-
र्मकालादिवस इव सरः अपुण्डरीकं प्रभातकाल इव नभः अकल-
कालीकरवाल इव भूतलममहिषं युधिष्ठिर इव भारतमशुल्यम-
रुण्यं चकार । किं च ।

संजातसन्ध्रमधरेर्वेनदेवतानां

वृन्दैरमन्दमयकम्पितमानसैर्यः ।

आकर्णितधकितसिन्धुरसिंहकोलः

कोलाहलोथ मृगयाजनकण्ठजातः ॥

मृदितपृथुलकुचकुम्भा सण्डितरम्याद्विजच्छदा तान्ता ।

आयासिततनुलतिका रतान्तलीलां बभार वनमूमिः ॥

अत्रान्तरे । गजमपि कुम्भोज्ञासितं नीलमपि केसरिद्वेपिणम्
अज्जनालुतिमपि अनुपमारुर्ति कालमपि गिरीशाकारं गरुड-
मिव पक्षचरं मुकविवाग्विलासमिव परिणतं शेषमिव स-
दानन्तं विलासिनीजनमिव भ्रमरचुम्बितकपोलयण्डलं मत्तद-
न्तावलमालोक्य अर्जुनबाहुसहस्रनिरुद्धवनगजमदमलिननय-
दाप्रवाहैरिव सहस्राभिदग्गातिप्रप्ररस्तदर्शनत्यक्तपद्मैर्मल्ल-
मल्लैः देवेयं न मृषा किंवदन्ती मारीचनामरासप्तः सा-

१ शम्बरमुदकं शम्भरा मृगविशेषाः 'शम्भर' इति शसिद्धाः । २ पुष्क-
मुरकं कमलं च । ३ नेत्रा वृक्षमूलानि नायकाश्च । ४ जीवा धनुर्गो
जीवाः प्राणिनः ।

रङ्गरूपेण मुनिर्हिंसनाय संचरतीति स सारङ्गो न मृगः किं तु म-
हामृग इति ज्ञातम् । अथवा गजासुर एवायं उत वा कुल्यापीडः
देवेनापि ज्ञात एव वा न विद्मः यदत्रैव कोपि पर्वताकार इति
निवेदिते किंचिद्धसन् आः किं भणत मूढाः निरर्गलमुजप्रसारेषु
रामश्रीकण्ठवासुदेवेषु अचछोद्धूतिभार्येषु पार्श्वस्थितसुग्रीवेषु ज-
यन्सु का कथा ताडशानां पापानाम् । तिष्ठत्वेतन् । करिकीटः
कश्चिन्मर्तुमिच्छति वराकस्तस्मिन्सुरत मद्वाणपातध्रुव इति वदन्नेव
बाणं सुमोच ।

युक्तं शरस्तु पतितो यस्माद्गुणविच्युतो नभूव किल ।

चित्रमिदं यत् त्यक्तः श्रीपतिना मार्गणो वदान्येन ॥

तदैव सोपि द्विरदमणिरणीयसा भयेन द्रुतं द्रुष्टुवे दूरं
कराग्रलघ्नशरः ।

पुष्कराग्रे पतन् रेने श्रीमान् कृष्णशिर्षीमुखः ।

चित्रं चित्रमयं मूढः पुन्नागो द्रवति स्म सः ॥

स्थाने खलु मातङ्गनातेः कृष्णविमुक्तमावो देवोपि
विह्वल किरातचक्रं तं गजमनुससार । सोपि सत्यामय-
स्थायां धीरधीरसञ्चारः वासितावशीकरणविद्भयः शृ-
ङ्गारशाली परमोत्तुङ्गस्तननास्तलीलः क्षयमानां सुन्दरीणां
महिलानां गणैः पारिश्रयायां कस्यांचिन् भूभृद्भावे निपपात गतः
कटाक्षश्च श्रीनिवासस्य ततश्चैवमङ्गना व्यक्तिर्दृष्टा ।

मुशंग्रनक्राद्वितपाणिशोभा गायाममुद्देभितरानहंमा ।

यमद्रष्टोऽगिपयोधरश्रीर्नृनं रमायाः सहचारिणी स्यात् ॥

इति निश्चित्य सजातसात्त्विकभावः कथंकथमापि वा रामामि-
मुस्तीभूय ययी दन्तावलः श्रीनिवाममृपालश्च ।

तदनु भगवान् तां राजपुत्रीं अयि मुपते लोलं वकं पश्य
उन्मादिनि मदनकालिके पुण्डरीककुलं स्रण्डय चपले मल्लिका-
सरं महिषीप्रियं बचान कोमले मालसि पाथे कण्टकीभवतुन्ना-
गनेत्रमुत्पाटय ललितमुमामे इव एहि गृहीतराजीवजीवने
कृतकृत्यासि उत्पलाभिलाषिणि रक्तं मा त्यज विशालनेत्रे
त्वचं दलय कदलीनाम् प्रमादशाले कोलम्बकं च गृहाण
ज्ञात मृगयामिव वनविहारलोछामनुभवन्तीभिः सवयीविद्यामा-
भिः सङ्गीभिः परिवारितां विभोक्ष्य तन्निकट एव स्थापिततु-
रङ्गध्विन्तयामास ।

अये इमामेवाह नारदः । तया ह्यस्याः नागमदृशोर्वीणिका न
कुचमण्डली । अगुरुविशेषकानन्ददायि ललारमण्डलं न चारि-
त्रम् । अञ्जनाधिता नेत्रद्वयी न मतिः । पल्लवप्रणयिनी अध-
रच्छविर्न स्पृहा । अतिलसत्सुमनोहारिणी कुचद्वयी न नाम्ना ।
नक्षत्रेशमनोहरं मुखं न रूपम् । अरम्भासमानं वयः नेत्रगुग्मम् ।
कुवलयमनोक्षं जघनं न करद्वन्द्वम् । नगमानुकारी गुणः न ग-
तिक्रमः । अस्त्रेत् । केयं भवेत् । प्रायेण चन्द्रचन्वन्तारिकल्प-
पादपाद्रीनां सहोदरी रमेव क्षीरपारावारादेवोत्पन्ना अन्यथा कथं
तेषां गुणगणोत्थाम् ।

तथाहि । अञ्जनाब्दवाच्यस्य चन्द्रस्य गुणः नेत्रयोः । मुराग-
स्य पारिजातस्य कुचयोः । जैवातुकस्य घन्वन्तरेमुखे । दिव्यनागस्यै-

रावतस्य वेण्याम् । मधुनो वारुण्याः अधरे । रम्भाया अम्भरातां
ऊरुमागे । गौरस्योच्चैःश्रवसो वर्णे । तिउत्वेतन् ।

किमेषा कन्दर्पशरशरव्यर्थां प्रापिताके नापि भवेत् । आः कः
सन्देहः येनास्याः शरञ्चन्द्रदशां प्रापिते गण्डमण्डले स-
खोजनरचितः मृगमदपत्रमङ्गः कुरङ्गध्रमं जनयति । स हि
पाण्डिमेवैतं जल्पति । किमनया प्रकृतानुपयुक्तया चिन्त-
या । प्रथमं तावदेतद्विचारणीयम् । किमस्यामहमिव मय्ये-
षानुरक्ता न वेति । अथ वा किं तदद्यापि न निश्चीयते । क-
थमन्यथा कूणितनेत्रभागेन चक्षुषा सव्याजं मामियं पश्येत् ।
निरुद्धोपि कोपि विकारः कथमस्याः प्रसेरदङ्गेषु स्वेदलव-
मुक्तानालकेरलंछताभिनवस्फाटिकभित्तिधवला कपोलपाली कथमु-
त्तम्भयेदुत्तरं वासः रोमहर्षणोद्भेदः कथं नर्तयेदक्षिणानिल इव
स्तामूरकन्धः कथं शिथिलीभवेन्नीवीधन्वः कथं भुवमालिते-
श्वरणनखमाणिः कथं प्रस्तुरे त्प्राक्पुण्यवाराशितरङ्गचन्द्रुरं मम
दक्षिणं चक्षुः । कथं यानि भैष्माहरणकाले शुभानि निमित्तानि
तान्येवेदानीं पश्यामि । कथं दूरादेव मां विलोक्य चिरमालोच्य
मधूमध्वमेन सङ्गीकदम्बेन परस्परं समन्दहासमालपितम् ।
कथमनया नीलोत्पलदलावतमया भिनपीतचूनालवालनिकट-
देशाया यनितया सकङ्कणप्रणत्कारमभ्यस्याः करकमलान्मां च तं
च मुहूर्मुहूः पर्यायव्याहनकन्धरं पश्यन्त्याः आच्छिद्य निगुह्य
च चित्रपटं आमुषितभूनिर्भस्मितामिव किमपि उपदिष्टम् ।
अपि नाम दाहशकिरुपघने चान्द्रिकायाम् । कदानिदपि वा दे-
वर्षमत्रजगमनामाद्ददनारविन्दाग्निःसरेदलीकं वषः । कथम-

स्थानसक्ता भवेन्माञ्चितवृत्तिः ; कथमदन्यथोभ्यवस्तुन्यप्येतादृश-
त्वावप्यसर्वस्वं स्थापयेद्वेधाः । एतस्या गुणाकर्णनेन श्रवणानन्द-
इव स्पर्शेन हस्तानन्दो नासीदिति वामः पन्थाः । भगवन्
कुमुमायुव मा जनय क्षणमुद्वेगम् । तावद्विर्वापयामि पूर्णचन्द्रद-
र्शनसन्तापितनेत्रयुगलं प्रत्यङ्गदर्शनेनास्मिंश्चावप्यमुवासरसि मुख-
नितचन्द्रमसि कान्तितिरस्लतकाञ्चनमहसि कुचतुलितचक्रवाक-
वयसि हनमन्मनासि अभिजातकन्यामणौ । अथ वा मकरध्वजेन
दर्शनदत्तस्यापि आनन्दयाप्यकलया निरुद्धं खल्वालोकनमाम-
र्थ्यम् । अस्त्वैतदपि । कथं मन्मापयाम्यलब्धवागवमरः । सूक्त-
मुक्तं केनाचित् शास्त्रं मुनिश्चलाधिया सुवंचारणीयमिति ।
यतः व्यवहेत्वाद्दहोः कालस्य विस्मृता खलु सा ग्रजयुव-
तिजनवशीकरणकला । इत्थेवं चिन्तयति श्रीनिवासे ।

काविद्राजपुत्रीसखी कञ्चन कन्यमतंगनं विलोक्य प्राह ।
आये भर्तृकारिके पश्यैनं मत्तदन्तावलमयं खलु नारदप्रोक्तो
गिरिगहनचारी पुन्नागः यदि त्वयि करं प्रमारयेत्कस्ते शरणम् ।
अथ वा त्वमपि लसच्छुलिवासिना नात्र तव भयलेशः तद-
स्तु तपैव तापदयं शिलीमुखः मदनाग्निगत्स्य ध्याकुडयति त्वां
तत्र को वा उपाय इति ।

तदाकर्ण्य स्लोकं हसति सखीवर्गे अञ्जलं चपलमापणैरिति
अलीककोपकलुषितायां तर्जयन्त्यां राममुनायां देवे श्रीनिवामे-
पि कन्याणीयमेतस्या उक्तिरमृतासारमाधुरीसोदरी राजमुना

वयस्या या आश्वासयति मदनमहामुजङ्गुबुम्बितस्य मे मानं
अयमयं मिलितोस्माकं वागवसरः । अत एवं वक्तव्यं मदन-
हाग्रहग्रस्तस्य सम्बद्धासम्बद्धकथने को विधिः को निषेध इति
निश्चित्य । आयि राजमुनाससि किमियमवलेति मत्वा त्रासयसि ।
सा चित्रोरुकरवाला त्वदुक्तमयस्याभूमिर्विविधायुधपरिष्कृता च ।

तथा हि । अस्याः कुचश्चक्रभ्रियं वहति । ललाटमण्डल-
मर्धचन्द्रसम्पदं धत्ते । चन्द्रहासशोभां कलयाति वदनम् । कुन्त-
ललर्त्मी स्वीकरोति वेणिका । तदलमेवंविधमापणैः । एवं स्थि-
तेपि दयिते भर्तृदारिकायाः मनोर्जातभयं तदहं क्षणादेव पूर्ति-
रुतुं शक्त इति वदति—

काचिर सग्री तां वभाण । आयि मदनकलिके श्रुतं किलै-
तस्य किरातचक्रवर्तिनो मापितम् । तन्मूलं भवती किल । ५-
इत्तस्त्यया वागवकाशः । दत्तान्तराणां पुरुषाणामेतादृशो वा-
कप्रपञ्चो दृश्यते । तदसम्बद्धत्वापिनी स्वमेवात्र तिष्ठ । वयंतां
भर्तृदारिकामादाय भवनं गच्छामः । यत्त्वं कुमारीननावेरुद्धाचा-
रप्रवृत्तासि । सत्यापि अनुरागे पश्यानि मूनि नावेक्षणम् । उडि-
न्नेपि रोमकुलेऽवहिष्यामार्तिरुशकलेन हन्तुमिच्छति अभिमतेति
तरुणे मनोमवाप्रकटनं इत्यादि कन्यालक्षणांमेति ।

एवं वदन्त्यां तन्यां सत्यमाह प्रियमग्नीनि नन्दिततट्यानि
राजपुत्र्यां मापि किञ्चिन् कुपितेनाह । आयि शृङ्गारमग्नारि मु-
नारित्रात्समापितयसिष्ठकमन्त्रे अपराधं मया हितासि त्वं भर्तृ-

शारिकायाः । एतत्फलमचिरादेवानुभवन्तीं भर्तृदारिकां द्रष्टुमिच्छति ।

इत्युक्त्वा च विरतवचनायां तस्यां देवे औनिवासेपि उन्मस्तकेन मदनेन विस्मृतवाच्यावाच्याविस्तरे अयि मुन्दराद्विराजते ।

वचसा मा कुरु मुग्धे कुरु रूपेणैव रतितिरस्कारम् ।

कठिणा कुचयुगुलो ते भवति भरोजासि मानसं भास्तु ॥

इति यावद्भदति तापदेव काचिद् नारायणपुराजरादापी राजाङ्गनामेरिताऽऽगाय भर्तृदारिके देवी घरा ज्ञापयति पुष्पापचया-यागतायाः भवत्याः का खलु वेल्ल जाता महारानः प्रतिपालयति तवागमनमप्यवहारार्थं तदागच्छ शीघ्रम् । यामो गृहमित्युक्तवती ।

ततः पद्मापती सप्तश्रीकदम्बा तरलतरतारया दृशा आह-वाहृत्य सव्याजं पश्यन्ती वनान् प्रस्थिता ।

भगवानपि तत्कटाक्षार्थचन्द्राणि तद्दपः किञ्चिद्भूयमानेन मनसां वातोऽजीविनीमिव पश्चादेवोपगन्तुमिच्छन्तीं चेतोर्शति वलादाकल्प्य । मुन्द इव मारीचकन्दने बधिर इव संज्ञाप्यवहारशान्तिनि कश्यप इवोत्तिष्ठन्मरीचोऽपराध इव निमकरोडासितपुन्तरे धर्मकालाभ्यनीन इव कानितच्छाये भगवति चिन्तयन्ती चरमान्वादिश्वरिणमारोहनि यथास्थानमागत्य विमृश्य किरातचक्रं स्वामिसुरःपुन्यनेष्टु अक्रमकृतमन्ध्यावन्दनाद्यवश्यव्यापारः स-ताकारगुनिरेव नम्रुटमालाकल्पिनमुपशयने निविष्टः ।

कलितसुरतिभावां चारुमैत्र्यां सुवर्णां
ललिततरपदां तां चिन्तयन् राजपुत्रीम् ।

वृत्तिमिह वरकान्ताकामुको वेङ्कटेशः

कविरिव न च निद्राभाष स श्रीनिवासः ॥

इति श्रीमत्कवीन्द्रवर्यश्रीवेङ्कटाच्चरिकविराजकृतौ श्रीनिवास-
चम्पूकाव्ये द्वितीयोच्छ्वासः ॥ २ ॥

—०:०—

तृतीय उच्छ्वासः ।

अथ कथंकथमपि विरहवेदनाभूयिष्ठं कालं यापयति
भगवति श्रीश्रीनिवासे कदाचित् कुवलयेष्वसङ्कोचकरमसारे
चक्रानुसगरहिते भूप इव निष्प्रभत्वं गतवति चन्द्रे । प-
तिग्रतोचितध्यापारायामिव कृतनिजनायकानुगमनायां याम-
वत्याम् अलमस्माकं कलङ्किनोस्य राज्ञः सेवान्नितचलमुत्ते-
नेतीव विष्णुपद एव तत्क्षणं लीनेषु नक्षत्रेषु । इयमेव प्राप्तवा-
लप्रतिक्रियारमाकमिति विचिन्त्येव वन एव मुद्रितमुरं निवसमु-
नत्परिग्रहेषु नीलोत्पलेषु । राजहंसतयोभयपक्षसमाना ययामितीव-
निःशब्दं मखरतनुं कादम्बेयु । भ्रमणोवृचिशोभितानां किं भय-
मम्माकमितीव सरस्विनम्रीवं गायन्मु मिलिन्देषु तदेकशरणेषु
दिनेषु । पुनस्तदुदयमाकाशुभाषेष्चिव तपस्वितां प्राप्तेषु चरौरेषु ।
गंतपि त्वामिनि धैर्यत्यागो नोचित इति निश्चलप्रवृत्तितया नि-
यतन्नु चन्द्रकान्तमणिषु । निरामसमयोद्भूतभाषकोत्तशोबाव-

लभभाषटलैरिवारणदेहकान्तिजालकैः शोणीकृतासु दशदिशा-
सु । पद्मिनीनामये विकासकाल इति ज्ञापयन्तीष्विव विकस-
न्तीषु कमलिनीषु । उद्घाटयत कपाटं परिष्कुरुत वीथिकां
बध्नीत वन्दनमालिकां सत्कुरुत शरीराणि किं न जानीभायमय-
मागत एव भगवांश्चित्रभानुः पुरस्कृतमुभानुस्तं सन्तोषयतेति प्रक-
म्पितवेत्राग्रेषु स्वाधिकारानुरूपमाचरत्सु भटेष्विव तत्रतत्र सं-
चरत्सु प्राभातिकदरकुलुकमलसंसर्गकपायपवमानपोतेषु । अम्यु-
द्यतपुण्डरीकश्रीश्रामरक्ष्याध्यविषयः परमुदितमत्तसारङ्गतहस्तप-
त्रः पूर्वतनं दोषाकरं राजानं निर्जित्य अपर इव भूषः शूराख्या-
तिरमणीयः प्रभातकालोदयः पारेष्कृतानन्तः सकलनगन्तु क-
र्मपरिपाक इव मूर्तिमांस्त्रयेयीमूर्तिः तेनोभूमा पूर्वादिग्लावप्यसीमा
शनैश्छलास ।

ततश्चान्तिपुष्कारिणीयं दृष्टिहजयन्तीनेति कथ्यमानसंक-
ल्पानां तीर्थोपजीविनां क मे करालवः क मे वृत्ती क मे क-
क्षपेटिकेति जल्पतां शिष्टाद्विजातीनां प्रभातस्नानसमयव्यग्रेषु जनेषु
वस्त्रं भाजनं वा मुषित्वाद्यैव दीयते पणशेषामेति सांत्वय्य तन्मातरं
तत्कालइत्यदोषवीतथाचकानां चेटिकारतदरिद्रौदनिकविद्वाना-
म् 'अत्यामयमर्थे इति तारतारं पठतां मासपीराणि-
कानां मह्य न दत्तं मह्यं न दत्तमिति आक्रन्दतां गर्भयाचका-
नां जातं जातमिति बाधमानकरतालिकानां रूपणास्तिरुथानि-
कानां' त्यन मार्गं जल एव विस्तृता श्रीमुद्रा हावनितोपारं पतासे व-

राकेण मार्गो दूषितः प्रतिपालय मदागमनं विज्ञातेव ते शिष्टता
इत्यादिप्रकारेण वदतां जनानां भगवत्याः सुवर्णमुस्तर्षाः उभय-
तटोजृम्भमाणकोलाहलेनोद्धुब्धः यथाविधि स्नात्वा ।

गिरिसानुग्रहत्वं च वसुमत्ता च तादृशी ।

यस्य मैत्री जगत्सारा न बन्धः कस्य वा रविः ॥

इति मनस्यालोच्य नमस्याकर्माकृततपनमण्डलः राजकन्या-
वियोगदूयमानमनाः केनचिन्मरालकनामकेन नर्मसुद्धदा सह य-
द्यत्र हारितं तत्तत्रैव मृग्यमितीव तमेवं वनोद्देशमुपजगाम श्री-
निवासः ।

तस्यां वेलायां उदितभूयिष्ठमालोक्य रविबिम्बमाह बालकः ।
वयस्य माधव ।

क्रमेण चक्रं संयोज्य भित्त्वा श्रीवासकोशकम् ।

जेतुकामः कुयलयं सूर्यस्त्वमिव निर्गतः ॥

अपि च ।

सिन्दूरैरपि शङ्कितं च धुसुंणैः स्वसां च काश्मीरमै-
विभ्रान्तं कनकोत्करैः शिथिलितं भ्रष्टं कुसुमैरपि ।

किञ्चानम्य निरोक्षितं तव जगद्धन्यैः प्रतापाङ्कुरैः
मर्त्यस्य नमःस्थलेन्बुनमुद्ग्रासां विलासो महुः ॥

इतः किञ्चित्पश्यतु देवः ।

सुखं कोककुलस्य हंससमितेदोलां प्रपानालकं
मृद्गाणामनैनाः कलम्येनिधयं धातुः परं मन्दुराणम् ।

पर्यङ्गं च वियोगिर्नाजनतनेर्गेहं रमायाः सरो-
जालं सत्कुहते करीर्दिनकरः काश्यारजन्माम्बुजैः ॥

त्यग्रतापमयात्मूर्यो दिग्भ्रदोद्भूत चेत्कृतः ।

जेतुकामः कुंवल्यं पुष्करस्थानमातवान् ॥

अपि च ।

स्थाप्यथन्द्रश्च रमानेलदुर्गं इतीय वक्तुमर्जनाय ।

कान्तं निरोक्ष्य भानुं मुग्धमृद्रां त्यजति तत्करस्पष्टा ॥

पद्या ।

चन्द्राठनयोर्मियो द्वेष इति मिथ्यान्यथा कथम् ।

चन्द्रे विधेगुपदे लीने तस्य श्रीः कमलं गता ॥

इति तत् श्रुत्वा किञ्चित् स्मितमुखः तमेव प्रदेशं प्रातः यत्र
सा दृष्टा मदिरक्षणा । आगत्य च । कमलचन्दनसंसर्गसैकस्मा-
रमंस्पर्शवर्धितानद्भ्ययः स्वगतम् ।

पाद्यानि किमिति क्रीडानि मधुरैर्लज्जालोपि न हि नेमि ।

हर हर विन्मृषोक्तं क्व नु लज्जा मविमुग्धकायाः ॥

अथ नै पञ्चवराभं सारम्यं भ्रमगृह्यतां चापि ।

पापे चन्दनलानके जरदभुजद्वेन परितृप्ता यस्यान् ॥

तात्पर्यार्थं हिता मर्धुना प्रातःप्रक्रियः ।

को वा न मन्दतामेति तत्रोदाहरणं मरुत् ॥

इति चिन्तयन् ।

देवात्र चाखण्डलतासङ्गता इन्द्रा इव कनककलिकामहिताः
दुर्गेना इव बहुलतालसच्छोभाः सङ्गीतक्रमा इव भूभागाः । इव
उत्तरतो नास्तवकस्तटाकः लतामण्डपश्च बहुचित्रको वृक्षपूगः
क्रोडाशिलश्च । विलसद्भुजितः पुष्पप्रकरः पक्षिनिकुर्म्वं च
मुच्यति । इतः पश्चिमतो वानिताजन इव चलदलकः सप्तपर्णः ।
तत्र शत्रुरिव सौद्विगः पूगवृक्षः । इति वदतः मरालकस्य वचनम-
नाकर्ण्यैव मयात्र मृगयाश्रान्तेन स्थितम् ।

अत्र कोपि नयनानन्दोनुभूतः । तदधुनापि निधुवनली-
लेव खञ्जरीटानां रञ्जयति लोचनलोभनीया मानसं कस्य
न चरणालङ्कारसमुद्रिताभूमिरित्यालोचनयन्नेव कस्मिंश्चिच्छ्रुताम-
ण्डपे निपत्ताद् । मरालकस्तु अये किमयं निसर्गमधुरोपि देवः म-
नागपि महुर्किं नान्तः रचयाते । न सत्नेहं पश्यति । न सस्मिन्
भाषते । न वनभूमिमनुमोदते । न मन्दमारुतमनुकम्पते । तदत्र किं
मया मथलितं भवेत् । भवतु तावत् संभाषयामि का गर्वः प्रभु-
पादापजीविनां किं शास्त्रेण भिन्नधर्मानुगतानां का वा मानगणना
धनिकाराधकानामित्यालोच्य पुनः प्राह । देवात्र ।

१ आखण्डलता इन्द्रत्वं आखण्डल्यता लताश्चेति । २ कनक-कलिका-महिता-
महिताः । कनक-कलिका-महिता इति च छन्दः । ३ बहु-लता-रम-
पटु-लता-मच्छोभाः । ४ विलसद्-भुजितः । विलसद्-भूमि (वानिता)-
नयनम् ।

संमुग्धालिपारिष्कृतावजवदनं मृत्युल्लसदंसकं
राजच्च-दनचारुचित्रातिलकं पुन्नागभाभ्यास्पदम् ।

रम्भोरुश्रि समद्विकाक्षगतिकं सत्पञ्चवोच्छासितं
रम्यं राजशिश्वामणे समदनं—

इत्यर्द्धोक्त एव तदभिमुखीभूय वयस्य मरालक क्वास्त इति
सत्सहानन्दस्मितं पृच्छति श्रीनिवासे ।

—श्रीमद्वनं पश्यत

इति तच्छेर्ष पपाठ । स्त्रीरत्नमास्ते पुरइति न काथेनं भवता ।
तदाकर्ण्य सखे तद्व्युना किं श्रीमद्वनेन श्रीमजीवनेन वा कृत्यमिति
कथयन्नेव बाष्पनिरुद्धनयनयुगुलोः ललाटांहितदक्षिणपाणितयो
मूर्छित इव स हि निपपात ।

अथ मरालकोपि ज्ञातवेगोविकारभीमः अहो कथमे-
नां दशां प्रापितः कथा च न वा अतिधीरप्रकृतिरपि देवः
तत् स्त्रीरत्नं वा कुतो न भवेत् । अपि नाम सा निगलयेल्लता त-
न्नुनालेनाभ्रमुर्ध्वध्रुवं बभ्रीपादपि पद्मखरेण पृथदश्वम् । धन्या मृतु
भगवतः कुमुदधन्वनः प्रणामपरिपाटी । यदवलमनाद्रपि
परीभयमनुभवन्ति पुरुषपुण्डरिकाः । तद्व्युना मया किंरुनेन
भविष्यम् । सर्वथा प्रज्ञाविशुर एवास्मि मंरुतः । अन
एव भृगयापराहृतोन्य इव स्थितो देवः । नन्कयमाश्वाम-
यामि गदि तन्मनमेशानुमरामि नार्हं स्वभावतो व्यमनिनो
मत्सोत्साहनं ज्वरितम्य नलसेरु इव विषमां दशां प्राप-

येद्रस्त्वलाभे तूययलोकभ्रष्टताम् । यदि वा निषेधयामि तर्हि सद्य
एव प्रणयप्रसरमङ्गः । सर्वथा नमोस्तु धात्रे । येनायं निर्मितः स-
स्नेहपाशः येन बद्धः पुमान्नेशः स्वगात्राणां चालनेपि मूक्तमिदं
केनचिन् ।

दीपे वा तैले वा पतति पतङ्गो विनश्यति क्षिप्रम् ।

अतएव भणामि सखिस्नेहो बालिर्न किञ्चिदप्यनः ॥

इति । भवतु तावदेनमन्यतो नयामि इति संवित्याह । देव
धीरमकृते इतः किञ्चिदविदूर एव सुवर्णमुखरी । तामनुसृत्य
स्मरशरजर्जरितमानसमाश्वासयतु देवः । यतः ।

उत्कुल्लेकेसरावलिपिलसत्कमलालिपुण्डरीककुलम् ।

भ्राम्यच्चक्रकदम्बं तद्वनधुगलं न कस्य मोदाय ॥

इति । तदनु श्रीनिवासोपि वयस्य मरालक सायन्तनसमयद-
लदिन्दीवरदामकोमलेन तत्कटाक्षेण विद्वस्य मम हृदये ग्रीडा
मुननता गाम्भीर्यं धैर्यमन्यत्किञ्चिदपि वा मरुता व्यञ्जकं न ति-
ष्ठति । तत्किमपि सूक्तमसूक्तं वा मा कथय न प्रभुरस्मि मनसः
इति कथयन् साम्यस्य इव तूर्णार्थं बभूव ।

तदा मरालकोपि । अग्रे वराकेणानेन मदनपिशाचेन विर-
हव्यभागिरिशिपरस्थितिमारोपितो देवः । तथा हि ।

न चभाति रतिं तल्पे शिल्पे च न मुखयन्ति वीणाः ।
प्राणाश्च न स्पृहयन्ति राज्याय भोज्याय च ॥ अपि च ।
अर्द्राकरोति बाधिर्यं न माधुर्यम् । सद्गुणिता वाक् न शुक् । वि-

स्मृतं चातुर्थं न कातर्यम् । गता स्फूर्तिः न चार्तिः । वर्धितं व्यसनं न
हसनं । क्षीणा रुक् न मनोरुक् । उपचिता श्रावान् शुषा । तद-
ग्र देवमेव शरणं मम मन्दभाग्यस्य सत्यमाह भगवान् मुरमधनः ।

रिङ्गत्तरङ्गलदम्बुनकोशानिर्य-

त्किञ्चलकगन्धभरवासितवातपोताः ।

कन्दर्पचाणगणाभिन्नहृदः सतमे

सारस्य रीतिमधुना कलयन्ति हन्त ॥

यतः ।

पुण्ड्रेक्षुषापथरसद्गतमृद्गमैर्वी-

निर्धन्मरन्दविपरुषितपृष्पचाणम् ।

कामस्य सोम सहते परिरम्भलज्ज-

कास्ताकुनाग्रहरिचन्दनकट्टये यः ॥

अस्तेनदेवं मदन इव मां ध्यासमयोनितरां बाधते ।

प्रायेण तृपिगोत्रोपि तलिलं पातुमिच्छति ।

अन्यथा पुष्करस्थानं प्राप्नुयादर्थमा शुनः ॥

तदिदानीम् ।

निर्धन्मारन्दधाराभिलदलिपटलीगीतमाद्यत्कुरदं

उपामायाभ्रवृत्त्यच्छिगिरुन्मसलत्कोकिलान्धपद्वयम् ।

येत्यन्मर्छाममूनममृभरन्नेतानोदमं वामिनाशं

नोडकीडङ्गिनालि ममज्जरननं नं रमालं मजाभि ॥

इति मक्षित्य इतस्ततः सभारितनक्षुः कामापि वनोद्देशमम-

रन्तो गाल्येल्लेल्लम्भाद्गनां विलोक्य ।

पुत्रागण्डतलपुम्बनलोलचेतो-

शक्तिर्जहासि नितरां कनकाभिलाषम् ।

श्यामे भ्रमद्रमरराजिमनोहरे त्व-

माचन्द्रतारमवनौ जय जीवमुग्धे ॥

इति यावद्ब्रूदति तावदेव गच्छन्त्या कयाचन वनितया तेनैव
मार्गेण कापि गच्छन्त्या समाकर्ण्य आभुव्रकण्ठकोयामेह धन्यो
मानाशिषा वर्धयति पृच्छामि तावदित्युपसर्प्य मद्रमुख को भवान्
महानुभाव इति ज्ञातुमिच्छामि इति सादरं कृताञ्जलिपुटयोक्तः
साश्रयं चपलासि अत्याभ्रतरारावालाभरणीभव क्षणं श्रान्ता-
स्यहमपि काश्चित्पान्थः कासि त्वं क वामि किं ते पाणी इति
तामभिधाय तयापि तत्कालरूपपरिचर्यया तथास्त्विति जल्पन्त्या ।

छाया न्यग्रोधसाले परिमललहरीचन्दने किंशुकेस-

त्पीप्पी शोभा फलश्रीरपि खलु कदलीवृक्षवाटीषु लभ्या ।

किं तैरेकैकसंपत्परिकलननणीः सर्वसम्पत्समृद्ध-

क्षोणी मन्दारचूतद्रुम तव गरिमा मदिरामप्यभूमिः ॥

इति रसालद्रुमस्तवनव्याजादात्मानं स्तुवन्त्या सह तत्रैव
क्षणमतिष्ठत् ।

इतो देवोपि अहो किमिति वक्तव्यं यदियं कल्याणी मत्मे-
मभरं न जानाति इति विभुवनचार्तेर्यनिधायस्थानदोषारोपः ज्ञा-
त्वापि तूर्णो तिष्ठतीति न तादृशो प्राणी जीवः । ज्ञात्वा वा
किमिति प्रवृत्तविरुद्धालापः अद्य श्वो वा सफलो भवेन्मे मनो-

रथ इति तावन्निःसरन्ति प्राणाः कन्दर्पहतस्य तदैव स्पष्टं न
निवेदितमित्यधीरतालाधवं कस्मैचिन्निवेद्य सुखीभवामीति चरण-
लम्पकण्टकचालनरीतिः अल्पमेतदनुरागेणेत्यरासिकता । दैवमेव शर-
णमिति साधारणसरणिः । समयत्वेन भवितव्यमिति पिष्टपेषण-
न्यायः । मदनानेव शिक्षयामीति अकाण्डताण्डवावेधिः । एत-
दुभयत्रापि सममेति चातुर्याभासः । देहं त्यजामीत्यबुधचरणानु-
चरप्रसङ्गः । किं च ।

निद्रा न याति नयनं व्यावशस्ता मृगीव कान्तारम् ।

अचला न चित्तवृत्तिर्नैका नुज्ञेव वायुना जलधौ ॥

रागस्तीव्रं प्रसरति सुगुणो गुणिनां यथा लोके ।

आवेगः शीघ्रतरः प्रतिभाक्रमेवत् कवीन्द्राणाम् ॥

इत्यारमन्येवालोकयन्मदनवेदनातिरस्रुतेतरयेदनां मनःकल्पि-
तां तां कान्तां रससमीपमागतामिवाकलयन् प्रसारितबाहुयुगुलः
आलिङ्गितुमिच्छन् तत्र किमप्यदृष्ट्वा । अथ यश्चितोस्मि मदनह-
तैरुन यौवनेन देवेन वामेन वा । अथ वा स्मृतेरेवापराधः । य-
या नेयं वानितेति ज्ञापितम् । तथा हि ।

ईषद्भासतराङ्गिताधरपुटोन्मीलिघ्नपेधासर-

श्रेणीभूषितरागसागरमिलञ्जजानद्दीप्रकमाम् ।

क्रोडे तां प्रणिधाय चुम्बिनुमेषक्रान्तेय कान्तामाणे

मय्यानन्दयुते विधातमकरोक्काचिन् स्मृतेः पापेनो ॥

इति चिन्तयन् स्थितः । तिष्ठत्वैतन् । इतः सापि स्वदृष्टान्तं
वक्तुमारभत ।

ज्ञात एव किलानस्तामितामितमतिसमस्तलोकस्थितसभास्तार-
संस्कृतनिखिलवस्तुविस्तारः तार इव तरुहारिणकुलोत्तरः उत्तर
इव गुरुगङ्गेयकर्णभूषणहारिनरोपचितकीर्तिसंख्यः । संख्यावा-
निव सुरसभावमतिदक्षः दक्षिणेष्वक्षीणाक्षिसंमददायी द्रविडो
नाम देशः । यत्र च निरन्तराक्षरामृतनन्दितनगतां गवां ब्राह्म-
णानां च परिपालनेनामृतजीवनानां देवानां द्विजानां चाशिषा
गोब्रानन्दकोप्यगदः सुखेन जीवति लोकः । तथा हि ।

तिमिरबाधां कृष्णपक्षे पुण्डरीकोत्पत्तिः सरसि पाण्डुकथा-
श्रवणं महाभारते रोहिणीसम्बन्धश्चन्द्रमसः कुसुमपतनमालवा-
लेषु ऊष्मवायुप्रसारोः शीप्ये क्षयः सवत्सरेषु । किं बहुना ।

मणिः सरूक् नदीवर्गः सदा बहुलगद्गदः ।

सामयश्रीरथाभाति दैत्यदानवमण्डले ॥

यत्र च । मालिन्यान्विता आरामा न रामाः । राजद्वेषिणः कौका
न लोकाः । किं च । निपादादिनृतिभेदसंकुलाः स्वरा इव भूधराः ।
चरणप्रहारमुदिता अशोका इव धीरलोकाः । तत्तादृशस्योपगर्तन-
स्य मन्ये अस्ति पुरन्दरपुरःसरनिलिम्पजनतास्तुतसंपत्प्रपञ्चम-
णिमन्त्रायमाननाकलो रुप्रनिबिम्बावितशोभाभवनं वनमिव कम-
लावामस्थानम् आस्थानं सर्वसम्पदां पद्मवाग्निशान्तरमणीयं
लसत्पुराज्यमप्यष्टपुराजन्यं नारायणपुरं नाम नगरम् । यत्र
च । सूर्यमोममन्ततिपटिताः वारा इव धीराः । वातगतिमन्धव-
शुरद्वा इव पुरद्वाः । श्रीनिवासयोग्यानि वनानीव भवनानि । किं
स्थानिप्रपञ्चेन ।

प्रजारजनं वीक्ष्य राज्ञोऽस्य देशे पुरी पन्नगानां किलात्रगतेति ।
न चित्रं प्रियायोगिनां सा यतस्तदुज्झाः पुराणप्रसिद्धा बभूवुः ॥

यत्र चास्ति प्रशस्तप्रतापज्वालावलीकवलितनिखिलाहितज-
न्यनिर्जितसौजन्यवर्जितराजन्यवनिताजननयननीलनोरजमालावि-
शृङ्खलदश्रुधारानदीमातृकायमानमुवनस्थावैतयशःप्रसरः सर-
इव मुनायकगुणमाणेः मणारिव सन्मालामव्यस्थितः राजा लस-
त्याकाशरानो नाम ।

यश्च युधिष्ठिरइवानन्तविजयवोपमुत्तरितदिङ्मण्डलः अर्जु-
नइव देवदत्तसम्पत्तिरस्त्वनमुरामुरः जरासन्ध इव भीमपुङ्गववि-
शारदः । यस्मिन् रसति सितिहन्धं युग्मं । विभ्रहो देह एव ।
कलिर्गुणैव । किं पद्मवितेन ।

मलम्बना हलिद्वेषिण्यमुरेपि सरेपि च ।

पयोधरयुगे नैव रमणीनां कदाचन ॥

शङ्करः पुरषेषूग्रः स्त्रीषु चण्डी नगात्मना ।

कुमारेषु महासेनस्नारकानन्दघातुकः ॥

स हि राजहंसमण्डलवनाश्रयः स्पर्शनोद्वनिदानम् ।

कल्याणशब्दगुणशूक् रानाकाशाभिधो जयति ॥

अथ कदानिद्विद्यशृवालः एकमार्यासक्तोपि प्रमारहितः ।

नतनपापेभ्यपि तनरापेक्षी मदनमूर्तिमिव कमलोदराब्जतां का-
शन कन्यरामश्चन । तत्रश्च गनेषु केषु निदिवसेषु ।

भूर्गाङ्गेयं जनयत्यनुदिनमवनीपते मुदे भवति ।

इति सेष्येव कुमार प्रासूत तदा धरादेवी ॥

चित्रमिदं शृणु ।

तोषयामास नृपार्तिं तत्कलत्रं धराद्वयम् ।

तत्रैका गोत्वमासाद्य महिषीभूय चापरा ॥

अस्त्वेतदपि । भूयसी वेला सञ्जाता तत्संक्षेपतः कथयामि कथनीयमशेषम् । अन्यदा तु राजपत्नी धरा देवी प्रथमोच्छ्वासितकुमुदकलिकयेव मल्लीलतां शरत्कालकलयेव राकानिशां निलिम्पतरङ्गिण्येव हरचन्द्ररेखां नवनवोन्मेषशालिबुद्धयेव कविवर्तिं विनयसम्पदेव विद्यां अभिनवयौवनोद्भवा राजमानां तनयां विलोकयेयं किल विवाहयोग्या जाता । अस्याः मानसकासारमिव तुच्छीकृतसकलसरोजातं गणिकासमूहमिव रक्ताशोकनवपल्लवोल्लसितम् अनिरुद्धमिव चित्रलेताम्लरुतं पाणिं गृहीतुं कः पुमान् कृतमुकतराशिवर्तित इति न जाने । न केवलं मनुष्येष्वपि । यतः इन्द्रोभूभृज्जाता नासः सूर्यस्तु हंसः चन्द्रस्त्वैकहस्तश्रवणः । इत्यालोच्योत्तुङ्गसौधगतमणिमनिकायामुपतिष्ठन् प्रसन्नचन्द्रमण्डलमोक्ष्य ।

दिष्टेन दत्ता सा शोभा चन्द्रं प्राप्य लसत्यलम् ।

इत्युक्ता किमिदमन्तं आकाशमूपमासाद्य प्रातारमराभणदेवी ।

पित्रा दत्ता यथा कन्या प्राप्येव सदृशं वरम् ।

इति । ततश्च देवोपि किञ्चित्तरलितमस्तकं प्राह । देवि सत्य-
मेतन् । मयापि ज्ञातं पुरैव । किं तु । सरस्वत्या इव प्रवालक-
रायास्तव नन्दिन्याः संहशो वरः ॥ इति चिन्तयन्नपि न
निश्चयं प्राप्नोमि देवेष्वपि किं पुनर्मनुष्येषु । यतः शेषः पृषा
च सदारवः इन्द्रः समुद्रश्च नीरसानन्दः । अस्त्वेतत् । तरुणि
स्वशत्रोरपि कन्या मा भूत् । पश्य ।

मुग्धे भूतेशभूतेशशिरोमण्योस्तु को वरः ।

श्लाघ्यो दसस्य धिक् कन्या तात तां दुःखजीवनः ॥

इति । अथ सा भर्तृगदितमाकर्ण्य हंहो किमुच्यते ।

दसः पुण्यवतां श्रेष्ठो मोचेतस्य कथं भवेत् ॥

एको राजा द्वितीयस्तु जामाता राजशेखरः ।

किं च ।

यत्ना पाञ्चालिकामात्रं नरमात्राय पार्षतः ।

धर्मं गुणं च विजयमपि किं नाप भाग्यतः ॥

अतः सप्रयत्नेन पुरुषेण भाव्यं देवं तत्सहकारि भवति इति
महावतां वादः । अतः परमार्थपुत्रः प्रमाणामेत्युक्त्वा गोपमा-
सीत् । विरतश्च नायां तस्यां देव्यां स्वयंवरमहोत्सवाय राज्ञा
यत्नमानेन सर्वेपि भूतलम्भानो राजपुत्रा आकारिता आगन्तुः ।

तत्र केचन शेषा इव लम्प्यणिमालाद्वाराः कुण्डलितो वा-
रुणाग्रमदाः कक्षुकिनो रसातलं भ्रूयन्तो भ्रूतः केचन कैला-

सपतय इव सार्याः वृषप्रियाः सुकुमारा अहीनमालाभरणा राज-
शेखराः केचन तुहिनागिरय इव अचलसम्बन्धयोग्याः रूपेण मे-
नकामापि मोहयन्तः अनेकशिखरश्रीविराजिताः लसत्कटकाः
सपशनन्दनाः धराभृच्चक्रवर्तिनश्च केचन दिग्गजा इव भद्रासन-
शोभावहाः शृङ्गारसुन्दराः सार्वभौमादिकसम्पदश्च ।

अथ तान् राजपुत्रान् देवस्तां सभामनयन् । या खलु महा-
राजैरिव प्रकृतिद्वयज्ञैः दुष्पुत्रैरिव गोत्रामयैः लोलुपैरिव तीव्र-
कर्णैः अनल्पशिल्पिबर्गैः स्वर्गविस्मापितविश्वकर्ममानसैर्निर्मिता ।

तस्यां किल संवर्तकालकलयामिव अम्बरमणिगणभूषितायां
वरुणभार्यायामिव अनन्तरत्नच्छायायोज्झासितपुत्रिकादर्शनहर्षितज-
नचित्तायां मयूरैरिव भासुरचन्द्रकान्तैः गरुडैरिव विलसत्पतङ्गम-
णिभिः कपिभिरिव सुनीलैः प्रभातकालैरिव पद्मरागोज्ज्वलैरिन्द्रे-
रिव सवज्रैः वसन्तश्शैरिव सप्रवालैः मणिजालकैरलंकृतायां
सभायां । भोगिष्विव दान्तेषु दानेषु हिरण्यराजितेषु वनसन्नि-
वेशेष्विव बहुलताम्रेषु सुद्रग्रामेष्विव दुर्बर्णप्रचुरेषु शरान्निशाका-
शेष्विव ताराभिरामेषु दुषदराजेष्विव अनेकवरपादसमर्पितपाश्वा-
लिकेषु आसनेषु पावेष्टे राजपुत्रकदम्बके । नटनटितशालेभञ्जिका-
पुञ्जेषु तदर्शनाश्रयनिश्चलजनेषु च विभावेते नटचेतनविपर्ययासे
चलनक्रियानुमीयमाने आमारचित्रप्रतिमाचारग्राहिवनिताजन-

विवेके विवधुभूपसंकेतद्वक्प्रसारमूकीभवत्समानने संभाजने तत्र-
तत्र पर्यटति ताम्बूलकुममचन्दनपटवासादिमङ्गलद्रव्यदायिजने ।
राजाज्ञयाकारितभर्तृदारिका शचीव निर्जरनारीकेदम्बपरिवृता
मुग्धमुग्धनेपथ्या रङ्गधरां सा तुङ्गकुचश्रीराप च मूर्छा भूपतिप-
ङ्क्तिम् । ततस्तु तां चम्पकवल्ली नाम सखी प्राह । भर्तृदारिके प-
श्यैते राजपुत्रास्त्वयि संसक्तचेतसः । तदेतप्वेन्यतंममङ्गीकुरु । क-
थयाम्येतेषां नामरूपक्रियागुणान् । तथगहि ।

एष किलानेककाण्डचक्रकीर्तिसम्पञ्छोभमानवाहिनीभरमजि-
त्रविपक्षभूमृकदम्बो महासत्त्वप्रचाररमणीयो दर्शितानेकनिकट-
कान्तारागोजृम्भमाणोत्कलिकोयमगाधद्वयो राजनन्दनः सिन्धु-
राजो नाम । एष किल सर्वतोमुत्तानेहृदयस्थारसार्थकितानेमि-
पचूडामणिविभवः निजविलासस्तोकिताप्सरोगणमहिममाहितः उ-
द्भुपतरङ्गिणिवंशावलम्बिजनाकलितरसानुभावः राघवसदृशः मत्स्य-
राजः कन्दर्पकेतुर्नाम । एषे किलानेकभूमिकाग्रहणाविद्यानुरूप-
विविधशिक्षाबलजागरूकपरिवारपरिवृतो नृत्यप्रमदाधिकरण-
स्थानमूषायमाणो लसदङ्गहारो रागशाली आनर्तदेशाधिपतिः
कलकण्ठो नाम इति ।

शीर्यशालिनि तदा प्रियसख्या वर्णिने सदसि राजकदम्बे ।

स्तोत्रपाठरसिकादपरं नो मागधानृपसुता बहु मेने ॥

तदनु तेषां हर्षेण सहाकृत्य दृष्टिं अन्तःपुरं गतायां भर्तृदा-

१ पात्रयुक्ते । २ देवान्यः तरुण्यश्च । ३ उत्कलिका उत्कण्ठा छांसां
भावविशेषश्च । ४ चन्द्रस्य सूर्यस्य वंशयोस्त्यप्रजनज्ञातस्वभावः । पक्षे दैवते
ज्ञातस्वभावः ।

रिकायां प्रतिकलं जृम्भमाणयौवनभरलोचनलोभनीयावस्था-
यां मदादौ जने कर्तव्यमूढे देवे आकाशभूपेपि चिन्ताव्या-
कुलचेतासि यथागतं गतवति मिलितराजवर्गे । अतिक्रान्ते
कस्मिंश्चिद्विहङ्गकाले कदाचित्परिवादिन्या विषय्या अपरिवादिन्या
चर्यया च वल्लेखेण कान्तिकलापेन नवल्लेखेण गुणवृन्देन युक्तः
कोपि मुनिरागस्य राज्ञा पूजितः कंचन, युवानमवर्णयत् ।
पश्चात् ज्ञातं स मुनिर्नारद इति ।

परं स राजपुत्रः क इति न जाने । तस्मिन् मुनी यथाभिम-
तं याते भर्तृदारिका तु सुकृतसारसर्वस्वे तद्वर्णितराजकुमारे-
नुरक्तहृदयासात् । अन्यदा वसन्तकाले उपचितमनोभवविवृतिः
एकत्र स्थितिमसङ्माना श्रवणमात्रगोचरे संकल्पनिर्मितदर्शनमुख-
दे तस्मिन् प्रागाभेये कृतातिप्रणयाविरहविनोदनाय सुवर्णमुख-
रोत्तारमुपसर्प सर्पवेणी । तत्र कंचनमृगयासंक्तं किरातराजमप-
श्यत् । शृणुसखेदुनामिदं वृत्तम् ।

स किरातराजः स एव राजपुत्रः यस्तु नारदोक्तगुणकर्मरूपक-
लापः । सोपि चेत्ताम् । अथैतस्मिन् मिथुनगन्तुरूपं यद्येतन्मेलयेद् वि-
धाता तर्हि सकलस्तस्य मनोहररूपानिर्माणप्रयास इति मन्दमन्दं
नल्पति सखीजने कालातिपाताभिया प्रथमं चित्रितायां भर्तृदारे-
कायां भोपि किरातभूयस्सणं तत्रैव लतामण्डपे स्थित्या स्वा-
भिमतदेशमगमत् ।

ततः प्रमृति गजेन्द्रगण्डमण्डलगलन्मदासारमाचुरीसंहितामिले-
न्दाङ्गनेव ननरिजातसृहा देवेन्द्रचित्तवृत्तिरिव नभोजनसञ्जात-
प्रीतिः कुङ्कुविद्याविलासइव मृदुलं शय्यां नाङ्गीकरोति । दुष्टशू-
र्पश्रुतिरिवालिमन्मुलशब्दान् न सहते । एवं स्थिते ।

मन्दे मालतजातावेक्रमभरे चक्रे च शोकाकुले
निर्वाणे सुमेनोगणोभिविलसत्यद्धा पलाशिमने ।

भिन्नेस्मिन् कुर्मदे शिलीमुखचयै रामायणप्राक्रियां
सम्यग्दर्शयतीव मित्र शुशुभे तारापतिः केवलम् ॥

ततश्च गगनगङ्गापुण्डरीकगलन्मारन्दधारासार इव हरि-
हयोद्यानविहरदैरावतगण्डमण्डलकणच्युतहारचन्दनतरुचूर्णे इव
मिश्रीभवन्नारदे जगद्धवलीकरणविशारदे निन्दितशरीरे चासित-
जारे शुभ्रीछित्तानित्विलकान्तारे स्तोकितचकोरकसुधि चक्रवा-
ककामकेलेशधि वर्धितस्वाधीनपतिकाकामशुधि कुमुदनिदि
धर्मनुदि उमिद्रशम्बरशिराञ्छिदि पथिकहृद्भोगे वर्धितरागे विकचा-
विकचभाषानुमीयमानेन्द्रीवरपुण्डरीकविभागे पञ्चमस्वरविज्ञापि-
तपिकषरुविवेके पारावारानन्दपरिमाके च्युत्किततमसि चालित-
युवमनसि स्फुरच्चन्द्रमसि प्रवृद्धकोकिलागांते वज्रोभयन्मन्दवाने

१ मुहितागमाः । २ नमोज्ञाः देवाः पक्षे २- भोजन-० इति छन्दः
३ शर्पश्रुतिः इत्यादि । ४ हनुमत्पराक्रमे वाचुरेण च । ५ चक्रे पक्षि विदेशे ।
मेता सम्यगे च । ६ सुमेनो मने कुमुदमन्दे देव मनेव । ७ पलाशिमने वृक्षम-
न्दे राक्षसमन्दे च । ८ कुर्मदे वृक्षी कतजनावन्दे-पमले च । ९ पन्त्रः
मुष्णीय ।

मुकुलितवारिजाते सम्भोगशृङ्गारानुकूलमुरपारिजाते विमलच-
न्द्रिकाप्रसारे उदितभूयिष्ठं पूरितसंयुक्तयुवजनताभीष्टं भूपितपुरुहू-
तकाष्ठं सन्ध्यासमयतापसलोकविस्मृतस्फटिकमणिमालाभ्रमदप-
रिमललोभनिश्चलनीरावनीलीनचञ्चरीककुलालंकृतसुवर्णमुखरीकैर-
वं द्रवीभवन्निजशिलाजालदुर्लभचक्रयारचनाविम्रितनवाभिसा-
रिकामनोरथपरम्परारम्भम् अत्युच्चमाकन्दतरुशिखरगतकोका-
ङ्गनागलवश्रुविन्दुसन्दोहाकालवर्षागमभ्रमतोपितपोतचातकचक्र-
वालं चन्द्रमालोक्य ।

गोभिः परिहृतं भाति सश्रीकं चाब्जमण्डलम् ।

इति मधुक्तेमाकर्ण्य किञ्चिदसन्त्याः ।

नो चेत्तत्र कुतस्तिष्ठेत्सारेङ्गः प्रणयाकुलः ॥

इति वदन्त्याश्चम्पकवह्निचा वचनमनाकर्ण्यैव विरहभारलुशा-
ङ्गी मां प्रत्यवादीत् । हला पश्य ।

चन्द्रोयं भ्रमसंगतेन विधिना विष्णोः पदे स्थापितः ।

पूर्णत्वं गमितः सुलक्षण इति स्यात्स्यापि संयोजितः ॥

चक्राहादकरत्वमेति कमलैरनन्दं विधत्तेषु वा ।

स्नेहं वा किमपीत्यनल्पमिषोः पीतांशुको वा भवेत् ॥

अथ क्षणमिव ध्याया पार्श्वस्थितायाः मदनकलिकायाः पा-
णिमवलम्ब्य ससि मदनकलिके ।

१ शोभितपुष्पिणम् । २ हिरण्यं वृषभम् । ३ सारङ्गः स्तम्भः शरीर-
म् । ४ विष्णोः पदे आश्रितो पश्येत्पदम् । ५ वमताया लक्ष्म्या आनन्दः
पश्येत्कमलानामञ्जानाम् । ६ मयीः भगवतस्तु देवस्य च ।

चन्द्रोऽयं पैक्षिनीद्वेषी पुण्डरीकैविरोधकृत् ।

तस्य राकार्पणित्वं च राजत्वं चेति विस्मयः ॥

इति संलपन्त्येव लीलाकमलदीर्घिकातटमुपगमाम् । तत्र
निःश्रीकाणि कमलाम्यालोक्य कोपतरलिताक्षी भ्रुकुटीमाबध्य
चन्द्रमाह ।

घात्रा तात धियार्चितं मुरगजाधीशेन हस्ते धृतं
क्षेत्रेषु प्रथितं म्रियद्यततनूनातेन संरक्षितम् ॥

शुभ्रांशो जगतां सुर्मावनमये निन्दस्ययेतादृशं

हंहो पुष्करमाश्रयं निममापि ज्ञातोऽसि जाल्मो भवान् ॥

तदस्तु किमस्माकं जगच्चिन्तया ।

हंहो फलानिधिरयं वृषनन्दनोऽयं

सर्वज्ञमौलिमणिरित्यवदं सदैव ।

दोषाकरोऽयमिति कस्य पुरो मयोक्तं

मत्पीडने न हि निदानमिहास्ति किञ्चिद् ॥

अथ वा किं प्रार्थनया ।

जीवैष्यग्रहणकलामवीणता ते त्रिलोकविदितैव ॥

सम्पीड्य मामपि वधूजीवग्रहणमवीणतां याहि ॥

अथ मदनगलिकायां । अहो आश्रयम् । यदि यमनिज्ञातर-
तिमुत्तापि तस्य यूनो दर्शनादेवैवं ताम्बावे । निन्दति चन्द्रम् ।

१ पैक्षिनी कमलिनी स्त्रीजातिविशेषः । २ पुण्डरीकं कमलं मत्तविशेष-
श्च । ३ तद्वर्गप्राप्तित्वं एषु रासा पानिमा । ४ दोषाकरो रात्रिहारः दीप-
स्थानं च । ५ जीवश्च-प्राणिजानवधू-० एषु जीवस्य गुणरूपः श्री तारा ।
६ स्त्रीप्राणग्रहणनिपुणत्वं च ।

भवतु एवं भणामि तावत् । इत्यालोच्याह । भर्तृदारिक दिवा-
सूर्यरुतस्वपरिग्रहकुमुदिनीपीडनासहिष्णुतया निशि तत्परिग्रह-
कमलिनीं बाधते । त्वद्बाधनेपि कारणमस्ति । तदापि शृणु । अर्थ-
भ्रवण एव तव मास्तु कोपः । तथा हि ।

तव कमलसदृशं नेत्रद्वयं । अञ्जसुन्दरं मुखं । जलगन्धः क-
ण्ठः । तामरसमनोद्गो वर्णः । सारसानुकारि जवनम् । पु-
ष्करबन्धुर्मध्यदेशः । पुण्डरीकसमानं गमनं । पद्मोष्ठासितं
सौन्दर्यम् । किं बहुना । पद्मिन्येव भवती खलु । अतो
ब्रवीम्ययं न विषमवर्ती । किं तु स समवर्ती कोऽप्यदोषः
सुधाकरस्येति । एवं कथयन्त्यां शून्यहृदयं विहस्य तामेव
लक्ष्मीकृत्य प्राह भर्तृदारिका । सखि मदनकलिके पूज्यमानम-
भिहितं त्वया यत्समवर्ती चन्द्र इति । यतः ।

रुशानुभावं क्षीणोपि पूर्णोपि च न मुञ्चति ।

अतः सखि त्वया चन्द्रः समवर्तीति गीयते ॥

सखि इदमेकं विस्मृतं त्वया येन महानुपयोगस्तवेति स्मर्यते ।

मधुमाधवयोस्तुन्यः श्रीपुत्रः पुष्पसायकः ।

समवर्ती कुतः सोऽपि न भवेन्नरिजानने ॥

सखि ज्ञातामेदानीं यच्चन्द्रादयः सर्वेऽप्येकमतेन चलन्ति त-
द्युक्तमेव यत्सर्वेऽपि शनिस्वभावा एव । छाया नन्दनश्चन्द्रः वापु-
र्मन्दः वसन्तस्तु जातितः काठः मदनश्च गुणतः कालः ।
कोकलगणश्च वर्णतः कालः । अत्रेति । पदमिदमेक-

मेव विस्मयकरं चेतसः । यत्स्वममन्दगुणापि तेष्वेव मिलि-
तेति तत्तुष्टोयं जनो घन्यथेति ।

तदनन्तरमस्मच्चम्पकवल्ली मा कोपय भर्तृदारिकां दूनेयं
दुरात्मना, कुसुमधन्वना सुधाकरेण च तदलमेतादृशवचनापे-
न्यासेनेति मदनकलिकां निर्भर्त्य अवदद्राजपुत्रा । भर्तृदारिके-
किमिति विषीदसि । एतेषामुपद्रवापनोदायास्ति कश्चित् सुलभो
पायः । तच्छृणु ।

कदाचिद्वनरमायाः प्रथमर्तुमहोत्सवसमये कस्मिंश्चिद्वनराम-
ण्डवे मिलिताः सर्वे समासदः । तदाग्रतःपूजार्हः कश्चिद्
प्राप्तायां विचिकित्सायाम् । कलावतया स्वयमेति चन्द्रः
मरुत्कुलं विश्वमान्यमिति वसन्तवायुः स्वात्मानं बहु मेने ।
तदा तु तयोर्विवादमाकर्ष्य भूमे स्वयमेव मदने एकः क-
वली द्वितीयो मन्दः रुष्णोयं कूठकण्ठः पूननीय इति
वदति सत्यमाज्ञापयति महाराजः तन्पुरा राजमुपज्ञ एव निर्ण-
यो जातः (रुष्णः) अग्रपूजार्ह इति वसन्तेन गणितम् । चक्षुरी-
कैरनुमोदितम् । अशोकेनाङ्गीकृतं । रसालेन च स्थावितम् । ततः
प्रभृति चन्द्रादयः परस्परं साम्यमूपा इव तिष्ठन्तीति श्रुतं म-
या । तदद्य भेदोपायेनैव दैवाज्जातस्तेषामन्तःकूटहो दृढीकरणी-
य इति । तच्छ्रुत्वा चमस्कृता स्मरशरदृढमहारवेपमानद्वययापि
वसनाञ्जलेन नृसिंहपुरीमिव सम्बर्द्धनसिं प्रभातनेत्रामिवाकुलाकु-
लतारां लोचनपुगुलीमुन्मृज्य साधुच्छेषवादधुरीणे साधुधुरीणका-

व्यनिर्माणचतुरे साधु माणितामेति मुहुर्महुराभिनन्दनीयामभिवन्द्य-
हला त्वमेव वसन्तादीन् मद्वचनेनैवं कथयेत्याह । तथा हि ।

चन्द्रः कान्तोपि रोहिण्या वृषभो न न गौ भवेत् ।

वसन्त एष सुरभिरय किं तत्र ते रतिः ॥

मातुलहन्तुस्त्रयो मदनस्त्वं तस्य मातुलश्चन्द्र ।

मा विश्वस हेतुगुणाः कार्ये किं न हि भवन्ति तारेश ॥

कुक्षाद्भानचणोयं पिकानिकरोहि च पोषयति वायुः ।

तद्वितयाद्भयमुक्तस्त्वं सोम किमित्यये तयोर्मिलसि ॥

सर्वलोकजननीति विश्रुतां मां दहत्यविरतं स्वरैः करैः ।

आत्मभूरासि निवारयाशु तं मीनकेतन कुमुद्वतीसख ॥

अपसर चन्द्रादूरं कथयामि हितं समीर गिलति त्वाम् ।

एष भुजङ्गश्चन्द्रो मिथ्या चेत् छच्छ भोस्ताराम् ॥

इत्युक्ता हजे शृङ्गारमञ्जरी इत एहीति मामाहूय मत्स्कन्धान-
हितैकबाहुरितस्ततो हेमलतेव चलन्ती प्राह ।

दुरुच्छेदः प्रेमा कचिदपि पदार्थेषु रचितः

स वो यान्नाभूमिः प्रियसखि विधातर्धसुमुखे ।

शरारुः कामोयं शकलयति मर्माणि तिलशो

न यान्त्येते प्राणाः कथमपि दुराशानिगडिताः ॥

अपि शृङ्गारमञ्जरी एते मदनादयः न गुणसाध्याः किं तु द-
ष्ट्या एव । मदनं लक्ष्यकृत्य ।

रे मनोज कुलदीपकर त्वं प्रापितोसि न चिरेण विधात्रा ।

यत्पितुस्तव जनित्रितयेष्टामाश्रितोसि वनितावधनेष्टाम् ॥

इति अथाहमचिन्तयम् । अये मदनहतकोयमतितरां पीडय-
ति मर्तृदारिकां मद्वलसर्वस्वमयं सुधांशुस्त्वनेनोपायेन मर्तृदारिकां
कोपयित्वा शिस्तणीयः । ययायं स्वां प्रहर्तुं भजिष्यतीति नि-
श्चित्यावदम् । मर्तृदारिके अहं कथयामि चन्द्रवृत्तान्तम् ।
तथाहि ।

एष किल द्विजराजः परिकल्पितमध्वांगमोऽतनुहुताशेन सदरं
ध्रुवं संताप्यानेकमुमनःकदम्बसुलतोपनतस्य तपस्यानन्तरं
भाविससादस्य भगवतो माधवंस्य प्रेरणया कल्पितपरमामोदेन
मन्दानुकूलेन वायुननुगृहीतमुवंश उदयद्येव रक्ताम्बरो बुधनन्द-
नो मृगकृत्तिकापरिमहो योगिजनोद्धासको वियोगदूनं जनमेनं
स्वकरेण सन्ताप्योपदिशति पैरं पुरुषं भजेति । तदत्र किं चित्त-
विक्षेपेणेति । अथ सा वेलातीतकोपा आः दुरात्मा परपुरुषं भजे-
ति मामुपदिशति किल तत्कलं सद्य एवानुभवतु चन्द्रहतकः
तत्सम्बन्धान्मदनादयोपन्युक्ता विरहाकुलाम्बां लोचनाम्बां
गलताश्रनयेन क्षणादञ्जलिमापूर्य कन्दर्पादीन् कटाक्षीकृत्य पा-
र्यमाणापि सरसीकन्दम्बेनैवमाह । तथा हि ।

यदि जन्मनमृते भगवतो नारदोक्तगुणकर्मरूपात्सल्लभता-
मण्डपे लज्जामन्यरतारमालोकितावच्छरयूनः अन्यस्मिन् पुरुषे
मद्यहमननुरक्ता तत्सफलीभवतु मे सरस्वती ।

त्वं रे याह्यतनुत्वमाशुगचयः पञ्चमेतु सयं
सामन्तः शिशिरांशुकोप्यसुमनोभावं च पुष्पाकरः ।

मान्द्यं यातु मरुत्सुद्वत्तव रतिं गृह्णातु सर्वं जग-
न्मच्छापान्मदनाहमस्मि निरतैकस्मिन्नसाधारणी ॥

इत्याभिधाय किञ्चिदालोच्य सर्वमपि सखीगणमभणत् । अयि
सख्यः यद्येनामापदं निस्तीर्य जीवामि तर्हि वरमेव । अन्यथा य-
द्यवतरति देवाद्युष्मल्लोचनपथं स शबरयुवा तदेवं वक्तव्यः ।

यद्वैशंसं मयाप्तं न हि तत्त्वद्रागहेतुकं किं तु ।

गुरुजनलज्जामूलकामेति जानन् रमण मुञ्च मयि करुणाम् ॥

इति कथयन्त्येव बाष्पाकुललोचने वयस्याकदम्बे विहाय
प्रमदवर्नं प्रमदाजनं च मत्प्यप्रसादा प्रासादमारुह्य विहाय
पर्यङ्कं पर्यङ्कस्थापितवामर्कुराकरकमलाब्जितवदना दक्षिणद्व-
कोणेन किमपिकिमपि पश्यन्ती कनिष्ठिकानखाशिखया बाष्पस-
लिलं दिशि दिशि किरयन्ती क्षणक्षणं पारिवर्यापरायणेपि जने
शून्यतरया चित्तवृत्त्या बाहुयुगवेष्टितजानुद्वयस्थापितमौलिः क्षणं
दीनदीनां दृशं पार्श्वस्थितसखीवर्गे धीरं धीरं सञ्चारयन्ती त-
स्थी । अत्रान्तरे कथंकथमपि ज्ञातवृत्तान्ता देवी धराकन्यका
प्रासादं स्खलच्चरणविन्यासभागत्य किमिदं किमिदमिति पप्रच्छ
सखीवर्गम् ।

तदनु वैद्यैर्ज्वरोयामेति दृष्टेरितिस्र घात्र्या

पीडा शनोरेति वचो गणकैः प्रयुक्तम् ।

अत्रान्तरे सहचरीगणमाप हासः

कन्यां त्रपा नृपसतीमथ संशयोपि ॥

अथ देवी धरा विचिकित्सातरङ्गितान्तरङ्गमाष्टच्छत् । हञ्जे कि-
मेतत्सत्यं कथयेति । तत्र च व्यतिकरे सानुनयं पृच्छन्त्यां देव्यां
कृतावहित्यास्वालीषु इदानीं किमेषा कथयति पापेति रहस्य-
मङ्गाभिया दूतायां भर्तृदारिकायां सभिज्ञायन्त्रणं ना भण शापि-
तास्मत्प्राणैरिति सूचयन्त्यां मदनकलिकायां कथयकथयाविल-
म्बितमिति उत्सर्पितपूर्वकाये जल्पति जरङ्गात्रीवर्गेहमेवमवदम् ।
देवि ह्यस्तने अस्माभिरियं भर्तृदारिकापुष्पापचयाय गता खलु व-
नवाटिकाम् । तत्र चित्तमातकुतूहलेनोत्तरलिता कस्मिंश्चिकिरा-
तकुलभूषणे भूमृति सम्बद्धक्रीडानुरागासीत् । अकालोर्यमिति अ-
कृतार्थेव यावद्भवनमायाति तावदस्या इयं दशा । तदानीम् ।

देहो मध्यसमच्छविः स्मितरुचिं यत्तेथ नासामणिः

कैश्यस्यानुकरोत्यमेयचरितानल्पान्विधत्ते गुणान् ।

निश्वास्तथ विनृम्भते प्रतिकलं वाप्सो यथा यौवनं
सन्तापस्तुल्यतपारविभवं लावण्यवारानिधिम् ॥

देवि प्रथमं तावदस्याः करयुगुले तापमाकलय ।

यस्मिस्तामरसभ्रमेण मिलितैर्भृङ्गैः पतद्वायितं
संसृष्टैर्मणिचन्धकोरानकरैः सम्पातिपत्रायितम् ।

केलीपुत्रिकयापि दिव्यसमयश्रीरामकान्तायितं
लेपायं कलितैश्च चन्दनरसैरामोदि धूपायेतम् ॥

किं चैनम् । स्मारं ऊरं कलय लोकविद्भक्षणं योयं पूर्णच-

न्द्रोदयाभियोगाद्धर्षते । जैवातृकदर्शनादापि नृम्भते । सेयं भर्तृ-
दारिका स्तोकेन वायुनापि दूनेवं भाति । कस्य चिद्भृद्दोषेणापि
भक्षितव्यं यथात्मन्मन्त्राविषयः । अपि च । किमेतादृते विवि-
ध्य प्रष्टव्यम् । यस्यामवस्थायां वर्तते भर्तृदारिका सा किं दे-
व्यानुज्ञायते । देव्येतदेव जानामि इतःपरं देवी प्रमाणमिति ।

ततश्च सा सूक्ष्मज्ञा महादेवी क्षणमिव ध्यात्वा दीर्घमुष्णं
च निश्चस्य किनप्यनुक्ता प्रययौ । महाराजोपि देवी-
द्वाराकलितवृत्तान्तैकदेशः मां इत एहि शृङ्गारमञ्जरी-
त्याहूय आज्ञापयामास । गच्छ तपोवनं यत्र भगवानुशनां शी-
घ्रमेव मन्त्रपूतं जलमाहर येन तापशान्तिर्भवेद्दस्तायास्तदाहमन्त-
नियमितास्मिता किं भवति मन्त्रजलेन विद्याबलेन वा मुधैव
मामायासयति देवो भर्तृदारिकामिव मदनदेवोपि भ्रान्त इव
लक्ष्यत इति स्वगतमालोच्य प्रकाशं देवस्याज्ञाप्रमाणमित्यु-
क्ता अनुष्ठितराजादेशा प्रतिनिवृत्तास्मि । यस्य उक्तं वक्तव्यं
यदीपदपि परिचयः सरलानां नान्तरं सहते । सखे मरालक
चित्रमेतत् ।

स्वान्तं हिनस्ति मदनो मानमद्वाय कल्पते ।

सोपि सौख्योन्नतेहेतू रागस्यै विषमा गतिः ॥

अस्त्वेतत् । ॥ सुरुती केति न जाने यस्तु तादृग्गगनयन-
ङ्गममदनवैनयन्त्याः शृङ्गारसारसर्वस्वमञ्जूपायाः हृदयाकर्षांते अ-
स्त्वेतदप्यनुमन्यस्य यथाभिमतगमनाय वेला भूयसी जाता किं

त्वेतदपि ज्ञातुमिच्छामि को भवानिति विस्तरतस्तत्कथयेत्याभाष्य
जोषेमासीत् ।

मरालकोपि सखि शृणु मदीयवृत्तान्तं यावद्वक्तुमिच्छति
तावदेव श्रीनिवासोपे । -

नो नीता रतिमन्दिरं मणिमयं नो मध्वमारोपिता
नो दष्टोधरपङ्कजः कुचतटी स्पष्टा न वा पाणिना ।

न क्रोडेपि कृता न वा मृदुगिरा संभाषिता केवले
दष्टा घृतवने करोति विवशं चेतः कथं कुर्महे ॥

भूयः कातरतामवाप हृदयं वस्त्वन्तरं नेक्षते
दष्टिः कम्पमुपैति गात्रमयते धैर्यं निरालम्बताम् ।

रागाग्निर्मलयानिलैरुपचितः स्मैनां दशां प्रापय-
त्यग्नानङ्गकलम्बैको हृदि गतः साक्षी न चान्यो जनः ॥

इति वदन्नेव पटच्छया तत्स्थानमगमत् । यत्र शृङ्गारमञ्जरी मरा-
लकश । आगत्य च तां दृष्ट्वा दष्टपूर्वतनसंजातमस्याभिज्ञः तया-
पि सरभसमुत्थाय सम्यङ्मौलिदेशप्रसारितचलाञ्चलया कथमत्र
देवोपे इति सस्मेरमुखमञ्जलिं बद्धा ।

यः शूरान्वयसम्भवः करगतं चक्रं च यस्य प्रजा
लोके नाभिभवत्वमेति स च मे श्रीवत्सलक्ष्मा पतिः ।

कान्तस्तत्र भवान् भवत्विति यया तप्तं तपोभिः पुरा
सा वै मङ्गलदेवता भवतु मे कामाय सोमानना ॥

इत्यादिषा सावेनयमभिवन्दितदर्शनाश्रितितवान् । अहो अ-

पूर्वेयमाशिषां परिपाटी । यदस्मिन् श्लोके तत्र भवानिति शब्द-
श्रवणेन किमध्यानन्दमेदुरितमिव चेतः प्रायः प्रकृतोपयुक्त ए-
वालापोयं भवेत् । अथ वा तर्कागोचरा खलु नियतेर्भङ्गा ।

अब्दानामयुते गते सुतजनोरक्षा च तेन क्रतो-
रस्त्वेतद्भनुरेशमुग्रमभवद्भ्रमं कथं तेन हि ।

अस्त्वेतच्च दशाननं स हतवानाजी तदप्यस्तु वा
तद्वातां त्रपते वदन्नाहि कथं वल्मीकजन्मा कविः ॥
किं च ।

भिन्नं मेलयति प्रमादगालितं ग्रथ्णाति नीतं पुनः
प्रत्यावर्तयति क्रमेण शिथिलं नव्यं तनोति क्षणात् ।

दूरस्थं निकटीकरोत्यसुचटं चानीय पाणौ वदा-
स्याच्छिन्नं प्रकटीकरोति पुरतो दैवं प्रधानं यदि ॥

इति विचिन्त्य च । अपि सखि दिष्ट्या दृष्टासि किं तु
कुशलं ससखीकदम्बायाः युष्मद्वर्तुदारिकाया इत्यानन्दबाष्पस्था-
ने विरहसंतापजनिताश्रूणि कल्पयन्हरितालपीतांशुकाश्वलेन
प्रमृज्य शोणारविन्दद्रोहदक्षं नेत्रयुगुलम् सस्पृहं ताममापत ।
सापि लज्जामन्धरतारं विलोक्य कुशलमव्याहतं भर्तृदारिकायाः ।
यस्या भवाद्दशश्रितोन्मथनहेतुः किंचायं विदितवेद्यः कृतः देव-
स्य प्रियसहचरो मरालक इत्याभिधाय कृततत्कालोचितालापेन
तेन चाभिमतप्रयाणा गृहीतपारितोषिका अयमयं देव प्रयाणप्र-
णामाञ्जलिरिति परिवृत्त्यपरिवृत्त्य पश्यन्ती शनैर्नैर्गाम । श्रीनि-
वासोपि मरालकवचनदृढीकृतश्रुतिः फणोन्द्राचलमागत्य धकुल-
मालां नारायणपुरं प्रेषयितुमिच्छन् ।

मधुरवचनरीतिं मञ्जुसत्संविधानां
कथमपि निजकार्यस्यानुकूलां विधाय ।

कविरिव विधिनारीं वेङ्कटेशः प्रसाद्य
प्रमुरपि वकुलां तां श्रीनिवासो ननन्द ॥

इति श्रीमत्कवीन्द्रवर्यश्रीवेङ्कटाचरिक्विराजकृती श्रीनिवास-
विलासाख्यचम्पू तृतीयोच्छ्वासः ॥ २ ॥

—०:०—

चतुर्थोच्छ्वासः ।

अयं परेद्युः श्रीनिवासाक्षया नारायणपुरं गच्छन्ती वकुला
मध्येमार्गमनर्गलप्रसरद्यशसं भगवन्तं ब्रह्मरातं निरीक्ष्य प्रणम्य
च यथावृत्तं निवेद्यामास । महर्षे रुपोद्धत विष्णुरात विदितमेव
भवता भवतापहारकः श्रीनिवासो भुनक्ताचले निवसतीति । स
च कदाचिन्मृगयापरावृत्तो मामवणन् । अयि वकुले अद्य मया
विपिनभुवि भ्रमता पद्मसरसो नातिदूरे कापि पिकोलापा दृष्टा
स्पृष्टा च मनसा । या खलु हीनमहीनमपि कलयति वेण्या ।
तनुमतनुं चोद्धासयति दृष्ट्या । अगं च नागं लज्जयति कुचा-
भ्यां । गनमगजं च क्षेपयति मदनेन रतिमरतिं तिरयति रूपेण
किं बहुना ।

वक्रं पुष्करहारे शम्बरलसन्नेत्रं वियोगो विषं

विम्बोष्ठोमृतमुन्दरः शरशतं ते ते कटाक्षाङ्कुराः ।

क्षीरं याग्धुवनोत्तरं वपुरये यस्याः कुचः सद्रसः

प्रेमाजीवनमेव तद्विधुमुखी सा सावुनीत्युज्ज्वला ॥

म खलु दर्शनात्प्रभृति चन्द्ररेखेव सागरस्य कामपि विवृति-
मापादितवति चेतसः । तदग्रे भवती भवती नियतिश्च शरण-
मिति अहं तदुक्तवती यदुचितमार्यभावस्य । तथा हि ।

देव परिहरेमां मनीषां यतस्त्वादृशानां पार्थिवानां नोचितः
पराभवप्रकारो मन्मथेन । तोषहेतुर्धरणी न तरुणी । महत्त्वं दर्पेण न
कन्दर्पेण । अङ्गीकुरु सैन्यं न दैन्यं । सम्पादनीयाः केशा न क्लेशाः ।
के वा चिरन्तनाः स्त्रीमूलकव्यसनेन न लघुतां नीताः । दैत्यादिर-
पि राक्षसविधिमङ्गीचकर मगवान् गोविन्दः । विना चन्द्रं को
वा बुधनन्दनो जातः । मधुपाः कुसुमेषु सक्ता भवन्ति मदनासक्ता-
स्तमोविशन्तीति त्वयाप्युक्तमेव किं तन्मृषा । माररहितो निश्रीक एव
अपि चेदमपि शृणु या भवतोक्ता सा प्रायेण वियदूपालमुता भवेत् ।

जानामि तां यस्या मधुपकुलमुखप्रश्नचतुराकुन्तलाली । भुजङ्ग-
स्पृहणीया वेणी दोषाकरानुकारि मुखं परपुष्टपद्महचारी ध्वनिः
पल्लवैकासिकायोग्योधरः । द्विजिह्वसहचारिणी रोमलता मात-
ङ्गानुकूलं गमनं सत्येव शुद्धो भवान् कथं तस्यां सक्तः । अस्तु
वा तस्यां प्रणयः विरुद्धचर्ययोः कथं परिणामरमणीयता ।

तदपि शृणु संक्षेपनः । मा दिशो रञ्जयति त्वं पुनररञ्जयन् ।
सा दृशा रङ्गकुलद्विभिणी त्वमरकुं कुलद्वेपी । सा पुनरङ्गद्वारातिमु-
न्दरी त्वं तुलङ्गारातिमुन्दरः । इति अतः परं यथाकृति समाचरे-
ति । सोऽपि श्रुतमद्वचनं विद्वत्सन् देवि शब्दसामर्थ्याद् गुणान्
दोषाकृतं दोषानपि शृणोक्तुं समर्थासि । अत्रोक्तसामान्या तव

शक्तिः । किममुषटं श्लेषभाषणरासिकानाम् । प्रसीदतु वत्से मयि
निर्व्याजप्रेममांसलं नवनीतकोमलं ते चेतः । कश्चित् पुरुषः स्व-
शत्रुमपि विवाहशोभया योजयन् महतीं कीर्तिं प्राप्नोति । अतो
मां कृतार्थं विधाय परां समाख्यामवाप्नुहीति साञ्जालिवन्धमण-
त् । महर्णे किं करोमि किङ्करी तदाज्ञाप्रमाणमित्यवतीये पवनाश-
नाचलात् प्राप्य कपिलेश्वरम् ।

गुणवद्गुणोप्यहीनो मार्गणवन्मार्गणोपि लक्ष्मीवान् ।

धर्मो धर्मवदचलो यस्य स पायात् पुरारातिः ॥

इत्यार्ययोऽल्लसन्महाश्लेषया गौर्यैवापरया नन्दयन्ती तमुनाना-
यकमिह प्राप्तास्मि । बादरायणे इदमपरमभिहितं देवेन बकुले
यद्यत्र कन्यासंवन्धिनामनुयोगः प्रसरेद्यदा किं कथयसि ।

अद्याप्यरुतविवाह इति कालातिक्रान्तदोषसूचनम् । जात-
विवाहोयमिति सपत्नीस्थितिज्ञापनम् । तस्यामलब्धसन्तान इति
अपुंस्त्वव्यञ्जनं । द्वितीयो विवाह इति अमङ्गल्योद्बोधनं । भार्या-
स्य विप्रकृष्टा वर्तत इति गृहच्छिद्रावेदनलाघवम् । सा दुश्च-
रिचेति अलीकवादमहापाकम् । नैक्या तुष्यतीत्यवस्थाद्यो-
तनम् । रूपोन्मादित इति वनितापूर्वकानुरागाभावकथनम् । त-
या प्रलोभितोयमिति कुमारोजनविरुद्धराज्ञावर्जोद्घवनम् । अ-
भिनववया इति पापीयसा निष्कारणपरोपज्ञापदक्षेण नारदेन
भिद्यते रहस्यं पुराणपुरुष इति । अग चतुरासि वक्तुं किमपि
वा वद कथमपि वा कुरु अप्रभुरस्मि युक्तायुक्तपरिज्ञाने । इत्येवं
मप्येवार्पितभरे देवे मयाद्य किं कर्तुं शक्यामित्येवमुक्ता वि-

रराम । संवृतवचनायां तस्यां शुकोपि स्मारितश्रीनिवासःपुलका-
ङ्किततनुः शनैस्तां वभाषे । देवि वकुले कुशलासि वक्तुं यदत्य-
क्तकार्यभावया देवस्य चित्ताराधनं कृतं । अनुसरणीयाः खलु नि-
र्गलप्रचाराः प्रभवः ।

अंस्त्वेतत्तावुमावपि दृष्टपूर्वो तयोर्योग्य एव संयोगः । यतः
सा श्यामा स तु कृष्णः सा पद्मिनी स तु वैसुमान् । सा का-
त्तालका स तु राजराजंश्च सा रूपेण हरिणी स तु यशसा हरि-
णश्च । इति तथापि सा सुभद्राकृतिरिति दोलाकर्म करोति चेतः ।

आः किमस्ति अगम्यागमनशङ्का भूपानां । रामो जनकमुता-
यामनुरक्तः विचित्रवीर्यस्तु अम्बिकामुमयेमे नदीमुतो वाहिनीप-
तिवमाप राजनीतिं धिगङ्गनातधिकारक्षमलोचने इलायामनुर-
क्तोभूदिलापुत्रः पुरुरवाः । इति ।

अथ वा महत्मु दोषारोपणमेव दोषः । यथा कथञ्चिन्प्राप्ते-
न कृतोपयमसाहाय्येन भवितव्यमित्यार्यवादः । लोकेपि शत्रुर-
प्युपयमं नीत्वा महाराजसम्पदमनुभवति । तिष्ठत्वेतन् देवि साधप
साधनीयं अहमपि यथाशक्ति श्रीनिवासस्य कार्यकदेशसाधको
भवामीति । वकुलापि श्रुततद्वचना निर्गत्य तदाश्रमात् ।

चित्रं स्मृतिपथं प्राप्ते यस्मिन्निष्कण्टका मही ।

तं श्रीनिवासं संस्मृत्य यच्छुकोभूत्सकण्टकः ॥

इति सानन्दं चिन्तयन्ती कतिचिन् पन्थानमतीत्य रानपु-
ङ्गाः शरीरतापापनोदाय द्विजननक्रियमाणरुद्राभिषेकं सुवर्ण-
मुत्तरीनारस्थमगस्त्येश्वरमासाद्य ।

सा वै धीनपयोधरा स च पुनः श्रीनीलकण्ठोभवत्
स्याणुत्वं प्रकटीचकार स च संपर्णाभिधानं गता ।

तौ जातौ कलधौतकान्तिरुचिरा वा चन्द्रमातारकं
तद्दाम्पत्यमहो जयत्यनुकलं श्रीपार्वतीशर्वयोः ॥

इति स्तुत्वा द्विजपरिचर्यापरैः राजदासीजनैः समं तत्पुराभि-
मुखीवभूव । इतः श्रीनिवासस्तु चपलत्वमात्रो मरालकमाह ।
वयस्य वकुला तावद्गता परं कार्यं साधयति वानवा । प्रायो मु-
ग्धाङ्गनानां चित्तं राजप्रसादवच्चपलं । तत्र मन्दाक्षभूयिष्ठे किरा-
तवन इव भृगो भीतभीतः मसरति मदनस्तत्र किं करणीयमिति ।
सोप्याह देव मैवं । यतः प्रायशो लोके धनितानां स्पृहास्थानं
सौन्दर्यमैश्वर्यं च विद्या च तत्रोदाहरणं ताराद्वयं कलयतु देवः ।
तत्रैका तारा शृङ्गारदीक्षितत्वं राजत्वं कलानिधित्वं चन्द्रे हृष्टा
स्पृहयाम्बभूव । द्वितीया तु सुग्रीवं गजादियुक्तं कलालापेन तो-
पयन्तं कपिराजमकामयत् । देवेदं तावत्स्वीरिणौवृत्तं । का वा
कुलकन्या एकत्र प्रकटितानुरागाभूत्वाऽपरत्र सक्तमानसाभवत् ।
अयि रुक्मिणीजाने किमत्र शङ्कया । तस्माद्गुणानि वसन्तश्री-
नियतिश्च मेलयति देव्या सौम्यचिरादेव महोत्सवो विश्वं विस्मा-
पयतीति ।

अथ देवोप्यचिन्तयत् । लोके पुंरूपैः केवलं सैरलो न
स्यात् । सरलसञ्छोभः कुचमारः पीडयते । नवनवकपटोल्लसितो

१ स्तिरत्वम् । २ पङ्गाभिधानम् पर्वणाम् । अपर्णा पार्वतीनाम् । ३ स्व-
तन्त्राक्षिणा आचरणम् । ४ पुत्राय । ५ देवदारुः ।

मान्यो भवति वक्र एव गुरुरिति सदृशशस्त्रं । भगवान्नाराय-
णोपि महामायायुक्त एव पुरुषोत्तमो जातः अतः कपट एव स-
र्वार्थसाधक इति विचिन्त्य ।

भारतसमरभूमिरिव गुल्मोद्भगसिनौ । वर्षासरिदिव मध्यदेशोल्ल-
सत्योत्ता विन्ध्याटवीव वेत्रलतावती । शम्भुमूर्तिरिव कपर्दकमा-
लालंकृता प्रावृटलक्ष्मीरिव व्यालम्बिपयोधरा । धर्मदेवताभूत्वा
नारायणपुरं प्रविश्य निशि पौरविलासं ददर्श । तत्र कश्चिद्विलासी
कांचनास्त्रियं वक्ति ।

नीलाम्बरासि वामोरु मुंसलं च करे तव ।

योग्या तवास्तु रामाख्या तनुयुद्धं भजाधुना ॥

इति । अपरः कस्याश्चन वृत्तान्तं सत्तार्यं प्रत्याह ।

ज्यावल्लीलुलिता शिवस्य मलिनं चक्रं नखाङ्गोल्लस-
त्कोदण्डं मुकुलीवभूव च शरस्याद्यावतारक्रमः ।

आयस्ता मुमवाटिकाशिथिलितप्रायांशुकस्यन्दनः

प्रायेगाञ्जमुखी सखेरिपुरणश्रान्तेव संलक्ष्यते ॥

काश्चिदपरा मुग्धावस्थामारम्य क्रमेण रूढयीवनां कामुकीं
वर्णयति ।

यत् पुष्पेषु शिलीमुखावृत्तिरभूत् सौरम्यमासीत्ततः

पुष्पं चोत्कालिका च पल्लवकुले सारक्ततां ते ततः ।

पश्चात्सद्विटपालिवेष्टनाविधिः पश्चाद्रसापेक्षता

यस्यास्तद्विरला लता विजयते सा कापि नेत्रोत्सवः ॥

इति । काचिद्वनिता ररेवाक्षरैः स्वपुरुषः संछपयति तरेवाक्षरैः
प्रतिवक्ति । वीरायि ते नैपुण्यं दर्शय । मे स्वलाभियोगो न मुञ्चाय ।
रामाधिकस्वभावाद्-द्वयद्गमश्रीरासि । सरलता ते लोकोत्तरा ।
सन्मालानुगुणनायकगुणोल्लसितसम्पन् । अधरकृतमकलवन्नुजोद-
रुचिरासि । सर्वदोरुसम्पदा मनोहरासि । रुच्यातिरेकान्मामयः
करोषि । त्वद्रत्याविस्मयान्वितं मे चेतः । इति ।

कश्चित्स्त्रयं स्तुवन्निदन्ति मुग्धे सुप्रियासि । अतनुकलहप्रि-
येतिरमणीयासि । च्युतमाने किं बहुभाषणेः । इति ।

काचिद्विटं स्तुवन्ती विदुर्वन्ती स्वमुतां शिक्षयति । जरद्विटपा
मुग्धे मनोजातविकारमेतास्मिन् मा कुरु वृथैवानेन सह जरपन्त्या-
स्तव त्रिहेक्षय एव स्यात् । यथा निर्शान्तं न याति तथा कुरु
अचिरादेव वसुमानागच्छति यश्च हितवरः पश्चिमीनां ततः पर-
मेनेन किं ते प्रयोजनमिति । काचिद्वेश्या गृहकृत्यनिवेदनव्या-
जाद्बुहितरं शिक्षयति । अनर्घ्यगणिताभिज्ञे कण्ठस्थं स्नेहकुतं ना-
यकं सत्कुरु न बन्धनं प्राप्नोति मुरभिश्च तन्न पश्यति । कुतः दुर्व-
त्से प्रवृत्तिं जानीहि । क्व गता गुणाः न पात्रे ते प्रणय इति ।
काचिन् सखी चनुरङ्गलीलानिवेदनव्यानेन नारं बोधयति । मि-
यसस्त नवस्थाः कुञ्जरं गृहाण । स्मरनवोन्निकृतचातुर्यं अस्याः
पश्य पश्य सेर्नामेनां त्वन्निकटगां । प्रकर्षाकुरु रथं पात्रं मा त्यज
योनय बन्धे इति । एवमत्रान्तरे ।

१ तैलं मिश्रत्वम् । २ राशौ गृहं प्रति च । ३ वसुमान् रूपैः । इव्यन्तां ।
४ कमलानां रत्नां च । ५ स्वस्य यदनस्य यत्र आसि नाम मुदं तत्कृत
चातुर्यम् । ६ रथे रथ इति वृषच्छेदः । ७ सेनां पतिप्रदितम् ।

लसमानसप्तपत्रा गलितवनध्वान्तनिकररमणीया ।

शरदः प्रभातवेला बभार लीलां झटित्येव ॥

अधोदिते सूर्ये । तत्र तत्र कालत्रयवृत्तान्तं कथयन्ती राज-
भवनवीथिकां प्रविश्य तत्रापि जनकदम्बवेष्टिता धर्मदेवता तत्त-
द्वृत्तान्तं कथयति स्म । तथाहि ।

कामपि वेश्यां प्रति । पूर्वेद्युर्द्वारोपान्त एव कश्चिद्गुणज्ञो दृष्टः
स त्वया मन्त्रबलाद्वन्धे निवेशितः । कंचन विप्रं प्रति । अये
त्वया रात्रौ रामाराधनं कृतं इदानीं बहुधान्यालामचिन्तया
म्लानमुखोसि पुण्डरीकनयनाराधनं कुरु फलवान् भवति ते मनो-
रथ इति । केचन वाणिजं प्रति । रात्रौ त्वया नवी मोचिता ।
इदानीमपि मधुराधरागमनं चिन्तयसि सत्यामृतवृत्त्या ते कार्य-
सिद्धिः । दुर्गतं प्रति । ग्रीष्मे वसूष्मांसं पश्यसि । अवरं प्रति ।
सूर्यस्तमिते श्यामालाभो भवति । अन्यं प्रति । मध्याह्ने मित्रं स्व-
च्छमवगच्छसि । अन्यं पौर्णमास्यां प्रथमं राजानं द्रक्ष्यसि । विटं
कावेरी ते दुःखमपनुदति । अन्यं शरदि धात्रीदर्शनं भवति । अन्यं ।
इन्द्रं प्रार्थय सन्तानलाभो भवति । मन्दपुत्रां प्रति वसन्ते तवाङ्ग-
जः प्रौढो भवति । इत्येवं जातमात्रं विश्वासपात्रमापादयन्ती सम-
र्थेयं कालत्रयवृत्तान्तमात्रकथन इति स्तूयमाना राजवल्लभयापि
धरया चेटीमुखेनाकारिता राजभवन मासाय देव्या दृष्टा
क्षुधितास्म्यन्नं देहि ततः परं सर्वमपि वशीमीति त-
ज्जातिचापलं मध्येमध्येऽभिनयन्ती । श्रीमदरीनारायण मल्लिका-

र्जुन वैद्यनाथ श्रीरङ्गेशविरूपाक्ष वीरमद्रनर्जुण्ड(!) गोकर्णलि-
ङ्गेति देवताः प्रार्थयन्ती याष्टिकां चालयन्ती रुदन्तं शिशुं ताडय-
न्ती आयि राजदास्यः इयं राजाङ्गना यदुद्दिश्य पृच्छति सा वि-
पदङ्गनातानुबन्धिनी महिष्या वृत्तमिदं । किमये न सुराभिवृत्तान्त
एषः किं तूर्णो तिष्ठथ सत्यमसत्यं वेति मुहुर्मुहुस्त्रासयन्ती आयि
राजाङ्गने ज्ञातमिदानीं इयमनङ्गपोडा विस्तरेण वक्तुं नावसरः ।

प्रकृतमनुसरामि । तदाकर्णय भूतवृत्तान्तं इत्यकथयत् । तत्रा-
न्तरे देवी समयं । आयि धर्मदेवते किं मत्पुत्र्याः पिशाचबाधेति
भणसि किं सत्यमसत्यमित्याह । सापि मूढे प्राग्बुधं अवधारयेति
वदामि । न पिशाचपीडेति । इयं किल यसन्ते कस्मिंश्चिद्वनम-
वेशे कंचन निर्जरं निर्जरपुण्डरीकगर्वाहारिनेत्रं नेत्रमभामितचन्द्रं
चन्द्रकुलावतंसं तं संमानितं पद्मासनादिभिः अर्जुनवर्णेन घोदकेन
यसनेन च विराजमानं राजमानहरेण वक्त्रेण भुजेन च शोभमानं
शिषमिव सवल्लयकरं कमपि निषादचक्रवर्तिनमद्राक्षीत् । तत्र
चाभिनिविष्टेयं कष्टां दशामवाप । तत्सत्यमसत्यं वेति विचारय ।

शृणु राजाङ्गने वर्तमानमपि । याचकननेव कामभिमृता ।
चम्पकलतेवालिर्गर्भं न सुखयति । बीडाचित्तवृत्तिरिव प्रमूनालोक-
निरपृधा । अशूरततिरिव शिलीमुखाज्ञाता ॥ शम्भुमृत्यश्रेणीव स-
र्वदापि काल्पद्विधा । पतिमृतेष पद्मवत्तल्पं । नानुमोदते । केवलं
तापीय तपतांयं ।

अयि भूपकुटुम्बिनि मविष्यमपि शृणु । अशब्धो वा

तच्छवरयूनो धात्री वकुलाभिधाना आगच्छति कन्यार्थिनी । सा
 यदि कृतकृत्या तर्हीयं सत्कविवत् जीवति । द्रव्यत्ववत्स्वमा-
 वमवलम्बते । पार्वतीव कुलाचलाख्यातिं प्रथयति । कमलपङ्क्तिरिव
 श्रीनिवासयोग्या भूत्वा वीरततिरिव अतनुजनन्यानन्दं तनोति ।

देवि कथितं कथनीयं । इतः परं स्थातुं न शक्य-
 ते दुष्टा मे सपत्नी शिशुरपि नाभिजातः । तदनु मन्यस्व
 यामि यथागतमिति । एवमुक्त्वा गते कुहनाधर्मदेवतास्वरूपे श्री-
 निवासे धरादेव्यामपि सत्यमाह धर्मदेवतापुण्यसमयः पुण्यसमय-
 श्च नर्तयति बालाजनमानसं कमलाशुगञ्च दुःसह एव । भवतु
 सा वकुलाभिधाना पश्यामि तावर यदि तदागमनमनलीकं
 तर्हि धर्मदेवतोक्तमनुष्ठेयमेवेति चिन्तयन्त्यां परेद्युः प्रातरेव यथो-
 क्तपरिवारा सागतेव वकुलमाला । तदनु राज्ञी सेयमेवेति वि-
 ज्ञाय सानन्दं धीनपयोधराभ्यां तदुरस्पलमाच्छादयन्ती कुचोन्नत्या-
 लिङ्गनापर्याप्तहस्तनिर्मातरि कृतकोपाविष्करणा धातरि महारा-
 जयोग्योपचारैः सत्कृत्य भवनं प्राप्य्यागमनकारणमष्टच्छत् ।

साध्यवदत् । देवि धरे शृणु मदागमनकारणं । यस्य वाणी
 स्तुपा सत्यपूता च कामस्तनयः सत्यश्च सुग्रीवो देहः अश्वश्च ।
 अञ्जनमपेक्षसति पदश्रीः नखश्रेणी च । भूरिशोभावहं यस्त्रं
 सौन्दर्यं च । चारसानुकारी नेत्रयुगलं वक्रं च । यस्मि-
 न् राजनि द्वारकायां मुवृष्टस्य मणिवेधः सदानस्य गगस्य

मदः सुवंशस्य वेणोः कण्टकाक्रान्तिः शूरजातस्य शनेर्मन्द-
ता सुस्त्रिधानां वनेतानां मानहानिः सुवचसां शुकानां पञ्जर-
बन्धः सरसानां नदीनामधोगतिः । तस्य भगवतः श्रीनिवासस्य
दासी कन्यार्थिनो प्राप्तास्मि ॥

इति तदुक्तमाकर्ण्य सन्तोषनिर्भरा देवी रामानं शुद्धान्तमा-
हूय शुद्धान्तरा धर्मदेवतागदितं वकुलागमनं रूपविस्मापितम-
णिपुत्र्याः पुत्र्या दशां च निवेद्य विगलिवेद्यान्तरं चक्रे ।
सोऽपि सुरगुरुमानीय समां विदितवृत्तान्तं चकार । स
चाह वाचस्पतिः । वर्षावासरेणेव सर्वतो मुखपूर्णैर्न हर्षेण रे रे
रामकुञ्जकमलिनीरामहंस ।

कमला कमला यस्य ताक्ष्यस्ताक्ष्यो धरापते ।

नन्दिनी नन्दिनी यस्य स ते रामन् वरे वरः

यत्कीर्तिर्हसितं मुखे कुचतटे मुक्तासरधन्वनं

काले सत्तिलकं सिताब्जकलिक्रीतंसस्तथा कर्णयोः ।

हस्ते हीरककङ्कणं मृगवलं वस्त्रं नितम्बस्थले

पादे रामतहंसको जयति सां दिक्पङ्कजाक्षी तत्रैः ॥

किं च मास्यइव सदा वनविहाररसिकः कूर्मइवोद्धृतवैः १
गोत्रः वराहइव क्षमान्वितः पुराणवार्सहइव रसिहः वामन
इवोग्रमार्गणः भार्गवइव सहस्रबाहुर्गर्भहरः रामइवाचलोद्गतिमू-
पितः रुष्णइव भद्रानन्ददायकः बुद्धइव नयज्ञप्रोतः कल्कीय

१ "आहूय" इत्यादि पाठः । २ वनमुद्रकमरणं च । ३ उद्धृतं चन्द्रस्य
गोत्रं (चन्द्रवंशः) येन । एते गोत्रा पृथक् । ४ यज्ञप्रोतः न । नी-
विश्रान्तः ।

सुकृतोद्भवनिदानम् । अथ वालमुपामित्या स एव मत्स्यादिरित्या-
र्यवादः ।

भद्राख्यः प्रमदोज्ज्वलश्च सततं यो राजहंसश्रिया
भ्राजिष्णुः सुकुमारतां समगमद्यो वै वनोद्भासितः ।

स श्रीमाञ्जयति प्रकाममसुरश्रेणीरुपाणी हरि-
र्गङ्गावद्भजगण्डवद्भगनवद्भाङ्गेयवद्वेयवत् ॥

इति यावद्ब्रूदति तावत्काश्चिद्राजमन्त्री बहुश्रुतो नाम कथ-
याम्बभूव । सो देवानेन सुरपुरोधसोक्तमाकर्णयन्ता मयापि किञ्चि-
त्स्मृतमिदानीं जानाम्यहं तं । स हि कृतदशावतार इति सत्य-
मेव । तथाप्युक्तगुणान् न पश्यामि । तथाप्येनं मत्स्यावतारे नीर-
संचरणचञ्चलं प्राहुः कौम्येऽप्यवतारे धृतमन्दरागं वाराहे कु-
प्रातियुक्तं नारसिंहे कयाधुतेनयानन्दित इति वामनावतारे
बलिविरोधेनैसमं गत इति भागवावतारे अर्जुनद्विडिति रामा-
वतारे शरमङ्गमवोपेति । बौद्धावतारेऽहिंसानन्दं वमार । क-
ल्हयवतारे कलिसङ्कृतमध्यवती इति । अपि च राम एव कृष्ण
इत्याचार्यो वक्ति तदपि विचार्य । कृष्णो हेल्यानन्दनः रामस्त्व-
हल्यानन्दनः कथं जातः । देव शृणु कृष्णावतारकथामपि ।
पालितार्जुनोपि भग्नार्जुनेऽश्रासौ । किञ्च । बाललीलाचरित्रमखि

१ नीर उदरेसवरणे चञ्चलः । पक्षे नीलगं घरण चञ्चलं ये छंदः । २ धृतः
मन्दः रागो देव । पक्षे धृतमन्दरायत्तम् । ३ कयाधुतेनयः प्रह्लादः । पक्षे क-
या हर्षयान्तम् । ४ बलिविरोधिनी ईश्वरी इतः इन्द्रः तस्य तमा 'तमा-
रात्रे'ति शृणुमकृतम् । तत् । ५ शरमङ्ग कविम् । पक्षे बाणमङ्गम् । ६ हल्या
मन्दनः पालितरामानन्ददः । ७ भग्नार्जुनी शृणुः ।

तद्वाचामगोचरमस्नाकं । इतः परं देवः प्रमाणमित्युक्ता तूर्णी
स्थिते सस्मिते राजमन्त्रिणि । संदेहदोष्टारूढे भूपेपि देवाचार्ये
कुपित इव हंहो राजवल्लभ बहुश्रुत प्रगल्भोसि श्लिष्टरचनायां
देवेपि असृष्टदोषगन्धे शब्दसामर्थ्यात्कल्पमारोपयसि । शृणुरे ।

गङ्गा पादसरोजपुष्परसति व्याघ्राधिपस्तरूपति
पैलोक्यं च कुटुम्बति द्विरत्नद्वेपी रथत्यण्डजः ।

कालः शस्त्रति शासनत्यनुदिनं सा वेदवाणी गृह-
त्यब्धिवर्षस्य रमात्रिष्टासरसिके तस्मिन्न किञ्चिद्गुणाः ॥

किं च । मृत्यव्रतदयाशास्त्री न किं मत्स्यः पृथीकनमन्दरागः
कूर्मः वसुमत्पलंकृतो पराहः हिरण्यदानदसो नृसिंहः विक्रम-
मसिद्धो वामनः सहस्रकरविरोधिप्रतापप्रसरो भार्गवः धर्मदी-
क्षागुरु रामः सत्यान्वितः कृष्णः सवेज्ञो बुद्धः सत्कृतमनकः
कल्की । यस्मिन् रक्षति क्षितिं आपणेआपणे रोहिण्यः मण्डले-
मण्डले राजानः पञ्जरेपञ्जरे शुकाः बनेवने इन्द्रद्रुमाः वीथ्यां
वीथ्यां निर्नराः मुरतेमुरते इन्द्राण्यः निग्रेबिले चाक्रिणः अ-
रण्येअरण्ये स्याणवः । यस्मिन् सिन्धुराननिग्रहोपायविदि
दाशरथ्यभिन्ने श्रीकृष्णे देवे शबरत्वमपि न विस्मयाय । अन्यथा
शबरी कथं तुष्येन् । तिष्ठत्वेनदस्मद्वचनं । पुराणाचार्यः शुकः
प्रष्टव्य इति स्तुतिमात्रकृतमन्त्रिचानः यथाविधि पूजितः कथया-
मास शुकयोगी राजन् अवहितो भव । पुरा सप्त त्रेनायां श्रुत एव
स्यान् पद्यमानेषु पुण्यप्रनन्देषु कथिद्रामो नाम राजा दाशरथि-
रयोध्याधीश इति । यस्मिन्नाजनि मुनारातिनुत्तरूपं चन्द्र-

इव ब्राह्मणगणो जैवातृकश्च सुमहिता वसन्त इव सत्रियचपः
 अशोकाङ्कितश्च । यस्य राष्ट्रे गिरिविभ्रमा गजा इव द्विजाः स-
 मदाद्विजा इव गजाश्च । सुप्रतीकेस्पृहणीयाः कारिण्य इव तरुण्यः
 सार्वभौमयोग्यास्तदुप्य इव कारिण्यश्च । कैलमहितावाणीव के-
 दारश्रेणी बहुधान्यहृद्या केदारश्रेणीव वाणी ।

राक्षसविभवानन्दश्रवणं हि समासुं चक्रवर्तिस्थम् ।

राजन् कुलालानेचये यस्मिन् रक्षति वमुन्धरां राक्षि ॥

स हि सत्सुरागशोभं शैवशरा संकर च सीतायाः । -

चित्रं चित्र युगपद्भ्राजकदम्ब च पीडितं चक्रे ॥

अनुभूतचापमङ्गः पूर्वं पश्चाच्च दृष्टशरमङ्गः ।

बहुगुणमङ्गः सततं चित्रं चित्रं तथापि वीरोसी ॥

स जयति कश्चिद्धन्वी बालिस्वर्मार्गगमनानि श्रेणी ।

छिन्नमुसंधितताराताटङ्गश्रीः रूपावेणी ॥

आशुगजातहुताशनसारकृतलङ्कापुरो तदीशो यः ।

सीतादर्शनकुतुकी सोढ्यात्काकुस्थपुण्यपारिपाकः ॥

विरहाग्निः शान्तिमगात् प्रविशति बर्हि विदेहकुलरत्ने ।

न हि चित्रं सीतायामुष्णेनोष्णं प्रशान्तिमेति किल ॥

तदनु चित्रभानुप्रवेशनिर्गमपृता सीता प्राप्तराज्यं राममवादीत्
 आर्यपुत्र मायार्त्तितयमायासिता दुरात्मना रावणहतकेन तादियं भा-

१ सुप्रतीकः दिग्गजः २ श्रे सुप्रतीकैः सुन्दराङ्गैः वर्गेनाशः । ३ कला-
 मधुरादिभिः तेनमदिता यस्याः कृतमाना वृक्षानां दिता । ४ बहुधा भग्यहृता
 दर्शने गच्छे उदः । ५ मयानासु ।

धापदे स्थापनीयेति रामस्तुतदाकर्ण्य । प्रिये जानकि एकपत्नीव्र-
तधरोहमिदानीं लुप्तलुष्णावतारस्तारेशमुत्सीमेनां मेनाङ्गजातामिव
शिवो भूष्टसुतामङ्गोकरोमीत्यभाषीत् । एतन् सैवेयं पद्मावती
स एव श्रीनिवासः । तयोश्चित्त एव संबन्धः कोच सदेहः किं
विलम्बेन लिख्यतां लघ्नपाषेकेति । अथाकाशमूपतिस्तु सलग्नपत्र
भगवन्तं भागवतप्रसवस्पर्शीं शुक्लं चकुल्या सह प्रेषयितुमिच्छन्
कुमारीप्रासादस्थितां चकुलाम् ।

भटो भजः करो नीतिरपि वेङ्कटभूपतेः(?) ।

वत्से सदा नरसमा भाति तच्छत्रुवर्गवत् ॥

कान्ताफालकदासासि रूपवद्भ्रान्ते सदा ।

रोहिताङ्गालसत्क्रीडेद्यानं शेषानलप्रभोः ॥

इति श्रीनिवासगुणवर्णनप्रचुरं राजपुत्र्या सह सैछपन्तीमाहू-
य कणीन्द्राचलं प्रेषयामास । स च शुकोपि सप्तसप्तदहरेव
प्राप्य यथाशास्त्रपूजितः ।

चञ्चलश्रीर्मया दृष्टः श्रीनिवास तवाहितः ।

अशरच्च्युतिगुक्तोपि तादृगेवेति विस्मयः ॥

त्वच्छत्रोरपि तन्नारी मता भिन्द्राधिका प्रभो ।

यत्सत्यक्तकुन्तलका सा परित्यक्तकुन्तला ॥

इति सनयशब्दमुदीर्य ।

मपिपाद्य दुहितरं स्वां गङ्गां मयै सखन्तीनाम् ।

नगृहे तदीयकन्यां लक्ष्मीं लुष्णाः कञ्चार्था ॥

इति बहुश्रुतप्रोक्तलोकवर्ण्यं सर्वमापे शृत्वा स्वागमनकारणं च

निवेद्य तोषयामास । स्थाने खल्वेतत् । न कस्य शुकवाणी तो-
 पहेतुः । पुनश्च शुकः श्रीनिवासगह । देव सर्वमपि वृन्दारकवृ-
 न्दमाकारय । अधुना तु सर्वत्र परिपूर्णवाहिनीकः समृद्धकमलः ।
 उत्पूयमानहरिकदम्बः स्फुरच्चापः ज्याहितकरः शूरराजतेजो-
 पहारकः दत्तसारङ्गनिकरः महाराजंश्च वर्षासमयः समाज-
 गाम । यश्चाञ्जनयोनिरिव सर्वसत्त्वाकरः संवर्तश्च दृष्टानेकस-
 द्योतप्रतापः । अनुकूलनायकश्च सदाबलंकामाहितः । भारत-
 रणश्च दत्तसिन्धुराजः । हृषदंश्च शिखण्डिनन्दनः । दुर्जन-
 श्च भिन्नसेतुः तालवनप्रदेशश्च भक्तधेनुकः । त्वमिव संजातकी-
 र्तिः आनन्दयति पार्वतीकटाक्षश्च सर्वं । अपि चेदानीमसहमान-
 तपःस्थितिविलासाः धनश्रीचक्रस्पृहाः मित्रस्य राज्ञोपि नानु-
 ग्राह्याः इति सूचयन्ताविव पुष्पवन्तौ । न नयनगोचरीभवतः
 द्रावयन्त इव शुचिचारेत्रं मदनगुटिकाधनुर्मुक्ताः कुमुदकलिका
 श्च पतन्ति करकाः । जीवनमदेष्वापि चपलाः चिरं संगतं न
 व्रतन्तीति कथयन्त्य इव मेघेषु क्षणं राजन्ति सौदामन्यः । किं
 बहुना ।

राधोल्लासनिदानेन श्यक्षराद् दर्पहारिणा ।

अनेन हंसरिपुणा देवकीनन्दनायितम् ॥

देवातः कथयामि । जम्बूशोभायहे सुमनःसंदोहमुन्दरे
 त्वयीव वर्षाशामरे कृतवति दयां शरादि महोत्सवमनुभवतु देव
 इत्युक्ता च । तदनुमत्वा स्वाश्रमं गतवति ऋषिसार्यभीमे शुकः ।

वकुलाहस्तार्पितं पद्मावल्या वसन्तमिव सकलकण्ठशोभं श्रीम्-
मिव शुचितारमणीयमितं वर्षावासरमिव पयोधरसुन्दरं शर-
त्समयमिव राजचन्द्रगुणं हेमन्तमिव स्पृहणीयमित्रकर शि-
शिरमिव तपःस्थितिज्ञापकं मौक्तिकहारकण्ठालंकरणं विधाय
कदा गच्छेच्छरदिति चिन्तयन् ।

नवरसकमनीये शीतशीतस्वभावे

लसति सुवनसारोजृम्भणे वेङ्कटेशः ।

कविरिव नृमृगेन्द्राचार्यवाचां विलासे

विहरति स च वर्षावासरे श्रीनिवासः ॥

इति श्रीमत्कवीन्द्रवर्यश्रीवेङ्कटाध्वरिकविराजकृतौ श्रीनि-
वासविलासनम्ब्यां चतुर्थोच्छ्वासः ॥४॥

—०:०—

पञ्चम उच्छ्वासः ।

अथ तस्यां वर्षावासरकलारमण्यां क्षीणप्रायं गतायां दृश्या-
दृश्यगोपयोधरां हंसकलसन्नीरजपदां स्फुटपारिकलितनिर्मलरसां
निर्वग्रहराकासम्पदमिरामाम् अच्छाच्छशुभ्रांशुकरमाप्रकटोपल-
क्ष्यमाणनक्षत्रमालां अतनुबन्धुजीवानन्दकारणं रम्भोरुश्रियं दधा-
नां शुक्लव्याहारमणीयां स्फूर्जच्चन्द्रशालिनीशाभिरामां ललितमृ-
णालपुष्पाभूषितां शरदं साक्ष्यादिव जम्भाकर्तो विलोक्य द्विपुणित-
रणके श्रीनिवासे मरालकः पपाठ ।

वेणीगुम्फितकमलश्रेणी संसक्तचञ्चरीकुला ।

एणीद्वगिवानन्दद्रोणी नैवास कस्य शरदेपा ॥

आमोदितकमलशयमुद्बुद्धविद्युप्रसादभूयिष्ठम् ।

श्रीकृष्णयोः सखीव नन्दतु देवः शरत्समयम् ॥

अथ तेन प्रथमरसासारगर्भितेन श्लोकद्वयेन चर्मकृतो
बलात्नीयमान इव मदनेन प्रयागमिव भारद्वाजसञ्चाररमणीयं
स्वयशःसमूहमिव लसच्चन्द्रभासंकाशसौन्दर्यबहं स्कन्दमिवापहत-
क्रीडमदं पर्वतैकदेशमाश्रित्य भरालकुमवादीदेवः । ध्यस्य पश्य ।

चित्रवर्णसमुल्लासः सर्वद्विजकुलाग्रणीः ।

शुकः कूजति सानन्दं निखिलश्रुतिसौख्यदः ॥

इति श्रुत्वा भरालकोपि देव तिष्ठत्वेतच्छुककूजनम् । किमनेन
अरुन्तुदेन देवस्य तच्छुककूजनं स्मरतु भवान् । यत्स्कन्दर्पकाल-
सर्पदष्टस्य देवस्य पतगराजमन्त्र इति मणति सति साधुमणितं
न यस्येति श्रावयन् स्मृतिमात्ररुतसन्निधानी अनन्ताभिधा-
नी द्वावपि सप्तविद्याहूय शेषगरुडो भवद्भ्यां गिरिरुतमेमा-
पासः चतुर्मुखः शिवश्च सर्वामरगणैः सहागच्छेति वक्तव्य इत्या-
शाप्य पत्रिकां च दत्वा प्रेषयामास । ततश्च ।

अमूत्पन्नद्वाधिपतिः सर्पत्रो न तद्विचित्रं स यतो गरुडान् ।

चित्रं फणीन्द्रोपि तथेति यद्वा किं दुर्लभं तुष्यति वासुदेवे ॥

अथ ताभ्यामाकारिताः सर्वे सनुषा अपि विद्युषाः भवेन

विभवेन च राजमानाः मानयुक्ता विमानयुक्ताश्च फणीन्द्राचलम-
गमन् देवाः । तदनु तानागतान् वोक्ष्य । देवैवे शतानन्दकौ-
शिकमित्राङ्गनशुक्रहरिप्रभृतयः सप्रमदा सयमाः समृगृहृतिका-
श्लेषाः साषाढाः वैश्रवणतत्परः देवा मुनयश्च समागताः । तत्रैवे
देवाः सकामा अप्यकामाः देवाः त्रियः साशिव अप्यनुद्राः
राशयः सतुला अप्यतुलः ग्रहाः समूर्यमङ्गला अप्यसूर्यमङ्गलाः
किं च एतौ द्विमरानौ गरुडसुधांशू मरुन्नियन्तारी वायुपुरन्दरौ नि-
यमिततारी गुरुमूर्ध्नी । शिसिस्त्यातौ स्कन्दवैश्वानरी आत्मभुञ्जी
मदनचतुर्मुखौ ।

अपि चान्ये केचन शिवाइव समङ्गलाः गाङ्गेयभूषिताश्च ।
अग्रय इव रोहिताश्वाः सहेतयश्च । व्याहण इव सत्यासक्ताः
सुकुमाराश्च । गोर्वाणा इति विष्वक्सेनप्रदर्शितान् निरीक्ष्य सह-
र्षस्तमजीगदन् । सेनापते ययायोग्यमेनामवतारयेति । स तु देवेन
पूर्वमेवावितास्तारिताश्चेति वदन्नेव निर्गत्य क्षणात् पुनः प्रविश्य
व्यजिज्ञपत् । देव मद्रमनात् पूर्वमेव मुमनोवाऽऽकाशां स्थितः
पुरन्दरः वरुणस्त्वाकाशगङ्गानिकट एव सानन्दः । धनदः पु-
ष्यजनाश्रययोग्यं गिरिशिखरमेवाश्रितः । रम्भावने जागरूकस्ति-
ष्ठति नलकूबरः । मानुः काञ्चनलतामिरामां छायामाश्रित्य क्री-
डति । स्कन्दस्तु देवसेनां क्षणमपि न मुञ्चति परम्यः शङ्कमानः
चन्द्रस्तारोष्णसितमण्डपे निवसति । शिवः परितः पर्वतभुजं परि-
पालयन् वर्तते । मृत्युर्वेङ्कटभूपालवैरिषु स्थापितः मदनस्तु देवस्य

निकट एव घृतशरचापो यामिकव्यापारासक्तः इति विदितमेव
 देवेन । देवान्यर्त्तिकचिद्विज्ञाप्यमास्ति । इन्द्रस्त्वैहिहेतिवासुकिप्र-
 मृतिः सर्पगणः विमेति । वायुर्बहुधोक्तोपि नैकत्र तिष्ठति । वृ-
 श्चिकराशेः स्थलं न मिलति । पराशरः कन्याराशिनिकटं यथा
 न गच्छेत्तथा देवेन वक्तव्यः । स्कन्दवरुणौ वाहिनीपतित्वे प्रा-
 त्तकलहौ । अपि चायं वैश्वानरः अंशेन वैवाहिकानामुदरं प्रवि-
 श्य व्याकुलयति । तदत्र का गतिः इतः परं देवः प्रमाणमिति ।
 देवेषु स्मेरवदने कृतं चतुरालापेन सर्वोपि जनः क्षुधातुर इति
 वद । कथय चतुराननं मद्भक्तसेत्याज्ञापयति विष्वक्सेनोक्तः
 परमेष्ठी कुबेरमवदत् । घनाधिपते देवः श्रीनिवास आज्ञापयति
 तावन्मीनमेपकुम्भराशयो वर्तन्ते देवानाममृतं स्वामिसरासि पुरैव
 स्थापितं । काष्ठार्थं दिग्देवताः सन्त्येव । पयोर्थं, मेघा आज्ञापि-
 ताः । अलंकृतयः कविनार्पिता एव । अन्यदाज्ञापनीयं भवति तस्मा-
 द्भवानेव शरणमिति तथास्त्विति तेनेक्ते । गृहीत्वा द्रव्यजातं
 तत्तद्योग्यं जने तत्तद्व्यापारे नियोजयामास । तथा हि । कामदाने
 शङ्करं । सुरभिद्रव्यसाधने वसन्तं । आशुगमनागमनव्यापारे वा-
 युं । चन्द्राम्बरमणिग्रहणमोक्षव्यापारे स्वर्मानुष् । वनिताजनस-
 त्कारे मदनम् । अतनुदीपप्रबोधे चन्द्रम् । आर्याज्ञापालने स्कन्दम् ।
 गीतादिश्रवणे वैश्रवणं । सर्वव्यापारेषु मङ्गलम् । इति ।

समास्तारेषु भुतिविषु देवेषु च नरेषु च ।

विभ्रं निभ्रं विशेषेण यद्व्यासोभूतं गभारतैः ॥

ततश्चाष्टवर्गस्तानमाचरितुं प्रवृत्तस्तत्कालजातलक्ष्मीस्मृतिः
अचिन्तयद्देवः । लोके सपद्मत्वेन सपद्मोपि कासारो - भुवनाधारे
भवति । सकमल एव चन्द्रो दोषाकरोपि सर्वज्ञचूडामणिरुप्यति
लभते । सम एव सर्वैः श्लाघ्यते । सश्रीकः स्वयमधर्मपुरुषोति
चण्डीं वशवर्तिनीं कुरुते शिवः । इति । अत्रान्तरे विदितप्र-
भुभावः उष्णरश्मिः सार्धकयन् मित्रमावं प्राप्य करवीरपुरं ।
तत्र च क्षीरपारावारकन्यां ।

भाषास्मरहयहेपा शेपाम्बुजलोचना शिरोभूषा ।

शेपाहितरूपयोषा सैषा मय्यस्तुकलितपारितोषा ॥

इति स्तुत्वा तथाप्यागमनकारणं किमिति पृष्ट्वा बभाषे ।
देवि शृणु देवः श्रीनिवासः भुजङ्गराजशैले निवसतीति ज्ञातमेव
खलु । स हि शरीरजातपीडया दूयमानमनाः काचनलताङ्गी
कमलां कमलपाणिमाश्लिष्य पूर्णकामो भवामीति त्वामाह । तद-
न्न शेपाचलगतया भवत्या भवितव्यमिति । अथ क्षणादेव कर-
वीरपुरान्निर्गतयोः सूर्याभिधानरमणीययोः स्वच्छायाहादकयोः
पुष्करोद्भासिकरयोः गगनमध्यास्थितिश्लाघयोः शेपाचलनिकटं
प्राप्तयोस्तपनक्षीराब्धिकन्ययोः प्रथमागते दिनेशे श्रुतदृष्टत-
त्कार्यः देवागता देवीति विज्ञापयति तस्मिन् आश्लिष्य तमाह ।

श्रवणोल्लासकृद्यन्मे ताराश्वासनतत्परः ।

अनुभूतरसाश्लेषः सूर्यं जैवातृको भव ॥

इति । तदनन्तरं च मातां तदनुरूपदेहस्थितिः तथा सह स्वा-

मिसरस्तीरे क्षणगाघीनः तां विगलितवेद्यान्तरामकरोत् । तद-
लक्ष्मीकरकमललापिततैलः पार्वत्या स्नानार्थमाहूतः स्नानपीठमा-
रुहः । तदा काश्चिदवसरपाठकः पपाठ ।

घनीभूतस्नेहैः प्रथममभिलिप्याञ्जसदना
द्रवीभूतौलेपं तदनुरमणं सा कृतवती ।

हृदिस्थैः सुस्नातं मुरसनिकरौश्चित्रमधुना
कटाहस्थैः स्नातुं हिमगिरितनूनाह्वयति तम् ॥

तत्र काचन भीमसेनतनुरिवोत्क्षिप्तघटा काचिद्विन्ध्याटवीव
महाकरीरा काचिद्रजपङ्क्तिरिव मदोदकधाराकलिता काचिच्च-
कोरीव निशोल्लासितचन्द्रजीवना काचित् त्रयीतनुवत् कुङ्कुम-
क्तकमलोद्भासितकरा काचिद्विष्णुवत् पाणिधृतकमला देवं वनि-
तामनता स्नापयाम्बभूव ।

अथा कल्पादिभिरात्मानं धत्कृत्य शमी शमीमानाय स्थापि-
तनान्दिः नारायणपुराभिगमनमतिं चकार देवः । ततश्च सुशोभ-
योगनक्षत्रयुनि मृदितपद्मावतीदृष्टिनि मुदिताकाशभूभुनि दिव-
से यामभागे वक्त्रेषु चलसता कलधौतवर्णेन सरस्वतीपञ्चकेन युक्त-
हंसयानः पुरतः । चन्द्रवर्णावहीनमाली शिवावुत्तरतो गजेन्द्र-
गमनी दक्षिणतः शचीपुरन्दरी शरणातकीर्तिकालिती वरुणस्कन्द-
पश्चिमतो यमतुः । अन्याप यथायोग्यं निर्जरहृदयानन्दकन्दौ रति-
मन्मथौ च ज्येष्ठापादोऽङ्गवल्ली पुनर्वसूत्सितौ सूर्यमुषाकरी च
मदिष्टदायी नमदिष्टदायी रसानुरूपौ नरसानुरूपः ।

लसत्स्वरूपोनेलसत्स्वरूपो मध्ये ययौ तात्पर्ययः सलक्ष्मीः ।

एवं क्रमेण नगजाताभिरामं कतिचित्पन्थानमतीत्य नत्वा
च कापिलेश्वरं रुष्णस्येव महासुवर्णमुखरीतिख्यातां शुकाभिधानां
व्यक्तिं दृष्ट्वा नदीं च तीर्त्वा महाकल्पसदृशेन वैवाहिकजनेन
केनाचिदिवसेन च सामोदं प्राप्य नारायणपुरवाशोद्यानपुष्पवाटि-
काप्रदेशं दृष्ट्वा च वियद्भूमिपालं शान्ते चान्योन्यपटवासप्रक्षे-
पव्यापारे । व्यासस्येव पुराणागमख्यातस्य रुष्णस्येव महा-
विटपालिच्छायस्य मेरोरिव नगललामस्य सुकृतिन इव महाछा-
यास्थितेः सुकलस्येव दृष्टमसवस्य समराङ्गस्येवेतस्ततः पत-
च्छिलीमुखस्य सुरेश्वरस्येव सहस्रनेत्रस्य चैत्यरसालद्रुमस्याल-
बाले क्षणमासीनः पद्मावत्याः विरहविनोदनार्थं कल्पितं मन्दिर-
मव्युवास । तदनु भरालकस्तमुवाच ।

पाकस्थानं हिरण्यस्थलमथ च मधोरुक्सवस्थानमेत-
त्प्रहादस्थानमेतत् कविवसतिरियं शम्बरस्थानमेतत् ।

भात्येवं गेहमेतत्पुनरसुरमणीसात्कृतं तादृशं चा-
प्याश्रयं श्रीनिवासप्रभुवर विबुधोत्तंस ते मोदहेतुः ॥

किंचैषा देव्या धरायाः प्रसादभूमिः चेटी मल्लिका नामास्मन्मु-
खेन विज्ञापयति देवम् । मन्मन्बन्धिनो वैवाहिका यथायोग्यं
तत्तत्स्थानेषु स्थापिताः । तथाहि ।

मेघवृषभादयो गोष्ठे । मर्तृदारिकाकण्ठ एव नक्षत्रमाला ॥
रम्भादयः प्रमदवने । कविबुवकलानिधयः मुवाधीतप्रासादेषु ।

१ नगजा पार्वती तयाऽभिरामम् । पक्षे नगजा नाम वृक्षाः । २ महान्तध-
ने सुपुत्रार्थं तैः मुखरी नामिनी । (' रत्नकरणे स्वमुखकुक्षेभ्य नपतंख्यानेम् '
गौगादिस्नानार्हाण् ।) पक्षे सुवर्णमुखरीति प्रसिद्धं नदीनाम् ।

सौधाग्रे केतुः । मन्दः सभाबहिर्देशे । भुजङ्गावली नरेन्द्रभवने ।
अन्ये सर्वोपे सुर्मनोगणा बाह्योपवने । अपि तु ।

धनुः शस्त्रशालायां प्रास्थाप्यमुद्याने वा । तारा आङ्गिरस्य
निकटं प्रापणीया चन्द्रस्य वा । देवेन सह गतः सविता वसुदे-
वो वा सूर्यो वे ति वेतुमिच्छामीति । देवेनाप्यनाकर्णितकेन
कथय मरालक कदा त्रियामा विरमेत् ।

प्रहस्तपीडने योग्यो नूनं कुम्भप्रमाहरः ।

कुचाभोगः सरोजास्या हनुमानिव राजते ॥

प्रियकामितसौन्दर्यं विलसत्चारकेक्षणम् ।

पुनः पश्यामि तद्वक्त्रं चन्द्रविम्बमिवोच्छसत् ॥

इति चिन्तयन्नेव तां निशामनैषीत् । एवं स्थिते स्थितकमल-
वृन्देषु मिलिन्देषु कथं कथमपि प्रियचाटुवचनपरिपाटीनिबुवन-
स्निग्धामु मुग्धामु अन्याङ्गनालिङ्गनाचिह्नदर्शनकोपसंजातकटु-
वचनमण्डितासु राण्डितासु उपसंभारजनसंदर्शनचकितता-
रकास्वभिद्यारिकासु कामिमिथुनमनोरथप्रहरणायुधेषु कूम्भघ-
णायुधेषु । आप्रातःकालपरिपालननागरूकश्वगुरदन्तधावमा-
नममयकृतनिबुवनेषु पांसुलाजनेषु भक्ष्यन्नमोत्लवमानशेषाचल-
बानरोष्विव राण्डितद्विजवसनेषु महाराजसैनिकेष्विव आकुली-
भूतशृङ्गेषु बालापचितकुमुदेष्विव नराङ्कितशृङ्गेषु अपुरोभागस्थि-
तमन्त्रिजनसंछापपरदशवदनेष्विव पश्चात्प्रापिनकण्ठमालेषु ग्राम्य-

१ शनिः भास्वतपुस्तक । २ नरेन्द्रो विषयः राजा च । ३ सुर्मनोगणाः

देवदत्तः पुण्यादि च । ४ बृहन्नरैः । ५ पुत्रप्रदं गविना विना गृह्यं ।

जनपालितशुकेष्विव किञ्चिन्मलिनपत्रेषु बहुव्यापारव्यग्रवाणि-
 ग्जनेष्विव अक्रमेवोष्टितनीवीषु मत्तमङ्गकुपितेन्द्रेष्विव मुक्तपयो-
 धरबन्धेषु नलकूबरेष्विव दन्तदष्टरम्भोरुषु नमुचिशूलाघाततदून-
 गजेन्द्रेष्विव आयस्तकटेषु निर्मुक्तेष्विव मुक्तकञ्चुकेषु कौस्तुभेष्विव
 मनोज्ञभणितोल्लसितेषु वेनेष्विव गलिताङ्गरागेषु अप्रगल्भकाव्ये-
 ष्विव विप्रभ्रष्टालङ्कारेषु तरुणीजनेषु वारुणीमनोविलासेष्विव
 अनुभूयमानशेषसुरतमुखेषु जाते जगन्मङ्गले प्रभातसमये क-
 स्मिंश्चिद्वाजमन्त्रिणि समागत्य कृतमङ्गलस्नानेन देवेन भवित-
 व्यम् अयमयं त्वरयति देवः कल्याणमण्डपिकाप्रवेशाय वि-
 यन्महीपालः सूर्यश्चेति वदति श्रीनिवासस्तु तथा कृत्वा स्वय-
 मेवागत्य राजाकारितः सभां प्रविवेश ।

तत्र तु वैवाहिकानां परस्परं पारिहासपेशलाः वाचः मसरन्ति
 स्म । तथा हि । कन्यापसंगाः स्त्रियः । भुजङ्गादत्तमानसे वारुणि
 कुङ्कुमेन सत्कुरु भालम् । पितामहाश्लेषरसिके सरस्वति हरिद्रया
 लिम्प कुचकुम्भौ । चण्डि पार्वति पुरतो मव । गुरुद्वयपयोधरे
 तारे स्वीकुरु वीटिकाम् । तापसहितालिङ्गने ऽरुन्धति आसन उ-
 पविश । इति ।

तथा च । वरपक्षगा वनिताः ।

पांडितः स्तनमारेण तव पीनपयोधरे ।

धरे विर्यन्महीपालः सिद्धार्यो भूमृदप्यमूत् ॥

१ शरीररक्तिमा अक्षराद्यः प्रसिद्धः । २ आकाशस्य राजा यश्च तन्नाम ।
 ३ पृथिवीपालकोपि ।

कां चन प्राप्ति । सुप्रलम्बस्तानि इत एहि । मातङ्गगाभिनि किं
ब्रूहि । दोषाकरमुखि कं स्वेयं । अवरलसद्गागे श्रान्तासि । इति ।

अथ तस्मिन् व्यतिकरे ।

ब्रय्यन्तेर्यदवर्णि यच्च त्रिवुधैराश्लेषे यत्तापसै-

राध्याये ब्रजवल्लभीभिरनिशं चाश्लेषे यत्सम्भ्रमार ।
यंचालम्बि समुद्रराजमुतयाप्याराधे मदेशिके-

स्तच्चाक्षालि पदं वियम्रपतिना कन्याप्रदानोत्सवे ॥
किं च ।

अद्भुतस्य दृशाननो नखरणेर्ब्रह्माण्डभाण्डक्षितिः

स्पर्शस्य प्रणतेः कयाधुतनयः संकुट्टनस्योरगः ।

यात्रायाः पितरो द्युद्रोकतटिनीपांसोर्महत्त्वं विदु-

र्यस्य श्रीचरणस्य तं नृपवरः प्रक्षास्य धन्योऽभवत् ॥

अत्रान्तरे तत्कालयोग्यगीतिकां पपाठ तदुचितो जनः ।

नपा हि ।

याः प्रोक्ताः सुरपारिजातहरणे या भूमिर्भौन्मूलने

याः कंसस्य निबर्हणे कुवलयपीडस्य याः संद्वतौ ।

ताभिः सम्प्राप्ति नूतनेतरगिरां श्रेणोभिराशास्महे

कल्याणं कमनीयनीरजदृशोः पद्मावतीरुष्णयोः ॥

क्रोडस्थित्यतिमुन्दरः सर इव स्वैरं शचीवत् पुन-

यो हर्षदागदापनोदनपटुर्विश्वम्भरानन्ददः ।

नक्ष्मीवन् क्षितिपालशौरिमुत्तयोः पाणिग्रहे मङ्गलं

दद्यात्पद्मगरानशैलवसतिः क्रोडावतारो हरिः ॥

तिर्यक्तीर्यगपाङ्गपङ्क्तिवलनव्यानत्रयमिश्रित-

स्मेरात्ययुतिमूचितस्मरकृता वेगातिरेकक्रमा ।

सानन्दा हृदि साम्यासूयकवचोलीकप्रकोपा बहिः

पाश्वेत्पा कमला विवाहसमये दद्याच्चिरं मङ्गलम् ॥

रेन्वालीभिरलंकृतो विविरिष मेढूत्प्रवालद्युति-

वर्णीहस्तद्वातिपल्लवकुलमेष्ठश्च गाणिक्यवत् ।

पद्मोच्छ्वासकरस्तथा हरिरारव श्रीश्रीनिवासप्रभोः

पादः कृष्णवियन्नृगालसुतयोः कुर्यान्महामङ्गलम् ॥

इति । अथ नृम्पाते मुहूर्ते सावधानेन स्थेयमिति भणति
पुरोधोद्वये वादयति घण्टां ग्रामगणके वाद्यमानेषु-तुर्येषु गाय-
न्तीषु तद्देशभाषाकुशलासु चिरंष्टीषु पठन्तु विविधमन्त्रान् ब्राह्म-
णेषु आकाशभूषेपि आनन्दामृतसरोमज्जन्मानसे पद्मावती देवी
स्वाञ्जलिकलिततन्दुलान् श्रीनिवासस्य मौलावाक्षिपन् देवोपि
बध्नाः । अत्रान्तरे । रानगुन्याः सखी मदनकलिका धरामवा-
चन् । देवि पश्य पश्य ।

नानारत्नमया इवाब्जमवया श्रीवञ्जरेखान्विताः

किं चैते प्रमदाश्रुनीलमेलिता सच्चन्द्रकान्ताः पुनः ।

नक्षत्रनायकमस्वकेम्बरमणी रत्नेदितास्तन्दुला

मुक्तास्ते तु करप्रवालललिता हृत्पद्मरागान्विताः ॥

नतः प्रथमं देवो देवीमवलोकयन् । यस्या वदनमिव कुवञ्च-
यलोमनीयं नयनयुगुलं नयनयुगुलवदब्जनुन्दरं वदनम् । कुचपु-

गवि घनघटाकारमञ्जुलाकुन्तलाली कुन्तलालीव सारङ्गत्रपादा-
 यिनी कुचयुगुली । किं च कटासः सुतीक्ष्णोऽपि कृष्णः कुचभार-
 पर्वतस्वरूपोऽपि गुरुः । अपि च मौलिर्वक्रकचोद्भासितः कटाक्षो
 नवक्रकचोद्भासितः । कैश्यमरविन्दमुन्दरं नयनमरविन्दमुन्दरम् ।
 खशोभितो मध्यभागः नखशोभिः पाणिः । वसुधासदृशं
 जघनं नवसुधासदृशोदररसरसः । वदरसस्निग्धं वदनं नवदरसस्निग्धं
 कण्ठस्थलम् । मन्दो मुग्धभावः अशनिर्वियोगः ।

अनन्तरं सापि तमपश्यत् । यश्चाकारेण प्रतापेन च स्मर-
 विद्वेषी । यस्य च वदने राष्ट्रे च द्विजा मुक्तोपमाः ।
 यस्य च वाहनं मुखं च द्विजैराजः । यस्य चामीकरो-
 ज्ज्वला गजा उपस्कराश्च । यस्मिन् रक्षति क्षितिं चित्रभित्तिश्च-
 न्द्रशालासु । बन्धदर्शनं विदग्धमुखमण्डने । प्रयोधरोच्छेदः
 शरदि । प्रमूढानुरक्ता मृद्धा न गजाः । अमानो नोल्लासिताः सुहृदो
 न वाचः । विप्रसबोल्लासिता दशा न स्त्रियः । मत्कुणभूषिता गज-
 शालाः न कुड्याः । अस्त्रैस्तत् ।

शश्वद्यः सुरसोर्भिकः कमलिनीवर्गं न विस्मापये-

त्तत्पाणिश्च तदीक्षणव्यतिकरो रागानुबन्धोज्ज्वलः ।

स्वचिक्रे कमलापतिस्तदुभयं पूर्वं बबन्ध स्वयं

कामार्तः किल साहसादिव गले माङ्गल्यसूत्रं ततः ॥

१ पक्षे स्म-रविद्वेषीति छेदः । २ मुक्ताणां मौक्तिकानामुपमा यस्याम् पक्षे
 मुक्ता इव मुक्ति प्राप्तिता इवेत्यर्थः । ३ चन्द्रो चन्द्रश्च । ४ पर,— । अमी-
 क्तोऽज्ज्वला इति छेदः । पक्षे चामीकरं गुरुर्यम् । ५ अ, मा नो, न, इत्य-
 व्यानानि निषेधार्थानि । पक्षे मानेन ऊमा मानोना न मानोना अमानोनाः अग-
 र्ण्य उक्तानि । ६ मत्कुणा इत्युपनिषाः करिणः पक्षे प्रसिद्धाः ।

ततश्चातिक्रान्ते लानहोमविभो विषडूपाळः चादरं श्रीनि-
वासमनीगदत् ।

आशेषाचलमासनुद्रममरदमां पालयाद्राविडं -

सीणोसास्वरथेमपति च समुद्राब्धं सकेशायुधम् ।

अन्यत्किंचिदपि मदेयमवनौ देहश्च ये बान्धवाः

सर्वं तेद्य समर्पितं तदधुना त्वन्मुद्रया मुद्यताम् ।

किं च वराहदेवो नागतः प्रायेण भेदारतायामपि साम्यसूय
इति भाति ।

अय चागतेषु यथाविभवं यथोचितं सर्वेपि संमानिताः ।
शेषाय कञ्चुकः इन्द्राय चामरश्रीः चन्द्राय नक्षत्रमाला दत्ता ।
अन्येपि च देवाः सुमनसो जाताः । परं केनचित् जातिहीन
इत्युक्तत्वात् वसन्त असुमनाः आसीत् । शेषः दीर्घष्ट इत्युक्त-
त्वादहितोच्छसितोभूत् । बहुभक्षणाद् वैश्वानरः सहेतिर्जातः ।
तत्र मम को वापराधः । अपि च देवस्य पुत्री गङ्गा नलिनी वा
मालती वा न सन्देहो गतः । अन्यच्च किञ्चित्कालमत्र स्थितेन
भावितव्यम् । इति तच्छ्रुत्वा देवोपि किञ्चित्स्मेरवदनः प्राह ।

आर्य मनसात्रैवैनं स्थितं जानातु भवानधुना त्वमनुजानातु वं-
राहदेवाभिवन्दनाय यामि शेषाचलमित्युक्त्वा च । कथं कथमपि
अभिनवकन्याविरहदूनी घरावियडूपाळी सात्वय्य सपरिवार-
स्तेनाज्ञतः पद्मावत्या सह निर्गत्यामस्त्याश्रममासाद्य गरुडवने
सर्वानमरगणाननुज्ञाप्य फणीन्द्राचलमगमत्क्रमेण ।

१ भृष्टृषी, भूदेवी च दारता स्त्री त्वं स्तन च । २ जातिपुष्पहीनः पक्ष
स्पष्टम् ।

तावुमौ श्लाघ्यसुरती सततं प्रमदोज्ज्वलौ ।
 श्यामी पद्मावतीकृष्णौ रेमाते पद्मगाचले ॥
 श्रीनिवासोन्यावेद्वद्वचोलङ्कारान्कटकादिकान् ।
 कवये वेङ्कटेशाय श्लेषमेव हि दत्तवान् ॥
 सत्कविना येन यथा पदपाक्षरामिषभावद्वयेन ।
 जनता सुखिता सततं वेङ्कटमूपालचन्द्रेण ॥

गुरुगुरुपया यं दुष्करं स्तोकलोकैः
 प्रकटितानेनकीर्तिः सादरं वेङ्कटेशः ॥

विरसमयहृदिस्थं पूरयन्काव्यमेतत्
 कावारेष च तदिष्टं श्रीनिवासः कृतार्थः ॥

इति श्रीमदशेषकव्यपारावारगमननीकायमानचरगाभिवन्द-
 नवृकगडीरवाचार्यमूरिहीरान्तेवास्यन्यतमस्यास्त्रिष्टरननापटोः स्व-
 कीर्तिकदम्बधवलितदिग्भित्तिवेङ्कटगिरिनिशासिनेङ्कटक्षमापालगुगु-
 ष्माश्रितस्य अग्रयामापादितसाहित्यकलस्य कविमशकशिखोर्दं-
 शिकचरणसरसोरुहसमर्पितनिनमुत्तस्य वेङ्कटेशस्य कृतिषु पूर्वः
 श्रीनिशासविलामो नाम श्लेषोत्तरकाव्यचन्धः पर्याप्तः पञ्चम-
 उच्छ्वासोपमम् ॥ ५ ॥

१ भातिश्चनम् । एतन्नामकालङ्कारं च ।

श्रीः

श्रीनिवासचम्पूः ।

उत्तरविलासे

प्रथम उच्छ्वासः ।

छत्री यस्त्वचलेन गोपरमणीवसोरुहैः कन्दुकी
यो वै कालियनागनायककृष्णभोगेन रङ्गी च यः ।
देवैः किंकरिणेऽब्धिना भवनिने नागेन पर्यङ्किणे
कालेनायुधिनेऽङ्गनेन रथिने देवाय तस्मै नमः ॥
सर्वत्र सुमनोदन्दे रससौरम्यशालिनि ॥
पदं नृसिंहसूरिश्च ममामोदाय कल्पते ॥

अथ कदाचित् स्वामिसरसो नातिदूरे कस्मिंश्चिद्धतामण्डरे
श्रीमत्या पद्मावत्या सह विहरति श्रीनिवासे देवतः किञ्चित् प्र-
सरतु दृष्टिः प्रणमत्ययमत्र विपुलकटकोन्नतिर्गाधिरानोत्र नगा-
धिरानश्च भूभृत् अत्रायं महाप्रतापशाली नलः अत्राय-
मनलो देवः अत्रायमगदः पुरन्दरो नागदो गरुडः अयं भोग-
द्वयो वासुकिर्नभोगद्वयः सूर्यः त्रिनयनसमुद्भवः स्कन्दः अत्रिन-
यनसमुद्भवश्चन्द्रः सचिनन्दनः ऋष्यशृङ्गः अत्रिनन्दनो दुर्वासा-

श्रेति निवेदयति वेत्रपाणौ । तालछलितेतिवर्धितरागे शङ्कराभरण-
मिलितेचित्ररथगाने । भव दत्तावधान इति सम्प्राप्तहरितत्वे
ऋषिरूपे तथैव तादृशे पद्मावतीस्तनद्वन्द्वे चेति पक्षिरूपे मणति
शुके । सूर्यनन्दनत्वान्मन्द इति च्छायापुत्रं नतापकारित्वात्कल-
ङ्कीति चन्द्रं सहेतिवात्कृशानुभावमावहतीत्यग्निमपहसत्सु विदू-
षकेषु उद्यानद्वारपः सविनयं व्यञ्जितपत् । देव द्वौ मूदेवावागतौ
देवं द्रष्टुमिच्छतः ।

श्रीनिवासः—शीघ्रं प्रवेशय ।

तनस्तावागत्य यथाविधि कृतोपचारानुपविशतः स्मः ।

प्रथमः—

शङ्खचक्राब्जकरयोर्यात्रात्रासितहंसयोः ।

लसत्पयोधरद्युत्योर्दम्पत्योर्भद्रमस्तु वाग् ॥

द्वितीयः—

कलापैः कटापी च तादृशेण तार्क्षी लसन्मीलिकोद्दामहारेण हारी ।
रमाकाश्यपीचार्यपाङ्गैरपाङ्गी सदेवोस्तु मद्राचि दत्तावधानः ॥

श्रीनिवासः—निर्द्वैता वयमाशीर्भ्याम् ।

प्रथमः—भयद्वेषिणश्च ।

द्वितीयः—सदाश्लेषविचक्षणो भग्नानिति द्रष्टुमुत्कण्ठितं नश्चेतः ।

तच्छ्रुत्वा साहित्यसारमञ्जूषा कमलिनी प्राह । न केवलं य-

च्चमामेव किं तु वनितानामपि ।

श्रीनिवासः—चन्द्रवचनेनालं कुप्येद्देशी कमलिनी ।

प्रथमः—देव कुपिता कुलजा कान्ता तप्तकनकमालिकेव को-
पागमेधिकां रश्मिं वहति ।

श्रीनिवासः—क स्थितिर्युवयोः ।

द्वावापि भणतः—

नदी वेगवती दिव्या नागाचलविभूषणम् ॥

दैवं स्यात्तारकानन्दो यत्र सा नः पुष्टिं प्रभो ॥

श्रीनिवासः—तत्र कीदृक् राजा ।

द्वावापि—

अहीनगुणमृन् माति नयनग्रहकारकः ।

गजदानवुरीणश्च तत्रत्यो राजशेखरः ॥

श्रीनिवासः—प्रजा कीदृशी ।

द्वावापि ।

उन्मृन्मालनी मौली भोगिभोगाः करे स्थिताः ।

उतंसे चाञ्जकलिका यत्र संस्थितिरालिनाम् ॥

कमलिनी— । सम्मितं । अहो चतुरता कवितायाः । यत्का-
श्चो काराी च युगपद्वर्णिता ।

अत्रान्तरे । कंचन मृङ्गं सितसरोजमलंकुवाणं दृष्ट्वा श्रीनि-
वासः प्राह ।

नदन् किं वक्ति सारङ्गः पुण्डरीकसमीपगः ।

रानि तच्छ्रुत्वा द्वयोरेकः—देव ।

निकटस्थेऽभयोस्त्पद्य सारङ्गवरदे त्वाये ॥

द्वितीयः—

वरदस्तद्युगुलयोः श्रीनिवास भवानिति ।

कमलिनी—

केशैरास्येन च हृता स्त्रिया ते सम्पदावयोः ॥

आकर्ष्य च दरदालितासेतपरोजदामोदामगयेसर्वङ्गपेण क-
टाक्षकलापेन नन्दिततद्वाचि देवे । प्रसन्नमनसं विदित्वा प्रथमः—

हस्तश्चापं त्यजति बहतो लोचने जीदनाशां

चित्रं चेतस्त्यजति रसना वाञ्छति त्वद्विपुणाम् ।

हंहो गां च त्यजति वदनं स्वीकरोत्युतमाङ्गं

युद्धे जाते गुणविनिमयः श्रीनिवासक्षितीन्द्र ॥

द्वितीयः—

विज्यश्च चापवदये रथवाट्टिचक्रो

भाणालिवद्गति हन्त विलक्षलावम् ।

स्वस्यैव सौख्यततिवच्चपलायमानः

श्रीश्रीनिवास नृपचन्द्र तवारिवर्गः ॥

पुनः प्रथमः—

नेत्रयोः शरजालानि कीर्त्या चापश्रियं वहन् ।

ज्याकर्षणपरः शत्रुर्दष्टः श्रीवेङ्कटप्रभोः ॥

द्वितीयः—

प्रतिकलमनुभुकरसो वाहेन्यनुकूलगमनरुतचितः ।

चरति भवानिव तेरिर्भूत्कटकेषु वङ्कटक्षमेश ॥

श्रीनिवासः—

चक्रं वा श्रियमपि वा तादृशं वा शेषनागराजं वा ।

दयां सत्कावेवर्यां तुष्टेन सदा न पात्र सन्देहः ॥

गाहित्यसारमञ्जूषा कमलिनी प्राह—

मधुरालापद्विजकुलमुपसपातैकमुन्दरप्रकृतिः ।

भृष्टमुपपन्नगाद्रिर्दृष्टः श्रीश्रीनिवासभूपश्च ॥

तच्छ्रुत्वा द्वावपि ।

अरिरूपं चक्रं श्रीरधिकमलस्या पतत्ययं तारुण्यः ।

नागो विषमोहेतोयं दययालं श्रीनिवास भूप तव ॥

ततश्चातिभूमिं गतः संतोषेण बहुधा संमान्य महाकवी ।

विना सुरमणीं देवः सर्वाण्यामरणान्यथात् ।

तथा पद्मावती ताम्यां ददौ त्वं नायकं विना ॥

ततस्तयोर्विधास्थानं गतयोर्हंसशुकयोर्महाकव्योर्देवोपि पद्मा-
वत्या सहान्तःपुरमभजत् ।

जृम्भन्नवरसोल्लासा नानाबन्धमनोहरा ।

मदीयकवितेवेधं क्रीडा रेजे तदा तयोः ॥

इति श्रीमद्वेङ्कटान्वरिमहाकवीन्द्रकृतौ श्रीनिवासविलासचम्पू-
काव्ये उत्तरविलासस्य प्रथम उल्लासः पूर्णोऽयं ज्ञेयः ॥ १ ॥

—०:०—

द्वितीयोल्लासः ।

अन्यदा तु कचिच्चक्रग्रहणव्यग्रया चरणमुखरक्तराजहंसमि-
थुनविवटनपरया मानिनकविनिकरया अनिमिषरुद्धम्बदत्तकटा-

१ विषाचलः । २ तत्ररूपं अरायुक्तं च । ३ अधिकमलेषु स्थिता । ४ प्र-
कृतमभिप्रेयता कमलमपिवादिनात्ययः । ५ शेषः पूर्ववत् । ६ विषयुक्तः
विषमस्थलयुक्तः । ७ देवमाणे । श्रीव । ८ नायकमलङ्कारविशेषं च पतिं च ।

क्षया अनुगृहीतपुण्डरीकया लालितकमलाशयया स्वसमानचर्यया
 देव्या पद्मावत्या सह कुत्रचित् सरसि विहृत्य तत्रतमुवि अक्ष-
 क्रीडारतस्य श्रीनिवासस्य नयनसरणिमुपजगाम कविकदम्बम् ।
 तच्च प्रतिनन्दितागमनं यथायोग्यं उपाविशत् । तत्र कश्चन
 मभिनवं द्विप्रं विलोक्य देवः प्रपच्छ । कवे नीलकण्ठकिमर्थ-
 मागमनं भवत इति ।

सोऽपि विहस्याब्रवीत् । देवाहमपि तदेव चिन्तयन्नागमनं निदानं
 कलयामि ।

तथा हि । भाग्यवन्तं भवन्तं द्रष्टुमागतोऽस्मि इति साधारण-
 सराणि । याचितुमेति स्वलाघवप्रकटनम् । माद्विद्याप्रकटनार्थ-
 मित्यात्मस्तुतिमहापातकम् । ग्रामं गच्छंस्तुणं स्पृशतीत्यादि-
 वन् प्रकृतविरुद्धालापः । इन्द्रचन्द्रसमानस्य तव दर्शनदैहिका-
 मुष्मिकफलमिति मन्दिचरणानुचरणप्रसङ्गः । अस्तु वा यः क-
 श्चन हेतुः । तथापि दर्शनयोग्यगुणकत्वं देवे न पश्यामि ॥ दा-
 नधारार्द्धीकरत्वं त्वदन्तावलेष्वपि । सदाचरणरत्नभूषितत्वं तव
 वनिनानेष्वापि । सूर्यप्रतिपन्थित्वं तव प्रतापेपि । अथ वा महा-
 नुभाव इति गुणामि चेत् रुशानुभावं वहतीत्याक्रन्दते शत्रुवर्गः ।
 विद्वन्मु प्रीतियुक्त इति चेत्कलावत्कोटयस्त्वकीर्त्या तिरस्कृ-
 ताः । सुन्दरोमीति चेत् प्राग्जन्मानि कांचन सुन्दरानां हरता
 त्वर्गवापराद्धम् ।

गांतमशास्त्रप्रकियामु कुशल इति चेद्दुः प्रयत्नावर्मात्र ना-
 नामि । प्रथमं दर्शकरोपि गुणं न द्रज्यम् । शब्दराजान्नचतुरो-

सीति चेत् तद्वितविचारं न करोषि इति अभक्तानां वादः । वे-
दान्तशास्त्रप्रवीणोसीति चेत् वेदनयाक्रान्तो न कापि भवान् ।
मदनागमदृष्टोसीति चेत् तदा विद्वन्निकुरन्वपरिपालनदीक्षाधी-
रेयतापिशुनकरगतवीरवज्रयेक्षणं वितर द्दष्टिम् ॥ अस्तु वा यं
कञ्चन गुणमादाय दर्शनयोग्यता । तथापि नावयोर्विन्दवर्मा-
क्रान्तयोरुचितः समागमः ॥

निरतो यशःप्रसारे भवान्यतो वैशयप्रसारेहम् ।

काहं क्व भवान् राजन्नवनीपस्त्वं वैनीपोहम् ॥

दूरीकृतकलिर्यस्मात्तस्मादस्य विभक्तिकः ।

न चापि मदनासक्तो युक्ता तेह्यवनीपता ॥

सरलप्रियोस्मि शम्युच्छासी पुन्नागमुप्रियश्चापि ।

सत्सुमनोवृत्तिरपि प्रभुर्वयं ततोवनीपता मेमूत् ॥

अथ तत्र हंसकविः प्राह । देवाहमेवं जानामि ।

भूदेवेन्द्रः कविः शश्वद्राजमानगुणोत्तरः ।

अयं स्वत्समतां धत्ते देवमानवशङ्करः ॥

ततः शुक्रोवदत् ।

श्रीनिवासाम्बुजमुखविकासकपदावलिः ।

अनन्तोच्छासमाधत्ते हंस एवेति विद्महे ॥

ततः कमलिनी प्राह । मुकुटे । जम्बूजजम्बूजचिन्दुज्जलजवज्ज-

वालज्जालवन् । इतीयं समस्या पूर्णमिति । ततः नीलकण्ठकविः ।

वर्षालङ्करणं तनोति नितरां यज्जीवनं प्राणिनां

सूर्यानन्दकर विप्रारि भुवने यद्दीवरोच्छासकम् ।

१ तेषाम् भक्तानां हितस्य विचार्यम् । २ पक्षे तद्वित्ताः प्रत्ययाः । ३ वेद-
ना यन्तना तथा पक्षे वेदनं नयनं चाक्रान्तः । ४ यावज्जीवः ।

भात्युच्चैर्यशसा कदम्बकमिदं श्रीश्रीनिवासप्रभो-

जम्बूवज्जलबिन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥

श्रीनिवासः— महारुवे नीलकण्ठ सर्वतः श्लाघा ते वाणी ।
अपीदानीन्तनं काल वर्णय ।

नीलकण्ठः—

भवान्हि सद्यपपराङ्मनाशं चक्रे लसद्यपपराङ्मनाशम् ।

द्विद्विदशेत्यक्षरमावधानो भूयान्मदीयाक्षरमावधानः ॥

श्रीनिवास — अवहितोस्मि ।

नीलकण्ठः—

विघटितचक्रो विगलितहरिमण्डल एष वीतनेत्रमुखः ।

सायन्तनकालस्ते रिपुरथचर्या चरत्यये देव ॥

किं च ।

हरन् सच्चक्रसंतोषं तमो निपुलयन् बहु ।

देव सायन्तनः कालः भाति दुष्प्रविकाव्यवत् ॥

अत्रान्तरे द्वारपालेन सविनय प्रवेशितः कल्याणिधिनामा क-
विरागव्य दक्षिणपाणिमुन्नमय्य ग्राह ।

पद्मोद्भासभृदा सवीरवल्लभश्चाध्यः सुरेखाञ्चितः

पाणिस्ते वरदानगारिमहितानन्द विधत्ते मदा ।

साधर्म्यं विवरीकरीति भवतानुर्मिर्मगान् सोमिक-

स्तद्वैधर्म्यमपि प्रकाशयति म श्रीश्रीनिवास प्रभो ॥

इत्येष यान्त्या कस्या चिद्वेद्यायामुदितचन्द्रमण्डपमेवेत्या-

यमपरः कलानिधिर्विपुलानन्दं तनोति द्विगराम इति भणति वे-
लावेदके कमलिनी माह ।

उल्लासितगोकुलश्री राघोज्ज्वलरूप एष शिशिरकरः ।

चरति हरे तव चर्या तस्माद्युक्तं विभुत्वमेतस्य ॥

नीलकण्ठः ।

कमलिनीकलानिधिगुणवर्णने परेतिविस्मयः ।

हंसः । नैतच्चित्रम् ।

पद्मिनीनां परामोदो जृम्भत्यपि पयोधरे ।

श्रीनिवासे समीपस्थे द्वेषादेः क्व नु संभवः ॥

अत्रान्तरे वेलावेदकः ।

रसकल्लोलवान्मीनललामाख्यः सरिस्पातिः ।

देव चन्द्रोदये पद्मावतीषाञ्छेव वर्धते ॥

श्रीनिवासः । श्रुत्वा सस्मितम् । कलानिधिकवये सर्वज्ञचूडा-
माणिस्यार्ति । नीलकण्ठस्य सकलायाः पर्वतभुवः स्वामित्वं
कमलिन्यै सर्वतोमुत्तश्रियमन्येभ्योपि यथाकामं वित्तं वितीर्य
प्रमदागारं प्रविवेश ॥

इति श्रीमद्देवयधरिमहाकवीन्द्रकृती श्रीनिवासचम्प्या मु-
त्तराविलासे द्वितीयोच्छासः ॥ २ ॥

—०:०—

तृतीयोच्छासः ।

अन्यदा तु क्वापि चिरयति निननायके श्रीनिवासे देवी
पद्मावती कमलिनीमाह । सखि ।

अस्तं प्रयाति यमुमानुदयं प्राप्नोत्ययं पुनर्वसुमान्
कमलिनी—विहस्य । किं ततः ।

देवी । सखीडं ! न किमपि ।

केतकी—देवि कथय कथय ।

कमलिनी हं ।

किं कथनीयमपरं ज्ञातं चित्ते मुकुन्दोऽस्याः ॥

देवि—कथमिव ।

कमलिनी—

पद्मश्रीर्नेत्रगुणे शं खरमासा(?) गले च दन्तेषु ।

कुन्दभियो यतः स्युर्ज्ञातं चित्ते मुकुन्दोऽस्याः ॥

देवी—नहि नहि अन्यत् किमपि वक्तुकामास्मि ।

कमलिनी—तर्हि तत्कथय ।

देवी—मुपर्वमुन्दरो राकोमनोद्गः कमलोज्ज्वलः ।

विभ्रुराति मे चेतः ।

कमलिनी—किमपराहं मया ।

केतकी—तर्हागतं तथैव सरण्या ।

मालती—कृष्णः किं ।

देवी सहृद्धारं । नहि चन्द्रमाः कमलिनी—तर्हि अहं

प्रयातोऽन्यस्यैतदुत्तरार्धं भवितुमर्हति ।

लाप्यन्ते मनु दीपा रात्रौ मुकुलीभजन्ति पद्मानि । इति ।

देवी—कृतावहित्थम् । अयं किं ।

केतकी—नहि नहि पटवग्रस्य कम्बलेन संयोगः ।

देवी—सरोषमिव । तर्हि किं भविनुमर्हति ।

केतकी—

नायाति भवनमधुना कान्तश्रेष्ठीत्यते मनो मधुना ।

देवी सलज्जमातिष्ठत् ।

कमलिनी—दुःसहः खलु विप्रयोगः । सिंहमध्यानां मध्यानां ।

यल्लज्जापि द्वितीयो मदन इव पीड्यति ।

केतकी—कृपणानां चेति वक्तव्यम् । मां किं पुनर्द्विनरान-
विषोगः ।

अत्रान्तरे द्वारपालिका मल्लिकाऽऽगत्य । देवि वर्धसे यदेवः
श्रीनिवासः प्राप्तोऽयं भवनद्वारे तिष्ठति ।

सर्वाः सचकितमुत्थायान्तः प्रविश्य वदकपाठा अतिष्ठन् ।
ततश्च देवोपि अन्तः पुरकपाटमासारा

देवी—मन्दंमन्दम् । सखि कमलिनि तूष्णीं तिष्ठ । छलाम्येनम् ।

मालती—एवमेव कर्तव्यं एकद्विवारम् । येन देवोपि ज्ञा-
स्यति ज्ञातव्यम् ।

देवी—कस्तवं ।

श्रीनिवासः—वक्त्री ।

देवी—साध्वर्यं । नरेन्द्रालयभुवि ।

श्रीनिवासः—ल्लने श्रीनिवासः ।

१ अथैवं श्लोका—

कर्तव्यं चक्री नरेन्द्रालयभुवि ल्लने श्रीनिवासः मुपान्त्रि-

थध्याप्य द्वारिम् रघुनः शशिमुखि कमये तादृशं तावतायाम् ।

मद्रांते हेरिर्हृदि मयमयति पदपात ममः स होरा ।

कंसारीः सौदम स्युदिन यति हरा सा जगदीश्वर्यध्वी ॥

देवी—समन्दहासं । सुमन्त्रिश्रुत्वाभ्यायाम् ।

श्रीनिवासः—हास्मि रुष्णः शशिमुखि ।

देवी । सखहेलम् । कमये तार्क्ष्यराजावृतायाम् ।

श्रीनिवासः—मद्रोगे देहि दृष्टिम् ।

देवी—सरोपम् । स मम पतिपदाघातभग्नः ।

श्रीनिवासः—स को वा ।

देवी—सलज्जम् । सखी कमलिनि न जानाति अयं देवस्य
नामापि त्रिभुवनरक्षाधौरेयस्य ।

कमलिनी—भण भण शृणुमस्तावद्वक्तव्यसीमाम् ।

यन्मकरन्दरसौषे यच्च तरङ्गः सुवासमुद्रस्य ।

यच्चैन्दवकरसारो यच्चासारो मृगाक्षि गोस्तन्याः ॥

श्रीनिवासः—स्वगतम् । परोक्षेपि प्रणयभूयिष्ठानि कमलि-
नीवचनानि शीतलयन्ति मे मानसम् ।

देवी—कंसारिः ।

श्रीनिवासः—सोहमास्मि ।

ततश्च । इत्युदितवति हरी रामहासोत्पलाक्षी ।

कमलिनी देवैतावकालपर्यन्तकं क्व भवान् ।

श्रीनिवासः—सम्यताम् । तत्र तत्र वनलताकुक्षेषु राधोत्सव-
मनुभवता मया यापितोर्धरात्रः ।

देवी—स्वगतम् । अहोद्यापि न विस्मरति राधाविलासो देवस्य ।

नाराणां मानसं नित्यं पांशुलामनुधावति ।

शततारापतिश्चन्द्रस्तारामन्यामकामयत् ॥

त्वं तत्त्वमान्तरं शश्वत्त्वं वै प्राणा बहिश्चरा ।

इत्युक्त्वैव पुनः कृष्णो यद्वा दैवमदक्षिणम् ॥

प्रकाशम् । धाप्प्यमवलम्ब्य । किमत्रागमने कारणम् ।

श्रीनिवासः—सदङ्गनाशरणद्वारामिति ।

देवी—अङ्गेति साम्रेडितम् । नेदं युद्धस्थानम् ।

श्रीनिवासः—न केवलं स्वल्पयुद्धस्थानं किं तु अतनुयुद्धस्था-
नमेतत् ।

देवी । सत्रपानन्दं - कपाटमुद्धाध्यातिष्ठत् ।

ततश्च श्रीनिवासे प्रवेष्टुमिच्छति सति प्रसार्य बाहुं तिर्य-
ग्द्वारदेशे स्थित्वा कमलिनी ।

मागच्छ शोणिमा नेत्रे पद्मावत्या विराजते ।

श्रीनिवासः—

रजःस्नातासु नारीषु प्रायेणैवं भविष्यति ॥

कमलिनी—मानवतीति ध्रुवीमी ।

श्रीनिवासः—बहुधामानवतीति वक्तव्यम् । मध्यस्थासु यु-
ष्मासु किं न्यूनम् । देवीं प्रति ।

पद्मार्धं मुखवत्त्रिये कुवलयश्रीसत्क्रियार्हं च ते ।

हृग्वत्कुन्तलवन्मृगाक्षि मुमनश्रेणी मनोज्ञे तव ॥

रम्भाधिकृतिदक्षमूरुयुगवद्वक्षोजवत्सेचलं—

श्रीकं मानवदङ्गनेति चपलं नीयाच्छरीरं सदा ॥

देवी—देव सुराधिकोच्छासरीतिमेव भज । तयैव सप्रमदो भव ।

कमलिनी—देवीं प्रति ।

कोपः रुशानुभावं वहतु च मानः कुलास्त्रिया रक्ष्यः ।

देवि हितं कथयामि शृण्वेनं कथ्य मां भुनङ्ग इति ॥

१ शनं चताः सागः पक्षे एनवामकं नमयम् । २ मदङ्ग—नास रणद्वारम् ।
मदङ्गना शरण द्वारम् । ३ मदङ्गयुद्धस्था । मदङ्गयुद्धस्थां च ।

श्रीनिवासः—स्वगतम् । कमलिनीवचनमापि कर्दमस्तम्भप्रती-
र्क्षमाश्रयति । प्रकाशं ।

सृष्टशाम्यहीनां मालां च त्यज कोपमणूदरे ॥

शब्दविन्यासदोषो मे नाहमध्यापराधिकः ।

कमलिनी—स्वगतम् । अत एव देवी कुप्यति । प्रकाशम् ।
देवि शृणुमस्तावत् किंनरो गायति ।

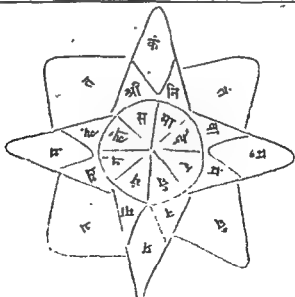
किंनरः—

सश्रीकं मानितं देवामुरसंघैर्वनप्रभम् ।

मानगम्यमहो हन्त

कमलिनी—देव श्रवणातिथीकृतः स्वस्वयं पादोनः श्लोकः ।

॥ अष्टदलपद्मवन्धोयं ज्ञयः ॥

श्रीनिवासः—सखि जानाम्यष्टदलपद्मबन्धनिबन्धनमेतत् ।

अस्य तुर्यः पादः श्रीनिवासं नमाम्यहम् ॥

किञ्च ।

अजहञ्चालसीन्दर्यं मुरागश्रीयुतं मनः ।

गीतं हरति पद्माक्षि देवी स्तनयुगौव नः ॥

देवी वस्त्रान्तेन गूहितकुचाऽतिष्ठत् ।

श्रीनिवासः ।

सर्वभूतस्मयहरे नृन्मञ्चक्रश्रियान्विते ।

मयि स्तनद्वये चाद्य नेत्रान्तः प्रसरत्यहो ।

देवी अबनतवदना आसीत् ।

श्रीनिवासः—

मुरोहितललामाढ्यं राजशृन्दजयावहम् ।

अधः करोषि मुरते कस्मान्मामिव ते मुखम् ॥

देवी—उन्मत्ताकितकोपवेशम् । त्वां मुरते अधः करोतु

सा राधा ।

श्रीनिवासः—

हंहो त्वमेवहि सदानन्दनोपमनोहरा ।

गोरंभैः मुत्तदा पद्मावती सा राधिका मता ॥

देवी—त्वगनम् । आस्थिरान्तरस्यास्य वेणोरिव मधुगिरिरो
बाहिः प्रसरन्ति ।

कमलिनी—प्रावत् वृश्चति नावार्कपङ्कं नोचितम् ।

देवी—उभयत्रापि तव स्थातिः ।

पुनः किन्नरः—

घटयति वियोगिचक्रं तनुते नितरां हि कुवलयोद्बोधम् ।

किमयं महिमारात्रेर्यद्वा चरितं निशान्तकालस्य ।

कमालिनी—तर्हि प्रबोधकालः पद्मिनीनाम् ।

केतकी । न केवलं स्थावराणां जङ्गमानां च ।

देवी सापराधेवाकुला कुलनक्षत्रमालं म्लायञ्छद्ममुखं गग-
नमपश्यत् । श्रीनिवासोपे तद्देहम् । ततश्च श्रीनिवासेष्यसहमा-
नमीनकेतनाचेनेन देव्यां प्रसारयति पाणिम् ।

कमलिनी प्राह । देवि ।

जृम्भत्केसरमालो मुग्धे सारैङ्गनिर्गतिनिदानम् ।

भवतीं गृहीतुमिच्छत्येष हरिः कोत्र शरणं ते ॥

देवी—समयम् । आर्यपुत्र त्रायस्व मां हरिर्गृहीतुमिच्छति,
इत्यालिलिङ्गे ।

श्रीनिवासः—माभेर्वियन्नृशालतनये । इत्याश्वास्य अपटितघटना-
पटीपतीं निषेतिममिनन्ध तथा सह मृदुलां शय्यां सुकवि-
काव्य इव प्रविशेश ।

इति श्रीमद्वेङ्कटान्तरिक्षिणी श्रीनिवासचम्पूः उत्तरखिलोमे
वृत्ताय उल्लासः पूर्णायाम् ॥ १ ॥

१ निवासिन्द्रेणपुष्पमात्रः षष्ठे निवर्तितरेणममुद्रापः । २ हरिण-
निवर्तेण कारणम् निवर्तनेनन्धात् । गारुडः दृष्टी यः हरिं विष्णुः सद्रूपः ।
३ देव्येन निषेधेन च ।

एकदा तु वेङ्कटराहकलत्रं धरादेवी स्वामिसरस्तोरे हस-
न्ती प्राह । पद्मावति कलितपर्वतास्थितिरभिनवतया अ-
स्मद्विहारस्थलीं भूपरं विलोक्य चित्तमातकुतूहलेनाक्रान्तेव वर्तसे ।

पद्मावती—स्वगतम् । अहो परिहांसपरिपाटी वसुमतीदेव्याः ।
प्रकाशम् । देवि घरे । इयं कादम्बिनीश्यामला व्यक्तिस्तरल-
यति मे मानसम् ।

धरादेवी—सत्यं वदसिं वीनपयोधरमहिमायम् ।

पद्मावती—धरित्रि राजहंसविहाराभावान्न शोभते विलेयम् ।

धरादेवी—सखि वैकुण्ठः कः गतः सुन्दरि ते भर्ता ।

पद्मावती—स्वगतम् । देवं श्रीनिवासमपि स्पृशति । इतः
परमार्थमर्थादा पटले स्याप्या । प्रकाशम् । अयि वसुधे इदानी-
मेव युष्मत्क्रौडदर्शनार्थं गतः ।

धरा देवी—तेन किं फलम् ।

पद्मावती—रतिं विना किमन्यत् ।

धरा देवी—भूस्वीकृतदासिण्यामिति किं न मणसि ।

पद्मावती—रक्षितमर्थादया मया न स्पष्टमुक्तम् ॥

अत्रान्तरे सश्रीर्निवासो वराहस्तमेव देशे प्रातः प्राह ।

१ कादम्बिनी मेघमालेन श्यामला श्यामवर्णा पक्षे कादम्बिनी टिप्पण ९-
दम् । २ वाराहमहिमेत्यर्थः पक्षे वीनपयोधरा मेघा एव । ३ वराहदर्शनार्थम् ।
पक्षे क्रौडं वक्षःस्पष्टम् । ४ रतिः प्रीतिः व्रीक्रीडा च । ५ भुवः भूदेव्या
भ्रीरुतं दासिण्यं मारण्यं यस्य तत् । पक्षे भूस्वीकृते मारण्यम् ।

वत्स वासुदेव वृषाकारः कश्चिदैत्यः श्यामाकक्षेत्रद्रुषक इति
श्रुतम् । अतो योद्धुमिच्छामि । —

श्रीनिवासः— वसुन्धरारमण । जरतोपि देवस्याद्यापि अ-
तनुयुद्धस्पृहा न विरमति ।

वराहः—वत्स वसुंधारागो दुष्परिहारः ।

श्रीनिवासः—तर्हि किरिचक्रं प्रेषय ॥

वराहः—सहस्रारं चक्रमेव प्रेषयामि ।

श्रीनिवासः—अहमपि देवस्य सहायो भवितुमुत्सहे जराशि-
धिलितमन्धिवन्धावयवस्य ॥

वराहः—विहस्य । कृतं कृतमातिसाहसेन ।

येयं हिरण्याक्षनियोधनसहायमृता साहाय्यं करिष्यति ध-
रणीकुचभारादपि गुरुतरी गदा त्वं तु वसुधां पद्मावतीं च ममा-
गमनं च प्रतिपालयस्तिष्ठेति प्रचालितः ।

श्रीनिवासः—देवि धरे इदानीं मदधीनासि क्षलु ।

वरदेवी—देव यदा रसातलाद्ब्रूता भवता वराहरूपेण ।

अत्रान्तरे कथारिकङ्करः पपाठ ।

लोकाज्ञातनिदानकहरनर्तनमूलकारण धूमः ।

तव मुपयोधरदर्शनमिति यस्माद्गौरि नीलेकण्ठोपम् ॥

देवी—आर्या गीयते ।

तच्छ्रुत्वा लक्ष्मणा नाम सखी प्राह । न केवल गीयते स्तू-
यते च ॥

श्रीनिवास —संदृष्टेय गीति । —

लक्ष्मणा—देवीस्तनद्वयीव । , —

श्रीनिवास — समन्दहासम् । अनन्तरागमनोहरया देवीस्त
नद्वया परिमित्ररागा किमित्युपनीयते गीति ॥

देवी—साम्यसूयमिव । इय लक्ष्मणा खलु जानाति कलह
सलक्षणम् । —

श्रीनिवास —त्रेवि कुतस्ताम्यसि । तानि परिहासवचनानि
कुसुमानि । (१) २ । ३ । ४ ।

देवी— हुं कुसुमानि मुसुमनानि वाऽनवसरे प्रयुक्तानि तान्येव
किं न शरजालानि ।

लक्ष्मणा—देव प्रायेणेय मदनासक्तेव लक्ष्यते ॥

श्रीनिवास — तथा वक्तुं जडीभवति मे जिह्वा ।

यतस्त्वयैषोक्तमद्य ।

नक्तिचक्ति कापि कापि प्रमादगतं घन

घनमिव निज कान्त भूयो वने कलयत्यहो ।

विरहविधुरा माकन्ददुष्प्रमदमराङ्गना

रणितमपि सा घृष्टे तुष्ट्यै न नागवधूरिति ॥

देवी—स्वगतम् । आ पापया मित्र रहस्य । प्रकाशम् ।

हरिणीवृत्तमेतत् । यत न समरसलमानुबन्धि ।

१ सत् सत्य वृत्तं वृत्तांतो यस्याम् । पक्षे सम्यग्वर्तुला । २ ययि अनसना
इति श्रीनिवास भाष्याभिप्रायः । ३ हरिण्या वृत्तं वतन पक्ष हरिणीवृत्तः ।

कमलिनी—अतनुसमरसलभानुबन्धीति वक्तव्यम् ।

लक्ष्मणा—करिणीवृत्तमेतत् ।

श्रीनिवासः—तद्वर्णीवृत्तमिति वक्तव्यम् ॥

देवी—सलज्जम् । अलीकमेव वर्ण्यते प्रियंसख्या ।

लक्ष्मणा—तर्हि नालीकं वर्णयामि । - - -

भ्रमरकमनोज्ञमेतत् सौरभ्योत्पत्तिकुलमवनम् ।

भुवनेव्यस्थितिरभ्यं नालीकं भाति नृपकन्ये । - -

श्रीनिवासः—एतदप्यलीकवर्णनमेव जानामि ॥ - -

एतास्मिन् व्यतिकरे- उद्यानद्वारपालेन निवेदितम् । देव
मुमर्त्ततां विषये का वाज्ञेति ।

श्रीनिवासः—मालिकाः करणीयाः ।

स तु पुनः प्राह । देव विद्वन्निकुरम्बं द्वारि निष्ठति इति
विज्ञापयामि ।

श्रीनिवासः—विहस्य । प्रवेशय को विचारः ॥

ततः । विपश्चिद्दृष्टमागत्य यथायोग्यमुपविष्टम् । तत्र
पश्चित्कहोडनामकः प्राह ।

सतीकण्ठे लग्नः करधृतकुमारो न न गैरं

मुपग्रद्रौ मिठन् गमयति च कालं मुकठिनम् ।

इदानीं रामेन्द्र त्वदरिनिवहः स्थाणुसमतां

प्रयात्युच्चैस्त्वं वै मनुनपदवीं यासि किमिदम् ।

अन्यः शोभनाचक्रविः—

रक्तं स्वाङ्गजमाशु भूमिबलये निक्षिप्य जन्याङ्गने

हित्वा बाणमसौ भिनत्ति नितरां देवस्य सम्पश्यतः ।

यैत्र मण्डलमप्यथोच्चपदवीं प्राप्नोत्यारिदमापति

व्यूहस्ते विजयः कथं तदितरस्तस्मिन् कथं वर्ण्यताम् ।

श्रीनिवासः— सहर्षम् ।

सन्त्येवात्र सहस्रशो युवतयः सा चातुरी दुर्लभा ॥

इति समस्यामाह ।

कहोडः ।

भासक्ते मयि पुष्पिणीति शयनं गेहाद्वाहिः कल्पितं

नीतश्च प्रतिवेशिनी कपटव पार्श्वं तदाहं त्वया ।

केलीकण्ठरवः कपोतनिन्दव्याजेन गोपायितः

सन्त्येवात्र सहस्रशो युवतयः सा चातुरी दुर्लभा ॥

सोमनाथः—

छित्त्वा पुष्करमालिकां स तु बलादालोलयन् कुञ्जरान्

मिन्दन् कुम्भमसौ कर च कलयन्नाकर्षति स्म स्फुटम् ।

कृष्णः किं न हि केसरीत्युपवने श्वश्रूस्तया वञ्चिता

सन्त्येवात्र सहस्रशो युवतयः सा चातुरी दुर्लभा ॥

श्रीनिवास—संगतम् । उद्घाटितं मर्म महाकविम्याम् । म-

त्युक्ता खलु सा सरणिः ।

कमलिनी—देव कदा ।

श्रीनिवासः— यदादिमधुराधरा स्वीकृतिः । तिष्ठत्वैतत् ।

महाकवी मेनेवली वर्णनीया ।

कहोडः—शिवशिव । अस्पृष्टदोषगन्धे देवेष्टमेरससहचारी
पापाली ।

श्रीनिवासः—कादम्बिनी वर्णय

कहोडः । देव वपुसमये हंसाङ्गनानां न प्रचारः ॥

श्रीनिवासः—एनां नलघरावली वर्णयेति भणामि ।

कहोडः—स्वगतम् । कथं राजद्वारान् वर्जयामि ।

प्रथमः—यदाज्ञापयति देवः ।

अतिरोहितकान्त्यधरश्रीवत्सज्जवनलस्मिकुन्तलवत् ।

गिरिमधुरं कुचयुगपदेव शरीरं ललितस्य ।

सर्वाः स्त्रियो हसन्ति ।

श्रीनिवासः—कमे' पयोधरपार्ली वर्णयेति भणामि ।

कहोडः—

चक्रो विरूपधारी नापि गुरुत्वं कदापि कलशस्य ।

तस्मादनुपमलीलो भाष्येतस्याः पयोधराभोगः ॥

श्रीनिवासः—नीरंदागलि वर्णय ।

कहोडः ।

पूषा त्वेकः कोषयित्वा त्रिनेत्रं कालिङ्गश्चाप्यशगोष्ठ्यां द्वितीयः ।

दन्ताभावाग्नीरदः कामपालात्तार्तीयोक्तं नैव जाने धारिण्याम् ॥

कमलिनी—महाकवे । वार्धके सर्वो जनः नीरव इति फुतो
न वपयसि ।

देव—संरिमतम् । मुक्ते जीमैतं वर्णयेति ममाशयः ।

कहोडः—उच्चैर्हसन् । देव तथा मण पुनः । मेघादिशब्दैर्वयं
वाञ्छिता द्वयर्थः ।

हंसानन्दमपाकरोति धरणी कीर्तिं तनोति स्फुटं,

सारङ्गं परिपाति नाशयति तत् कीर्नाशदुःखं सदा ।—

कामं वर्षति चांगमान् कलयति मोज्जृम्भितान् संततं

जीयाद्यस्तु ददाति चामृतमपि श्रीरुष्णनीलाम्बुदः ॥

मोम— देवाहमेवं तर्कयामि ।

अपहसतश्चन्द्ररुचिं दधतः करकश्रियं च घनतां च ।

सचितं पयोधरत्वं रामन् सरसस्य मेघस्य ॥

अस्मिन् व्यतिकरे वेलावेदकः पपाठ ।

दैत्येन्द्रहृत्तटविपाटनपाटवाद्य-

कण्ठीरवास्त्यघनगर्जितदेशिकोपम् ।

स्मामृदुसामतिरवाडिगुणो वराहः

देवस्य जृम्भति मुहुर्नय शङ्खनादः ।

इति श्रुत्वा वृषभाकारं दैत्यं निहत्य प्रतिनिवृत्तेन मगवता
क्रोडेन मवितव्यमिति सर्वाननुज्ञाप्य स्वयमपि तत्स्थानमगमत् ।

इति श्रीनिवामबिलासाख्यचम्पां उत्तरबिलासे चतुर्थ

उच्छासः ॥ ४ ॥

—०:०—

पञ्चमउच्छासः ।

अथ कदाचिन्मन्त्रातसमये वेत्तपाणिर्व्यनिज्ञपत् ।

१ कीर्नाशदुःखं इति शब्दो नमः पाण्डुः स च । २ आंगमान् उच्छासः
वेत्तः ।

घनतिमिरहारिसम्पजयति हि कृष्णप्रबोधरुधिरश्रीः ।-

सर्वत्र शरद्गमने सूर्यो देवर्षिरपि गृहद्वारि ॥ ।

श्रीनिवासः— ससंभ्रमानन्दादरमुत्थाय्य संमान्य भगवन्त
नारदमास्यानमण्डपं प्रवेश्य महर्षे कुत आगमनमित्याह ।

सोप्यबदत् । भवदर्शनार्थं विरधिलोकात् ।

श्रीनिवासः— अनुगृहीतोस्मीति ।

नारदः ।

कीर्तिः सोऽप्यसन्ततिर्हि तरणिः श्रेणी प्रतापश्च ते

साचिष्यं गुणसिन्धुपारगमने कुर्यादिति श्रद्धया ।

दृष्टे मय्यचलादिमातदितरा दृष्टान्य रोधाभवत्

कुर्वे किं नु तथा विरुद्धगुणयोः श्रीश्रीनिवासप्रभो ॥

श्रीनिवासः— अहोमहत्वारोपप्रकारः । भवतु भगवतः श-
तानन्दस्य सभायां कीदृशी प्रवृत्तिः ।

नारदः—

मणमाययं समार्यः सनकः पुरतः सनन्दनेश्रति ।

कथयति वेन्नकरौपे सामि स्मितमातनोति परमेष्ठी ॥

किञ्च ।

इयं नवरसोच्छासवाणी चित्तं धिनोति नः ।

इति काव्यस्तवव्याजात् भार्या स्तौति चतुर्मुखः ॥

श्रीनिवासः— महर्षे सर्वत्र श्लाघा ते मारती अपि नाम कथय
विष्वक्पाठराजधानी वृत्तान्तं किमप्यभिनवम् ।

नारदः देवलोकां एतदस्माकं शृणुष्वे तद्वरजस्तोषिमान-

स्तत्पुत्रः कुमारश्च राज्यार्थं योद्धुमिच्छतस्तस्मादहमेतेन वृत्तान्ते-
न देवं योजयित्वा युद्धदर्शनार्थं सत्वरं गमिष्यामीत्यागतवान् ।

श्रीनिवासः अनतिहर्षं देवर्षिमनुज्ञाप्य यावन्नारायणपुरं
गन्तुमिच्छति तावदेव युगपत्तोण्डिमाननृपालः कुमारश्चागत्य
यथाविधि पूजितो श्रीनिवासमूचतुः । कृतसाहाय्येन देवेन म-
वितव्यं इति । तच्छ्रुत्वा श्रीनिवासस्तोण्डिमानं प्राह ।

सुतोऽग्रजस्येति जगन्निवासः पार्थस्य सेवामुररीचकार ।

भीष्मः परित्यज्य धमुन्धराशां वैचित्रवीर्यं नृपमाततान ॥

कुमारं प्रति ।

युधिष्ठिरः किं न विदां वीर्यो न तत्पितृव्ये धृतराष्ट्रतासीत् ।

धरासुतस्यापि धरापतित्वे कथं मनीषा-मृसरत्यये ते ॥

उभौ प्रति ।

येषां मनीषास्ति धरान्विनत्ये तेषां न गोत्रान्विततेति चित्रम् ।

ज्याकर्षणं ये बहुमानयन्ति कीनाशलोके गणनैव तेषाम् ॥

वस्वीशतैकस्य मतोऽशतेयमन्यस्य चेत्तर्हि समो विभागः ।

द्वयोर्विवादे सति चैवमेव बुवैर्विमज्या वमैमत्यमेया ॥

इति । ततश्च तावुमावपि दुराग्रहमस्ती ।

अयं कुमारः सच शक्तिपुक्तो राज्ञः सुतोयं स बुधैत्वमेति ।

अयं तपस्वी स च धर्मविद्याविचक्षणो ह्यावपि मे ममानी ॥

१ अतं राष्ट्रं येन तद्भावः । २ धृतराष्ट्र इति नाम दुर्योधनपितुः । ३ वृ-
त्तीप्राणयुक्तता पक्षे वैदिक्यस्थितित्वम् । ४ ज्याधनुर्गुणः पृथ्वी च । ५
कीनाशलोके ऋषीवल्लभम् । ६ धमुनि शब्दस्य समविभागे वमु-मनि
इति भवतीति हेयम् । ७ पदान्तः पक्षे सामर्थ्यबुद्धः । ८ बुधः शानी महश्च ।

इति पद्मावत्योक्तश्लोकाभिमाय च विदित्वा पुनः प्राह ।
यद्यस्मात् खेदयितुं युवयोः समीकमेव हितम्भवति तर्हि ।

अहं वैकृतश्चक्रमेकेत्र बुद्ध्वा इदानीमपि स्यात्तथैव व्यवस्था ॥

नरः कौरवश्चापतुर्हर्षमुच्चैः यथेच्छं स गृण्हातुं भागं स्वकीयम् ॥

इत्येवमुक्तवति देवे ।

गृण्हेश्चक्रं तोण्डिमानो नृपालः प्राप स्यान् स्व तया हृष्टरूपः ।

तद्वदेव राजहंस मुदाश्वः स्वीकृत्यागात्स्वा पुरीं राजपुत्रः ॥

वतश्च ।

हस्त्यश्वपत्तिरथघोषविमिश्रमेरी- । । ।

माङ्गारपूरितदिशावलयान्तराला ।

स्वैः स्वैः परः परिवृद्धैः परिपाल्यमाना

सेनाद्वयी समरभूमिमुपाजगाम ॥

तदा कुमारोऽपि भुजावलेपान्मौर्वीसनाधीकृतचापदण्डः ।

किरञ्छरान्सर्पसमानरीणां बभूव भीष्मोऽपि विचित्रवीर्यः ॥

शुभ्राश्वयुक्स्यन्दनमृत्किरीटी मनोरथाम्रापितकसशस्त्रः ।

हरिद्वजः प्राप स तोण्डिमानो रैणक्षमा स्मारितपार्थचर्यः ॥

मम्मर्देऽपि गगने सुराङ्गनानामुत्तुङ्गस्थलग्नवेक्ष्य नारदोऽयम् ।

शीरीषाप्रतिमपराक्रमं दिदृशुः स्वर्गोपा गुरुबुचमारुहकुरासीत् ॥

अथ तस्मिन् व्यातिकरे काश्चिद्देवपाणिस्तोण्डिमानमूपालमवदत् ।

१ भीष्म पाण्डव पितामहः भयङ्करः । २ विचित्रवीर्यं भीष्मपु

विचित्रं वीर्यं परित्याज्यः ३ रणभूमिम् ।

वीरावेतावानिरङ्गावतीर्णौ कृत्वा युद्धं विग्रहव्यागकामौ ।

एकः शत्रोः सङ्घपातादथाग्रे योधाभावादन्य इत्येष भेदः ॥

रिपोः शराघातविभिन्नमूर्धा दन्ताविलोयं विलुठन् पृथिव्याम् ।

गुरुप्रहारोन्मथितस्य तस्य क्रीडस्य लीलां वहतीति मन्ये ॥

न केवलं वर्णित एव राजन् वैशाघवो नीरद भाव माप ।

किं तु प्रमो वैरिभुजप्रमुक्तमहागदाभग्नरदत्वतश्च ॥

अहत् ।

सेनापतिः संयति लब्धलक्ष्यो जित्वारियूथं सहसा प्रभग्नः ।

पलायमानो यदसौ विचित्रं सेनाविहोनोप्यभवच्च मूढः ॥

इत्येवमुक्त्वा संवृतवचसि तस्मिन् । सेनापतिमङ्गश्रवणकोपेन
कलिततापेन तोण्डिमानभूपेन ।

प्राकाशि चक्रं यदनेकधार ज्वलज्ज्वलच्छ्रीमदनेकधारम् ॥

कर्तुं पर्या सर्वेविपक्षपातं ततोण्डिमाने कृतपक्षपातम् ॥

अनन्यधार्य प्रसमीक्ष्य चक्रं तत्तापितं चापि कुमार चक्रम् ।

सुदर्शनं घोरतरं स देवो बभार वेगात् किल वामुदेवः ॥

ततश्च ।

निजायुधप्रतापेन अगाम वमुधां हरिः ।

युक्तस्वभक्तरागाव्यो बभारापि च मूर्च्छनाम् ॥

तस्मिन् व्यतिकरे युद्धोत्सवदर्शनमद्भुतः स्वमरमाकं दैववशात्
प्राप्तमिति अभिनयति सेदमुद्गा भगवति नारदे हाहेति क्रन्द-

१ देहत्यागेच्छु युद्धत्यागेच्छुष । २ क्रीड. कुमारशत्रु । ३ हस्ती ।
अरदत्वम् मेधत्व च ।

सु नारायणपुरनिवासिजनेषु सपरिवृढा सेनायुगुली धीतरणव्या-
पारदुराग्रहा तथाविधस्य श्रीनिवासस्य चरणमूलमुपागमत् ।

वाहिन्येकैव गङ्गाख्या प्रादे तस्येति विश्रुता ।

इदानीं वाहिनीद्वन्द्वमिति चित्रीयते मनः ॥

अथ विविधप्रयत्नेन प्राप्तप्रबोधः पौरवृद्धैः सह संमन्त्र्य स-
मं विमज्य तदायम् । तोण्डिमानकुमारी तोषपर प्राप्तराज्यौ
द्वावप्यष्टच्छद्य पद्मावत्या सह भोगीन्द्राचलं प्रत्युदचलच्छ्री-
निवासः ।

कण्ठे कण्ठीरवाख्यां प्रतिकलमधुरां विभ्रतः सूरिचूडा-

रग्नस्यान्ते वसन्यः कलयति कवितां गद्यपद्यावबुद्धाम् ॥

तस्य श्रीश्रीनिवासप्रभुवररचिते त्रैलोक्येशस्य काव्ये

मुकुटललामावलीनीरानितचरणयुगलश्रीभद्रेकटाघ्वारिविरचितायां
श्रीनिवासावलायाभिवाशादिन्यां चम्पूयां उत्तरविलासे पञ्चमोऽयं
उद्भासः ॥ १ ॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः श्रीविज्ञानेशप्रसादात् ।